

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

University of Piraeus

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – MASTER IN LAW AND ECONOMICS»

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ
ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑΣ»**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΔΑΝΑΗ ΑΥΓΟΥΣΤΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΔΕΛΟΥΚΑ – ΙΓΓΛΕΣΗ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο: «Η Καταχρηστική Εκμετάλλευση Δεσπόζουσας Θέσης Επιχείρησης στην αγορά: Η περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή μεταπτυχιακής φοιτήτριας:

Όνοματεπώνυμο: Δανάη Αυγουστή

Ημερομηνία: 14-10-2020

*Στη μνήμη του παππού μου Παναγιώτη Δ. Ραφτόπουλου,
που αποτέλεσε για εμένα κινητήρια δύναμη, ως πρότυπο
ανθρώπου και επιστήμονα.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα Καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας κα. Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, για την καθοδήγηση και την πολύτιμη συμβολή της στην εκπόνηση και ολοκλήρωσή της. Επίσης, είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής εργασίας κ.κ. Καθηγητές Πέκκα-Οικονόμου Βικτωρία και Ράικο Δημήτριο. Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστάω και στον Παναγιώτη και την Κωνσταντίνα, που στέκονται πάντα στο πλευρό μου, στις όμορφες, αλλά και στις δύσκολες στιγμές, σε κάθε σταυροδρόμι της ζωής μου. Τέλος, είμαι ευγνώμων απέναντι στους γονείς και την αδελφή μου, για την αγάπη, υποστήριξη και ενθάρρυνσή τους σε κάθε μου βήμα όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάλυση των χαρακτηριστικότερων καταχρηστικών πρακτικών που εφαρμόζονται από επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση σε μία αγορά, όπως αυτές παρουσιάζονται μέσα από την υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας -θυγατρικής εταιρίας της πολυεθνικής Heineken NV- που έχει απασχολήσει επί πολλά έτη την Επιτροπή Ανταγωνισμού στη χώρα μας και τα εθνικά δικαστήρια. Ειδικότερα, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, ακολουθώντας συγκεκριμένη αντιανταγωνιστική στρατηγική, χρησιμοποίησε, τουλάχιστον κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, σειρά καταχρηστικών πρακτικών, όπως είναι η επιβολή όρου αποκλειστικότητας στους πελάτες της, με απώτερο σκοπό να περιορίσει και εκδιώξει τους ανταγωνιστές της από τη σχετική αγορά και να παρεμποδίσει την είσοδο νέων, δυνητικών ανταγωνιστών. Ο τελικός της στόχος ήταν η απόλυτη επικράτησή της στην αγορά μύρας -στην οποία ήδη κατείχε δεσπόζουσα θέση και ιδιαίτερα υψηλό μερίδιο αγοράς- και συνακόλουθα η μεγιστοποίηση των κερδών της και η ενίσχυση της κυρίαρχης θέσης της σε αυτή.

Στο **Εισαγωγικό Κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στη γέννηση και ιστορική εξέλιξη του Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και στην ανάγκη προστασίας και διασφάλισης ενός αποτελεσματικού ανταγωνισμού -στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελεύθερης οικονομίας που αυτή προωθεί-, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της κατάλληλης Πολιτικής Ανταγωνισμού και της εφαρμογής των σχετικών διατάξεων του Ενωσιακού Δικαίου. Ακολούθως, γίνεται αναφορά στον κρίσιμο ρόλο της διαπίστωσης πιθανών παραβάσεων της νομοθεσίας του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, τον οποίο έχει επωμιστεί σε ενωσιακό επίπεδο η Επιτροπή, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες Επιτροπές Ανταγωνισμού των κρατών-μελών. Οι αρχές αυτές ερευνούν, συγκεντρώνουν αποδεικτικά στοιχεία και εκδίδουν αποφάσεις, επιβάλλοντας πάσης φύσεως κυρώσεις και πρόστιμα στους παραβάτες, ενώ στη συνέχεια επιλαμβάνονται αντίστοιχα τα αρμόδια εθνικά ή ενωσιακά δικαστήρια.

Στο **Πρώτο Κεφάλαιο** αναλύεται το άρθρο 102 ΣΛΕΕ που ρυθμίζει σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην αγορά από επιχείρηση, ενώ επεξηγούνται βασικές έννοιες για την πληρέστερη κατανόηση των σχετικών παραβάσεων, όπως της σχετικής αγοράς, της δεσπόζουσας θέσης και των χαρακτηριστικότερων μορφών καταχρηστικής εκμετάλλευσής της. Παράλληλα, αναφορά γίνεται και στο αντίστοιχο άρθρο 2 του ν. 3959/2011.

Στο **Δεύτερο Κεφάλαιο** περιγράφεται η σχέση του ενωσιακού Δικαίου για την προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού με τα αντίστοιχα εθνικά δίκαια και συγκεκριμένα με το ελληνικό, ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά στις ριζικές μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Κανονισμός 1/2003.

Στο **Τρίτο Κεφάλαιο** παρουσιάζεται διεξοδικά η υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, με τη διαδικασία που έλαβε χώρα ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού και τα αποτελέσματα από την έρευνα των αρμόδιων οργάνων αναφορικά με τις παραβάσεις που διαπιστώθηκαν σε όλα τα επίπεδα της αγοράς -λιανεμπορίου και χονδρικής. Στο τέλος, παρατίθεται το διατακτικό της απόφασης της ΕΑ με τις ακόλουθες κυρώσεις που επέβαλε στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία.

Στο **Τέταρτο Κεφάλαιο** αναπτύσσεται η συνέχεια της υπόθεσης, με την προσφυγή της δεσπόζουσας ΑΖ στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και την παράθεση των σημαντικότερων σκέψεων της εν λόγω απόφασης, η οποία επίσης έκρινε ότι η δεσπόζουσα επιχείρηση προέβη στην τέλεση των επίδικων παραβάσεων, επικυρώνοντας κατά το μεγαλύτερο μέρος την απόφαση της Επιτροπής, μειώνοντας ωστόσο το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία.

Στο **Πέμπτο Κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στο τοπίο της αγοράς ζύθου σήμερα, κατόπιν της παρέμβασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού και των κυρώσεων που συνεπάγονταν για την Αθηναϊκή Ζυθοποιία οι αποφάσεις που ακολούθησαν. Παρουσιάζεται μια εν τοις πράγμασι βελτιωμένη κατάσταση στη σχετική αγορά, με την δεσπόζουσα ΑΖ να έχει περιορίσει τις αντανταγωνιστικές πρακτικές του παρελθόντος που οδηγούσαν σε νόθευση του ανταγωνισμού και εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων. Συνακόλουθα, τα τελευταία χρόνια έχει εμφανιστεί πληθώρα νέων εταιριών παραγωγής και διανομής ζύθου, που κερδίζουν ολοένα και μεγαλύτερα μερίδια στην εγχώρια αγορά, λόγω της αυξανόμενης προτίμησης των καταναλωτών και της σχέσης ποιότητας-τιμής που παρουσιάζουν τα προϊόντα τους.

Τέλος, στον **Επίλογο**, γίνεται μνεία στην απόφαση «σταθμό» της Επιτροπής Ανταγωνισμού, που καταλόγισε στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία το υψηλότερο έως τώρα πρόστιμο που επιβλήθηκε για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και αποτέλεσε το έναυσμα για την «απελευθέρωση» της αγοράς μύρας και τη μείωση μακροχρόνιων στρεβλώσεων του ανταγωνισμού. Η, δε, ισχύουσα ενωσιακή και εθνική νομοθεσία μπορούν -σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας-, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της πάγιας νομολογίας και την εύρυθμη λειτουργία της αρμόδιας Επιτροπής Ανταγωνισμού, να προστατεύσουν αποτελεσματικά τη δομή των αγορών σε Ελλάδα και ΕΕ και να οδηγήσουν στην εν γένει ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας και την άνθηση της οικονομίας, σε μια χρονική περίοδο, κατά την οποία αυτό έχει καταστεί επιτακτική ανάγκη, περισσότερο από ποτέ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	6
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	10
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
A. Ιστορική αναδρομή	14
B. Η κοινή Πολιτική Ανταγωνισμού και ο ρόλος της Επιτροπής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ που ρυθμίζει την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης	18
1.1. Η δομή του κανόνα δικαίου του άρθρου 102 ΣΛΕΕ	18
1.2. Προϋποθέσεις εφαρμογής και χαρακτηριστικά του άρθρου 102 ΣΛΕΕ	19
1.3. Η έννοια της δεσπόζουσας θέσης	20
1.3.1. Γενική θεώρηση	20
1.3.2. Διάκριση της δεσπόζουσας θέσης σε ατομική και συλλογική	26
1.4. Η έννοια της επιχείρησης εντός του πλαισίου εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ	28
1.5. Η έννοια της σχετικής αγοράς και οι μορφές της	28
1.5.1. Σχετική αγορά προϊόντων/υπηρεσιών	29
1.5.2. Σχετική γεωγραφική αγορά	31
1.5.3. Σχετική χρονική αγορά	32
1.5.4. Ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς και το τεστ SSNIP	33
1.6. Τα μερίδια αγοράς και ο ρόλος τους στην ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης	34
1.7. Η έννοια της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης και οι μορφές της	35
1.7.1. Οι συμφωνίες αποκλειστικότητας	37
1.7.2. Οι δεσμευμένες πωλήσεις (Tying and Bundling)	40
1.7.3. Οι πρακτικές εξόντωσης μέσω υπερβολικής τιμολόγησης	41
1.7.3.1. Η Επιθετική Τιμολόγηση (Predatory Pricing)	42
1.7.3.2. Παράδειγμα: Υπόθεση AKZO Chemie	43
1.7.4. Η Άρνηση Πώλησης (Refusal to Supply)	44

1.7.5. Η συμπίεση περιθωρίου κέρδους (price or margin squeeze) στο πλαίσιο της αρχής των ουσιωδών διευκολύνσεων (essential facilities doctrine)	45
1.7.5.1. Παράδειγμα: Υπόθεση Περίανδρος	46
1.8. Επιδράσεις Δικτύου (Network Externalities) και Κόστος Εναλλαγής (Switching Cost)	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η σχέση του ενωσιακού Δικαίου με τα εθνικά Δίκαια Ανταγωνισμού – Ο Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003	49
2.1. Ενωσιακό και ελληνικό Δίκαιο Ανταγωνισμού-Ομοιότητες και διαφορές του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου	51
2.2. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού στην Ελλάδα	55
2.2.1. Ιστορική αναδρομή-η αναγκαιότητα σύστασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού	55
2.2.2. Η ιστορική εξέλιξη, η δομή και ο ρόλος της Επιτροπής Ανταγωνισμού από την ίδρυσή της με το νόμο 703/1977 έως και σήμερα	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας	62
3.1. Το ιστορικό της υπόθεσης	63
3.1.1. Η καταγγελία της «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.»	64
3.1.2. Τα εμπλεκόμενα μέρη	65
3.1.2.1. Η καθ' ης στη διαδικασία Αθηναϊκή Ζυθοποιία Α.Ε.	65
3.1.2.2. Η καταγγέλλουσα στη διαδικασία Μύθος Ζυθοποιία Α.Ε.	65
3.1.3. Οι υποβληθείσες ενστάσεις της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και ανάλυσή τους	66
3.1.4. Τα αιτήματα της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης	73
3.1.5. Οι βασικές θέσεις της καταγγέλλουσας εταιρίας Μύθος, της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης και της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας	74
3.1.5.1. Το αντικείμενο της καταγγελίας της εταιρίας ΜΥΘΟΣ	74
3.1.5.2. Η απάντηση της ΑΖ στην καταγγελία της ΜΥΘΟΣ	75
3.1.5.3. Η θέση της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης	76
3.2. Οι σχετικές αγορές στον κλάδο της ζυθοποιίας και η διαμόρφωση του ανταγωνισμού	77
3.2.1. Εισαγωγικά για τον κλάδο της ζυθοποιίας και των κυριότερων δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων	77
3.2.2. Παράγοντες που επηρεάζουν το μερίδιο αγοράς στον κλάδο της ζυθοποιίας	78
3.2.2.1. Τα δίκτυα διανομής	78
3.2.2.2. Η διαφήμιση των προϊόντων ζύθου και οι παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση στον κλάδο	79
3.2.3. Ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς	79

3.2.3.1. Η σχετική αγορά προϊόντος στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας	80
3.2.3.1.A. Η άποψη της καταγγέλλουσας εταιρίας ΜΥΘΟΣ	80
3.2.3.1.B. Η άποψη της καθ' ης	81
3.2.3.1.Γ. Η εκτίμηση της Επιτροπής Ανταγωνισμού	81
3.2.3.2. Η σχετική γεωγραφική αγορά στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας	83
3.2.4. Τα μερίδια αγοράς στην εγχώρια αγορά μύρας και τα εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων/δυννητικών ανταγωνιστών	83
3.2.4.1. Η δομή και τα μερίδια αγοράς	83
3.2.4.2. Τα εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων στην αγορά ζύθου	84
3.3. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του Ν. 703/1977 και του Ν. 3959/2011	86
3.3.1. Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο	87
3.3.2. Η εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ λόγω επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου	88
3.4. Η κατοχή δεσπόζουσας θέσης από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία	89
3.5. Η έρευνα της Επιτροπής Ανταγωνισμού και η κατηγοριοποίηση των καταχρηστικών πρακτικών της ΑΖ	90
3.6. Οι καταχρηστικές πρακτικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας	91
3.6.1. Οι πρακτικές αποκλειστικότητας - Εισαγωγικές παρατηρήσεις	91
3.6.2. Πρακτικές αποκλειστικότητας στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης	93
3.6.2.1. Η καταχρηστική συμπεριφορά της ΑΖ στο επίπεδο των «KEY ACCOUNTS»	93
3.6.2.1.A. Οι ρήτρες αποκλειστικότητας	93
3.6.2.1.B. Η χορήγηση παροχών επί τη βάση των συνολικών αγορών	95
- Συμπερασματικές παρατηρήσεις	97
3.6.2.2. Η στρατηγική αποκλεισμού στο πλαίσιο στρατηγικής πωλήσεων της ΑΖ	98
3.6.2.3. Η καταχρηστική συμπεριφορά της ΑΖ στα Τελικά Σημεία Επιτόπιας Κατανάλωσης	99
3.6.2.3.A. Περιπτώσιολογία καταχρηστικών πρακτικών της ΑΖ στα Τελικά Σημεία	100
- Συμπεράσματα για τα μικρά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης	104
3.6.3. Ο όρος της ΑΖ για επίτευξη ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού από τα σούπερ μάρκετ με αντάλλαγμα εκπτώσεις πίστης	105
3.6.4. Πρακτικές αποκλειστικότητας στη χονδρεμπορική βαθμίδα διανομής	107
3.6.4.1. Η διακριτική μεταχείριση των χονδρεμπόρων	107
3.6.4.2. Ανάλυση ενδεικτικά πρακτικών ευνοϊκής μεταχείρισης χονδρεμπόρων και περιπτώσιολογία	107

3.6.4.2.A. Η ανάθεση τριγωνικών πωλήσεων σε χονδρεμπορικές επιχειρήσεις	107
3.6.4.2.B. Η ευνοϊκότερη μεταχείριση χονδρεμπόρων μέσω προσφοράς υψηλότερων παροχών	109
3.6.4.2.Γ. Η πιστωτική πολιτική της ΑΖ και η διακριτική πιστωτική μεταχείριση των χονδρεμπόρων	110
3.6.4.2.Δ. Η άμεση ή έμμεση επιβολή εκπτώσεων στόχων πωλήσεων	117
3.6.4.2.E. Η εν γένει τιμωρητική συμπεριφορά της ΑΖ απέναντι στους μη αποκλειστικούς χονδρεμπόρους	118
- Συμπέρασμα	118
- Τελικές παρατηρήσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού αναφορικά με τη στοιχειοθέτηση καταχρηστικής συμπεριφοράς από την ΑΖ	120
3.7. Το επιβαλλόμενο πρόστιμο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού	121
3.7.1. Το γενικότερο νομοθετικό πλαίσιο και οι εφαρμοστέες διατάξεις στην περίπτωση της ΑΖ	121
3.7.2. Η βάση υπολογισμού του προστίμου	123
3.7.3. Τα κριτήρια για τον προσδιορισμό του ύψους του προστίμου	124
3.7.4. Η κλίμακα 0%-30% επί των ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης	127
3.7.5. Οι επιβαρυντικές-ελαφρυντικές περιστάσεις και το μέγιστο κατά νόμο όριο του 10%	127
3.8. Το διατακτικό της απόφασης της Επιτροπής	128
3.9. Η δικαστική συνέχεια μετά τη δημοσίευση της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού	129
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η προσφυγή της ΑΖ στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και η απόφαση 4055/2017	131
4.1. Η προσφυγή της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας κατά της απόφασης της Επιτροπής	131
4.2. Το σκεπτικό της απόφασης 4055/2017 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών	133
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η διαμόρφωση του τοπίου της ελληνικής ζυθοποιίας σήμερα	145
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	149
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	151

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ά. ή άρθρ.	Άρθρο
A.E.	Ανώνυμη Εταιρία
A.K.	Αστικός Κώδικας
AZ ή Αθηναϊκή	ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.
Απόφ.	Απόφαση
αρ. πρωτ.	αριθμός πρωτοκόλλου
Βλ.	Βλέπε
ΓΔΑ	Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού
ΓενΔΕΕ	Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΑ	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΑ	Επιτροπή Ανταγωνισμού
ECN (European Competition Network)	Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού
εδ.	Εδάφιο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου
ΕΕΤΤ	Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων
εκατ.	Εκατομμύρια
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Έκδ.	Έκδοση, Εκδόσεις
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	επόμενες/επόμενα
ΕΠΑ	Επιτροπή Προστασίας Ανταγωνισμού
επταμ. ή 7μελής	Επταμελής
ΕΣΔΔ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΖΜΘ	ΖΥΘΟΠΟΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Η/Υ	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
κ.α.	και άλλα
Καν.	Κανονισμός
Κ.Δ.Δ. ή ΚΔΔ/μίας	Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας
ΚΛΔ ΕΑ	Κανονισμός Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού
κλπ	και τα λοιπά
Μύθος ή ΜΥΘΟΣ	ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.
N. ή ν.	Νόμος

Ολομ.	Ολομέλεια
ΟΛΠ	Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς
ΟΝΕ	Οικονομική Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
όπ.	όπου παραπάνω
ΟΤΕ	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
παρ.	Παράγραφος
Πρβλ.	Παράβαλε
π.χ.	παραδείγματος χάριν
ΠΕΚ	Πρωτοδικείο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
R & D	Research and Development (=Έρευνα και Ανάπτυξη)
Rev.	Review (=Ανασκόπηση)
σελ.	σελίδα / σελίδες
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση / του Μάαστριχτ
σκ.	Σκέψη
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
SSNIP test	Small but Significant and Non-transitory Increase in Price (test)
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Στοιχ. ή στ.	Στοιχείο
Συλλ.	Συλλογή
ΣυνΘΕΚ ή ΣΕΚ	Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
Συντ.	Σύνταγμα
Τ. ή τ.	Τεύχος
Υ.Α.	Υπουργική Απόφαση
υπ' αριθ.	υπ' αριθμόν
υπόθ.	Υπόθεση
υποσ.	Υποσημείωση
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ελευθερία του ανταγωνισμού αποτελεί τη βάση, στην οποία στηρίζεται ολόκληρη η οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹. Η αρχή αυτή, ως θεμελιώδης ελευθερία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προβλέφθηκε ήδη στη Συνθήκη της Ρώμης που υπογράφηκε το 1957² - με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και πλέον Ευρωπαϊκή Ένωση- και απέβλεπε στη δημιουργία ενός καθεστώτος «που να εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς»³, χωρίς εσωτερικά σύνορα και εμπόδια στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές. Μερικές δεκαετίες αργότερα, η Συνθήκη του Μάαστριχτ ή Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση το 1992, με την οποία καθιερώθηκε η ολοκλήρωση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), ανήγαγε τον ελεύθερο ανταγωνισμό σε βασικό μοχλό άσκησης της οικονομικής πολιτικής της Κοινότητας⁴ και υλοποίησε το στόχο της εξασφάλισης της ελεύθερης κυκλοφορίας εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Στη συνέχεια, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας ή Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) που υπογράφηκε το 2007 από 27 κράτη-μέλη, τροποποιήθηκε η Συνθήκη, με τη θέσπιση των αναγκαίων κανόνων για την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς να καθίσταται πλέον αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ. Όλες οι προαναφερθείσες Συνθήκες διαπνέονται από οικονομικό φιλελευθερισμό, στο πλαίσιο του οποίου τα κράτη-μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να παραιτηθούν από προστατευτικά μέτρα που απομόνωναν παλαιότερα τις εθνικές τους αγορές.⁵ Παράλληλα και οι ιδιώτες-επιχειρήσεις, χωρίς να υπόκεινται σε κρατικές παρεμβάσεις και άλλους παρόμοιους περιορισμούς, υποχρεώθηκαν -συμμορφούμενοι προς τις εκάστοτε ισχύουσες Συνθήκες- να μην προβαίνουν σε περιοριστικές πρακτικές και συμφωνίες ή σε κατάχρηση τυχόν κυρίαρχης θέσης στους στην αγορά, στο βαθμό που οι συμπεριφορές αυτές θα επηρέαζαν το εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών⁶. Επομένως, η προστασία και διασφάλιση του ελεύθερου ανταγωνισμού, ως ειδικότερη έκφανση του βασικού ατομικού δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας⁷, αποτελούσε και αποτελεί διαχρονικά βασική προϋπόθεση για τη λειτουργία της ενιαίας πλέον αγοράς, στο πλαίσιο μιας ελεύθερης οικονομίας⁸.

Η ανάγκη αυτή για προώθηση του αποτελεσματικού και ανόθευτου ανταγωνισμού στο πλαίσιο μιας οικονομίας της αγοράς οδήγησε στη γέννηση και τη σταδιακή διαμόρφωση

---

¹ Μπέσιλα-Βήκα Ευρυδίκη, Ο ελεύθερος ανταγωνισμός και οι περιορισμοί του – η συμμετοχή στην οικονομική ζωή της χώρας (κατά το άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος), εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 104.

² Στα άρθρα 85, 86, 37 και 90 της Συνθήκης της Ρώμης.

³ Βλ. πρώην άρθρο 3 παρ. 1 εδ. ζ' Συνθήκη.

⁴ Στο άρθρο 4 παρ. 1 Συνθήκη.

⁵ Αυγερινός Β. Γιάννης, Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σελ. 1.

⁶ Μπέσιλα-Βήκα Ευρυδίκη, όπ., σελ. 104-105.

⁷ Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ, Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού και Δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994, σελ. 25.

⁸ Μπέσιλα-Βήκα Ευρυδίκη, όπ., σελ. 105.

του Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού⁹, πρώτα σε επίπεδο Κοινοτικού Δικαίου. Στη συνέχεια, οι εν λόγω διατάξεις του Κοινοτικού Δικαίου μεταφέρθηκαν και «μεταμοσχεύθηκαν» στα αντίστοιχα εθνικά δίκαια των κρατών μελών της τότε ΕΟΚ και σήμερα Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των διατάξεων περί ανταγωνισμού είναι η αναγνώριση της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αντιμετωπίζει τα ζητήματα ανταγωνισμού που προκύπτουν τόσο μέσω θέσπισης της κατάλληλης νομοθεσίας όσο και μέσω του ελέγχου της εφαρμογής των Συνθηκών και των σχετικών κανόνων προστασίας του ανταγωνισμού από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹¹. Μάλιστα, η έχουσα ευρύτατες αρμοδιότητες Επιτροπή, αναλαμβάνει τη διερεύνηση πιθανών παραβάσεων είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν καταγγελίας και έπειτα από ενδελεχή έρευνα και συγκέντρωση των απαραίτητων στοιχείων, εκδίδει αναγνωριστική απόφαση βάσει των τελικών εκτιμήσεων και συμπερασμάτων της, διατηρώντας πάντοτε τη δυνατότητα να επιβάλει κυρώσεις, στις περιπτώσεις που αυτό κρίνεται σκόπιμο. Αναφορικά, δε, με τον έλεγχο των αποφάσεων της Επιτροπής επιλαμβάνονται στη συνέχεια τα αρμόδια Ευρωπαϊκά Δικαστήρια (Γενικό Δικαστήριο/ΓενΔΕΕ και ΔΕΕ, πρώην ΠΕΚ και ΔΕΚ αντίστοιχα)¹².

Σε επίπεδο κρατών μελών, δε, αρμόδιες για τις υποθέσεις παραβίασης διατάξεων του ελεύθερου ανταγωνισμού είναι οι αντίστοιχες εθνικές Επιτροπές Ανταγωνισμού, με την προσφυγή κατά των αποφάσεων αυτών να ανατίθεται στα εθνικά δικαστήρια. Όπως και στα υπόλοιπα κράτη-μέλη, έτσι και στην ελληνική έννομη τάξη η Επιτροπή Ανταγωνισμού και τα αρμόδια δικαστήρια -εφαρμόζοντας τις σχετικές διατάξεις του ενωσιακού και του ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού σε συνδυασμό με τη διαμορφωθείσα ενωσιακή νομολογία- επιλαμβάνονται των υποθέσεων ανταγωνισμού, μεταξύ των οποίων και περιπτώσεων καταχρηστικής εκμετάλλευσης από επιχείρηση της δεσπόζουσας θέσης της στην αγορά.

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η περιγραφή και εμβάθυνση στην κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, με το ενωσιακό και ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο που τη ρυθμίζει και τη σχετική νομολογία, όπως προβάλλονται μέσα από την ανάλυση της περίπτωσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, μιας σημαντικής και χαρακτηριστικής υπόθεσης, που απασχόλησε ιδιαίτερα και επί σειρά ετών τόσο τις αρμόδιες αρχές προστασίας του ανταγωνισμού όσο και την ελληνική κοινή γνώμη και η έκβαση της οποίας εκκρεμεί ακόμη στο Συμβούλιο της Επικρατείας.

---

⁹ Αυγερινός Β. Γιάννης, Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σελ. 1.

¹⁰ Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, όπ., σελ. 25.

¹¹ Μπεσίλα-Βήκα Ευρυδίκη, όπ., σελ. 106.

¹² Δαγτόγλου Π.Δ., Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 54-58.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Ιστορική αναδρομή

Στο βάθος των αιώνων και από την απαρχή του εμπορίου και των εμπορικών συναλλαγών, ο ανταγωνισμός πέρασε από πολλά στάδια, από την απαγόρευση έως την αποδοχή και προστασία του από αθέμιτες πρακτικές εξάλειψής του, ανάλογα και με τις εκάστοτε θρησκευτικές πεποιθήσεις και κοινωνικοπολιτικές περιστάσεις. Στη Βρετανία, ήδη κατά την περίοδο βασιλείας της δυναστείας των Τυδώρ προβλέφθηκαν Κανονισμοί που απέτρεπαν συμφωνίες μεταξύ των εμπορευομένων, με τις οποίες στόχευαν σε αύξηση των τιμών και αποφυγή της λεγόμενης «δίκαιης τιμής». Ακολούθησε η επανάσταση του Cromwell, που είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της αρχής «laissez-faire», που εισήγαγε την «αρχή της ισότητας ευκαιριών» στον ανταγωνισμό. Σε επίπεδο δικαστηριακής πρακτικής επικράτησε και εξειδικεύτηκε η «αρχή της λογικής» (rule of reason), που συνιστά εκ φύσεως περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας, σύμφωνα, δε, με την οποία οι λογικές και ωφέλιμες ρήτρες σε μια δίκαιη σύμβαση πρέπει να διατηρούνται σε ισχύ, ενώ αντίθετα κάθε περιορισμός του εμπορίου πρέπει να θεωρείται άκυρος.¹³

Οι αρχές αυτές μεταφέρθηκαν αργότερα και στην Β. Αμερική από τους αποίκους, οι οποίοι κάτω από την επίδραση της θεωρίας του Adam Smith και στην προσπάθειά τους να προστατευθούν από τα βρετανικά μονοπώλια προϊόντων της εποχής, καθιέρωσαν την αρχή της ισότητας των ευκαιριών¹⁴ και του ελεύθερου ανταγωνισμού, που θα εξασφάλιζε τη δίκαιη εξισορρόπηση των συμφερόντων μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών. Στη συνέχεια, με το τέλος του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου, το οικονομικό και κοινωνικό χάσμα μεταξύ των αγροτικών Ανατολικών και των βιομηχανικών Δυτικών Πολιτειών οδήγησε στην ανάγκη ενιαίας και διαπολιτειακής αντιμετώπισης των φαινομένων καταστρατήγησης του ανταγωνισμού, με την ψήφιση ομοσπονδιακού νόμου για την επιβολή των εθμικών αρχών και τη ρύθμιση των μεγάλων συγχωνεύσεων επιχειρήσεων (trusts).¹⁵ Έτσι, θεσπίστηκε για πρώτη φορά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία που έγινε γνωστή με το όνομα “antitrust law”. Ο πρώτος από μία σειρά αντιμονοπωλιακών νόμων με το όνομα Sherman Act¹⁶ εκδόθηκε το 1890 και ακολούθησε σειρά τέτοιων νόμων¹⁷ με σκοπό την εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των αγορών και την προστασία καταναλωτών, παραγωγών και προμηθευτών. Ωστόσο, οι νόμοι

---

¹³ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού (Αθέμιτου-Ελεύθερου-Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές), 7^η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 369-370.

¹⁴ Θεωρείται ότι περιλαμβάνεται ως σιωπηρή αρχή και στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας.

¹⁵ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού (Αθέμιτου-Ελεύθερου-Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές), 7^η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σελ. 370-371.

¹⁶ Οι νόμοι αυτοί σύμφωνα με τη νομοθετική πρακτική των ΗΠΑ πήραν τα ονόματά τους από τα ονόματα των εισηγητών στο Αμερικανικό Κογκρέσο.

¹⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Νόμος για την Ομοσπονδιακή Επιτροπή του Εμπορίου (Federal Trade Commission Act, 1914).

αυτοί άλλοτε τροποποιούσαν και συμπλήρωναν και άλλοτε αναιρούσαν ο ένας τον άλλο, με αποτέλεσμα η σχετική νομοθεσία των ΗΠΑ να καθίσταται ασαφής, συγκεχυμένη και αδιαφανής.¹⁸

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, νομοθεσία κατά των περιορισμών θεσπίστηκε για πρώτη φορά μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο¹⁹. Στη Συνθήκη της Ρώμης που υπογράφηκε στις 25 Μαρτίου 1957 και με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, η απαγόρευση της παρεμπόδισης και νόθευσης του ελεύθερου ανταγωνισμού ρυθμίστηκε κατά κύριο λόγο με τα άρθρα 85 και 86 ΣυνθΕΚ, ενώ για την εφαρμογή και υλοποίηση των σχετικών διατάξεων της Συνθήκης εκδόθηκαν στη συνέχεια Κανονισμοί²⁰. Η αποτελεσματικότητα της πολιτικής ανταγωνισμού περιλαμβανόταν πάντα στους βασικούς τομείς δράσης και τις προτεραιότητες της ΕΟΚ, ωστόσο ο ρόλος της διευρύνθηκε περαιτέρω με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ή Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία άρχισε να ισχύει την 1^η Ιανουαρίου 1994, στοχεύοντας στην προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά, προς όφελος τόσο της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό της όσο και των επιμέρους εθνικών οικονομιών των κρατών-μελών, των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και του τελικού καταναλωτή.²¹

Σε Κοινοτικό επίπεδο (Ευρωπαϊκής Ένωσης πλέον), η πρώτη συνθήκη για τη ρύθμιση και προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού ήταν η Συνθήκη του Παρισιού το 1951, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Ακολούθησε η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) το 1957, στην οποία όπως και στη Συνθήκη του Παρισιού απαγορεύονταν τα εμπόδια στο εμπόριο και οι πρακτικές που θα μπορούσαν να νοθεύσουν ή ακόμη και να εξαλείψουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών. Ειδικότερα, τα άρθρα 81-89 της Συνθήκης του Παρισιού, στα οποία αναφέρονταν τα μέτρα για την διασφάλιση του ελεύθερου ανταγωνισμού στην λεγόμενη τότε «κοινή» αγορά, αντικαταστάθηκαν αρχικά από τα άρθρα 81 και 82 ΣυνθΕΚ και τελικά με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, από τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ. Οι διατάξεις, δε, αυτές αποτελούν έως και σήμερα τον θεμέλιο λίθο και ταυτόχρονα τον κορμό της Ενωσιακής Πολιτικής Ανταγωνισμού.²²

---

¹⁸ Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, όπ., σελ. 23.

¹⁹ Στη Γερμανία σχετικός νόμος εκδόθηκε το έτος 1956 και στη Γαλλία αντίστοιχο Διάταγμα το 1958.

²⁰ Ο Κανονισμός του Συμβουλίου ΕΟΚ 17/62 έλαβε τον τίτλο «Πρώτος Κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85-86 της Συνθήκης» και ακολούθησαν άλλοι τροποποιητικοί αυτού.

²¹ Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, όπ., σελ. 23-24, 27.

²² Πίπη Στέλλα, Διπλωματική Εργασία στο Διατμηματικό πρόγραμμα σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-MASTER IN LAW AND ECONOMICS» με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, Πειραιάς, 2017, σελ. 18-19.

B. Η κοινή Πολιτική Ανταγωνισμού και ο ρόλος της Επιτροπής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στο σημείο αυτό αξίζει να διευκρινισθεί ότι ως «Πολιτική Ανταγωνισμού» ορίζεται το σύνολο των πολιτικών και των κανονισμών/νομοθετημάτων που ελέγχουν πρακτικές και συμπεριφορές επιχειρήσεων, οι οποίες δύνανται να θέσουν σε κίνδυνο την οικονομική ευημερία της αγοράς, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την ανόθευτη λειτουργία του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αντίστοιχα, και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει κριθεί από τα αρμόδια ενωσιακά όργανα και τους ηγέτες των κρατών-μελών ότι η θέσπιση και εφαρμογή κοινής Πολιτικής Ανταγωνισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση μιας υγιούς και ακμάζουσας, ενιαίας αγοράς. Ειδικότερα, η εφαρμογή μιας επιτυχημένης Πολιτικής Ανταγωνισμού θα περιόριζε τις μονοπωλιακές πρακτικές και θα ενθάρρυνε την επιχειρηματικότητα και την παραγωγικότητα, υλοποιώντας στόχους όπως είναι ενδεικτικά η επίτευξη χαμηλότερων τιμών, η βελτίωση της ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών, η παροχή μεγαλύτερου εύρους επιλογών στον καταναλωτή και η ισχυροποίηση των επιχειρηματικών μονάδων ως εμπορικών ανταγωνιστών σε διεθνές επίπεδο.²³

Για τον παραπάνω λόγο και με δεδομένη τη σύγκρουση εθνικών συμφερόντων που συνεπάγεται στην πράξη η επιβολή κανόνων για τη διαμόρφωση ισότιμων και δίκαιων όρων ανταγωνισμού στην αγορά, ανατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συγκεκριμένα στη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Επιτροπής, ο απαιτητικός ρόλος της διαχείρισης και αντιμετώπισης κάθε συμπεριφοράς επιχείρησης που ενδέχεται να οδηγήσει σε στρεβλώσεις και να βλάψει τον ελεύθερο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ. Προκειμένου, λοιπόν, να επιτελέσει αποτελεσματικότερα το έργο της, έχει δοθεί στην Επιτροπή αυτονομία, μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων και υπερεθνική εξουσία, οι, δε, αποφάσεις της έχουν άμεση ενέργεια και μαζί με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ένωσης (ΔΕΕ) που ελέγχει την Επιτροπή, διαμορφώνουν το ενωσιακό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, το οποίο με τη σειρά του πλαισιώνει και αποτελεί οδηγό για τα εθνικά δίκαια. Επομένως, η Επιτροπή σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού κάθε κράτους-μέλους, εφαρμόζει άμεσα τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ -και ειδικότερα τα άρθρα 101-109 ΣΛΕΕ-, προκειμένου να αποτρέπονται οι αντιανταγωνιστικές πρακτικές και να ωφελούνται από την αποτελεσματική λειτουργία του ανταγωνισμού οι επιχειρήσεις, το καταναλωτικό κοινό, αλλά και γενικότερα η οικονομία της ενιαίας αγοράς.²⁴

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, μας αφορά συγκεκριμένα η αντιμετώπιση της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης -που επωφελείται της οικονομικής ισχύος της για να επιτύχει μέσω διαφόρων πρακτικών τον αποκλεισμό των

---

²³ Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 15, 19-21.

²⁴ Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 21.

ανταγωνιστών της από την αγορά-, η οποία ρυθμίζεται στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ, το περιεχόμενο του οποίου θα αναλυθεί εκτενέστερα στην ενότητα που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Το άρθρο 102 ΣΛΕΕ που ρυθμίζει την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης

1.1. Η δομή του κανόνα δικαίου του άρθρου 102 ΣΛΕΕ

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 102 ΣΛΕΕ: «Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της». Ως κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην εν λόγω διάταξη αναφέρονται ορισμένες συμπεριφορές επιχειρήσεων οι οποίες θα αναλυθούν και περιγραφούν λεπτομερέστερα στη συνέχεια. Στις σημαντικότερες εκφάνσεις της καταχρηστικής αυτής συμπεριφοράς από τις κατέχουσες δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεις σύμφωνα με το άρθρο περιλαμβάνονται -κατά κύριο λόγο- η άμεση ή έμμεση επιβολή μη δίκαιων τιμών αγοράς, πώλησης ή άλλων όρων συναλλαγής, ο περιορισμός της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης εις βάρος των καταναλωτών, η εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων τους, με αποτέλεσμα να περιέρχονται οι τελευταίοι σε μειονεκτική θέση όσον αφορά στον ανταγωνισμό, καθώς και η εξάρτηση της σύναψης οποιασδήποτε σύμβασης από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες είναι άσχετες προς το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.²⁵ Με την ως άνω διάταξη του άρθρου 102 ΣΛΕΕ ρυθμίζεται και οριοθετείται, επομένως, η συμπεριφορά των δεσποζουσών επιχειρήσεων και ταυτόχρονα θεσπίζονται μέτρα για τον έλεγχο της συμπεριφοράς αυτών, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος περαιτέρω εξασθένισης της ήδη αποδυναμωμένης δομής της εκάστοτε αγοράς και να μειωθούν σημαντικά οι υπάρχουσες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που υφίστανται σε ουκ ολίγες αγορές²⁶.

Αξίζει να αναφερθεί ότι και στο ελληνικό Δίκαιο Ανταγωνισμού, στη σχετική διάταξη περί απαγόρευσης της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης από επιχείρηση (άρθρο 2 νόμου 3959/2011) η διατύπωση αποτελεί κατ' ουσίαν μεταφορά της αντίστοιχης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, πλην της προϋπόθεσης περί δυνητικού επηρεασμού του ενωσιακού εμπορίου («κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών»)²⁷.

---

²⁵ D. Chalmers / G. Davies / G. Monti, EUROPEAN UNION LAW, CAMBRIDGE, 4th edition, pp. 951-952.

²⁶ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 193.

²⁷ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 193.

1.2. Προϋποθέσεις εφαρμογής και χαρακτηριστικά του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Σύμφωνα με τους κλασικούς οικονομολόγους, που έχουν εκφράσει αντιρρήσεις για τη συγκέντρωση οικονομικής δύναμης από επιχείρηση, το να αποκτά οποιαδήποτε επιχείρηση οικονομική ισχύ σε βαθμό που να μην υφίσταται πίεση από τους ανταγωνιστές της, έχει δυνητικά ως συνέπεια την αναποτελεσματική λειτουργία της επί μακρό χρονικό διάστημα, με τη σώρευση μεγάλων κερδών και την επιβολή υψηλότερων τιμών, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες που θα επιτυγχάνονταν σε συνθήκες υγιούς ανταγωνισμού. Η αύξηση αυτή των τιμών οδηγεί αναπόδραστα σε μείωση της ζήτησης, αλλά και της ωφέλειας από τη χρήση των πηγών. Επιπλέον, η προσπάθεια ρύθμισης και ελέγχου από το κράτος (για πολλούς και διάφορους σκοπούς, ενίοτε και πολιτικούς) των επιχειρήσεων που συγκεντρώνουν και κατέχουν τη δύναμη αυτή, με εργαλείο τις εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις, οδηγεί πολλές φορές σε αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, στο σχεδιασμό και την υλοποίηση δηλαδή των αρχικών στόχων τους για μεγιστοποίηση του κέρδους και του κατεχόμενου μεριδίου αγοράς μέσω παράνομων μεθόδων και συμφωνιών με πελάτες και ανταγωνιστές τους, οι οποίες στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό και πλήττουν σοβαρά τις αγορές και τους καταναλωτές²⁸.

Όσον αφορά στην εφαρμογή της απαγόρευσης στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ τίθενται τέσσερις προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι ακόλουθες: α) η ύπαρξη μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων (οπότε γίνεται λόγος για «συλλογική δεσπόζουσα θέση»), β) η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης εντός της εσωτερικής αγοράς ή σε σημαντικό τμήμα της, γ) η καταχρηστική εκμετάλλευση αυτής της δεσπόζουσας θέσης και δ) ο επηρεασμός του εμπορίου μεταξύ των κρατών-μελών. Στην πράξη, ωστόσο, η διακρίβωση του αν και σε ποιο βαθμό πληρούνται και μάλιστα σωρευτικά οι παραπάνω προϋποθέσεις, αποτελεί συχνά δύσκολο έργο για τις αρμόδιες αρχές ανταγωνισμού που αναλαμβάνουν αυτές τις υποθέσεις. Κι αυτό διότι συχνά είναι δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ υγιούς επιχειρηματικότητας και πολιτικής για τη μεγιστοποίηση του κέρδους μέσω θεμιτών πρακτικών και μιας ενδεχόμενης καταστρατήγησης των κανόνων ανταγωνισμού από τη δεσπόζουσα επιχείρηση με σκοπό την περαιτέρω ενίσχυση του μεριδίου της στην αγορά, εις βάρος όλων των υπολοίπων-ανταγωνιστών, προμηθευτών, καταναλωτών.²⁹

Το πρώτο χαρακτηριστικό της διάταξης που εισάγει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ είναι ο έλεγχος της συμπεριφοράς και στρατηγικής που ακολουθούν οι κατέχουσες δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεις στην αγορά³⁰.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η διατύπωση του κανόνα δικαίου ως απαγορευτικού. Στο σημείο αυτό πρέπει να διασαφηνιστεί ότι η απαγόρευση δεν αφορά στην

²⁸ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού (Αθέμιτου-Ελεύθερου-Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές), εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2015, σελ. 516.

²⁹ Αυγερινός Β. Γιάννης, Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, σελ. 82.

³⁰ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 516-517.

απόκτηση και κατοχή δεσπόζουσας θέσης από οποιαδήποτε επιχείρηση, αλλά στην καταχρηστική εκμετάλλευσή της, με τα γνωστά, αρνητικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Η δημιουργία και διατήρηση κυρίαρχης θέσης στην αγορά, επομένως, ακόμη και μονοπωλίου, δεν είναι παράνομη. Το όριο για την παραδοχή παράνομης κατάχρησης της θέσης της ανευρίσκεται στη συμπεριφορά της εν λόγω επιχείρησης. Ωστόσο, η αναζήτηση μιας ενδεχόμενης υπέρβασης του επιτρεπτού ως προς τη συμπεριφορά και την πολιτική που ακολουθεί η οικονομικά ισχυρή επιχείρηση δεν αποτελεί τις περισσότερες φορές εύκολη υπόθεση. Για την ακρίβεια, η τήρηση της θεμελιώδους αρχής της οικονομικής ελευθερίας και της ελεύθερης (από κρατικές παρεμβάσεις) αγοράς δυσχεραίνει έτι περισσότερο τη διάκριση μεταξύ ορθολογικά πράττουσας και καταχρηστικά φερόμενης επιχείρησης, δεδομένου ότι κάθε μονοπωλητής -σύμφωνα με πάγια οικονομική αρχή- συμπεριφέρεται (και έχει το δικαίωμα προς τούτο) έτσι ώστε να αυξήσει το κέρδος του, χωρίς η προσπάθεια αυτή να κρίνεται καταδικαστέα.³¹

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό του απαγορευτικού κανόνα που εισάγει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και που διατυπώνεται και στην αντίστοιχη εθνική διάταξη (ά. 3 παρ. 3 ν. 3959/2011) είναι αυτή καθεαυτή η απαγόρευση κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, χωρίς να απαιτείται για το απαγορευμένο της εν λόγω συμπεριφοράς η προηγούμενη έκδοση δικαστικής απόφασης (ά. 1 παρ. 3 Καν. 1/2003).³²

Τέλος, χαρακτηριστικό και ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου κανόνα δικαίου είναι και η ανάγκη συγκερασμού ερμηνείας και εννοιών τόσο της νομικής όσο και της οικονομικής επιστήμης, για παράδειγμα συχνά είναι απαραίτητη η εφαρμογή οικονομικών ιδεών στα πραγματικά περιστατικά κάθε υπόθεσης κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, προκειμένου να καταλήγουν οι εφαρμοστές του δικαίου σε ορθή κρίση περί παραβίασης ή μη του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, καθώς και σε εξατομικευμένες κρίσεις ως προς τις αντιανταγωνιστικές επιπτώσεις των πολιτικών των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων.³³

1.3. Η έννοια της δεσπόζουσας θέσης

1.3.1. Γενική θεώρηση

Θεμελιώδης όρος του οποίου η ερμηνεία κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να τεθεί επί ορθής βάσης και να οριοθετηθεί το περιεχόμενο των διατάξεων του άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι αυτός της δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης. Η εν λόγω έννοια δεν ορίζεται από το νομοθέτη, παρά καταλείπεται να ερμηνευθεί νομολογιακά, από τον εφαρμοστή του δικαίου. Ωστόσο, γίνεται φανερό από τη διάταξη του άρθρου 102 (γράμμα και σκοπό του άρθρου) ότι ο νομοθέτης αναφερόμενος στη δεσπόζουσα θέση δεν εννοεί μόνο τις μονοπωλιακές

³¹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 517.

³² Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 518-519.

³³ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 517-518.

επιχειρήσεις, στις οποίες το μερίδιο αγοράς προσεγγίζει το 100%, αλλά συμπεριλαμβάνει και όσες ακόμη έχουν σημαντική ισχύ στην αγορά (market power).³⁴

Όπως εύλογα συνάγεται από τα παραπάνω, η δυσκολία εντοπίζεται στην ανεύρεση και το χαρακτηρισμό ως δεσποζουσών, επιχειρήσεων που κατέχουν σημαντική δύναμη στην εκάστοτε σχετική αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται, χωρίς αυτή να αγγίζει τα όρια του μονοπωλίου. Τα προβλήματα που προκύπτουν αφορούν τόσο το οικονομικό όσο και το πολιτικό πεδίο. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική επιστήμη δεν ορίζει πότε η ισχύς στην αγορά ορισμένης επιχείρησης καθίσταται σημαίνουσα στο πλαίσιο της πολιτικής ανταγωνισμού, επομένως δεν παρέχει τα επιστημονικά-οικονομικά εργαλεία προκειμένου να οριοθετηθεί με σαφήνεια και με ακρίβεια η κατά βάση νομική έννοια της δεσπόζουσας θέσης.³⁵ Ωστόσο, γίνεται δεκτό από όλες τις θεωρίες ότι ως δεσπόζουσα μπορεί να χαρακτηριστεί μια επιχείρηση, της οποίας η συμπεριφορά δεν επηρεάζεται στο ελάχιστο -ως προς την οικονομική και εμπορική δράση της- από την ύπαρξη ανταγωνιστών και την παραγωγή και διοχέτευση στο εμπόριο των προϊόντων τους. Σύμφωνα με την άποψη της Καθηγήτριας V. Korah³⁶, η μονοπωλιακή ισχύς μπορεί να εκφραστεί είτε με την ελευθερία δράσης εκ μέρους του μονοπωλητή (της δεσπόζουσας επιχείρησης) είτε με την απουσία επιχειρηματικού κινδύνου. Ως απουσία επιχειρηματικού κινδύνου νοείται η προστασία από σοβαρές αρνητικές συνέπειες που οφείλονται σε υιοθέτηση εσφαλμένων στρατηγικών, λανθασμένων εκτιμήσεων και στην εν γένει λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων, που συνεπάγονται άρρηκτα και φύσει επιχειρηματικό ρίσκο. Στο πλαίσιο αυτό, ο χαρακτηρισμός μιας επιχείρησης ως δεσπόζουσας συχνά προϋποθέτει μεταξύ άλλων την έρευνα, από τις αρμόδιες Αρχές ανταγωνισμού, σχετικά με την ύπαρξη ή μη αποτελεσματικής ανταγωνιστικής πίεσης στην υπό έλεγχο επιχείρηση, η οποία περιορίζει την ανεξέλεγκτη συμπεριφορά της τελευταίας.³⁷

Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται ότι από τα Δίκαια Ανταγωνισμού των χωρών ακολουθούνται περισσότερες από μία, διαφέρουσες μεταξύ τους θέσεις σχετικά με το σημαντικότερο κριτήριο-ένδειξη κατοχής δεσπόζουσας θέσης. Ειδικότερα, σύμφωνα με τη νέο-κλασική οικονομική θέση, που πρεσβεύει η post-Chicago προσέγγιση στο σχετικό ζήτημα και η οποία έχει γίνει δεκτή στις ΗΠΑ για την εφαρμογή του τομέα 2 του Sherman Act, μια επιχείρηση διαθέτει μονοπωλιακή ισχύ όταν έχει εντοπιστεί η **ύπαρξη δυνατότητας της τελευταίας να αυξήσει και να διατηρήσει τις τιμές των προσφερόμενων αγαθών πάνω από τα ανταγωνιστικά επίπεδα**, μέσω πολιτικών όπως αυτή του περιορισμού της παραγωγής, χωρίς ωστόσο να παρατηρείται αντίστοιχη μείωση των πωλήσεων.³⁸ Αντίθετα, η θέση αυτή δεν έχει επικρατήσει στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το

³⁴ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 195.

³⁵ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 195-196.

³⁶ Βλ. Korah V., Concept of a dominant position within the meaning of article 86, 17 C.M.L.Rev. 395-396.

³⁷ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 196-197.

³⁸ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 196, βλ. και την χαρακτηριστική απόφαση Microsoft [US v. Microsoft 253 F 3d 34, 50 (DC Cir. 2001)].

οποίο επικεντρώνεται περισσότερο στη **δύναμη που κατέχει η επιχείρηση στην αγορά (εμπορική ισχύ ή market power όπως έχει καθιερωθεί στη σχετική ορολογία)** και σε δεύτερο επίπεδο ασχολείται με τη στρατηγική ισχύ (strategic power) της υπό έλεγχο επιχείρησης και τις ενδεχόμενες, υπάρχουσες ή μελλοντικές επιπτώσεις αυτής στη σχετική αγορά.³⁹

Σε αναζήτηση, επομένως, ενός πλήρους και επαρκώς διασαφηνισμένου ορισμού της δεσπόζουσας θέσης, με δεδομένο μάλιστα ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ δεν εμπεριέχει ορισμό της έννοιας αυτής, μπορεί κανείς να ξεκινήσει από τον σχετικό ορισμό που διατύπωσε η Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.⁴⁰ Σύμφωνα δε με αυτόν, η δεσπόζουσα θέση συνεπάγεται ορισμένη οικονομική ισχύ, που προσδίδει στην επιχείρηση που την κατέχει τη δυνατότητα άσκησης σημαντικής επιρροής στη σχετική αγορά όπου δραστηριοποιείται, την οποία κατ' αρχήν η δεσπόζουσα επιχείρηση μπορεί να προβλέψει. Η υπάρχουσα αυτή δύναμη επιδρά στις οικονομικές – εμπορικές αποφάσεις και πολιτικές των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, ανεξάρτητα αν η δεσπόζουσα τη χρησιμοποιεί και αποκομίζει κέρδος από την ισχύ της αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, η εν λόγω επιχείρηση που μπορεί να εξαλείψει ή να θέσει εκτός ανταγωνισμού, κατά τη βούλησή της και στο χρόνο που εκείνη αποφασίζει, τις υπόλοιπες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο κλάδο της αγοράς και να καθορίζει αποφασιστικά τη συμπεριφορά των ανταγωνιστών της, μπορεί να θεωρείται ως κατέχουσα δεσπόζουσα θέση, ακόμη και εάν το ποσοστό συμμετοχής της στη σχετική αγορά εμφανίζεται σχετικά μικρό.⁴¹

Όσον αφορά στη διάπλαση της έννοιας της δεσπόζουσας θέσης από τη νομολογία των κοινοτικών αρχικά και ενωσιακών στη συνέχεια δικαστηρίων και των αρμόδιων οργάνων ανταγωνισμού εν γένει, φαίνεται να προτάσσεται πρωτευόντως ως **κριτήριο η ικανότητα μιας επιχείρησης να δρα ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές της**, η ύπαρξη δηλαδή σε μεγάλο βαθμό ελευθερίας ως προς τις εμπορικοοικονομικές συναλλαγές της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τη νομολογία αποτελεί η υπόθεση Continental Can⁴², όπου η Επιτροπή έκρινε ότι οι επιχειρήσεις έχουν δεσπόζουσα θέση, όταν έχουν την ισχύ να δρουν ανεξάρτητα και η δεσπόζουσα θέση τους επιτρέπει να δρουν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους ανταγωνιστές, τους προμηθευτές ή τους αγοραστές τους. Ως δεσπόζουσα νοείται η θέση μιας επιχείρησης όταν εξαιτίας του μεριδίου αγοράς ή σε συνδυασμό και με το συγκριτικό πλεονέκτημα της πρόσβασης σε ορισμένη τεχνογνωσία, πρώτες ύλες και κεφάλαιο, η επιχείρηση αυτή έχει τη δυνατότητα (ισχύ) να καθορίζει τις τιμές, να ελέγχει την παραγωγή και τους προμηθευτές της και να ρυθμίζει τη διανομή των παραγόμενων αγαθών στο λιανεμπόριο, σε σημαντικό τμήμα της σχετικής αγοράς.⁴³ Σημειωτέον ότι η ως άνω περιγραφόμενη δύναμη της επιχείρησης δεν είναι απαραίτητο να συνεπάγεται και απόλυτη

³⁹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 196.

⁴⁰ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 519.

⁴¹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 519, βλ. και Memorandum της 1^{ης} Δεκεμβρίου της Commission “sur la concentration dans le Marche commun”.

⁴² C 6/72 [1973].

⁴³ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 196-197.

κυριαρχία της στην αγορά ή πλήρη αδυναμία λήψης αποφάσεων από τους ανταγωνιστές της, αρκεί να αποδεικνύεται η δυνατότητα ανεξάρτητης συμπεριφοράς και άσκησης επιρροής εκ μέρους της δεσπόζουσας επιχείρησης.⁴⁴

Σε άλλη σημαντική υπόθεση (United Brands⁴⁵) το ΔΕΚ προχώρησε στο νομικό προσδιορισμό της δεσπόζουσας θέσης⁴⁶ και διατύπωσε την ακόλουθη προσέγγιση όσον αφορά στον ορισμό αυτής: «Η δεσπόζουσα θέση σχετίζεται με μια θέση οικονομικής ισχύος (economic strength) που απολαμβάνει μια επιχείρηση, η οποία της επιτρέπει να εμποδίζει τη διατήρηση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, δίδοντάς της τη δύναμη να συμπεριφέρεται σε ένα σημαντικό ποσοστό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές της, τους πελάτες της και τελικώς από τους καταναλωτές».⁴⁷ Η εν λόγω έννοια εξακολούθησε να συμπληρώνεται και να διαπλάθεται μέσα από την έκδοση πλήθους αποφάσεων του τότε ΔΕΚ, όπως είναι για παράδειγμα η απόφαση «Hoffmann-La Roche». Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης και την εκεί δοθείσα ερμηνεία «η δεσπόζουσα θέση δεν αποκλείει κάποιον ανταγωνισμό, όπως δηλ. συμβαίνει επί ύπαρξης μονοπωλίου ή σχεδόν μονοπωλίου, αλλά επιτρέπει στην επιχείρηση που ωφελείται από αυτήν [τη δεσπόζουσα θέση], αν όχι να καθορίσει, τουλάχιστον να έχει μια σημαντική επίδραση στις συνθήκες υπό τις οποίες αυτός ο ανταγωνισμός αναπτύσσεται, και σε κάθε περίπτωση να δράσει σε μεγάλο βαθμό αδιαφορώντας γι' αυτόν [τον ανταγωνισμό], στο βαθμό που μια τέτοια συμπεριφορά δεν λειτουργεί επί ζημία της».⁴⁸ Σύμφωνα, δε, με την ίδια απόφαση τα ιδιαίτερα σημαντικά μερίδια συνιστούν από μόνα τους, πλην εξαιρέσεων, απόδειξη ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης, δεδομένου ότι η κατοχή μεγάλου μεριδίου της αγοράς, με τον όγκο παραγωγής και προσφοράς που αυτό συνεπάγεται, καθιστά την εν λόγω επιχείρηση -λόγω ισχύος- αναγκαστικό συμβαλλόμενο, γεγονός που οδηγεί με τη σειρά του στην προαναφερθείσα ανεξαρτησία συμπεριφοράς της επιχείρησης για ικανά χρονικά διαστήματα⁴⁹. Βάσει των παραπάνω, κρίθηκε νομολογιακά ότι τμήμα της αγοράς ανώτερο του 50% αποτελεί κατά κανόνα απόδειξη της ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης στην οικεία αγορά⁵⁰.

Προς την ίδια προσέγγιση περί δεσπόζουσας θέσης κινούνταν από παλιά και η νομολογία των ελληνικών οργάνων προστασίας του ανταγωνισμού (Επιτροπή Προστασίας Ανταγωνισμού και πλέον Επιτροπή Ανταγωνισμού), καθώς και των πολιτικών δικαστηρίων⁵¹. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού ενδεικτικά έχει δεχθεί ότι «μια επιχείρηση ή σύνολο επιχειρήσεων κατέχει δεσπόζουσα θέση, όταν μπορεί για λόγους πραγματικούς ή νομικούς να διαμορφώνει την οικονομική συμπεριφορά της ανεξάρτητα από την οικονομική συμπεριφορά

⁴⁴ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 197, D. Chalmers / G. Davies / G. Monti, EUROPEAN UNION LAW, Ch. 21 - Antitrust and Monopolies, CAMBRIDGE, 4th edition, pp. 951-952.

⁴⁵ C 27/76 [1978], παρ. 65.

⁴⁶ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 520.

⁴⁷ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 197.

⁴⁸ C 85/76 [1979], παρ. 65.

⁴⁹ Βλ. ΔΕΚ 85/76 Hoffmann-La Roche & Co κατά Επιτροπής, Συλλογή 1979 σελ. 461, σκ. 41 και ΓενΔΕΕ T-210/01, General Electric Company κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σελ. II-5575, σκ. 115.

⁵⁰ Βλ. ΔΕΚ C-62/86, AKZO κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σελ. I-3359, σκ. 60 και ΓενΔΕΕ T-228/97, Irish Sugar, Συλλογή 1999, σελ. II-2969, σκ. 70.

⁵¹ Βλ. και τον προϊσχύσαντα νόμο 703/1977.

των άλλων επιχειρήσεων. Αυτό συμβαίνει όταν μια επιχείρηση ή σύνολο επιχειρήσεων έχει ένα σημαντικό τμήμα της αγοράς... και έχει παράλληλα την πραγματική δυνατότητα να επηρεάζει μονομερώς τους όρους αυτής της αγοράς».⁵²

Επομένως, όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, **ο πυρήνας της δεσπόζουσας θέσης είναι η δυνατότητα - περιθώριο για ανεξάρτητη συμπεριφορά**. Αυτή υπάρχει όταν ο ανταγωνισμός δεν λειτουργεί ουσιαστικά όσον αφορά στη δεσπόζουσα επιχείρηση και η αντίστοιχη ανταγωνιστική συμπεριφορά δεν καθορίζεται κατά κύριο λόγο από τους κανόνες της «ελεύθερης αγοράς» σύμφωνα με τις επιταγές του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.⁵³ Συνεπώς, δεσπόζουσα θέση στην αγορά είτε σε διακοινοτικό επίπεδο είτε σε επίπεδο κράτους-μέλους έχει η επιχείρηση που σωρευτικά κατέχει σημαντικό μερίδιο της αγοράς και παράλληλα έχει τη δυνατότητα να παρεμποδίζει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στο σύνολο ή τμήμα της εν λόγω σχετικής αγοράς, επιβάλλοντας και διαμορφώνοντας μονομερώς τους όρους της, παρά την αυξημένη ευθύνη που έχει λόγω της οικονομικής ισχύος της να αποτρέπει την επέλευση του κινδύνου αυτού.⁵⁴

Επιγραμματικά, ως βασικά κριτήρια που τίθενται από την οικονομική επιστήμη για την ύπαρξη και αναγνώριση δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης στην αγορά εμφανίζονται ιδίως τα εξής⁵⁵:

- α) Το μερίδιο αγοράς της επιχείρησης (ποσοστό συμμετοχής) και ο βαθμός συγκέντρωσης στη σχετική αγορά. Το κριτήριο αυτό θεωρείται ίσως το πιο σημαντικό, δεν είναι όμως το μοναδικό ούτε αποτελεί συνήθως από μόνο του απόδειξη για την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης. Σε υποθέσεις όπως η United Brands το ΔΕΚ δέχθηκε ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται δεσπόζουσα θέση, εφόσον η εκάστοτε επιχείρηση κατέχει ένα σαφώς μεγάλο τμήμα της σχετικής αγοράς. Σε άλλη καθοριστική απόφασή του (Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής) το ΔΕΚ έκρινε ότι μερίδιο αγοράς που ξεπερνά το 75% συνεπάγεται αυτό καθεαυτό την κατοχή δεσπόζουσας θέσης από την επιχείρηση που το κατέχει⁵⁶, ενώ αντίθετα ποσοστό που δεν ξεπερνά το 10%, αποτελεί κατά κανόνα ένδειξη ανυπαρξίας δεσπόζουσας θέσης⁵⁷. Αντίστοιχα, για ενδιάμεσα ποσοστά της τάξεως του 20%-40% δεν μπορεί να αποκλειστεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης⁵⁸, ενώ ποσοστό από 50% και πάνω τεκμαίρεται μαχητά ότι συνεπάγεται την κατοχή δεσπόζουσας θέσης από την υπό έλεγχο επιχείρηση⁵⁹,
- β) Το ύψος των διαθέσιμων οικονομικών πόρων, των δομών και των δυνατοτήτων της επιχείρησης,

⁵² Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 521, βλ και Γν. ΕΑ Συλλ. 98/90 (Υβόννη).

⁵³ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 521.

⁵⁴ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 521-522.

⁵⁵ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 522.

⁵⁶ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 522, βλ. και ΔΕΚ, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, υπόθ. 85-76, συλλ. 1979, 481.

⁵⁷ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 523, βλ. και ΔΕΚ, Metro κατά Επιτροπής, συλλ. 1977, 1875, αναφ. Coudert Brothers, ό.π. 76.

⁵⁸ Βλ. ΔΕΚ, υπόθ. United Brands.

⁵⁹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, σελ. 523, D. Chalmers / G. Davies / G. Monti, EUROPEAN UNION LAW, Ch. 21 - Antitrust and Monopolies, CAMBRIDGE, 4th edition, p. 953, 958, βλ. και ΔΕΚ, απόφ. 3/7/1991, AKZO Chemie B.V. υπόθ. 62/86, Συλλ. 1991, I-3359, σκ. 60.

- γ) Το προβάδισμα όσον αφορά στην τεχνολογική εξέλιξη και την καινοτομία (R&D),
- δ) Η διασφάλιση της προμήθειας των απαραίτητων πρώτων υλών, ενδεχομένως μέσα από τη διαδικασία της καθετοποίησης της επιχείρησης (δηλαδή της ανάληψης από την ίδια την επιχείρηση όλων των σταδίων της παραγωγής),
- ε) Η διαφοροποίηση των παραγόμενων προϊόντων, που συνεπάγεται τη μη υποκατάστασή τους από τα αντίστοιχα προϊόντα ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και την έλλειψη εναλλακτικού ανταγωνισμού,
- στ) Η ύπαρξη φραγμών εισόδου για τους νέους, μελλοντικούς ανταγωνιστές, που προστατεύουν τη δεσπόζουσα επιχείρηση από το δυνητικό ανταγωνισμό.⁶⁰

Εκτός των ως άνω αναφερόμενων, ως επιπλέον κριτήρια που μπορούν να οδηγήσουν στον χαρακτηρισμό μιας επιχείρησης ως δεσπόζουσας αναφέρονται τα ακόλουθα: Η σύντομη ή μακράς διάρκειας μονοπωλιακή ισχύς της επιχείρησης, η οποία συναρτάται άμεσα προς τα ανωτέρω περιγραφόμενα κριτήρια της διαφοροποίησης των προϊόντων της επιχείρησης, της τεχνολογικής ανάπτυξης, της ύπαρξης φραγμών εισόδου που προστατεύουν την επιχείρηση από το δυνητικό ανταγωνισμό και διαμορφώνουν τη στρατηγική της και της έντασης του υπάρχοντος ανταγωνισμού με τις ανταγωνιστικές της επιχειρήσεις. Επιπλέον, σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει και η διαφορετική σε κάθε περίπτωση, λόγω συνθηκών και ιδιομορφιών κάθε σχετικής αγοράς, διαπραγματευτική δυνατότητα των καταναλωτών, σε συνάρτηση και προς τη δυνατότητα κατάχρησης εκ μέρους της επιχείρησης, για μεγάλο χρονικό διάστημα, της μονοπωλιακής δύναμής της. Το εν λόγω κριτήριο δεν λαμβάνεται αυτοτελώς υπόψη από ορισμένα δίκαια ανταγωνισμού, όπως το αμερικανικό αντιμονοπωλιακό δίκαιο.⁶¹ Σύμφωνα με την προσέγγιση του τελευταίου -σε αντίθεση με το ενωσιακό δίκαιο- μόνο σε περίπτωση διαπίστωσης υψηλής πιθανότητας για μακροχρόνιες και σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στους καταναλωτές απαγορεύεται η ως άνω καταχρηστική συμπεριφορά.⁶²

Τα κριτήρια που αναπτύχθηκαν παραπάνω, δεν αναφέρονται περιοριστικά, δεδομένου ότι μπορούν πάντα να συνεκτιμηθούν και να ληφθούν υπόψη και άλλοι παράγοντες ή δεδομένα που προκύπτουν από τη σωρευτική εφαρμογή και άλλων -πέραν των ήδη αναφερθέντων- κριτηρίων. Η τελική κρίση των αρμόδιων οργάνων και δικαστικών αρχών διαμορφώνεται ad hoc σε κάθε υπόθεση, μέσα από μια συνολική εκτίμηση όλων των παρεχόμενων πληροφοριών και των συντρεχουσών περιστάσεων, από τις οποίες προκύπτει η κατοχή δεσπόζουσας θέσης στην αγορά από ορισμένη επιχείρηση, με τη συνακόλουθη εμφάνιση φαινομένων στρέβλωσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού.⁶³

⁶⁰ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 522-523.

⁶¹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 195-196.

⁶² Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 196.

⁶³ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 523.

1.3.2. Διάκριση της δεσπόζουσας θέσης σε ατομική και συλλογική

Παρότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και συνακόλουθα στο ελληνικό δίκαιο το αντίστοιχο άρθρο 2 ν. 3959/2011 αφορά καταρχήν στον έλεγχο μονομερούς καταχρηστικής συμπεριφοράς εκ μέρους ορισμένης επιχείρησης που κατέχει ατομική δεσπόζουσα θέση, έχει γίνει δεκτό από τη νομολογία ότι το πεδίο εφαρμογής των ως άνω διατάξεων περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις συλλογικής δεσπόζουσας θέσης. Η περίπτωση αυτή μπορεί να συμβαίνει όταν δύο ή περισσότερες ανεξάρτητες επιχειρήσεις συνδέονται με ιδιαίτερους οικονομικούς δεσμούς και διαθέτουν από κοινού, συνήθως βάσει μεταξύ τους συμφωνίας ή άδειας εκμετάλλευσης, ένα τεχνολογικό προβάδισμα που τους παρέχει τη δυνατότητα να συμπεριφέρονται σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές, τους προμηθευτές και τους πελάτες τους.⁶⁴ Με τον τρόπο αυτό κατακτούν και κατέχουν από κοινού δεσπόζουσα θέση σε σχέση με τους επιχειρηματίες-ανταγωνιστές τους στη σχετική αγορά.⁶⁵ Την προσέγγιση αυτή ακολούθησε και το ΔΕΚ στην υπόθεση *Compagnie Maritime Belge Transports SA v. Commission*⁶⁶, όπου έκρινε όσον αφορά στον όρο ‘‘συλλογική δεσπόζουσα θέση’’ ότι ο όρος «περισσότερες επιχειρήσεις» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 86 της Συνθήκης (πλέον άρθρο 102 ΣΛΕΕ) συνεπάγεται ότι **δεσπόζουσα θέση μπορεί να κατέχεται από δύο ή περισσότερες οικονομικές οντότητες, νομικώς ανεξάρτητες η μία από την άλλη, υπό την προϋπόθεση ότι, από οικονομική άποψη, εμφανίζονται και ενεργούν από κοινού σε μια ειδική αγορά, ως συλλογική οντότητα.**⁶⁷ Την ίδια προσέγγιση ακολούθησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στην υπόθεση *Italian Flat Glass*, όπου καταδίκασε τις εμπλεκόμενες βιομηχανίες μεταξύ άλλων και λόγω καταχρηστικής εκμετάλλευσης συλλογικής δεσπόζουσας θέσης, ως αποτέλεσμα της εμφάνισής τους ως μίας «ολότητας» στην αγορά. Το Πρωτοδικείο (ήδη Γενικό Δικαστήριο) έχει μάλιστα επισημάνει με αποφάσεις του ότι η συνδρομή της συλλογικής δεσπόζουσας θέσης προϋποθέτει την ύπαρξη και απόδειξη σκόπιμης συμπεριφοράς στη σχετική αγορά, με ανταγωνιστικούς σκοπούς και όχι την απλή σύμπτωση συγκλίνουσας, παράλληλης συμπεριφοράς σε αγορές με υψηλό βαθμό συγκέντρωσης.⁶⁸

Σύμφωνα, δε και με τη διάταξη του αντίστοιχου του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, άρθρου 2 του ν. 3959/2011 του ελληνικού δικαίου, απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις.⁶⁹ Σύμφωνα με τους *Gleiss-Hirsch*⁷⁰ στην περίπτωση αυτή έχουμε να κάνουμε με τη λεγόμενη δεσπόζουσα θέση του ολιγοπωλίου. Ως ολιγοπώλιο, δε, ορίζεται η κατάσταση της αγοράς στην οποία υπάρχουν ‘‘λίγοι’’ αριθμητικά πωλητές ενός προϊόντος, των οποίων οι ενέργειες βρίσκονται σε συνειδητή

⁶⁴ Βλ. και υπόθεση *Flat Glass* (T-68, 77/89 & 78/89 [1992]).

⁶⁵ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 198.

⁶⁶ C-395/96 & 396/96 P [2000].

⁶⁷ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 199.

⁶⁸ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 526.

⁶⁹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 525.

⁷⁰ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 525, βλ. και *Gleiss-Hirsch* Art 86 αρ. 49.

αλληλεξάρτηση⁷¹ και αντίστοιχα ως **ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις κατέχουσες δεσπόζουσα θέση οι επιχειρήσεις οι οποίες δεν επηρεάζονται από τον κίνδυνο που συνεπάγεται ο αποτελεσματικός ανταγωνισμός από τρίτες επιχειρήσεις.**⁷²

Η έννοια της συλλογικής δεσπόζουσας θέσης διαπλάστηκε κατά κύριο λόγο από το ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ), το οποίο δέχθηκε ως προϋπόθεση για την κατοχή συλλογικής δεσπόζουσας θέσης την ύπαρξη δεσμών τόσο στενών μεταξύ των εν λόγω επιχειρήσεων, ώστε να υιοθετούν ομοιόμορφη συμπεριφορά στη σχετική αγορά.⁷³ Ωστόσο, δεν προσδιορίστηκε η φύση των δεσμών αυτών.⁷⁴

Συμπερασματικά, έχοντας ως δεδομένο ότι και σε εθνικό επίπεδο η Επιτροπή Ανταγωνισμού έχει κρίνει ότι η δεσπόζουσα θέση μπορεί να είναι και συλλογική, με την έννοια ότι κατέχεται από κοινού από περισσότερες από μία επιχειρήσεις (δεσπόζουσα θέση του ολιγοπωλίου), μπορούμε να καταλήξουμε στην παραδοχή κατοχής δεσπόζουσας θέσης από το ολιγοπώλιο της εκάστοτε σχετικής αγοράς, υπό την προϋπόθεση ότι συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις: α) Η έλλειψη ουσιαστικού εσωτερικού ανταγωνισμού μεταξύ των μελών-επιχειρήσεων του ολιγοπωλίου, β) η έλλειψη εξωτερικού αποτελεσματικού ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων-μελών του ολιγοπωλίου και των τρίτων επιχειρήσεων που βρίσκονται εκτός του ολιγοπωλίου και γ) η ενιαία, ταυτόσημη συμπεριφορά των επιχειρήσεων στη σχετική αγορά, ως μία ολότητα.⁷⁵

Περαιτέρω, για την απόδειξη της ύπαρξης συλλογικής δεσπόζουσας θέσης απαιτείται κατ' αρχάς, η διαπίστωση παράλληλης, ομοιόμορφης συμπεριφοράς από τα μέλη του ολιγοπωλίου, τα οποία συμπεριφέρονται ως μια οντότητα και όχι ως μεμονωμένες επιχειρήσεις. Η, δε, συντονισμένη, μη αυτόνομη συμπεριφορά των επιχειρήσεων επιτυγχάνεται κατά κανόνα μέσω προηγούμενων -έστω και άτυπων- επαφών μεταξύ τους. Επίσης, η ύπαρξη διαρθρωτικών -οικονομικών, νομικών ή άλλων- δεσμών μεταξύ των μελών του ολιγοπωλίου, που δικαιολογούν την έλλειψη ανταγωνισμού μεταξύ τους, αλλά και τη δυνατότητα ανεξάρτητης συμπεριφοράς τους στην αγορά. Στις περιπτώσεις που συντρέχουν όλα τα παραπάνω στοιχεία λαμβάνεται υπόψη και το συνολικά κατεχόμενο -από τα μέλη του ολιγοπωλίου- μερίδιο αγοράς, το οποίο πρέπει να είναι ιδιαίτερα σημαντικό, προκειμένου να συναχθεί ασφαλώς το συμπέρασμα της κατοχής συλλογικής δεσπόζουσας θέσης.⁷⁶

---

⁷¹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 525.

⁷² Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 525.

⁷³ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 526, βλ. και ΔΕΚ, απόφ. 27 Απριλίου 1994, Commune d' Almelo, υπόθ. C-393/92, Syll. 1994 I-1477.

⁷⁴ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 526, βλ. και ΔΕΚ, απόφ. 6 Μαρτ. 1974, ICI & CSC/Zeja, υπόθ. 687/1973, Συλλ. 1973, 223.

⁷⁵ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 526-527, Μικρουλέα Π. Αλεξάνδρα, Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 2 ν. 703/77, ΧρΙΔ, ΣΤ' Τόμος, 2006, σελ. 9-10.

⁷⁶ Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού (I. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός – Κρατικές Ενισχύσεις), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 134-135, Τζουγανάτος Ν. Δημήτρης, Ολιγοπώλιο & συλλογική δεσπόζουσα θέση στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σελ. 60-66.

1.4. Η έννοια της επιχείρησης εντός του πλαισίου εφαρμογής του άρθρου 102 ΣΛΕΕ

Επιχείρηση σύμφωνα με την έννοια του Δικαίου του Ανταγωνισμού είναι κάθε φορέας που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, η οποία συνίσταται σε προσφορά προϊόντων ή/και υπηρεσιών σε συγκεκριμένη αγορά, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς και τον τρόπο χρηματοδότησής του. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την ύπαρξη επιχείρησης είναι επιπλέον η οικονομική αυτοτέλεια και παράλληλα η ανάληψη των οικονομικών κινδύνων (επιχειρηματικό ρίσκο) που συνεπάγεται η συγκεκριμένη επιχειρηματική δραστηριότητα. Περαιτέρω, δεν έχει σημασία ο κερδοσκοπικός ή μη σκοπός της επιχείρησης, εφόσον υφίσταται οικονομική δραστηριότητα, ενώ ακόμη και νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «επιχειρήσεις», αρκεί αυτά να μην ασκούν δημόσια εξουσία.⁷⁷

Συγκεκριμένα, αναφορικά με το ζήτημα αν και κατά πόσο εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ά. 102 ΣΛΕΕ νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με στενή σχέση με το Δημόσιο, όπως είναι οι δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφελείας, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, επιχείρηση χαρακτηρίζεται κάθε πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που διενεργεί εμπορικές δραστηριότητες, ανεξάρτητα από τη σχέση του με το Κράτος. Μοναδική εξαίρεση στον ως άνω κανόνα εισάγει η διάταξη του άρθρου 106 παρ. 2 ΣΛΕΕ σύμφωνα με την οποία «οι επιχειρήσεις που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος ή που έχουν χαρακτήρα δημοσιονομικού μονοπωλίου υπόκεινται στους κανόνες της συνθήκης, ιδίως στους κανόνες ανταγωνισμού, κατά το μέτρο που η εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν εμποδίζει νομικά ή πραγματικά την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί». Ωστόσο, η συγκεκριμένη διάταξη υπόκειται σε στενή ερμηνεία και πάντως δεν σημαίνει την πλήρη απαλλαγή των εν λόγω δημοσίων επιχειρήσεων από τυχόν έλεγχο για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης.⁷⁸

1.5. Η έννοια της σχετικής αγοράς και οι μορφές της

Για την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης απαραίτητη προϋπόθεση και κρίσιμη για το χαρακτηρισμό οποιασδήποτε επιχείρησης ως τέτοιας είναι ο προσδιορισμός της λεγόμενης σχετικής αγοράς (relevant market), δηλαδή ορισμένης αγοράς, εντός της οποίας δραστηριοποιείται και φέρεται να κατέχει δεσπόζουσα θέση η συγκεκριμένη επιχείρηση. Η σχετική αγορά έχει συνήθως δύο σωρευτικά εξεταζόμενες εκφάνσεις ή

⁷⁷ Κομνηνός Α., παρ. §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 630-631.

⁷⁸ Βλ. ΔΕΚ, απόφ. όπου εφαρμόστηκαν συνδυαστικά ά. 102 και 106 ΣΛΕΕ- απόφαση ΜΟΤΟΕ C-49/07 [2008] και Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 194.

διαφορετικά διαστάσεις, ήτοι τη **σχετική αγορά συγκεκριμένου προϊόντος ή υπηρεσίας (relevant product market)** και τη **σχετική γεωγραφική αγορά (relevant geographical market)**, χωρίς να αποκλείεται και μια τρίτη διάσταση, αυτή της **σχετικής χρονικής αγοράς (relevant temporal market)**.⁷⁹ Ο καθορισμός της εκάστοτε σχετικής αγοράς είναι κρίσιμος, προκειμένου να έχουν σημασία τα μερίδια αγοράς που κατέχουν οι υπό έλεγχο επιχειρήσεις. Η σημασία του ορθού καθορισμού της σχετικής αγοράς σε κάθε υπό έλεγχο περίπτωση είναι μεγάλη, δεδομένου ότι τα όρια μεταξύ των αγορών δεν είναι πολλές φορές σαφή και ένας ενδεχόμενος στενότερος προσδιορισμός της σχετικής αγοράς συνεπάγεται την εμφάνιση μεγαλύτερων μεριδίων αγοράς και οδηγεί ευκολότερα στην απόδοση της ιδιότητας της δεσπόζουσας θέσης σε μια επιχείρηση (τη *stricto sensu* ερμηνεία υιοθετούν κατά βάση οι Αρχές Ανταγωνισμού), ενώ μια διασταλτική προσέγγιση πέραν του δέοντος (κυρίως από την πλευρά των υπό έλεγχο επιχειρήσεων) δείχνει μικρότερα μερίδια αγοράς, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι πιθανότητες υπαγωγής στο πλαίσιο εφαρμογής των άρθρων 2 ν. 3959/2011 ή 102 ΣΛΕΕ.⁸⁰

1.5.1. Σχετική αγορά προϊόντων/υπηρεσιών

Όσον αφορά στη σχετική αγορά προϊόντος ή υπηρεσίας, αυτή περιλαμβάνει όλα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες, τα οποία δύνανται να εναλλάσσονται ή να υποκαθίστανται από τον καταναλωτή, ανάλογα με το βαθμό στον οποίο αυτά διαθέτουν τέτοια χαρακτηριστικά, ιδιότητες, τιμή και χρήση,⁸¹ ώστε να ικανοποιούν ορισμένες ανάγκες των καταναλωτών, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα να υποκατασταθούν αυτά από άλλα προϊόντα ή υπηρεσίες, που δεν διαθέτουν τα εν λόγω χαρακτηριστικά.⁸² Η σχετική αγορά προϊόντων/υπηρεσιών μπορεί να αποτελείται αντίστοιχα από προϊόντα και υπηρεσίες που διαθέτουν όμοια σε μεγάλο βαθμό χαρακτηριστικά και είναι εναλλάξιμα μεταξύ τους. Για τον προσδιορισμό της σχετικής αυτής αγοράς είναι απαραίτητη η ανάλυση των λόγων για τους οποίους ορισμένα προϊόντα περιλαμβάνονται στις εκάστοτε εξεταζόμενες αγορές, ενώ άλλα αποκλείονται. Ως κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη για την ένταξη ή μη σε ορισμένη αγορά μπορούν να αναφερθούν ενδεικτικά η δυνατότητα υποκατάστασης, οι όροι ανταγωνισμού, η σταυροειδής ελαστικότητα της ζήτησης και οι τιμές.⁸³

Ωστόσο, η οριοθέτηση κάθε φορά της σχετικής αγοράς προϊόντων κάθε άλλο παρά εύκολη είναι. Δεδομένου ότι για κάθε προϊόν υπάρχουν ανταγωνιστικά προϊόντα, με διαφορές ωστόσο σε ιδιότητες, τιμή, χρησιμότητα και διαθεσιμότητα, έχει κριθεί απαραίτητη για τον καθορισμό της σχετικής αγοράς η εφαρμογή **δύο (2) ιδιαίτερα σημαντικών κριτηρίων, της σταυροειδούς ελαστικότητας της ζήτησης (cross-elasticity of demand)** -δηλαδή του

⁷⁹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 199.

⁸⁰ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 527 και Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 192-193.

⁸¹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 200.

⁸² Βλ. ΔΕΚ απόφ. 21.2.1973 Continental Can Company, Συλλ. 1973, 215.

⁸³ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 200.

βαθμού στον οποίο μια αλλαγή στην τιμή ενός αγαθού επιδρά στη ζήτηση κάποιου άλλου-, καθώς και της δυνατότητας εναλλαγής των προϊόντων (interchangeability).⁸⁴ Ειδικότερα, η ανάλυση της διασταυρούμενης ελαστικότητας δύο (2) ελεγχόμενων προϊόντων ή υπηρεσιών, έχει ως συνέπεια σε περίπτωση χαμηλού βαθμού διασταυρούμενης ελαστικότητας -όταν τα προϊόντα δεν υποκαθιστούν το ένα το άλλο ευχερώς και χωρίς σημαντικές οικονομικές απώλειες- την παραδοχή της ύπαρξης χωριστών αγορών. Το ΔΕΕ και η Επιτροπή ωστόσο ακολουθούν κυρίως την προσέγγιση της **εναλλαξιμότητας των προϊόντων, της μέτρησης δηλαδή της ύπαρξης υποκατάστατων είτε από την πλευρά της ζήτησης είτε από την πλευρά της προσφοράς**. Για παράδειγμα, από την πλευρά της ζήτησης (των καταναλωτών) ο βαθμός εναλλαξιμότητας είναι μεγάλος όταν με μια πιθανή αύξηση της τιμής ενός προϊόντος ο καταναλωτής θα προτιμήσει εύκολα ένα άλλο προϊόν. Όσο πιο εύκολη και χωρίς απώλειες είναι αυτή η εναλλαγή (π.χ. μήλο αντί για αχλάδι κτλ.) τόσο πιο μεγάλη είναι η πιθανότητα τα εν λόγω προϊόντα να ανήκουν στην ίδια σχετική αγορά, οπότε στο πλαίσιο της αγοράς αυτής θα ερευνηθεί η ύπαρξη ή μη δεσπόζουσας θέσης.⁸⁵ Εκτός από την τιμή -όσον αφορά στην εναλλαξιμότητα των προϊόντων- λαμβάνονται υπόψη η φύση των αγαθών, η χρήση τους, οι συνθήκες ανταγωνισμού και ο συσχετισμός προσφοράς και ζήτησης στη σχετική αγορά.⁸⁶ Η Επιτροπή στο πλαίσιο αυτό έχει υιοθετήσει για τον ακριβέστερο προσδιορισμό της σχετικής αγοράς και τη δοκιμή SSNIP που θα αναλυθεί παρακάτω, σύμφωνα με την οποία ένας υποθετικός μονοπωλητής στην αγορά του εν λόγω προϊόντος θα επέβαλλε μια μικρή, αλλά σημαντική αύξηση στις τιμές. Στην περίπτωση που η αύξηση θα οδηγούσε σε απώλεια εσόδων λόγω μείωσης πωλήσεων, τότε και τα υποκατάστατα προϊόντα θα περιλαμβάνονταν στην ίδια σχετική αγορά.⁸⁷

Σημαντικές αποφάσεις για τον καθορισμό της σχετικής αγοράς προϊόντος ή υπηρεσίας ήταν η απόφαση του ΔΕΚ Hilti vs Commission⁸⁸, στην οποία έγινε δεκτό ότι το Δικαστήριο μπορεί να ζητήσει από την ελεγχόμενη επιχείρηση να αποδείξει την ορθότητα του ισχυρισμού της ότι η σχετική αγορά είναι διαφορετική από αυτήν που προσδιόρισε η Επιτροπή, καθώς και η απόφαση Tetra Pak⁸⁹, στην οποία το ΔΕΚ δέχθηκε ότι δύναται να επεκταθεί η δεσπόζουσα θέση μιας επιχείρησης, πέραν της αγοράς στην οποία είναι κυρίαρχη και σε άλλη, δεύτερη αγορά, συνδεδεμένη με την πρώτη, στην οποία δεύτερη αγορά δεν διέθετε μονοπωλιακή ισχύ.⁹⁰ Στο ίδιο πλαίσιο τέθηκε σε υποθέσεις ενώπιον του ΔΕΚ και το ζήτημα του ορισμού της σχετικής αγοράς προϊόντων όταν υπάρχουν δευτερογενείς αγορές προϊόντων (aftermarkets) που συνδέονται άμεσα με συγκεκριμένες πρωτογενείς αγορές (για παράδειγμα πρωτογενής είναι η αγορά πώλησης φωτοτυπικών μηχανημάτων, ενώ

⁸⁴ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 200-201.

⁸⁵ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 528-529.

⁸⁶ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 529.

⁸⁷ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 530-531, βλ. και «Ανακοίνωση σχετικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς» από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Επ. Εφ. 1997, C 372/03, παρ. 20).

⁸⁸ C-53/92P [1994].

⁸⁹ C 333/94P [1996].

⁹⁰ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 201-202.

δευτερογενής αγορά θεωρείται η πώληση των ανταλλακτικών τους). Στο πρόβλημα της αντιμετώπισης της δευτερογενούς αγοράς ως διακριτής αγοράς, προκειμένου να αποδίδεται ευκολότερα και η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην υπό έλεγχο επιχείρηση, έχουν εκδοθεί αποφάσεις δικαστηρίων -από το ΔΕΚ και το αντίστοιχο αρμόδιο δικαστήριο στις ΗΠΑ- όπως στις υποθέσεις Hugin⁹¹ και Kodak στις ΗΠΑ⁹², στις οποίες έγινε δεκτή η ύπαρξη ξεχωριστής αγοράς για τις δευτερεύουσες αγορές και αντίστοιχα η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης των ελεγχόμενων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν παράλληλα με τις πρωτογενείς και σε αυτές.⁹³

1.5.2. Σχετική γεωγραφική αγορά

Ως σχετική γεωγραφική αγορά (relevant geographic market) ορίζεται η περιοχή όπου οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις συμμετέχουν στην προμήθεια προϊόντων ή υπηρεσιών και οι όροι του ανταγωνισμού παρουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό ομοιογένεια, σε αντίθεση με άλλες περιοχές όπου παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφορών στους όρους του ανταγωνισμού που οδηγεί σε διάκριση των σχετικών γεωγραφικών αγορών είναι όταν η γεωγραφική διάσταση ορισμένης αγοράς διαφοροποιεί σημαντικά το κόστος μεταφοράς, καθιστώντας συχνά σε αυτές τις περιπτώσεις την προμήθεια από συγκεκριμένες επιχειρήσεις ασύμφορη και αν μη τι άλλο περιορίζοντάς την σημαντικά σε σύγκριση με τις ομοιογενώς ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα και με την Επιτροπή, εφόσον ορισμένες επιχειρήσεις οργανώνουν την παραγωγή τους για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες συγκεκριμένου κράτους-μέλους ή εφόσον ορισμένες νομοθεσίες κρατών θεσπίζουν διατάξεις που διαφοροποιούν τις συνθήκες της αγοράς, τότε αυτές πρέπει να κρίνονται ως ξεχωριστές αγορές.⁹⁴

Αντιστοίχως, σύμφωνα με το άρθρο 2 ν. 3959/2011 του ελληνικού Δικαίου Ανταγωνισμού προϋπόθεση για την κατοχή δεσπόζουσας θέσης από επιχείρηση και συνακόλουθα την εφαρμογή του ως άνω άρθρου είναι η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης «στο σύνολο ή μέρος της αγοράς της χώρας», ενώ για την υπαγωγή της περίπτωσης στη διάταξη του άρθρου 102 ΣΛΕΕ «στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό μέρος αυτής». Ειδικότερα, στο πλαίσιο της αγοράς της Ελλάδας η δεσπόζουσα θέση μπορεί να αφορά στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας ή και σε μέρος αυτής, ανεξάρτητα από το μέγεθος και τη σημασία της εκάστοτε περιοχής⁹⁵. Η σχετική γεωγραφική αγορά περιλαμβάνει επομένως, όπως αναλύθηκε παραπάνω, **την περιοχή όπου ανταγωνιστικές επιχειρήσεις πωλούν τα προϊόντα τους ή**

⁹¹ Βλ. απόφαση Hugin/Liptons [1978] ΕΕ L 22/23 και κατ' έφεση ΔΕΚ C-22/78 [1979].

⁹² Βλ. απόφαση Kodak [504 US 451 (1992)].

⁹³ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 203.

⁹⁴ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 203-204.

⁹⁵ Βλ. ΕΠΑ 24/82 (αγορά η νήσος Κέρκυρα) και ΕΑ 99/90.

προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς διαφοροποίηση, σε παρόμοιες συνθήκες ανταγωνισμού.⁹⁶ Το ίδιο ισχύει και για την ενιαία αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁹⁷

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις ο περιορισμός της σχετικής γεωγραφικής αγοράς σε συγκεκριμένη περιοχή ή κράτος είναι αποτέλεσμα κυρίως πρακτικών ή τεχνικών λόγων, όπως είναι για παράδειγμα η αδυναμία διανομής συγκεκριμένων προϊόντων εκτός των συνόρων του κράτους παραγωγής, η ύπαρξη σημαντικών φραγμών λόγω αποκλειστικών συμφωνιών, η περιορισμένη ποσοτικά παραγωγή και η επιβολή υψηλού κόστους μεταφοράς των αγαθών.⁹⁸ Επομένως, η εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ στις ως άνω περιγραφόμενες περιπτώσεις δεν αποκλείεται εξαρχής, δεδομένου ότι ως σημαντικό μέρος της Κοινότητας μπορεί να θεωρηθεί και τμήμα ή ακόμη και ένα κράτος-μέλος αυτής (όπως κρίθηκε σχετικά με το κράτος του Βελγίου και βελγική ζυθοποιία)⁹⁹. Χαρακτηριστικά παραδείγματα για τον προσδιορισμό της σχετικής γεωγραφικής αγοράς αποτελούν οι αγορές χρήματος, συναλλάγματος και παραγώγων -όπου ως γεωγραφική αγορά ορίστηκε η διεθνής αγορά¹⁰⁰ και όχι η εθνική, λόγω των υποκαταστημάτων των τραπεζών όπου λαμβάνουν χώρα οι αντίστοιχες εργασίες-, η αγορά του λογισμικού Η/Υ και η σχετική γεωγραφική αγορά της μπανάνας.¹⁰¹

1.5.3. Σχετική χρονική αγορά

Στην Ανακοίνωση της Επιτροπής¹⁰² -αναφορικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς- δεν γίνεται μνεία στη σχετική χρονική αγορά (relevant temporal market). Συνεπώς, η διάσταση αυτή δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα, προς το παρόν τουλάχιστον, από την ΕΕ, αλλά ούτε και σε νομολογιακό επίπεδο εμφανίζεται ιδιαίτερα συχνά. Το βασικό επιχείρημα είναι ότι οι περισσότερες αγορές δεν μπορούν να διαχωριστούν σε χρονικές ζώνες. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις αγορών με χαρακτηριστικά εποχικότητας, στις οποίες η χρονική παράμετρος κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική για τον προσδιορισμό αυτών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αγορές εποχιακών προϊόντων όπως είναι διάφορα φρούτα, καθώς και οι αγορές παροχής υπηρεσιών διαμονής, εστίασης και ψυχαγωγίας σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο του έτους (όπως είναι η χειμερινή και η θερινή σεζόν).¹⁰³ Οι επιχειρήσεις με τα ως άνω χαρακτηριστικά περιοδικότητας έχουν οικονομική ισχύ για συγκεκριμένη χρονική περίοδο, κατά την οποία ο ανταγωνισμός από άλλα προϊόντα είναι μειωμένος. Η οικονομική δύναμη επιχειρήσεων σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο μπορεί να σχετίζεται ακόμη και με

⁹⁶ Βλ. ΕΑ 40/1996 (Βοσινάκης), ΔΕΕ 1997, 159.

⁹⁷ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 531-533.

⁹⁸ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 533.

⁹⁹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 533, βλ. και Έκθεση της Επιτροπής επί της Πολιτικής του Ανταγωνισμού 1994, σημ. 209, υπόθ. Carsberg/Interbrew.

¹⁰⁰ ΕΑ 41/1996 (Interbank) και ΔΕΕ 1997, 41.

¹⁰¹ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, *όπ.*, σελ. 532-533.

¹⁰² Ανακοίνωση της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του ενωσιακού Δικαίου Ανταγωνισμού (1997/C 372/03).

¹⁰³ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 203.

έκτακτους εξωτερικούς παράγοντες που οδηγούν στη μείωση της παραγωγής από τους ανταγωνιστές και την εκμετάλλευση ορισμένου πλεονεκτήματος από την κυρίαρχη επιχείρηση, με στόχο την επικράτησή της στη δεδομένη χρονική αγορά.¹⁰⁴

1.5.4. Ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς και το τεστ SSNIP

Η Επιτροπή, καθώς και οι Αρχές Ανταγωνισμού κάθε κράτους-μέλους, έχοντας ως στόχο την ακριβέστερη οριοθέτηση και προσδιορισμό της εκάστοτε σχετικής αγοράς (προϊόντος, γεωγραφικής ή χρονικής), έχουν υιοθετήσει ως εργαλείο το τεστ του «Υποθετικού Μονοπωλητή» για την εφαρμογή του οποίου χρησιμοποιείται συγκεκριμένη τεχνική που είναι ευρέως γνωστή ως τεστ SSNIP (“Small but Significant and Non-transitory Increase in Price”). Το τεστ αυτό εφαρμόζεται ως εξής: Σε μια υποθετική σχετική αγορά τίθεται το ερώτημα εάν η φερόμενη ως δεσπόζουσα επιχείρηση θα είχε τη δυνατότητα να επιβάλει **μια μικρή, αλλά σημαντική αύξηση στις τιμές¹⁰⁵, για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς να μειωθούν σε αντίστοιχο βαθμό και τα κέρδη της και χωρίς να απολέσει μερίδιο αγοράς**. Αν απαντηθεί καταφατικά το ως άνω ερώτημα και κριθεί ότι οι καταναλωτές δεν θα στρέφονταν σε άλλες παρεμφερείς αγορές, η Αρχή που εφαρμόζει το τεστ θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ως σχετική αγορά νοείται εκείνη στην οποία εφαρμόστηκε η υπόθεση (SSNIP test). Αν αντίθετα η απάντηση είναι αρνητική και η μικρή αύξηση θα οδηγούσε σε απώλεια εσόδων λόγω μείωσης πωλήσεων, τότε κρίνεται ότι και τα υποκατάστατα προϊόντα περιλαμβάνονται στην ίδια σχετική αγορά.^{106 107} Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να διευρυνθεί η σχετική αγορά και να εφαρμοστεί ξανά η δοκιμή SSNIP μέχρι να δοθεί καταφατική απάντηση στην εν λόγω ερώτηση. Για παράδειγμα, μια επιχείρηση ζυθοποιίας, όπως η Αθηναϊκή Ζυθοποιία -η υπόθεση της οποίας αποτελεί το κύριο θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας και θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενα κεφάλαια-, που φέρεται να έχει μονοπωλιακή θέση στην αγορά ζύθου, σύμφωνα με το SSNIP test πρέπει να ερωτηθεί εάν σε μια υποθετική περίπτωση επιβολής της εν λόγω αύξησης, θα παρέμενε σταθερή ως προς τα κέρδη της και οι καταναλωτές δεν θα στρέφονταν σε άλλες αγορές προϊόντων, όπως είναι εν προκειμένω η αγορά οίνου. Ωστόσο, το SSNIP test παρουσιάζει και μειονεκτήματα, το σημαντικότερο από τα οποία είναι το «Cellophane Fallacy», ένα σφάλμα που αφορά στη μη ορθή οριοθέτηση της σχετικής αγοράς, όταν ως υποθετική τιμή του προϊόντος -πριν την μικρή αλλά σημαντική αύξηση- λαμβάνεται η επιβαλλόμενη από τη δεσπόζουσα επιχείρηση τιμή (πάνω από τα ανταγωνιστικά επίπεδα), με επακόλουθη συνέπεια τη λανθασμένη διεύρυνση της σχετικής αγοράς και ως εκ τούτου τη μη εμφάνιση της ελεγχόμενης επιχείρησης ως δεσπόζουσας, λόγω του μειωμένου μεριδίου που θα εμφάνιζε να

¹⁰⁴ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 533-534.

¹⁰⁵ Για αύξηση στις τιμές ύψους 5%-10%.

¹⁰⁶ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 530, βλ. και «Ανακοίνωση σχετικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς» από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Επ. Εφ. 1997, C 372/30, παρ. 20).

¹⁰⁷ Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, όπ., σελ. 530-531.

κατέχει στη διευρυμένη αγορά. Το σφάλμα αυτό ωστόσο δύναται να αποφευχθεί, εφόσον οι αρμόδιες Αρχές Ανταγωνισμού λάβουν υπόψη τους την εντός ανταγωνιστικών πλαισίων διαμορφωθείσα τιμή του εκάστοτε προϊόντος και όχι την καταχρηστικά επιβαλλόμενη από τη δεσπόζουσα επιχείρηση.¹⁰⁸

1.6. Τα μερίδια αγοράς και ο ρόλος τους στην ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης

Μετά τον απαραίτητο και οπωσδήποτε προηγηθέντα προσδιορισμό της σχετικής αγοράς (προϊόντων, γεωγραφικής και χρονικής) μπορούν να υπολογιστούν με μεγαλύτερη ευχέρεια και βαθμό ακρίβειας τόσο το συνολικό μέγεθος της εκάστοτε αγοράς όσο και τα επιμέρους μερίδια αγοράς για κάθε έναν από τους προμηθευτές. Για την εξακρίβωση των εν λόγω μεριδίων αγοράς η Επιτροπή χρησιμοποιεί είτε εκτιμήσεις ειδικών εμπειρογνομόνων και συμβούλων είτε τα απαραίτητα στοιχεία από τον κύκλο εργασιών (για το συγκεκριμένο προϊόν στη σχετική γεωγραφική αγορά) της ελεγχόμενης επιχείρησης, ώστε να μπορέσει να υπολογίσει το συνολικό μέγεθος της αγοράς και τα μερίδια αγοράς που αντιστοιχούν σε κάθε προμηθευτή και αποτελούν σημαντικές ενδείξεις όσον αφορά στην ισχύ που η επιχείρηση διαθέτει στη σχετική αγορά. Προσφορότερο και συνηθέστερο **κριτήριο για τον ως άνω προσδιορισμό των μεριδίων αγοράς αποτελεί κατ' αρχάς η αξία των πωλήσεων σε κάθε κύκλο εργασιών που πραγματοποιεί η επιχείρηση.**¹⁰⁹

Ως υψηλά και επομένως «επικίνδυνα» μερίδια αγοράς που οδηγούν στο συμπέρασμα της κατοχής δεσπόζουσας θέσης στην αγορά από ορισμένη επιχείρηση γίνεται δεκτό ότι είναι ποσοστά μεριδίων αγοράς από 40-50% και πάνω, όπως έχει κριθεί από το ΔΕΚ σε υποθέσεις όπως αυτές της AKZO¹¹⁰ και της British Airways/Virgin. Όπως γίνεται εύλογα φανερό, η κατάφαση της ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης με την απόδοση του ως άνω χαρακτηρισμού και την περαιτέρω έρευνα που ακολουθεί σε αυτές τις περιπτώσεις για τη διαπίστωση τυχόν στρεβλώσεων του ανταγωνισμού και κατάχρησης της θέσης ισχύος που κατέχει η επιχείρηση γίνεται *in concreto*, δηλαδή για κάθε περίπτωση-υπόθεση ξεχωριστά, προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις και οι διάφοροι παράγοντες που θα κρίνουν εάν το εν λόγω μερίδιο αγοράς συνεπάγεται αναντίλεκτα υπάρχουσα δεσπόζουσα θέση (π.χ. περιπτώσεις όπου το ποσοστό αγγίζει ή ξεπερνάει το 70%) ή συνιστά μαχητό τεκμήριο ύπαρξης της τελευταίας (σταθερά μερίδια αγοράς που φτάνουν το 50%). Ωστόσο, προκειμένου να καταλήξουν τα ελεγκτικά όργανα (όπως η Επιτροπή) στον προσδιορισμό

¹⁰⁸ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 204-205, Κομνηνός Α., *παρ.* §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 637-639.

¹⁰⁹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 205-206.

¹¹⁰ C-62/1986 [1991] σκ. 60. Το ΔΕΚ στην υπόθεση AKZO δέχθηκε ότι μερίδιο αγοράς 50% δείχνει την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης ("AKZO presumption" ή μαχητό τεκμήριο της AKZO), χωρίς ωστόσο αυτό να λειτουργεί και αντιστρόφως, θεμελιώνοντας τεκμήριο μη ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης σε περιπτώσεις μεριδίου αγοράς κάτω του 50%.

ορισμένης επιχείρησης ως δεσπόζουσας συχνά λαμβάνουν υπόψη τους και άλλα -πλην των μεριδίων αγοράς- στοιχεία, τα οποία σε συνδυασμό μπορούν να καταδείξουν με μεγαλύτερη ασφάλεια την συγκέντρωση σημαντικής ισχύος στην αγορά από την ελεγχόμενη επιχείρηση. Τέτοια κριτήρια αποτελούν μεταξύ άλλων: η ύπαρξη ανταγωνιστών στη σχετική αγορά με υπολογίσιμο μερίδιο αγοράς, το εύρος του φάσματος των προϊόντων που παράγουν οι ανταγωνιστές, οι φραγμοί εισόδου, αλλά και οι πιθανότητες επιβίωσης ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στη συγκεκριμένη αγορά, το κόστος μεταφοράς για τα προϊόντα/υπηρεσίες της ελεγχόμενης επιχείρησης και η δυνατότητά της να περιορίσει με αυτόν τον τρόπο τις πωλήσεις των ανταγωνιστικών της επιχειρήσεων και να εξαλείψει το δυνητικό ανταγωνισμό, καθώς και η τεχνογνωσία και τεχνολογική υπεροχή που διαθέτει έναντι των ανταγωνιστών της.¹¹¹

1.7. Η έννοια της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης και οι μορφές της

Το Δίκαιο Ανταγωνισμού δεν απαγορεύει την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης ούτε ασχολείται ιδιαίτερα με την απόκτηση και τη διατήρηση ισχύος στην αγορά από ορισμένη επιχείρηση, για το λόγο αυτό και δεν ορίζεται ούτε αναλύεται σε νομοθετικό επίπεδο η έννοια της δεσπόζουσας θέσης. Ωστόσο, η θέση ισχύος που κατέχει ορισμένη επιχείρηση στην αγορά θεωρείται **δυνητικά «επικίνδυνη»** τόσο για τους καταναλωτές όσο και για τις ανταγωνιστικές επιχειρήσεις και τον ανταγωνισμό εν γένει, γι' αυτό και **συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη της δεσπόζουσας επιχείρησης**, ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος αυτός. Αντίθετα, **η κατάχρηση της θέσης αυτής απαγορεύεται ρητά σε ενωσιακό επίπεδο, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ**, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης που κατέχει επιχείρηση. Στη διάταξη του άρθρου 102 ΣΛΕΕ (όπως αντίστοιχα ορίζεται και στο άρθρο 2 του νόμου 3959/2011 του ελληνικού Δικαίου Ανταγωνισμού) η κατάχρηση δύναται να συνίσταται ιδίως:

- α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δίκαιων τιμών αγοράς ή πώλησης ή άλλων όρων συναλλαγής,
- β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης επί ζημιά των καταναλωτών,
- γ) στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,

---

¹¹¹ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 206-207.

δ) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών».

Όπως διαφαίνεται από τη διατύπωση της ως άνω διάταξης, **η απαρίθμηση των μορφών κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 102 είναι ενδεικτική** και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εξαντλεί όλες τις πιθανές μορφές και εκφάνσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης. Στη συνέχεια, τίθεται το ζήτημα του αντικειμένου της απαγόρευσης ως προς το οποίο έχουν διατυπωθεί κατά βάση δύο απόψεις. Η πρώτη εξ' αυτών προσδιορίζει την απαγορευμένη συμπεριφορά ως αυτή που εκμεταλλεύεται τη δεσπόζουσα θέση που κατέχει η επιχείρηση στην αγορά, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη ως απαγορευμένη συμπεριφορά νοείται εκείνη που επιδρά εν γένει στη δομή της αγοράς, οδηγώντας σε στρεβλώσεις του ανταγωνισμού. Τη δεύτερη αυτή άποψη φαίνεται ότι συσχετίζεται και το ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ), το οποίο στη γνωστή υπόθεση *Continental Can*¹¹² υιοθέτησε την εν λόγω άποψη διατυπώνοντας το σκεπτικό ότι **το άρθρο 102 ΣΛΕΕ δεν αφορά μόνο τους καταναλωτές και τις ζημιογόνες ως προς αυτούς συνέπειες που προκύπτουν από τις καταχρηστικές πρακτικές που εφαρμόζει μια επιχείρηση, αλλά και τη δομή του υγιούς και ανόθευτου ανταγωνισμού εν γένει**, ο οποίος και χρήζει προστασίας από τυχόν στρεβλώσεις και αθέμιτους περιορισμούς. Ως εκ τούτου, στις καταχρηστικές πρακτικές που απαγορεύονται από τη διάταξη του άρθρου 102 περιλαμβάνονται και συμπεριφορές που επιδρούν στη δομή της αγοράς κατά τρόπο ώστε να περιορίζεται ο ήδη ασθενής ανταγωνισμός και να ενδυναμώνεται η ήδη υπάρχουσα κυριαρχία ορισμένης επιχείρησης στην αγορά, οδηγώντας ουσιαστικά στην αναγκαστική εξάρτηση των υπόλοιπων ανταγωνιστών από τη συμπεριφορά της δεσπόζουσας επιχείρησης.¹¹³

Οι κατηγορίες κατάχρησης μπορούν σύμφωνα με μια θεωρητική προσέγγιση, να διαιρεθούν σε τρεις (3) υποκατηγορίες: α) τις εκμεταλλευτικές καταχρήσεις, στις οποίες η δεσπόζουσα επιχείρηση εκμεταλλεύεται την οικονομική της δύναμη και τις συνθήκες ασθενούς ανταγωνισμού προκειμένου να αυξήσει το μερίδιο αγοράς της και να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της, αντλώντας ωφέλειες και επιβάλλοντας βάρη -στόχος που υπό ομαλές συνθήκες ανταγωνισμού θα ήταν αδύνατο να επιτευχθεί-, β) τις παρεμποδιστικές καταχρήσεις, όπου η επιχείρηση υιοθετεί συμπεριφορές που επηρεάζουν αρνητικά το δυνητικό ανταγωνισμό και μειώνουν τον ήδη υπάρχοντα βαθμό ανταγωνισμού με τις λιγότερο ισχυρές επιχειρήσεις, μέσω πρακτικών όπως η άρνηση προμήθειας και ο αποκλεισμός πρόσβασης σε αγορές χονδρικού και λιανικού εμπορίου και γ) τις καταχρήσεις που αλλοιώνουν και βλάπτουν την ίδια τη δομή της αγοράς και ενισχύουν την υφιστάμενη δεσπόζουσα θέση της επιχείρησης, κατά βάση μέσω συγκεντρώσεων επιχειρήσεων και εξαγορών. Η υπαγωγή, δε, σε μία από τις ως άνω κατηγορίες δεν αποκλείει αυτομάτως την ένταξη και σε δεύτερη κατηγορία. Σύμφωνα με μια άλλη θεωρητική ανάλυση οι μορφές

¹¹² C-6/72 [1973].

¹¹³ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 210-211.

κατάχρησης διακρίνονται σε τιμολογιακές (pricing abuses) και μη τιμολογιακές (non-pricing abuses).¹¹⁴

Ωστόσο, ευρύτερα δεκτή γίνεται μια τρίτη κατηγοριοποίηση των μορφών κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, την οποία έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αποφάσεις της¹¹⁵ και διαχωρίζει τις καταχρηστικές πρακτικές σε: α) Συμφωνίες αποκλειστικότητας (exclusive dealing), β) πρακτικές δέσμευσης και δεσμοποίησης (tying and bundling), γ) πρακτικές εξόντωσης (όπως είναι η ληστρική υποτίμηση-predatory pricing), δ) άρνηση πώλησης (refusal to supply) και ε) συμπίεση του περιθωρίου κέρδους (price/margin squeeze) ως χαρακτηριστικότερη μορφή της επιβολής υπερβολικών τιμών.¹¹⁶

1.7.1. Οι συμφωνίες αποκλειστικότητας

Μία μορφή καταχρηστικής εκμετάλλευσης -που γίνεται δεκτή και εξετάζεται από την Επιτροπή- είναι η προσπάθεια της δεσπόζουσας επιχείρησης να αποκλείσει τους ανταγωνιστές της να πωλούν προϊόντα στους πελάτες τους (χονδρέμπορους και λιανοπωλητές) με **πολιτικές επιβολής υποχρέωσης αποκλειστικής αγοράς ή εκπτώσεων, τις λεγόμενες συμφωνίες αποκλειστικότητας (exclusive dealing)**. Οι συμφωνίες αποκλειστικότητας περιλαμβάνουν ποικίλες τακτικές και στρατηγικές επιβαλλόμενες από τη δεσπόζουσα επιχείρηση, όπως είναι η υποχρέωση αποκλειστικής προμήθειας από την ίδια (με ή χωρίς παροχή κινήτρων), το σύστημα πολιτικής εκπτώσεων σε χονδρεμπόρους και πρατηριούχους, με σκοπό την επίτευξη ορισμένου στόχου πωλήσεων ή ορίου αγορών, η εφαρμογή μεθόδων διακριτικής μεταχείρισης των χονδρεμπόρων (επιβολή άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές), ανάλογα με το αν εμπορεύονται ή όχι και προϊόντα ανταγωνιστών και η ταυτόχρονη άσκηση πίεσης στους λιανοπωλητές, προκειμένου να αγοράζουν προϊόντα μόνο από τους αποκλειστικούς χονδρεμπόρους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση των εν λόγω πρακτικών είναι η εξάρτηση της σύναψης σύμβασης χρησιδανεισμού των ψυγείων της δεσπόζουσας επιχείρησης από την αποδοχή εκ μέρους της αντισυμβαλλόμενης επιχείρησης (λιανοπωλητή) υποχρέωσης αποκλεισμού των ανταγωνιστών της πρώτης. Οι ως άνω ειδικότερες εκφάνσεις της καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης που αφορούν σε συμφωνίες αποκλειστικότητας θα μας απασχολήσουν και στα επόμενα κεφάλαια, κατά την ανάλυση των καταχρηστικών πρακτικών που επί σειρά ετών χρησιμοποιούσε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, με σκοπό τον εκτοπισμό των ανταγωνιστών της και γενικότερα την εξάλειψη του ελεύθερου ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και τη συνακόλουθη αύξηση του μεριδίου και των κερδών της στην αγορά ζύθου.¹¹⁷

¹¹⁴ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 212.

¹¹⁵ Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής «Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της Συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις», Βρυξέλλες, 9.2.2009 E (2009), 864, διαθέσιμη σε https://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/guidance_el.pdf.

¹¹⁶ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 212.

¹¹⁷ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, *όπ.*, σελ. 213.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην πολιτική των εκπτώσεων που ακολουθούν κατά περίπτωση δεσπόζουσες επιχειρήσεις στο πλαίσιο επιβολής συμφωνιών αποκλειστικότητας, οι χαρακτηριστικότερες κατηγορίες αυτών -οι οποίες κρίνονται ως καταχρηστικές- είναι οι λεγόμενες **Εκπτώσεις Πίστης (Fidelity Discounts)** και οι **Εκπτώσεις Επίτευξης Στόχου Πωλήσεων (Target Discounts)**. Οι ως άνω αφορούν σε εκπτώσεις που παρέχουν οι προμηθευτές στους εμπόρους ή διανομείς, οι οποίες όμως **δεν βασίζονται σε αντικειμενικά οικονομικά κριτήρια**, όπως είναι ο όγκος των πωλήσεων, το κόστος μεταφοράς και άλλοι παράγοντες. Ειδικότερα, ως **εκπτώσεις πίστης** ορίζονται οι εκπτώσεις που τίθενται από επιχειρήσεις για αγορές πάνω από ένα συγκεκριμένο όριο αγορών και υπολογίζονται επί του συνολικού κύκλου εργασιών. Από την άλλη, οι **εκπτώσεις επίτευξης στόχου πωλήσεων** αφορούν σε εκπτώσεις που χορηγεί ο προμηθευτής-παραγωγός στον πελάτη, ώστε να τον παρακινεί να αγοράζει το σύνολο ή το μεγαλύτερο ποσοστό από τις ποσότητες που χρειάζεται από τον συγκεκριμένο προμηθευτή, προτρέποντάς τον συνήθως να αγοράζει κάθε φορά περισσότερο από την προηγούμενη περίοδο. Και τα δύο (2) είδη εκπτώσεων έχουν ως σκοπό τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά.¹¹⁸

Συστήματα εκπτώσεων βάσει ποσότητας, τα οποία εξαρτώνται αποκλειστικά από τον όγκο των πραγματοποιούμενων κάθε φορά αγορών σε επιχείρηση κατέχουσα δεσπόζουσα θέση δεν απαγορεύονται, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, από τα άρθρα 102 ΣΛΕΕ και 2 του νόμου 4959/2011 στην ελληνική έννομη τάξη, αφού δεν έχουν ως σκοπό να οδηγήσουν σε αποκλεισμό ανταγωνιστών από την αγορά. Ένας ακόμη λόγος για το επιτρεπτό των εκπτώσεων αυτών στην ως άνω περίπτωση είναι το γεγονός ότι συχνά η αύξηση της παρεχόμενης ποσότητας συνεπάγεται (λόγω εκπτώσεων) μείωση του κόστους για τον προμηθευτή, οπότε αυτός με τη σειρά του έχει τη δυνατότητα να μετακυλήσει τη μείωση αυτή στο πελάτη του μέσω ευνοϊκότερης τιμολόγησης. Κατά συνέπεια, σύστημα εκπτώσεων -των οποίων το ποσοστό αυξάνεται ανάλογα με το ύψος των αγορών- δεν αντιβαίνει καταρχήν στα άρθρα 102 ΣΛΕΕ και το αντίστοιχο άρθρο 2 του νόμου 3959/2011, εκτός αν προκύπτει από τα κριτήρια και τα πραγματικά περιστατικά χορήγησης της έκπτωσης ότι το σύστημα δεν στηρίζεται σε οικονομικά δικαιολογημένη αντιπαροχή, αλλά στοχεύει άμεσα ή έμμεσα, όπως οι εκπτώσεις πίστης και οι εκπτώσεις επίτευξης στόχου πωλήσεων, να παρεμποδίσει τον εφοδιασμό πελατών από ανταγωνιστικές επιχειρήσεις-παραγωγούς.¹¹⁹

Για τη διαπίστωση του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα ορισμένης πολιτικής εκπτώσεων πρέπει να εκτιμηθεί το σύνολο των περιστάσεων και, ιδίως, **τα κριτήρια**

---

¹¹⁸ Κοσμίδης Ν. / Τζουγανάτος Ν. Δ., §15 Καταχρήσεις τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 924-926, Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 66-67, Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., 216, 220.

¹¹⁹ Βλ. σχετική Ανακοίνωση της Επιτροπής «Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της Συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις», Βρυξέλλες, 9.2.2009 Ε (2009), όπ., σκ. 37-40.

χορήγησης των εκπτώσεων και εάν η χορήγηση ενός τέτοιου πλεονεκτήματος δεν στηρίζεται σε οικονομική παροχή που να το δικαιολογεί, με συνέπεια την εξάλειψη ή τον περιορισμό της δυνατότητας επιλογής του αγοραστή όσον αφορά στις πηγές εφοδιασμού του και απώτερο στόχο της δεσπόζουσας επιχείρησης να επιβάλει φραγμούς εισόδου στην αγορά για τους νέους ανταγωνιστές, να εφαρμόσει στους συναλλασσόμενους άνισους όρους για ισοδύναμες παροχές¹²⁰ και να ενισχύσει τη δεσπόζουσα θέση της στρεβλώνοντας τον υγιή ανταγωνισμό. Έτσι και στην υπόθεση Hoffmann-La Roche, όπου η καταχρηστικότητα των εκπτώσεων θεμελιώθηκε στη μέσω αυτών στέρηση της ελευθερίας επιλογής των πελατών της και την αντίστοιχη επιβολή άνισων όρων επί ομοειδών συναλλαγών, τακτική που έθετε τις υπόλοιπες επιχειρήσεις στη σχετική αγορά σε δυσμενέστερη ανταγωνιστική θέση.¹²¹

Ωστόσο, όπως έχει δώσει δεκτό στη νομολογία του ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ), σε αποφάσεις όπως της δεσπόζουσας επιχείρησης Michelin¹²² και της British Airways¹²³, τα συστήματα εκπτώσεων πιστής πελατείας και επίτευξης στόχου πωλήσεων -στις περιπτώσεις που εφαρμόζονται από δεσπόζουσα επιχείρηση- οδηγούν στον αποκλεισμό των ανταγωνιστών από την αγορά και βλάπτουν εν γένει τον ανταγωνισμό, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή μη διακρίσεων εις βάρος των άλλων προμηθευτών. Χαρακτηριστική είναι η στρατηγική παροχής εκπτώσεων επί των αγοραζόμενων ποσοτήτων βάσει του συνολικού κύκλου εργασιών του αγοραστή με την κατέχουσα κυρίαρχη θέση στην αγορά επιχείρηση, όπως είναι οι αναδρομικές εκπτώσεις -δηλαδή όχι μόνο πρόσθετη έκπτωση που παρέχεται αποκλειστικά στις ποσότητες άνω ορισμένου ορίου- με περίοδο αναφοράς το ένα έτος κατ' ελάχιστον, με σκοπό να αυξηθεί η πίεση στον αγοραστή να πραγματοποιήσει στο τέλος κάθε περιόδου αναφοράς τον αριθμό αγορών που είναι αναγκαίος, προκειμένου να λάβει το όφελος από την έκπτωση και να μην υποστεί αντίστοιχα τη ζημία (π.χ. επίπτωση στο περιθώριο κέρδους) που προβλέπεται για το σύνολο της περιόδου. Σε εθνικό επίπεδο, την επιβολή εκπτώσεων πίστης και επίτευξης στόχου πωλήσεων από την έχουσα δεσπόζουσα θέση στη λιανική αγορά Nestle διαπίστωσε η ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού¹²⁴, ενώ παρόμοια ήταν και η υπ' αριθ. 309/V/2006 απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού όσον αφορά στην υπόθεση της «Coca-Cola», όπου η ΕΑ αποφάνθηκε -μεταξύ άλλων- ότι το σύστημα εκπτώσεων στους χονδρεμπόρους μέσω επίτευξης συγκεκριμένων στόχων πωλήσεων που εφαρμόζε η εταιρία 3E και η εν γένει διακριτική μεταχείριση όσων πελατών της διακινούσαν και ανταγωνιστικά προϊόντα συνιστούσαν καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της^{125, 126}.

Συνήθης πρακτική, στο πλαίσιο συμφωνιών αποκλειστικότητας -που εφαρμόζεται από δεσπόζουσες επιχειρήσεις και αντίκειται στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ- είναι η συμφωνία ορισμένων ρητρών αποκλειστικότητας που συνιστούν κατάχρηση

¹²⁰ Βλ. απόφ. Coca-Cola EA 207/2002 και 309/V/2006.

¹²¹ Βλ. απόφαση ΔΕΚ C-85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG κατά Επιτροπής, Συλλ. 1976, 461.

¹²² Βλ. αποφάσεις C-322/81 και 2002/405/EK.

¹²³ Βλ. απόφαση ΔΕΚ C-95/04 P [2007].

¹²⁴ Βλ. απόφαση EA 434/V/2009.

¹²⁵ Βλ. απόφαση EA 207/2002.

¹²⁶ Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 216-217, 219-220.

δεσπόζουσας θέσης από τις επιχειρήσεις αυτές, όπως είναι η **Ρήτρα Υποχρέωσης Αποκλειστικής Προμήθειας ή Ρήτρα μη Ανταγωνισμού**. Η περίπτωση εφαρμογής ρήτρας αποκλειστικής προμήθειας συντρέχει όταν μία επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση δεσμεύει τους αγοραστές της (κατόπιν αίτησής τους ή μη) με την υποχρέωση εφοδιασμού τους, για όλες ή για σημαντικό τμήμα των αναγκών τους, αποκλειστικά από την εν λόγω επιχείρηση, αδιάφορο αν παρέχονται ή όχι ως αντάλλαγμα εκπτώσεις στην αγορά των προϊόντων. Η κατάχρηση αυτή δημιουργεί φραγμούς στην είσοδο ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στη σχετική αγορά και περιορίζει ανεπίτρεπτα τις πηγές εφοδιασμού των πελατών της δεσπόζουσας, ως εκ τούτου τέτοιου είδους ρήτρες απαγορεύονται σε κάθε περίπτωση ως καταχρηστικές¹²⁷.¹²⁸ Επιχειρήσεις που κατέχουν μονοπωλιακές θέσεις στις σχετικές αγορές προϊόντων και υπηρεσιών όπως η Nestle, η United Brands και η Michelin έχουν στο παρελθόν αντιμετωπίσει κατηγορίες από τα αρμόδια για τον έλεγχο καταχρηστικών πρακτικών όργανα όσον αφορά στην επιβολή παρόμοιων ρητρών και συμφωνιών στους αγοραστές τους. Συγκεκριμένα, η δεσπόζουσα εταιρία Michelin χορηγούσε εκπτώσεις στους πελάτες των προϊόντων της υπό την προϋπόθεση ότι οι τελευταίοι προμηθεύονταν τα προϊόντα της μόνο από την ίδια και το δίκτυο διανομής της. Με αυτό τον τρόπο περιορίζονταν σημαντικά οι αγορές των εν λόγω προϊόντων από το εξωτερικό ή από εισαγωγείς, με συνέπεια την εμφάνιση του φαινομένου «στεγανοποίησης της εθνικής - γαλλικής εν προκειμένω- αγοράς» και ενισχύοντας παράλληλα την κυριαρχία της εν λόγω επιχείρησης, η οποία χωρίς την πίεση του εξωτερικού ανταγωνισμού από υγιείς, ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, μπορούσε εύκολα να διατηρήσει σε σταθερά υψηλά ποσοστά τόσο τα κέρδη της όσο και τη δεσπόζουσα θέση της στη συγκεκριμένη γεωγραφική αγορά (εθνική αγορά).

1.7.2. Οι δεσμευμένες πωλήσεις (Tying and Bundling)

Ως Δεσμευμένες Πωλήσεις (Tying) - Συνδεδεμένες Πωλήσεις (Bundling) ονομάζονται αυτές, με τις οποίες **ο προμηθευτής εξαρτά την πώληση ενός προϊόντος, το οποίο καλείται δεσμευμένο προϊόν (tied product), από την πώληση ενός δεύτερου προϊόντος-δεσμευόν προϊόν (tying product), το οποίο μπορεί να πωληθεί ξεχωριστά**. Επομένως, όταν μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση σε συγκεκριμένο προϊόν εφαρμόζει την πρακτική της «δεσμοποίησης», ουσιαστικά υποχρεώνει ή διαφορετικά εξωθεί τον αγοραστή του εν λόγω προϊόντος -μέσα από την παροχή εμπορικών ή άλλων ανταλλαγματών (π.χ. bonus, εκπτώσεων)- να προμηθευτεί και άλλα, διαφορετικά προϊόντα, που επίσης παράγει ή εμπορεύεται η δεσπόζουσα. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να δημιουργηθούν εμπόδια εισόδου

¹²⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η στρατηγική της Microsoft.

¹²⁸ Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού (I. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός – Κρατικές Ενισχύσεις), εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ. 145-146.

στην αγορά σε δυνητικούς ανταγωνιστές, αλλά και να εκτοπιστούν από αυτή οι ήδη υπάρχοντες ανταγωνιστές.¹²⁹ Ένα γνωστό παράδειγμα αυτής της τακτικής είναι η πολιτική της Microsoft, σύμφωνα με την οποία η αγορά του Internet Explorer (δεσμευμένο προϊόν) εξαρτάται από την αγορά και του λειτουργικού συστήματος Windows (δεσμευόν προϊόν). Τα προϊόντα θεωρούνται συνδεδεμένα (bundled), εφόσον η τιμή και των δυο μαζί, είναι μικρότερη από το άθροισμα των τιμών τους όταν αγοράζονται ξεχωριστά. Παρόμοιας φύσης είναι και η υπόθεση της Tetra Pak κατά Επιτροπής¹³⁰.

1.7.3. Οι πρακτικές εξόντωσης μέσω υπερβολικής τιμολόγησης

Η επιβολή μη δίκαιων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής αποτελεί συμπεριφορά που υιοθετείται συχνά από δεσπόζουσες επιχειρήσεις και αφορά στην ουσία την επιβολή υπερβολικά υψηλών τιμών (excessive pricing) σε πελάτες ή προμηθευτές της επιχείρησης. Ως υπερβολική μπορεί να οριστεί η τιμή που αποκλίνει σημαντικά από το κόστος παραγωγής και την οικονομική αξία του προϊόντος και η οποία δύναται να διατηρηθεί για μεγάλο διάστημα χωρίς να μειώνεται ανάλογα το μερίδιο αγοράς της επιχείρησης. Η υπερβολική τιμολόγηση όπως αναφέρθηκε και παραπάνω απαγορεύεται σύμφωνα με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και το αντίστοιχο άρθρο 2 του νόμου 3959/2011, σε αντίθεση με άλλα κράτη, στα οποία δεν συνιστά από μόνη της παράβαση των αντίστοιχων διατάξεων του Δικαίου του Ανταγωνισμού, όπως είναι για παράδειγμα το αμερικάνικο δίκαιο του ανταγωνισμού. Δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα επιβολής υπερβολικών τιμών εκ μέρους δεσποζουσών στη σχετική αγορά επιχειρήσεων αφορούν στην υπόθεση *United Brands* και στην υπόθεση *Napp*. Στις περιπτώσεις αυτές απαιτείται για την απόδειξη της παράβασης αυτής, ιδίως ελλείπει συγκεκριμένων στοιχείων κόστους, η σύγκριση των αγορών στις οποίες δραστηριοποιούνται οι υπό έλεγχο επιχειρήσεις με άλλες, με παρόμοια χαρακτηριστικά, ανταγωνιστικές αγορές.¹³¹

Μια μορφή επιβολής μη δίκαιων τιμών, που δεν αντανakλούν το κόστος παραγωγής, είναι η **σταυροειδής επιδότηση (cross subsidization)**, κατά την οποία μια επιχείρηση που παράγει για παράδειγμα δύο προϊόντα, χρησιμοποιεί τα έσοδα από την πρώτη αγορά, προκειμένου να επιδοτήσει τις ζημιές στην άλλη αγορά. Για την απόδειξη ύπαρξης σταυροειδούς επιδότησης πρέπει η τιμή του προϊόντος στη δεύτερη αγορά να είναι χαμηλότερη από το μέσο επαυξητικό κόστος (average incremental cost), ενώ η τιμή του

---

¹²⁹ Κορομπίλια Ηλ. Μαρία, Οι πρακτικές tying and bundling ως μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης, ΕΕμπΔ 2011, σελ. 953 επ., Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 68-69.

¹³⁰ Βλ. απόφαση T-83/91/1994.

¹³¹ Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 62-63, Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗΣ ΤΙΜΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ σε τιμητικό τόμο Μ. Σταθόπουλου (συλλογικό έργο), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2010.

προϊόντος στην πρώτη αγορά θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το μέσο αυτοδύναμο κόστος (average stand alone cost). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ορισμό της Επιτροπής: «από οικονομική άποψη υπάρχει «σταυροειδής επιδότηση» όταν, αφενός, τα έσοδα από την παροχή μιας υπηρεσίας δεν επαρκούν για την κάλυψη του επαυξητικού κόστους (incremental cost) και, αφετέρου, όταν παρέχεται μια υπηρεσία ή υπάρχει ένας άλλος τομέας δραστηριότητας τα έσοδα των οποίων υπερβαίνουν το «αυτοδύναμο» κόστος» (stand alone cost). Η υπερκάλυψη του αυτοδύναμου κόστους φανερώνει την πηγή της σταυροειδούς επιδότησης, η οποία έχει ως στόχο την κάλυψη του επιπρόσθετου κόστους».¹³²

Τέτοιο παράδειγμα σταυροειδούς επιδότησης αποτελεί η υπόθεση της *Deutsche Post AG*, δεσπόζουσα επιχείρησης σε ολόκληρο το ομοσπονδιακό κράτος της Γερμανίας με μερίδιο στη σχετική αγορά 85% περίπου, την οποία κατήγγειλε η ανταγωνιστική επιχείρηση *UPS* ότι χρησιμοποιούσε έσοδα από το επικερδές μονοπώλιο στον τομέα των αντικειμένων αλληλογραφίας, για να χρηματοδοτήσει τις πωλήσεις της κάτω του κόστους στον τομέα της μεταφοράς και διανομής εμπορικών δεμάτων. Πιο συγκεκριμένα, χωρίς τη σταυροειδή επιδότηση από τον τομέα των αντικειμένων αλληλογραφίας, δεν θα μπορούσε η *DPAG* να χρηματοδοτήσει τις από μακρού πραγματοποιούμενες πωλήσεις κάτω του κόστους στον τομέα της μεταφοράς δεμάτων, όπου υπάρχουν συνθήκες υγιούς ανταγωνισμού. Για το λόγο αυτό η καταγγέλλουσα επιχείρηση αιτήθηκε την απαγόρευση των πωλήσεων κάτω του κόστους και το διαχωρισμό του αποκλειστικού τομέα από τον μη αποκλειστικό τομέα των υπηρεσιών μεταφοράς δεμάτων, διαφορετικά δεν θα μπορούσε μια υγιής και ανταγωνιστική επιχείρηση όπως η *UPS* να αντέξει στην πίεση των ιδιαίτερα χαμηλών τιμών της *DPAG* στον τομέα των υπηρεσιών δεμάτων. Για να διαπιστωθεί εάν καλύπτεται το επαυξητικό κόστος των υπηρεσιών δεμάτων έπρεπε να διαχωρισθεί το πρόσθετο κόστος που αφορά μόνον την παροχή αυτής της υπηρεσίας, από το σταθερό κόστος το οποίο δεν αφορά μόνον αυτή την υπηρεσία.¹³³ Στην ελληνική έννομη τάξη αντίστοιχη ήταν η υπόθεση του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ)¹³⁴.

1.7.3.1. Η Επιθετική Τιμολόγηση (Predatory Pricing)

Η χαρακτηριστικότερη μορφή επιβολής μη δίκαιων τιμών είναι η λεγόμενη Επιθετική Τιμολόγηση ή Predatory Pricing. Επιθετική Τιμολόγηση ή διαφορετικά Ληστρική Υποτίμηση έχουμε στην περίπτωση που **μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση στην αγορά προσφέρει μια υπηρεσία της κάτω του κόστους** (του μέσου μεταβλητού κόστους) -υπό τον όρο ότι η δεσπόζουσα επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να καλύψει το κόστος αυτό- με αιώτερο σκοπό

¹³² Ανδριόπουλος Γεώργιος, Πανεπιστήμιο Πειραιώς-Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική, Διπλωματική Εργασία: «ACCESS PRICING MODEL», επιβλέπων καθηγητής: Γιαννέλης Δημήτριος, Πειραιάς 2015, σελ. 27-28.

¹³³ Βλ. απόφαση Επιτροπής για *Deutsche Post AG*- EE (2001)L 331/40, διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu> και *United Brands* κατά Επιτροπής 27/76, Συλλ. 1978, 207.

¹³⁴ Βλ. απόφ. ΕΑ 428/V/2009.

να εκτοπίσει τους ανταγωνιστές της από την αγορά ή να δημιουργήσει φραγμούς εισόδου σε αυτήν, ούτως ώστε να αυξήσει περαιτέρω το μερίδιό της στην αγορά. Τέτοιες μη δικαιολογημένες από τα στοιχεία κόστους του προϊόντος χαμηλές τιμές προσκρούουν στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιθετικής τιμολόγησης είναι η απόφαση για την δεσπόζουσα εταιρία AKZO, με την οποία το Δικαστήριο όρισε το μεταβλητό κόστος ως «το κόστος που μεταβάλλεται ανάλογα με τις παραγόμενες ποσότητες»¹³⁵.¹³⁶

Σε αυτή την περίπτωση η **επιχείρηση τιμολογεί κάτω του κόστους έχοντας ζημίες βραχυχρόνια, με απώτερο όμως σκοπό μακροπρόθεσμα να οδηγήσει τους ανταγωνιστές της** -που δεν θα μπορούν να αντέξουν για μεγάλο διάστημα την πίεση από τις ιδιαίτερα χαμηλές τιμές των προϊόντων της δεσπόζουσας- **εκτός αγοράς, επιβάλλοντας εν συνεχεία, έχοντας το μονοπώλιο και ελλείψει ανταγωνισμού πλέον στη σχετική αγορά, υπερβολικές τιμές στα προϊόντα της για να ανακτήσει τα χαμένα κέρδη**. Για την κατάφαση της παράβασης αυτής δεν απαιτείται να αποδειχθεί, ωστόσο, ότι είναι δυνατή η μελλοντική επανάκτηση των χαμένων κερδών (recoupment). **Η τιμολόγηση κάτω από το μέσο μεταβλητό κόστος αποτελεί ειδικότερη μορφή επιθετικής τιμολόγησης**. Ωστόσο, μια επιχείρηση με σχετικά μικρό μερίδιο μπορεί επιτρεπτά να προβεί σε επιθετική τιμολόγηση και να μειώσει σημαντικά την τιμή μέσα από τη διαδικασία του ανταγωνισμού. Αυτό συμβαίνει για παράδειγμα, όταν απαιτείται ένα κόστος αλλαγής (switching cost) για τον πελάτη, ώστε να μπορέσει να αγοράσει το προϊόν της επιχείρησης αυτής αντί για το προϊόν της δεσπόζουσας επιχείρησης. Το ίδιο παρατηρείται όταν υπάρχουν επιδράσεις δικτύου (network externalities) και συμπληρωματικά αγαθά. Και στις δύο περιπτώσεις μπορεί να απαιτηθεί μια σημαντική μείωση τιμής, προκειμένου να αυξηθεί το μερίδιο αγοράς της εν λόγω επιχείρησης.¹³⁷

1.7.3.2. Παράδειγμα: Υπόθεση AKZO Chemie

Μία από τις σημαντικότερες υποθέσεις που απασχόλησαν το ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) ήταν αυτή της AKZO Chemie. Στη συγκεκριμένη υπόθεση μια εταιρία με μικρό μερίδιο στη σχετική αγορά, η ECS, παρήγαγε ορισμένη χημική ουσία, το benzyl peroxide που χρησιμοποιείται γενικά ως καταλύτης στην παραγωγή πλαστικών και στη λεύκανση αλεύρου.

¹³⁵ Βλ. σχετικά απόφαση κατά Επιτροπής AKZO Chemie, ΕΕ L 374/11.12.1985 και απόφαση ΔΕΚ AKZO κατά Επιτροπής C-62/86, AKZO, Συλλ. 1991, σελ. 3359, σκ. 71 και 72, Tetra Pak κατά Επιτροπής C-333/94 Συλλ. 1996, σκ. 41.

¹³⁶ Σωτηρόπουλος Δ. Γεώργιος, Η επιθετική τιμολόγηση στο δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, άρθρο σε τόμο τιμητικής έκδοσης στη μνήμη Μ. Μηνούδη, εκδ. Αντ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 679 επ., Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 62-64.

¹³⁷ Κοσμίδης Ν. / Τζουγανάτος Ν. Δ., §15 Καταχρήσεις τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 911 επ., Καρύδης Σπ. Γεώργιος, όπ., σελ. 141, Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 64-65.

Η ECS επικεντρωνόταν στον τομέα των αλεύρων. Το ίδιο προϊόν παρήγαγε και η πολυεθνική εταιρία AKZO, αλλά επικεντρωνόταν στα πλαστικά. Όταν η ECS αποφάσισε να επεκταθεί στον κλάδο των πλαστικών, η Akzo, προκειμένου να μην χάσει μερίδιο στην εν λόγω αγορά μείωσε σημαντικά τις τιμές της στην αγορά των αλεύρων, ούτως ώστε να προσελκύσει τους πελάτες της ECS. Το ΔΕΚ αποφάνθηκε ότι η AKZO είχε δεσπόζουσα θέση στην παραγωγή benzyl peroxide και ότι μείωσε τις τιμές της σε επίπεδα κάτω του κόστους, με σκοπό να αποκλείσει την ανταγωνίστρια εταιρία από την αγορά. Όσον αφορά στο επίπεδο των τιμών που θεωρείται κάτω του κόστους, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων χρησιμοποίησε το κριτήριο του μέσου μεταβλητού κόστους (Average Variable Cost).¹³⁸

1.7.4. Η Άρνηση Πώλησης (Refusal to Supply)

Αφορά κυρίως περιπτώσεις όπου η επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση κατέχει μια εισροή (έναν βασικό πόρο ή υποδομή), την οποία δεν είναι διατεθειμένη να παράσχει σε ανταγωνιστές της ή δημιουργεί προσκόμματα στην παροχή της προς αυτούς. Η εισροή μπορεί να είναι μια ουσιώδης διευκόλυνση (essential facility), όπως υποδομές (π.χ. δίκτυα τηλεφωνίας, λιμάνια, γέφυρες) ή κάποια απαραίτητη συνεργασία μεταξύ προμηθευτή και διανομέα και με τη μη παροχή της εισροής ή τη διακοπή της συνεργασίας η δεσπόζουσα επιχείρηση στοχεύει στον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της στο κάτω μέρος της αγοράς (στη λιανική αγορά).¹³⁹

Από τον συνδυασμό της απαγόρευσης της διακριτικής μεταχείρισης και της αντικειμενικά αδικαιολόγητης άρνησης συναλλαγής, έχει αναπτυχθεί από τη νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) η θεωρία κατά την οποία η άρνηση πρόσβασης σε «ουσιώδεις διευκολύνσεις» μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης. Στα πλαίσια της θεωρίας αυτής, η ελεγχόμενη συμπεριφορά συνίσταται στην **άρνηση μίας δεσπόζουσας επιχείρησης, η οποία κατέχει και ελέγχει μία βασική διευκόλυνση ή μία βασική υποδομή, να παρέχει πρόσβαση σε αυτήν στους ανταγωνιστές της, προκειμένου οι τελευταίοι να παρέχουν υπηρεσίες στους πελάτες τους**. Αντίστοιχα, κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης υπάρχει και όταν η εν λόγω επιχείρηση παρέχει πρόσβαση στους ανταγωνιστές της στη διευκόλυνση ή υποδομή την οποία ελέγχει, αλλά υπό όρους λιγότερο ευνοϊκούς από αυτούς που εφαρμόζει σε άλλες συνδεδεμένες με τη δεσπόζουσα επιχειρήσεις. Σε περίπτωση, δε, που προβάλλεται από τη δεσπόζουσα επιχείρηση ως δικαιολογητικός λόγος της άρνησης πώλησης η ανάγκη προστασίας δικών της εμπορικών συμφερόντων, θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι η κυρίαρχη επιχείρηση δεν

¹³⁸ Από την υπόθεση αυτή συνάγεται ως γενικός κανόνας ότι: Εάν $P > ATC$ δεν υπάρχει επιθετική τιμολόγηση. Εάν $P < AVC$ υπάρχει επιθετική τιμολόγηση. Εάν $AVC < P < ATC$ η Επιτροπή Ανταγωνισμού φέρει το βάρος απόδειξης επιθετικής τιμολόγησης. Βλ. απόφαση ΔΕΚ, υπόθεση AKZO Chemie 62/86 [1991], Συλλ. I-3359.

¹³⁹ Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 71.

είχε τη δυνατότητα να επιλέξει κάποιο άλλο, λιγότερο επαχθές για τους ανταγωνιστές της μέτρο.¹⁴⁰

Σύμφωνα με τη νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (πλέον Ευρωπαϊκής Ένωσης), αλλά και την αντίστοιχη ελληνική νομολογία, **για την εφαρμογή της θεωρίας της αρχής των ουσιωδών διευκολύνσεων πρέπει να πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις:** (α) ο έλεγχος μιας βασικής υποδομής να ανήκει σε επιχείρηση που κατέχει μονοπωλιακή θέση και η είσοδος σε αυτή την υποδομή να είναι απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου μία επιχείρηση να είναι σε ανταγωνιστική θέση, (β) η αδυναμία ή το δυσχερές ή ασύμφορο οικονομικά της δημιουργίας αυτής της υποδομής από τους ανταγωνιστές, (γ) η άρνηση πρόσβασης σε ανταγωνιστές ή η παροχή πρόσβασης με δυσμενείς όρους, (δ) η δυνατότητα διάθεσης της εν λόγω υποδομής και (ε) η έλλειψη αντικειμενικών λόγων που να δικαιολογούν την άρνηση πρόσβασης ή την παροχή με δυσμενείς όρους στην υποδομή.¹⁴¹

1.7.5. Η συμπίεση περιθωρίου κέρδους (price or margin squeeze) στο πλαίσιο της αρχής των ουσιωδών διευκολύνσεων (essential facilities doctrine)

Χαρακτηριστική μορφή επιβολής υπερβολικών τιμών που εμπίπτει στο πεδίο της αρχής των ουσιωδών διευκολύνσεων είναι η συμπίεση τιμών ή περιθωρίου κέρδους (price or margin squeeze). Σύμφωνα με αυτή την τακτική η κυρίαρχη επιχείρηση στην πάνω αγορά (χονδρική αγορά) επιβάλλει υψηλή τιμή στην εισροή της, την οποία χρησιμοποιούν απαραίτητως οι ανταγωνιστές της για να παράγουν το προϊόν τους στην κάτω αγορά (λιανική αγορά). Ειδικότερα, η συμπίεση της τιμής ή του περιθωρίου κέρδους των ανταγωνιστών μπορεί να εμφανιστεί με διάφορες μορφές, άλλοτε μέσω της επιβολής από τον δεσπίζοντα προμηθευτή υπερβολικής τιμολόγησης στη χονδρική αγορά, άλλοτε μέσω καταχρηστικής διακριτικής τιμολόγησης υπέρ της θυγατρικής του στη λιανική αγορά ή και ως ένας έμμεσος τρόπος άρνησης προμήθειας. Πολύ γνωστό παράδειγμα στην ελληνική νομολογία είναι η περίπτωση του ΟΤΕ, που κατείχε μονοπωλιακή θέση στην αγορά των τηλεπικοινωνιών και παρ' όλ' αυτά επέβαλλε πολύ υψηλή τιμή πρόσβασης στην υπηρεσία χονδρικής ευρυζωνικής πρόσβασης στους εναλλακτικούς παρόχους, με συνέπεια οι τελευταίοι να μην μπορούν να δραστηριοποιούνται αποδοτικά στην αντίστοιχη λιανική αγορά και ως εκ τούτου να βρίσκονται σε δυσμενή ανταγωνιστική θέση και τελικά να εκτοπίζονται από την αγορά. Ιδανικά, οι χονδρικές τιμές θα έπρεπε να επιτρέπουν τη δημιουργία κανονικών κερδών σε

¹⁴⁰ Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού (Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός – Κρατικές Ενισχύσεις), Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ. 142-143, Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 72.

¹⁴¹ Λιανός Ι. / Τσουλούφας Γ., §14α Καταχρήσεις μη τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 709.

υγιείς ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, γι' αυτό το λόγο η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ) επέβαλε πρόστιμο ύψους 20 εκ. ευρώ στον ΟΤΕ για την καταχρηστική του συμπεριφορά, ενώ την απόφαση αυτή ως προς την επιβολή συμπίεσης τιμών επικύρωσε και το Διοικητικό Εφετείο^{142, 143}.

1.7.5.1. Παράδειγμα: Υπόθεση Περίανδρος

Στην ελληνική έννομη τάξη μία ακόμη χαρακτηριστική περίπτωση παραβίασης της αρχής των ουσιωδών διευκολύνσεων είναι η υπόθεση «ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ Α.Ε. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΩΡΥΓΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ». Η ως άνω εταιρία, που είχε ως σκοπό την εκμετάλλευση των Δικαιωμάτων της Διώρυγας Κορίνθου, καταγγέλθηκε -από εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στην παροχή υπηρεσιών θαλάσσιων εκδρομών- ότι καταχράστηκε το συμβατικό της δικαίωμα για την εκμετάλλευση και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, με σκοπό τη δημιουργία μονοπωλίου υπέρ αυτής. Πιο συγκεκριμένα, ως θυγατρική πολυεθνικής εταιρίας, η «Περίανδρος», διαθέτοντας ένα πλοiάριο (“CANAL VISTA”) παρεμφερές με τα ήδη δραστηριοποιούμενα στην περιοχή των καταγγελουσών εταιριών, εισέβαλε στην τουριστική αγορά της περιοχής από το έτος 2003, εκτελώντας πλόες εντός και εκτός των ορίων της Διώρυγας. Κατά τα επόμενα έτη αύξησε καταχρηστικά τα τέλη διέλευσης της Διώρυγας (σε ποσοστό 852%), εφαρμόζοντας ειδική τιμολογιακή πολιτική υπέρ του δικού της πλοiαρίου και εις βάρος των ανταγωνιστών της και παραβιάζοντας την αρχή των ουσιωδών διευκολύνσεων έναντι των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στο χώρο παροχής θαλάσσιων εκδρομών -εφόσον είχε την εκμετάλλευση των Δικαιωμάτων της Διώρυγας Κορίνθου-, προκειμένου να τις θέσει εκτός αγοράς και να κατακτήσει έτσι το μονοπώλιο στη σχετική αγορά. Η παραπάνω άρνηση συναλλαγής μέσω της επιβολής δυσμενέστερων όρων για βασική διευκόλυνση κρίθηκε από την Επιτροπή Ανταγωνισμού μη αντικειμενικά αιτιολογημένη και ως εκ τούτου η «ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ» υποχρεώθηκε να επαναφέρει το καθεστώς ειδικής μεταχείρισης για τα επαγγελματικά σκάφη αναψυχής που παρέχουν υπηρεσίες θαλάσσιων εκδρομών στην ευρύτερη περιοχή της Διώρυγας, εντάσσοντας τα σκάφη αυτά σε χωριστή – ευνοϊκότερη κατηγορία ως προς το ύψος των τελών που θα οφείλουν να καταβάλουν.¹⁴⁴

¹⁴² Βλ. ΕΕΤΤ, απόφ. αρ. 447/2007 και ΔΕΑ 2193/2009 και απόφαση Επιτροπής, Deutsche Telecom EE L 263 [2003].

¹⁴³ Κοσμίδης Ν., §15 Καταχρήσεις τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 972-975, 977-978.

¹⁴⁴ Απόφαση ΕΑ 317/2006, διαθέσιμη σε μορφή pdf στο <https://www.epant.gr/>, Τριανταφυλλάκης Δ. Γεώργιος, όπ., σελ. 239.

1.8. Επιδράσεις Δικτύου (Network Externalities) και Κόστος Εναλλαγής (Switching Cost)

Οι ως άνω αναφερθείσες καταχρηστικές πρακτικές, περιγράφονται σε ένα γενικό πλαίσιο, ομαδοποιημένες και η απαρίθμησή τους δεν είναι εξαντλητική, δεδομένου ότι - πέραν του πλήθους υποκατηγοριών και παραλλαγών των εν λόγω πρακτικών που οι δεσπόζουσες επιχειρήσεις εφαρμόζουν και επιβάλλουν- η σύγχρονη, τεχνολογικά ανεπτυγμένη και διαρκώς αναπτυσσόμενη ζωή, οδηγεί αναπόδραστα στην εμφάνιση συνεχώς νέων μορφών καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης, με τη χρήση ποικίλων μέσων και εργαλείων. **Ως τέτοια εργαλεία-«μοχλοί» μπορούν ενδεικτικά να αναφερθούν οι επιδράσεις δικτύου (network externalities) και το κόστος εναλλαγής (switching cost).** Οι επιδράσεις δικτύου αφορούν στην αύξηση χρησιμότητας ενός αγαθού που καταναλώνει ένας καταναλωτής, ανάλογα με την αύξηση των καταναλωτών που καταναλώνουν το ίδιο αγαθό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου αυτού αποτελεί το τηλεπικοινωνιακό δίκτυο, σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας. Όσο αυξάνεται ο αριθμός των συνδρομητών τόσο αυξάνεται και η αξία του δικτύου για τους ήδη υπάρχοντες συνδρομητές (νόμος του Metcalf- αν κόστος δικτύου για κάθε χρήστη= N , η αξία του δικτύου είναι N^2). Συνακόλουθα, με την αύξηση του αριθμού των καταναλωτών του ίδιου προϊόντος, αυξάνονται και οι ωφέλειες για το σύνολο των καταναλωτών, γεγονός που εκμεταλλεύονται συχνά οι δεσπόζουσες επιχειρήσεις, προκειμένου να προσελκύσουν νέους πελάτες και έτσι να αυξήσουν τα κέρδη και τα μερίδιά τους στην αγορά, θέτοντας ταυτόχρονα εκτός αγοράς τους ανταγωνιστές τους, που δεν απολαμβάνουν στον ίδιο βαθμό τις επιδράσεις δικτύου.¹⁴⁵

Αντίστοιχα, ως **κόστος εναλλαγής (switching cost)** μπορούμε να ορίσουμε τη δαπάνη στην οποία πρέπει να υποβληθεί ένας καταναλωτής, προκειμένου να αγοράσει ένα ανταγωνιστικό προϊόν που καλύπτει παρόμοιες ανάγκες με αυτό που ήδη διαθέτει. Πολλά είναι τα παραδείγματα δεσποζουσών επιχειρήσεων που επιβάλλουν στους πελάτες τους κόστος εναλλαγής, ώστε να ενθαρρύνεται η αποκλειστική προμήθεια και αγορά προϊόντων από τις ίδιες, από τα προγράμματα συχνών πτήσεων των αεροπορικών εταιρειών που παρέχουν επιπρόσθετα μίλια πτήσης (bonus miles) για να δεσμεύουν τους πελάτες να χρησιμοποιούν την ίδια εταιρία έως το μενού των κινητών τηλεφώνων, τις αυτοκινητοβιομηχανίες και τις εταιρίες ρούχων και παιχνιδιών. Πρακτικές όπως η προσφορά συμπληρωματικών προϊόντων μαζί με το αρχικό δημιουργούν εξαρτήσεις με το αρχικό προϊόν και επιβάλλουν κόστος εναλλαγής στον αγοραστή που θα επιθυμούσε πιθανώς να αγοράσει αντίστοιχα προϊόντα από ανταγωνιστική επιχείρηση. **Ως κλασικό παράδειγμα αναφέρεται η υπόθεση Kodak κατά Image Technical Services.** Η Kodak κατέχοντας μονοπωλιακή θέση στην αγορά ανταλλακτικών φωτοαντιγραφικών επιχείρησε -με τη

¹⁴⁵ Αλεξόπουλος Κωνσταντίνος, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στην «Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική», Διπλωματική Εργασία με θέμα: «ΡΥΘΜΙΣΗ Ή ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΜΕ ΔΥΝΑΜΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ», Πειραιώς 2014, σελ. 39-40.

δημιουργία δυσμενών συνθηκών στους ανεξάρτητους επισκευαστές φωτοαντιγραφικών που ήθελαν να επισκευάσουν τα μηχανήματα, προκειμένου να τους παράσχει τα απαιτούμενα ανταλλακτικά για το service- να μονοπωλήσει και την αγορά του service. Η Kodak¹⁴⁶ με αυτό τον τρόπο δέσμευε την αγορά των ανταλλακτικών με το service (Tying) και παράλληλα, επέβαλε κόστος εναλλαγής (switching cost) σε όσους είχαν αγοράσει το αρχικό φωτοαντιγραφικό μηχάνημα (με τις τιμές ανταλλακτικών και service από την Kodak να μην υπερβαίνουν το κόστος εναλλαγής, ώστε να συμφέρουν τους καταναλωτές σε σύγκριση με τις ανεξάρτητες επιχειρήσεις service).¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Βλ. απόφαση Supreme Court of the United States, *Kodak Company v. Image Technical Services, Inc.*, 504 U.S. 451 [1992].

¹⁴⁷ Αλεξόπουλος Κωνσταντίνος, *όπ.*, σελ. 32.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η σχέση του ενωσιακού Δικαίου με τα εθνικά Δίκαια Ανταγωνισμού – Ο Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003

Από τη στιγμή που εντοπίζεται ότι ορισμένη συμπεριφορά επιχείρησης βλάπτει ή μπορεί δυνητικά να βλάψει τη δομή μιας αγοράς, προκαλώντας στρεβλώσεις στον ελεύθερο ανταγωνισμό και με συνακόλουθες αρνητικές συνέπειες για προμηθευτές, ανταγωνιστές και καταναλωτικό κοινό, τίθεται το ερώτημα αν θα εφαρμοστεί το ενωσιακό ή το εκάστοτε εθνικό δίκαιο και σε περίπτωση σύγκρουσης των σχετικών κανόνων δικαίου, ποιο από τα δύο θα υπερισχύσει. Στο πλαίσιο αυτό, εκδόθηκε ο Κανονισμός 1/2003, που ήρθε να αντικαταστήσει τον παλαιότερο Κανονισμό 17/1962, εισάγοντας ένα συμπαγές, αποτελεσματικότερο και πληρέστερο πλαίσιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, με κεντρικό άξονα την αποκεντρωμένη εφαρμογή του ενωσιακού Δικαίου του Ανταγωνισμού, ως προς τον έλεγχο και την αντιμετώπιση των σχετικών υποθέσεων. Ειδικότερα, στη διευρυμένη πλέον Ευρωπαϊκή Ένωση, η Επιτροπή θα αδυνατούσε να ανταποκριθεί στον ιδιαίτερα μεγάλο όγκο των υποθέσεων, μη μπορώντας έτσι να επικεντρωθεί στο σημαντικό έργο του εντοπισμού και της αντιμετώπισης των σοβαρών παραβάσεων, οι αποφάσεις επί των οποίων αποτελούν κατά βάση και τον οδηγό για τις εθνικές Επιτροπές Ανταγωνισμού και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια. Προς επίλυση του διαφαινόμενου αυτού προβλήματος, ενισχύθηκε σημαντικά η συνεργασία μεταξύ ενωσιακών και εθνικών αρχών ανταγωνισμού και καθιερώθηκε ένα σύστημα παράλληλων αρμοδιοτήτων, βάσει του οποίου η Επιτροπή και οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού -που συναποτελούν πλέον ένα δίκτυο δημοσίων αρχών με την ονομασία Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ανταγωνισμού (ECN)- δύνανται να εφαρμόζουν τα σχετικά άρθρα της Συνθήκης (πλέον α. 101-102 ΣΛΕΕ) στο σύνολό τους. Ως εκ τούτου, οι εθνικές αρχές κάθε κράτους-μέλους έχουν την αρμοδιότητα -εφόσον διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για την αποτελεσματική διερεύνηση και αντιμετώπιση των παραβάσεων του Δικαίου του Ανταγωνισμού- να επιλαμβάνονται των σχετικών υποθέσεων και να εκδίδουν αποφάσεις, εφαρμόζοντας άμεσα τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, για την παύση της παράβασης, την ανάληψη συγκεκριμένων δεσμεύσεων, την επιβολή προστίμου ή χρηματικής ποινής, ακόμη και τη λήψη προσωρινών μέτρων προστασίας, καθώς και για κάθε άλλο πρόσφορο μέτρο ή κύρωση που προβλέπεται για τις παραβάσεις αυτές. Αντίστοιχα, αρμόδια να εφαρμόζουν τα εν λόγω άρθρα της Συνθήκης είναι και τα εθνικά δικαστήρια, εξακολουθώντας να διέπονται σε μεγάλο βαθμό από τους εθνικούς δικονομικούς τους κανόνες.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού (I. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός – Κρατικές Ενισχύσεις), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 218-221, Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 38., Σουφλερός Ευρ. Ηλίας, «Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1/2003 ΚΑΙ Η ΒΑΣΕΙ ΑΥΤΟΥ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 81 ΚΑΙ 82 ΣΥΝΘΕΚ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ» σε «Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού (συλλογικό έργο), επιμέλεια Κόκκορης Ιωάννης-Λιανός Ιωάννης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 29-30, 49-50.

Με τον τρόπο αυτό, το σύστημα ελέγχου των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού αποκεντρώνεται και η Επιτροπή επιβαρύνεται λιγότερο, έχοντας πλέον την ευχέρεια να παρεμβαίνει σε υποθέσεις ανταγωνισμού που πραγματικά παρουσιάζουν ενδιαφέρον είτε λόγω της σοβαρότητας των συνεπειών τους είτε λόγω ζητημάτων που δεν έχουν αντιμετωπιστεί νομολογιακά στο παρελθόν, ενώ παράλληλα εποπτεύει τη συνολική λειτουργία του συστήματος. Σε περίπτωση, επομένως, που η Επιτροπή κινήσει τη διαδικασία, ενώ παράλληλα έχουν επιληφθεί και οι εθνικές αρχές ορισμένου κράτους-μέλους, τότε παύουν ή αναστέλλονται αυτοδικαίως οι διαδικασίες ενώπιόν τους και καθίσταται αποκλειστικά αρμόδια η Επιτροπή¹⁴⁹. Στο πλαίσιο, δε, της διασφάλισης της ομοιόμορφης εφαρμογής των ενωσιακών διατάξεων προστασίας του ανταγωνισμού οι αποφάσεις των εθνικών Επιτροπών Ανταγωνισμού και των εθνικών δικαστηρίων πρέπει να συμμορφώνονται προς τις αποφάσεις της Επιτροπής που έχουν ήδη κρίνει σχετικά με συγκεκριμένες αντανταγωνιστικές συμπεριφορές και πρακτικές, ούτως ώστε να μην έρχονται σε σύγκρουση με αυτές.¹⁵⁰

Ο Κανονισμός 1/2003 εισήγαγε το σύστημα της συντρέχουσας αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού, θέτοντας τις βάσεις για τη μεταξύ τους συνεργασία στο πλαίσιο του ΕΔΑ (Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού). Ωστόσο, με τις διατάξεις του Κανονισμού ρυθμίστηκε μόνο σε ένα γενικό, υποτυπώδες πλαίσιο η διαδικασία επιβολής των ενωσιακών κανόνων από τις Αρχές Ανταγωνισμού των κρατών-μελών και η έκταση των εξουσιών τους σε αυτή. Οι διαφορές στα συστήματα επιβολής της νομοθεσίας σε σημαντικά ζητήματα, όπως ο υπολογισμός του προστίμου, η επιβολή μέτρων διαρθρωτικού χαρακτήρα και η παραγραφή των παραβάσεων, οδήγησαν τελικά στην ψήφιση της Οδηγίας 2019/1, γνωστής και ως ECN+, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή το Φεβρουάριο του 2019, με σκοπό την περαιτέρω εναρμόνιση των εθνικών δικαίων και διαδικασιών ως προς την ομοιόμορφη εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού. Η σύγκλιση των εθνικών διαδικασιών επελέγη να γίνει με Οδηγία, λόγω των σημαντικών διαφορών στη νομική παράδοση των κρατών-μελών όσον αφορά στην επιβολή των ενωσιακών κανόνων προστασίας του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, η Οδηγία συμπεριλαμβάνει τόσο τις βασικές ρυθμίσεις του προγενέστερου Κανονισμού 1/2003 όσο και τις μη έχουσες δεσμευτικό χαρακτήρα συστάσεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του ΕΔΑ. Επικεντρώνεται, δε, μεταξύ άλλων, στην ανεξάρτητη και χωρίς παρεμβολές λειτουργία των εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού και την παροχή επαρκών πόρων για την κατά το δυνατόν καλύτερη εκτέλεση των καθηκόντων τους, στις εξουσίες που πρέπει να έχουν οι Επιτροπές Ανταγωνισμού των κρατών-μελών ως προς την επιβολή των ενωσιακών κανόνων

Επίσης, βλ. και το νεότερο Σουφλερός Ευρ. Ηλίας, Ο Κανονισμός 1/2003 - Για την εφαρμογή των Κανόνων Ανταγωνισμού της ΕΕ (άρθρα 101 & 102 ΣΛΕΕ), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015.

¹⁴⁹ Βλ. άρθρο 11 παρ. 6 Καν. 1/2003.

¹⁵⁰ Πίπη Στέλλα, όπ., Διπλωματική Εργασία με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», σελ. 39-41.

ανταγωνισμού, στην εναρμόνιση των κανόνων για την παραγραφή της εξουσίας επιβολής προστίμων και στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των υπό έλεγχο επιχειρήσεων κατά τη διαδικασία ενώπιον εθνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού. Η Οδηγία 2019/1 πρέπει να μεταφερθεί στα εθνικά δίκαια των κρατών-μελών της ΕΕ μέχρι τον Φεβρουάριο του 2021.¹⁵¹

2.1. Ενωσιακό και ελληνικό Δίκαιο Ανταγωνισμού – Ομοιότητες και διαφορές του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου

Τα στοιχεία του κανόνα δικαίου του άρθρου 2 του ισχύοντος ν. 3959/2011 στο ελληνικό Δίκαιο Ανταγωνισμού, που διέπει και ρυθμίζει τη συμπεριφορά των δεσποζουσών επιχειρήσεων, απαριθμώντας και απαγορεύοντας την επιβολή πρακτικών και πολιτικών που συνιστούν την πάντοτε απαγορευμένη καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα στοιχεία της αντίστοιχης διάταξης του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ «Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της. Η κατάχρηση αυτή δύναται να συνίσταται ιδίως:

- α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δίκαιων τιμών αγοράς ή πώλησης ή άλλων όρων συναλλαγής,
- β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης επί ζημιά των καταναλωτών,
- γ) στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,
- δ) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, πρόσθετων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών».

Αντιστοίχως, στο άρθρο 2 του ν. 3959/2011 ορίζονται τα εξής:

«1. Απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης στο σύνολο ή μέρος της αγοράς της Ελληνικής Επικράτειας.

2. Η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση μπορεί να συνίσταται ιδίως:

- α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη εύλογων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,

---

¹⁵¹ Τζουγανάτος Ν.Δ., §4 Προστασία ελεύθερου ανταγωνισμού σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 174-175.

β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης με ζημία των καταναλωτών,

γ) στην εφαρμογή στο εμπόριο άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, ιδίως στην αδικαιολόγητη άρνηση πώλησης, αγοράς ή άλλης συναλλαγής, με αποτέλεσμα να περιέρχονται ορισμένες επιχειρήσεις σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,

δ) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.».¹⁵²

Τόσο στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ όσο και στο άρθρο 2 του ν. 3959/2011 οι εν λόγω διατάξεις καταλαμβάνουν μόνο συμπεριφορά επιχείρησης, δηλαδή όπως αναφέρθηκε και παραπάνω φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα (αυτόνομη οικονομική δράση με πλήρη ανάληψη των οικονομικών κινδύνων), συνιστάμενη σε προσφορά προϊόντων ή υπηρεσιών σε συγκεκριμένη αγορά, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει. Όσον αφορά στην έννοια της δεσπόζουσας θέσης, το άρθρο 2 του ν. 3959/2011 είναι εφαρμοστέο στις περιπτώσεις ύπαρξης δεσπόζουσας θέσης «στο σύνολο ή μέρος της αγοράς της Ελληνικής Επικρατείας». Αντίστοιχα, το άρθρο 102 ΣΛΕΕ είναι εφαρμοστέο όταν διαπιστώνεται η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης «εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της». Η διαφοροποίηση του Έλληνα νομοθέτη εν προκειμένω αφορά στο γεγονός ότι στη διάταξη του ελληνικού δικαίου δεν απαιτείται το τμήμα της ελληνικής αγοράς να είναι «σημαντικό», ωστόσο στην πράξη η απόκλιση δεν είναι μεγάλη, δεδομένου ότι από τη νομολογία του ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) έχει δοθεί η ερμηνεία ότι σημαντικό τμήμα της «εσωτερικής» αγοράς μπορεί να είναι ένα κράτος-μέλος ή και μέρος αυτού.¹⁵³ Μια επιπλέον διαφοροποίηση του Έλληνα νομοθέτη αφορά στην καταχρηστική πρακτική της άρνησης πώλησης, την οποία ενέταξε στην περίπτωση γ), κατατάσσοντάς την ως είδος διακριτικής μεταχείρισης. Παράλληλα, προέκρινε τον ευρύτερο όρο «ορισμένες επιχειρήσεις» ως προς την εφαρμογή άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές αντί του αντίστοιχου «των εμπορικώς συναλλασσομένων» της ενωσιακής διάταξης, προκειμένου να συμπεριλάβει στο ρυθμιστικό πλαίσιο του νόμου και την άρνηση σύναψης σύμβασης με υποψήφιο συναλλασσόμενο για πρώτη φορά. Κατά τα λοιπά στοιχεία του, ο νόμος 3959/2011 παρέμεινε πιστός στο πρότυπο του προΐσχύσαντος ν. 703/1977.¹⁵⁴

Σχετικά με την προϋπόθεση εφαρμογής του που εισάγει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, η καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης απαγορεύεται «κατά το μέτρο που δύναται

¹⁵² Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 627.

¹⁵³ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 630-632.

¹⁵⁴ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 671-672.

να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών» της εσωτερικής αγοράς. Το κριτήριο αυτό οριοθετεί ουσιαστικά το πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού Δικαίου του Ανταγωνισμού και πρέπει να **εξετάζεται ad hoc** στην κάθε περίπτωση. Για να έχει τη δυνατότητα η εκάστοτε υπό έλεγχο κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών πρέπει να μπορεί -βάσει των πραγματικών και νομικών στοιχείων- να πιθανολογηθεί επαρκώς η δυναμική άσκηση επιρροής στον υφιστάμενο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών-μελών και ο επηρεασμός αυτός να είναι αισθητός αναφορικά και με το μέγεθος της σχετικής αγοράς. **Η δυνατότητα επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών-μελών της εσωτερικής αγοράς υφίσταται και σε περιπτώσεις στις οποίες ως σημαντικό τμήμα της εσωτερικής αγοράς ορίζεται η εθνική αγορά ή ακόμη και τμήμα αυτής.** Το ενωσιακό δίκαιο εφαρμόζεται επομένως στις κατηγορίες καταχρηστικών πρακτικών που δύνανται να έχουν διασυννοριακές επιπτώσεις στο εμπόριο, ανεξάρτητα από το αν διαπιστώνεται ότι έχουν ή όχι τελικά αυτό το αποτέλεσμα. Η φύση των προϊόντων των εν λόγω δεσποζουσών επιχειρήσεων που εφαρμόζουν τις πρακτικές, όπως και το είδος των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων στην αγορά και ο όγκος των πωλήσεων αποτελούν σημαντικές ενδείξεις για την ικανότητα της όποιας πρακτικής να επηρεάσει το διακοινοτικό εμπόριο, ιδίως μάλιστα όταν αυτή έχει ως συνέπεια τον αποκλεισμό των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων από την αγορά.¹⁵⁵

Όσον αφορά, δε, στις ειδικότερες έννοιες της δεσπόζουσας θέσης και της κατάχρησης αυτής από επιχείρηση, όπως ρυθμίζονται από τις αντίστοιχες διατάξεις των άρθρων 2 του ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, προϋπόθεση για την εφαρμογή τους είναι η κατοχή από ορισμένη επιχείρηση ή επιχειρήσεις ατομικής ή συλλογικής δεσπόζουσας θέσης αντίστοιχα. Η έννοια της δεσπόζουσας θέσης δεν προσδιορίζεται σαφώς στο νόμο και ως εκ τούτου γίνεται δεκτός ο ορισμός που δόθηκε στις υποθέσεις Hoffmann-La Roche και United Brands¹⁵⁶ σε συνδυασμό και με τη μετέπειτα νομολογία του ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) που συνίσταται στη **θέση οικονομικής ισχύος που καταλαμβάνει μια επιχείρηση, γεγονός που της επιτρέπει να εμποδίζει τη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και να συμπεριφέρεται σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές, τους πελάτες της και τους καταναλωτές,** ενώ ως κριτήρια για την ύπαρξή της προτάσσονται από τη νομολογία το μερίδιο αγοράς της δεσπόζουσας επιχείρησης σε σύγκριση με αυτά των ανταγωνιστών της, οι φραγμοί εισόδου στη σχετική αγορά και η αντισταθμιστική ισχύς των πελατών^{157, 158}.

¹⁵⁵ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (συλλογικό έργο), όπ., σελ. 632-634.

¹⁵⁶ Βλ. υπόθ. 85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:1979:36, σκ. 38 και υπόθ. 27/76, United Brands Company and United Brands Continental BV κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:1978:22, σκ. 65.

¹⁵⁷ Η αντισταθμιστική ισχύς (buyer power) των πελατών αφορά στη διαπραγματευτική δύναμη των πελατών, η οποία μπορεί να προκύπτει από το μέγεθός τους ή την ικανότητά τους να επιλέγουν μεταξύ διαφορετικών προμηθευτών-ανταγωνιστών, ανάλογα με το συμφέρον τους. Σε αυτή την περίπτωση, ακόμη και μια επιχείρηση με υψηλό μερίδιο αγοράς μπορεί να μην έχει τη δυνατότητα να δρα ανεξάρτητα από τους πελάτες της, επιβάλλοντας π.χ. σημαντική αύξηση των τιμών.

¹⁵⁸ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (συλλογικό έργο), όπ., σελ. 640 επ.

Η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης από μόνη της δεν απαγορεύεται από το δίκαιο, παρά μόνο η κατάχρηση αυτής, ωστόσο αποτελεί πάγια νομολογία, ότι οι δεσπόζουσες επιχειρήσεις φέρουν «ειδική ευθύνη» για τη διατήρηση του υγιούς ανταγωνισμού χωρίς στρεβλώσεις αυτού (βλ. υπόθεση Michelin I), δεδομένου ότι σε αυτή την περίπτωση ο ανταγωνισμός εμφανίζεται ήδη αποδυναμωμένος και επομένως ευάλωτος σε περίπτωση εφαρμογής διαφόρων καταχρηστικών πρακτικών από τη δεσπόζουσα επιχείρηση.¹⁵⁹ Επιπλέον, τόσο η ενωσιακή όσο και η ελληνική νομολογία είναι εν προκειμένω πάγιες στο συγκεκριμένο ζήτημα και συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι δεν απαιτείται η ύπαρξη και απόδειξη ορισμένου αντανταγωνιστικού αποτελέσματος ή αρνητικής συνέπειας προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η παράβαση της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης και να εφαρμοστούν τα άρθρα 102 ΣΛΕΕ και 2 ν. 3959/2011, όπως αντίστοιχα δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση και η ύπαρξη υπαιτιότητας-πρόθεσης (δόλος, σκοπός αποκλεισμού των ανταγωνιστών κ.τ.λ.) από την πλευρά της δεσπόζουσας επιχείρησης.¹⁶⁰

Γίνεται, μάλιστα, δεκτό ότι σε περίπτωση διαπίστωσης καταχρηστικής συμπεριφοράς από επιχείρηση, πρέπει να εξεταστεί το νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο σε συνδυασμό με τις συγκεκριμένες περιστάσεις που αφορούν στην εν λόγω υπόθεση, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Εν προκειμένω, αναφορικά με το ζήτημα της ιεραρχικής σχέσης μεταξύ των δύο δικαίων και ποιο δίκαιο κρίνεται ως εφαρμοστέο, το ενωσιακό ή το ελληνικό, γίνεται δεκτό ότι ο ν. 3959/2011 -ως έχων την ίδια τυπική ισχύ με άλλους νόμους της ελληνικής έννομης τάξης- μπορεί να υποχωρήσει σε περίπτωση που άλλες, ειδικότερες διατάξεις ρυθμίζουν και διέπουν συγκεκριμένη αγορά. Ωστόσο, δεν συμβαίνει το ίδιο όταν τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, καθότι **το ενωσιακό Δίκαιο υπερέχει έναντι του ελληνικού Δικαίου**. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κανονισμού 1/2003 -ο οποίος εισήγαγε ειδικό κανόνα περί της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου- **οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού είναι υποχρεωμένες να εφαρμόζουν τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ παράλληλα με την εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού**, μεταξύ άλλων και στις καταχρηστικές πρακτικές που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών. Η υποχρέωση, μάλιστα, αυτή συνεπάγεται σοβαρές συνέπειες τόσο σε ουσιαστικό όσο και σε δικονομικό επίπεδο. Ειδικότερα, στο δικονομικό πεδίο η εθνική αρχή ανταγωνισμού κατ' ουσίαν μετατρέπεται έμμεσα σε «ενωσιακό» όργανο και υπόκειται σε πολύ συγκεκριμένες υποχρεώσεις, όπως αυτές προβλέπονται στις σχετικές διατάξεις του Κανονισμού 1/2003. Αντίστοιχα, στο ουσιαστικό πεδίο η υποχρέωση παράλληλης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου οδηγεί αναπόδραστα σε μια ερμηνεία και εφαρμογή των σχετικών διατάξεων

¹⁵⁹ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (συλλογικό έργο), όπ., σελ. 674.

¹⁶⁰ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (συλλογικό έργο), όπ., σελ. 678-682.

σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο, ενώ έτσι ελαχιστοποιούνται και οι οποιεσδήποτε αποκλίσεις της εθνικής από την ενωσιακή νομολογία.¹⁶¹

2.2. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού στην Ελλάδα

2.2.1. Ιστορική αναδρομή – Η αναγκαιότητα σύστασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Ήδη από την εποχή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας -κατά την οποία διευρύνθηκε και προωθήθηκε η αρχή της ελεύθερης διακίνησης εμπορευμάτων, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων- κατέστη αδήριτη ανάγκη η προστασία και διατήρηση του ελεύθερου ανταγωνισμού, με την παράλληλη αντιμετώπιση και μείωση των φαινομένων στρέβλωσής του από όλα τα κράτη-μέλη και τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν σε αυτά. Η σημασία που δόθηκε στην διασφάλιση του υγιούς και ανόθευτου ανταγωνισμού διαφαίνεται σαφέστατα και στα άρθρα 81 έως 89 της Ιδρυτικής Συνθήκης, που αφορούσαν στην προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού εντός της Κοινής Αγοράς, αποτελώντας τη βάση για την θέσπιση πλήθους κανόνων παράγωγου Κοινοτικού και πλέον Ενωσιακού Δικαίου.¹⁶²

Όταν ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, μεταξύ των υπόλοιπων προϋποθέσεων ήταν και η συμμόρφωση προς το νομοθετικό πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικαίου για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού, μέσω ρυθμιστικών παρεμβάσεων του κρατικού μηχανισμού στην αγορά. Στο πλαίσιο αυτό θεσπίστηκε ο νόμος 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων, ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού»¹⁶³, οι διατάξεις του οποίου αποτελούν πιστή απόδοση των ισχυουσών τότε διατάξεων των άρθρων 85 και 86 της Ιδρυτικής Συνθήκης (μετέπειτα άρθρων 81 και 82 ΣυνθΕΚ και πλέον 101 και 102 ΣΛΕΕ), προσαρμοσμένες ωστόσο στις συνθήκες της ελληνικής πραγματικότητας.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Κομνηνός Α., §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (συλλογικό έργο), όπ., σελ. 628-630, 682.

¹⁶² Πανταβός Δημήτριος, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης (ΚΑ΄ εκπαιδευτική σειρά)-Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Τελική Εργασία με θέμα: «Πολιτικές Ρύθμισης και η Επιτροπή Ανταγωνισμού: Ρύθμιση της Αγοράς με έμφαση στην αποτροπή λειτουργίας καρτέλ-Μελέτη περίπτωσης της ελληνικής αγοράς στιγμιαίου καφέ», επιβλέπων: Ηλίας Γεωργαντάς, Επίκουρος Καθηγητής, Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Αθήνα, 2011, σελ. 11.

¹⁶³ Συντάκτης του ν. 703/1977 ήταν ο Σπύρος Μεταλληνός, οι μελέτες του οποίου σε ζητήματα προστασίας του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, αποτέλεσαν τις πρώτες προσπάθειες μεταφοράς στον ελληνικό νομικό κόσμο των περίπλοκων νομικών εννοιών και προβληματικών που άπτονταν του Δικαίου του Ανταγωνισμού.

¹⁶⁴ Πανταβός Δημήτριος, όπ., Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 11, Σχινάς Γ. Ιωάννης, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ) (συλλογικό έργο), Μελέτες Δικαίου των Επιχειρήσεων, επιμέλεια: Σχινάς Γ. Ιωάννης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992, σελ. 16-17.

Υπό αυτές τις συνθήκες ιδρύθηκε το έτος 1977 η Επιτροπή Ανταγωνισμού (Ε.Α.) ως κρατικό μόρφωμα, προκειμένου να συμβάλει στη συμμόρφωση της Ελλάδας -και συγκεκριμένα των δραστηριοποιούμενων σε αυτήν επιχειρήσεων- προς τα ευρωπαϊκά πρότυπα προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στοιχείο που τη χαρακτήρισε τα επόμενα χρόνια, τουλάχιστον έως το 1980, ήταν ο έντονος παρεμβατισμός της κυβέρνησης, σύμφωνα με το πρόγραμμα της οποίας η αγορά δεν θα αφηνόταν να λειτουργήσει τελείως ελεύθερα και χωρίς κανέναν έλεγχο στα πρότυπα των ΗΠΑ (βλ. θεωρία της Σχολής του Σικάγο), αλλά με τρόπο μεικτό, ώστε η οικονομία της αγοράς να λειτουργεί εντός ορισμένου πλαισίου, χαραγμένου κάθε φορά από το Κράτος, προκειμένου να αποφεύγονται στρεβλώσεις από την ιδιωτική πρωτοβουλία, με συνακόλουθες αρνητικές συνέπειες για τους πολίτες και το δημόσιο συμφέρον. Οι παρεμβάσεις του Κράτους, ωστόσο, μέσω των αρμόδιων φορέων, έπρεπε να είναι περιορισμένες και να μην υποσκελίζουν την ιδιωτική πρωτοβουλία, στοχεύοντας κυρίως στη θεραπεία διαρθρωτικών αδυναμιών της αγοράς που συνεπάγονται τη μη ορθολογική κατανομή των οικονομικών πόρων, καθώς και στην αντιμετώπιση μονοπωλιακών και ολιγοπωλιακών καταστάσεων που δημιουργούν φυσικά ή τεχνητά εμπόδια στην ελεύθερη αγορά και αποδυναμώνουν τον ανταγωνισμό.¹⁶⁵

Οι ως άνω αναφερόμενες αρχές διατρέχουν και τον υπ' αριθ. 703/1977 νόμο ίδρυσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, οι αρμοδιότητες και εξουσίες της οποίας διαμορφώθηκαν μέσα από ουκ ολίγες νομοθετικές μεταβολές από την ίδρυσή της έως σήμερα -συχνά προσαρμοσμένες ανάλογα με τις προτεραιότητες και στο πλαίσιο του Προγράμματος της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας-, που της προσέδωσαν τα τυπικά χαρακτηριστικά της και ρόλο σημαίνοντα στη διατήρηση και προάσπιση του ελεύθερου ανταγωνισμού, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Με πρωταρχικό σκοπό την προστασία του υγιούς ανταγωνισμού, η ΕΑ στοχεύει διαχρονικά στα θετικά αποτελέσματα της αύξησης της παραγωγικότητας και των επενδύσεων σε συνδυασμό με μείωση των τιμών και διατήρηση υψηλού επιπέδου ποιότητας των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, προκειμένου από τη μία πλευρά να ενισχύεται η επιχειρηματικότητα και από την άλλη να παρέχονται περισσότερες και καλύτερες επιλογές στους καταναλωτές και να επιτυγχάνεται η πολυπόθητη κοινωνική ευημερία.¹⁶⁶

Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΑ οφείλει ως εθνική αρχή Ανταγωνισμού να εφαρμόζει τα ισχύοντα κάθε φορά άρθρα της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εν προκειμένω τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, καθώς και να συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Commission) και τις εθνικές αρχές Ανταγωνισμού των υπολοίπων κρατών-μελών για την ορθή εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας. Επιπλέον, είναι κρίσιμο ο εθνικός νομοθέτης να προωθεί κατά καιρούς τις απαραίτητες νομοθετικές μεταβολές, που θα παρέχουν στην ΕΑ τα απαραίτητα εργαλεία -με εύρος εξουσιών και αρμοδιοτήτων- για την αποτελεσματική καταπολέμηση των όλο και πιο σύνθετων, σύγχρονων μορφών αντανταγωνιστικών πρακτικών, αλλά και την

¹⁶⁵ Πανταβός Δημήτριος, όπ., Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 11-12.

¹⁶⁶ Πανταβός Δημήτριος, όπ., Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 12.

προληπτική παρέμβαση για τη διατήρηση των ανταγωνιστικών δομών της εκάστοτε σχετικής αγοράς.¹⁶⁷

2.2.2. Η ιστορική εξέλιξη, η δομή και ο ρόλος της Επιτροπής Ανταγωνισμού από την ίδρυσή της με το νόμο 703/1977 έως και σήμερα

Η ιστορική διαδρομή και εξέλιξη της Επιτροπής Ανταγωνισμού ξεκινά με την ψήφιση του ν. 703/77 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», που υπηρετούσε κατά την εν λόγω χρονική περίοδο την ευρωπαϊκή προοπτική της μεταπολιτευτικής πλέον Ελλάδας, με απώτατο στόχο την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Ο σκοπός του νόμου, επομένως, ήταν τόσο η απαγόρευση κάθε συμφωνίας (εναρμονισμένης πρακτικής) μεταξύ επιχειρήσεων που θα οδηγούσε σε στρέβλωση του ανταγωνισμού όσο και η απαγόρευση καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης που κατέχει ορισμένη επιχείρηση στην αγορά, προκειμένου να ελέγχονται τα μονοπώλια και τα ολιγοπώλια και να προστατεύεται ο ελεύθερος ανταγωνισμός σε κάθε κλάδο της οικονομίας. Οι διατάξεις του ν. 703/1977 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού προέρχονται και βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στις αντίστοιχες των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (βλ. και άρθρα 81-89 της Ιδρυτικής Συνθήκης) και του Κανονισμού 17/1962, προσαρμοσμένες στα ελληνικά δεδομένα.¹⁶⁸

Ειδικότερα, το 1977 δημιουργήθηκε η Επιτροπή Προστασίας Ανταγωνισμού (ΕΠΑ), όπως ονομαζόταν τότε, η οποία -σύμφωνα με το νόμο- θα λειτουργούσε και ως αποφασιστικό και ως γνωμοδοτικό όργανο, υπό τον έλεγχο του Υπουργείου Εμπορίου και τα 7 μέλη της διορίζονταν με κοινή απόφαση των Υπουργών Συντονισμού, Δικαιοσύνης και Εμπορίου. Το έργο της Επιτροπής θα συνεπικουρούσε η Υπηρεσία Προστασίας του Ανταγωνισμού. Η ΕΠΑ είχε ευχέρεια επιβολής χρηματικών ποινών ή και φυλάκισης εις βάρος επιχειρήσεων σε περιπτώσεις που διαπίστωνε παραβάσεις της νομοθεσίας περί προστασίας του ανταγωνισμού, όπως εναρμονισμένες πρακτικές και κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Οι θιγόμενοι με το προϊσχύσαν καθεστώς είχαν δικαίωμα να ασκήσουν προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, με δικαίωμα έφεσης στο Διοικητικό Εφετείο και αίτηση αναιρέσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ωστόσο, στην πράξη η ΕΠΑ άρχισε να επιτελεί

¹⁶⁷ Πανταβός Δημήτριος, όπ., Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 13.

¹⁶⁸ Πανταβός Δημήτριος, όπ., Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 64-65, Σχινάς Γ. Ιωάννης, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ) (συλλογικό έργο), Μελέτες Δικαίου των Επιχειρήσεων, επιμέλεια: Σχινάς Γ. Ιωάννης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992, σελ. 17, 27.

ουσιαστικό έργο από το έτος 1979, όταν και δημοσιεύτηκε η πρώτη της απόφαση, 26 μήνες μετά την ψήφιση του ν. 703/1977 που προέβλεπε τη σύσταση και λειτουργία της.¹⁶⁹

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της Επιτροπής Προστασίας Ανταγωνισμού ήταν η τεχνοκρατική της συγκρότηση, δεδομένου ότι οι επαγγελματικές τάξεις δεν μετείχαν καθόλου στη διαδικασία ούτε εκπροσωπούνταν καθ' οιονδήποτε τρόπο. Αυτό οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη γνώσης και εξοικείωσης των ενδιαφερομένων με το Δίκαιο του Ανταγωνισμού γενικότερα. Ως εκ τούτου, η ΕΠΑ -πέραν του ρυθμιστικού της ρόλου και της κατασταλτικής της εξουσίας σε περίπτωση παραβάσεων- ανέλαβε και το καθήκον της εισαγωγής στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς και της ορθής ερμηνείας και κατανόησης από τον επιχειρηματικό κόσμο και το καταναλωτικό κοινό, των κανόνων του ανταγωνισμού. Η διαδικασία αυτή διήρκεσε αρκετά έτη μέχρι την εμπέδωση της έννοιας και του σκοπού των διατάξεων στη συνείδηση της αγοράς και η ΕΠΑ, στο μικρό σχετικά χρονικό διάστημα λειτουργίας της, δεν κατάφερε να δώσει ικανοποιητικά δείγματα της προσπάθειας αυτής. Ωστόσο, παρήγαγε υψηλής ποιότητας επιστημονικό έργο, παρότι στα έτη λειτουργίας της δεν πρόλαβε να εκδώσει μεγάλο αριθμό αποφάσεων, εξειδικεύοντας επαρκώς μέσω αυτών τις γενικές ρήτρες που διατρέχουν τις ουσιαστικές διατάξεις του ελληνικού δικαίου του ανταγωνισμού.¹⁷⁰

Η μεγάλη αλλαγή όσον αφορά στις αρμοδιότητες της Επιτροπής επήλθε το 1982 όταν με το άρθρο 5 του νόμου 1232/1982 καταργήθηκε η ΕΠΑ και επανασυστάθηκε ως «Επιτροπή Ανταγωνισμού» με γνωμοδοτικές πλέον μόνο αρμοδιότητες, δεδομένου ότι οι προβλεπόμενες διαδικασίες στο νόμο 703/1977 παρακάμφθηκαν με τις νέες διατάξεις και η αποφασιστική αρμοδιότητα ανήκε πλέον στον Υπουργό Εμπορίου και ασκούνταν από αυτόν χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Επιτροπής και επιπλέον χωρίς την υποχρεωτική τήρηση των δικονομικών διαδικασιών που προβλέπονταν από τις διατάξεις του νόμου 703/1977¹⁷¹. Στην πορεία των ετών, ωστόσο, παρατηρήθηκε εκ των πραγμάτων ότι ο Υπουργός σε ελάχιστες περιπτώσεις διαφώνησε με τις γνωμοδοτήσεις της ΕΑ, ενώ η Επιτροπή Ανταγωνισμού για λόγους διαφάνειας και ασφάλειας δικαίου τηρούσε τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες. Ως προς τη σύνθεσή της, δε, η Επιτροπή αποτελούνταν από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και έξι (6) μέλη με τους αναπληρωτές τους, με τα μέλη της να ανήκουν στον βιομηχανικό-εμπορικό κλάδο, το καταναλωτικό κοινό και τον δημόσιο τομέα. Ειδικότερα, τα μέλη προέρχονταν από το Υπουργείο Οικονομικών, την Τράπεζα της Ελλάδας, τον Εμπορικό Σύλλογο Αθηνών, τον Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών, τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ).¹⁷² Η επόμενη

¹⁶⁹ Πανταβός Δημήτριος, *όπ.*, Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 65-66, Σχινάς Γ. Ιωάννης σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ), *όπ.*, σελ. 17.

¹⁷⁰ Σχινάς Γ. Ιωάννης σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ), *όπ.*, σελ. 18.

¹⁷¹ Σύμφωνα με τα άρθρα 6-8 της υπ' αριθ. Β3/395/26.4.1982 κοινής υπουργικής απόφασης.

¹⁷² Σχινάς Γ. Ιωάννης σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ), *όπ.*, σελ. 19, 21.

σημαντική νομοθετική τροποποίηση επήλθε με το νόμο 2296/1995, σύμφωνα με τις διατάξεις του οποίου η Επιτροπή Ανταγωνισμού έπαυσε να είναι Υπηρεσία του τότε Υπουργείου Εμπορίου και απέκτησε αρχικά διοικητική και αργότερα -δυνάμει του ν. 2837/2000- οικονομική αυτοτέλεια, με την ανεξαρτησία της να ολοκληρώνεται με τη θέσπιση του ν. 3959/2011, σύμφωνα με το άρθρο 12 του οποίου η ΕΑ λειτουργεί πλέον ως Ανεξάρτητη Αρχή και τα μέλη της απολαμβάνουν έκτοτε προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.¹⁷³

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού επιλαμβάνεται -κατ' αποκλειστική αρμοδιότητα- των υποθέσεων ελεύθερου ανταγωνισμού είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν καταγγελίας φυσικού ή νομικού προσώπου και ασκεί τις εξουσίες ελέγχου της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων που της απονέμουν οι ισχύουσες διατάξεις μέσω της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού, δηλαδή της Υπηρεσίας. Ειδικότερα, η ΓΔΑ ασκεί το έργο της κατά κύριο λόγο μέσω δύο Διευθύνσεων -Οικονομικής και Νομικής Τεκμηρίωσης αντίστοιχα- και είναι επιφορτισμένη κατά κύριο λόγο με τη διενέργεια ερευνών και την προετοιμασία των υποθέσεων που συζητούνται ενώπιον της Επιτροπής. Το, δε, συλλογικό όργανο της Επιτροπής Ανταγωνισμού αποτελείται σήμερα από οκτώ (8) τακτικά και δύο (2) αναπληρωματικά μέλη -που όπως προελέχθη απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας όσον αφορά στην εκτέλεση των καθηκόντων τους- και κατόπιν γραπτής Εισηγήσης της Γενικής Διεύθυνσης, που έχει ολοκληρώσει το ελεγκτικό της έργο, λαμβάνει όλες τις τελικές αποφάσεις, βασιζόμενη στις Εισηγήσεις που συντάσσουν τα μέλη-Εισηγητές σε κάθε υπόθεση. Ως προς τα μέσα δράσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού στο πλαίσιο του ρυθμιστικού της έργου αυτά περιλαμβάνουν: α) Την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων σε περίπτωση διαπίστωσης παραβάσεων, με την επιβολή των κατάλληλων μέτρων και υψηλών χρηματικών κυρώσεων, β) την έκδοση κανονιστικών πράξεων, γ) την έκδοση ανακοινώσεων και κατευθυντήριων γραμμών αναφορικά με την εφαρμογή των διατάξεων του ν. 3959/2011, δ) τη γνωμοδότηση επί θεμάτων ανταγωνισμού, πιθανών τροποποιήσεων του ισχύοντος ν. 3959/2011 και άλλων σχεδίων νόμων και ε) τη διεξαγωγή ερευνών και ελέγχων για τη συλλογή των απαραίτητων αποδεικτικών στοιχείων για τη στοιχειοθέτηση παραβάσεων του ανταγωνισμού και την υποστήριξη των σχετικών υποθέσεων ενώπιον του αποφασιστικού οργάνου της ΕΑ.¹⁷⁴

Τα εμπλεκόμενα μέρη ή «διάδικοι» συμμετέχουν στη συζήτηση της υπόθεσης από τα μέλη του αποφασιστικού οργάνου της ΕΑ, μια διαδικασία η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως οιονεί δικαστική. Η ΕΑ σέβεται στο πλαίσιο διερεύνησης της εκάστοτε

¹⁷³ Δελλής Γ. – Σκανδάλη Κ., §18 Η Επιτροπή Ανταγωνισμού: οργάνωση, διαδικασία, δικαστικός έλεγχος σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 11, Πανταβός Δημήτριος, Τελική Εργασία για Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, σελ. 66-67.

¹⁷⁴ Δελλής Γ. – Σκανδάλη Κ., §18 Η Επιτροπή Ανταγωνισμού: οργάνωση, διαδικασία, δικαστικός έλεγχος σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 8-9, 30, 37, Ηλιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2006, σελ. 54-56.

υπόθεσης την ανεξαρτησία της Γενικής Διεύθυνσης αναφορικά με τη νομική αξιολόγηση της συμπεριφοράς των ελεγχόμενων επιχειρήσεων και δεν παρεμβαίνει σε αυτήν. Σημαντικό ρόλο ως προς την ορθή εφαρμογή του νόμου, τη χάραξη -μαζί με την Ολομέλεια- των προτεραιοτήτων δράσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού και τη γενική εποπτεία, κατεύθυνση και συντονισμό της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού (ΓΔΑ) διαδραματίζει ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος έχει την ευθύνη της λειτουργίας της Αρχής, διασφαλίζει την ενότητά της, προεδρεύει στις εργασίες του οκταμελούς αποφασιστικού οργάνου της Επιτροπής Ανταγωνισμού και προΐσταται της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού.¹⁷⁵

Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, οι αποφάσεις της ΕΑ υπόκεινται σε προσφυγή ουσίας ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, συγκεκριμένα του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών¹⁷⁶ και στη συνέχεια, κατά των αποφάσεων του ΔΕΑ μπορεί να ασκηθεί αίτηση αναίρεσης¹⁷⁷, η οποία εκδικάζεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Επιπλέον, ως «εθνικά δικαστήρια» στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, που εφαρμόζουν τα σχετικά άρθρα 101-102 ΣΛΕΕ, νοούνται και τα πολιτικά δικαστήρια (ουσίας και Άρειος Πάγος), τα οποία είναι αρμόδια -στην περίπτωση παραβάσεων των κανόνων δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού- για την εκδίκαση αγωγών περί της ακυρότητας συμβάσεων και καταχρηστικών ρητρών, καθώς και αγωγών για την καταβολή αποζημίωσης ή/και ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Ωστόσο, στην πράξη η ακυρότητα δεν προβλέπεται από το πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ ως κύρωση για τις παραβάσεις του άρθρου 102 ΣΛΕΕ που αφορούν στην κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, ενώ αντίστοιχο κενό υπάρχει και στον ν. 3959/2011. Ελλείπει, επομένως, ενωσιακής ρύθμισης το ζήτημα της ακυρότητας θα κριθεί σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο¹⁷⁸, δυνάμει του οποίου μια σύμβαση εμπίπτουσα στην απαγόρευση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι απολύτως άκυρη λόγω αντίθεσης σε απαγορευτική διάταξη νόμου¹⁷⁹. Ωστόσο, σύμφωνα και με την Έκθεση του ΟΟΣΑ για το 2018, δεν έχουν θεσπιστεί έως σήμερα διατάξεις για ομαδικές αγωγές (π.χ. από ζημιωθέντες καταναλωτές) ούτε ειδικός μηχανισμός για την εξωδικαστική διευθέτηση αγωγών αποζημίωσης λόγω παραβάσεων της νομοθεσίας περί προστασίας του Ελεύθερου Ανταγωνισμού¹⁸⁰. Αντίστοιχα, και τα ποινικά δικαστήρια επιλαμβάνονται σχετικών υποθέσεων -σύμφωνα με το άρθρο 44

¹⁷⁵ Δελλής Γ. – Σκανδάλη Κ., §18 Η Επιτροπή Ανταγωνισμού: οργάνωση, διαδικασία, δικαστικός έλεγχος σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 41-43, Ηλιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2006, σελ. 54-56.

¹⁷⁶ Όπου τις προσφυγές κατά αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού αναλαμβάνουν ειδικά τμήματα.

¹⁷⁷ Δεν χωρεί έφεση κατά της απόρριψης της προσφυγής από το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών.

¹⁷⁸ Άρθρο 174 ΑΚ περί αδικοπραξιών.

¹⁷⁹ Αθανασίου Λ., §24 Αστικές αξιώσεις σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 508-511.

¹⁸⁰ Έκθεση ΟΟΣΑ (2018), Αξιολόγηση από Ομοτίμους του Δικαίου και των Πολιτικών Ανταγωνισμού στην Ελλάδα, διαθέσιμη στο <http://oe.cd/clp-gr> και στο <https://www.epant.gr>.

του ν. 3959/2011- σε περιπτώσεις που καλούνται να επιβάλουν ποινικές κυρώσεις με τη μορφή ποινών φυλάκισης και χρηματικών ποινών σε φυσικά πρόσωπα, όπως νομίμους εκπροσώπους επιχειρήσεων, που αποδεικνύεται στο πλαίσιο της ποινικής δίκης ότι έχουν ενεργή δράση και συμμετοχή στις διαπιστωθείσες παραβάσεις του ενωσιακού και ελληνικού Δικαίου του Ανταγωνισμού^{181, 182}.

---

¹⁸¹ Τριανταφύλλου Γ., §27 Ποινικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 680-682.

¹⁸² Κουτσούκης Β. Δημήτρης, Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 81 ΚΑΙ 82 ΣΥΝΘΕΚ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 26-27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας

Μία από τις πιο πολύκροτες υποθέσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης στη σχετική αγορά την οποία χειρίστηκε η Επιτροπή Ανταγωνισμού επί σειρά ετών και αποτελεί το κύριο θέμα της εν λόγω διπλωματικής εργασίας είναι η υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, επί της οποίας απεφάνθη με την Απόφασή της 590/2014. Μάλιστα, στην εν λόγω εταιρία επιβλήθηκε από την Επιτροπή και το μεγαλύτερο πρόστιμο σε μεμονωμένη επιχείρηση στην ιστορία της, που ανέρχεται στο ποσό των 31.451,211 ευρώ. Ο χειρισμός της εν λόγω σοβαρής υπόθεσης από την Επιτροπή Ανταγωνισμού δέχθηκε πλήθος επικρίσεων και σχολίων -κυρίως από τους εκπροσώπους της καταγγελλόμενης Αθηναϊκής Ζυθοποιίας- μεταξύ άλλων για ολιγορία. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τις ιδιαίτερες δυσκολίες που ανέκυψαν κατά το στάδιο διερεύνησης της υπόθεσης, καθώς και τα παντός είδους σύνθετα προβλήματα που αντιμετώπισαν τα αρμόδια όργανα της Επιτροπής, προκειμένου να κινήσουν τις νόμιμες διαδικασίες, να συγκεντρώσουν το απαραίτητο αποδεικτικό υλικό και να στοιχειοθετήσουν με απτά και αδιάσειστα στοιχεία όλες τις επιμέρους παραβάσεις και μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης, που αναμφισβήτητα κατείχε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα.

Αξίζει, δε, να σημειωθεί ότι ο έλεγχος που διενεργήθηκε στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία αφορά τα έτη από το 1998 έως και το 2013. Ο φάκελος της υπόθεσης ανέρχεται σε περίπου 8.000 σελίδες, μη συμπεριλαμβανομένων των εγγράφων που βρίσκονται σε ηλεκτρονική μορφή και κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης έρευνας έγιναν 59 επιτόπιοι έλεγχοι σε επιχειρήσεις χονδρικής (π.χ. κάβες), αλλά και λιανικής, σούπερ μάρκετ, εστιατόρια, μπαρ, καθώς επίσης και σε τρεις ζυθοποιίες. Από τη συλλογή όλου του αποδεικτικού υλικού σε συνδυασμό με τους επιτόπιους ελέγχους η Ανεξάρτητη Αρχή διαπίστωσε ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία καταχράστηκε τη δεσπόζουσα θέση της, εφαρμόζοντας αντιανταγωνιστικές πρακτικές σε όλα τα κανάλια διανομής (χονδρική, σούπερ μάρκετ και μαζική εστίαση), που περιλάμβαναν μεταξύ άλλων **πρακτικές αποκλειστικής προμήθειας στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης με τη χορήγηση σε επιχειρήσεις σημαντικών χρηματικών και άλλου είδους ανταλλαγμάτων, υπό τους όρους του περιορισμού ή της διακοπής εφοδιασμού τους από ανταγωνιστικούς προμηθευτές, καθώς και με την παροχή με τις αυτές πάντοτε δεσμεύσεις, εκπτώσεων πίστης και στόχων πωλήσεων.** Η δυσκολία διαπίστωσης και απόδειξης όλων των ανωτέρω εφαρμοζόμενων πρακτικών έγκειτο στο γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι παραπάνω καταχρηστικοί όροι και ρήτρες δεν αποτυπώνονταν σε έγγραφες συμβάσεις. Στο πλαίσιο των πρακτικών αυτών **παρέχονταν ακόμη δωρεάν ποσότητες προϊόντων και χρηματοδότηση καταστημάτων και γενικότερα παροχές που άγγιζαν ιδιαίτερα υψηλά ποσά.** Τα, δε, οικονομικά ανταλλάγματα ήταν πολλές φορές εξατομικευμένα, ενώ σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης των επιχειρήσεων χονδρικής ή

λιανικής προς τα συμφωνηθέντα ακολουθούσαν απειλές και αντίποινα με οικονομικές επιπτώσεις για την εν λόγω επιχείρηση, υπό τη μορφή κυρώσεων.¹⁸³

Το ιστορικό της υπόθεσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας από την ενεργοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών της Επιτροπής Ανταγωνισμού έως την υπ' αριθ. 590/2014 απόφαση-σταθμό που εξέδωσε η Επιτροπή βάσει των παραβάσεων που διαπιστώθηκαν, τα καίρια σημεία της απόφασης της Επιτροπής, τα επιχειρήματα των ανταγωνιστικών ζυθοποιών που κατήγγειλαν τις καταχρηστικές πρακτικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, καθώς και η επακόλουθη απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών επί της ασκηθείσας προσφυγής της τελευταίας και τέλος η διαμορφωθείσα κατάσταση στο χώρο της ζυθοποιίας σήμερα θα αποτελέσουν το περιεχόμενο των κεφαλαίων που ακολουθούν, στα οποία και θα αναλυθούν διεξοδικά οι ως άνω θεματικές και τα επιμέρους ζητήματα που αντιμετώπισαν τα αρμόδια εθνικά όργανα ανταγωνισμού.

3.1. Το ιστορικό της υπόθεσης

Η εν λόγω υπόθεση αφορά στον έλεγχο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού για κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης που κατείχε στη σχετική αγορά η εταιρία παραγωγής και εισαγωγής προϊόντων ζύθου «Αθηναϊκή Ζυθοποιία Α.Ε.» (στο εξής μπορεί να αναφέρεται και ως «ΑΖ» χάριν συντομίας) και αφετηρία για την ενεργοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών της Επιτροπής αποτέλεσε η αυτεπάγγελτη έρευνα της τελευταίας σχετικά με τις εμπορικές πρακτικές και πολιτικές που ακολουθούσε η ως άνω εταιρία ζύθου. Ακολούθησε η υπ' αρ. πρωτ. 8461/29.12.2006 καταγγελία της -επίσης εταιρίας παραγωγής και διάθεσης προϊόντων ζύθου- «Μύθος Ζυθοποιία Α.Ε.» (ή Μύθος χάριν συντομίας) για παράβαση εκ μέρους της «Αθηναϊκής Ζυθοποιίας» των άρθρων 2 και 2α του ισχύοντος τότε νόμου 703/1977, όπως ίσχυε και εφαρμογή πλήθους πρακτικών κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης που νόθευαν και περιόριζαν σε σημαντικό βαθμό τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Οι πρακτικές αυτές περιλάμβαναν την επιβολή συμφωνιών αποκλειστικότητας σε χονδρεμπόρους και λιανοπωλητές, εκπτώσεις στόχου και πίστης, την ευνοϊκή αντιμετώπιση χονδρεμπόρων που προωθούσαν αποκλειστικά τα προϊόντα της ΑΖ, την αντιανταγωνιστική προσέγγιση πελατών της καταγγέλλουσας Μύθος και άλλων ανταγωνιστριών εταιριών ζύθου με αθέμιτα μέσα, όπως η παροχή χρηματικών ποσών και γενικότερα μια συστηματική προσπάθεια για αποκλεισμό -με κάθε μέσο- των ανταγωνιστών από τη σχετική αγορά και προώθηση κατ' αποκλειστικότητα των δικών της προϊόντων.¹⁸⁴

¹⁸³ Πρόστιμο 31,4 εκατ. στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία από Επ. Ανταγωνισμού | Επιχειρήσεις | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/840726/article/oikonomia/epixeirhseis/prostimo-314-ekat-sthn-a8hnaikh-zythoioia-epo-ep-antagwnismoy>, τελευταία θέαση 1/6/2020.

¹⁸⁴ Απόφαση Επιτροπής Ανταγωνισμού (εφεξής και ΕΑ), υπ' αριθ. 590/2014, διαθέσιμη στο <https://www.epant.gr>, σελ. 18.

3.1.1. Η καταγγελία της «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.»

Στις 29 Δεκεμβρίου 2006 κατατέθηκε στην Επιτροπή Ανταγωνισμού η υπ' αρ. πρωτ. 8461 καταγγελία της εταιρίας «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» κατά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Σύμφωνα με την εν λόγω καταγγελία, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία καταχραζόταν συστηματικά τη δεσπόζουσα θέση που κατείχε στην αγορά της μύρας μέσω μεθόδων που έβλαπταν τόσο τους ανταγωνιστές της όσο και τους πελάτες και τους καταναλωτές, στρεβλώνοντας τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Οι πρακτικές αυτές περιλάμβαναν μεταξύ άλλων την επιβολή συμφωνιών αποκλειστικότητας στους πελάτες της ΑΖ («μεγάλους» αλλά και «μικρούς» ως προς την οικονομική τους δύναμη πελάτες), καταχρηστικές εκπτώσεις πίστης και επίτευξης στόχου πωλήσεων και εφαρμογή μεθόδων διακριτικής μεταχείρισης των χονδρεμπόρων που προμηθεύονταν και προωθούσαν αποκλειστικά τα προϊόντα της εν λόγω εταιρίας. Επιπλέον, καταγγελλόταν η καταβολή χρηματικών ποσών σε χονδρεμπόρους και λιανοπωλητές ως κίνητρο για την προσέλκυση πελατών ή υποψήφιων πελατών και συνεργατών της καταγγέλλουσας Μύθος, αλλά και πράξεις εκφοβισμού των τελευταίων, με απώτερο σκοπό να αποκλείσουν τη διατήρηση και πιθανή αύξηση του μεριδίου αγοράς των ανταγωνιστικών της ΑΖ επιχειρήσεων και να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, εδραιώνοντας εν τέλει την κυριαρχία της ως μονοπωλητή στην αγορά της μύρας στην Ελλάδα.

Οι καταγγελλόμενες από τη Μύθος πρακτικές και τα στοιχεία που αυτή προσκόμισε προς υποστήριξη της καταγγελίας της αφορούν τόσο το επίπεδο λιανικής (‘‘κρύα’’ αγορά, ‘‘ζεστή’’ αγορά και key accounts) όσο και το επίπεδο χονδρικής πώλησης, ενώ χρονικά εκτείνονται τουλάχιστον από το έτος 2003 και έπειτα.

Όσον αφορά, δε, στο ζήτημα περί συνεκδίκασης της Καταγγελίας της Μύθος και της αυτεπάγγελτης έρευνας της Ε.Α. στην αγορά ζύθου, παρά την άρνηση συναίνεσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας στην από κοινού εξέταση των ως άνω και τη χρήση στοιχείων που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο της αυτεπάγγελτης έρευνας κατά την εξέταση της Καταγγελίας, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών σε πρώτο βαθμό και το Συμβούλιο της Επικρατείας κατ' αναίρεση¹⁸⁵ απέρριψαν τις αιτιάσεις της ΑΖ. Ως εκ τούτου, επιτράπηκε στα αρμόδια όργανα της Επιτροπής να αξιολογήσουν και να συσχετίσουν το σύνολο του συλλεχθέντος αποδεικτικού υλικού, βάσει του οποίου συντάχθηκε η υπ' αριθ. 9704/11.12.2013 Εισήγηση επ' αυτών.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Βλ. ΔΕΑ 2274/2010 όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής δεν επηρέαζε τα συμφέροντα της προσφεύγουσας ΑΖ μεταβάλλοντας κατά τρόπο σαφή τη νομική της θέση και ως εκ τούτου προσβάλλεται απαραδέκτως, ΣτΕ 3830/2012, όπου η αίτηση αναίρεσης της ΑΖ απορρίφθηκε ως απαράδεκτη.

¹⁸⁶ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 18-21.

3.1.2. Τα εμπλεκόμενα μέρη

3.1.2.1. Η καθ' ης στη διαδικασία Αθηναϊκή Ζυθοποιία Α.Ε.

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία είναι εταιρία παραγωγής και εμπορίας μπύρας με έδρα την Αθήνα. Διαθέτει τρεις μονάδες σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα, δύο βυνοποιεία και ένα κέντρο διακίνησης, ενώ παράλληλα διαθέτει και μία μονάδα εμφιάλωσης του φυσικού μεταλλικού νερού ΙΟΛΗ. Ιδρύθηκε το 1963 από Έλληνες επιχειρηματίες και το πρώτο εργοστάσιο της ΑΖ λειτούργησε στην Αθήνα το 1965 παράγοντας τη μπύρα Amstel. Το 1968 ο Όμιλος Heineken εξαγόρασε την ολλανδική Ζυθοποιία Amstel και έκτοτε η ΑΖ αποτελεί θυγατρική εταιρία της ολλανδικής Heineken N.V. (του Ομίλου Heineken), που αποτελεί τον μεγαλύτερο παραγωγό μπύρας στην Ευρώπη. Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία παράγει και συσκευάζει τις ακόλουθες μπύρες: Amstel, Amstel Pils, Amstel Bock, Amstel Radler, Heineken, Fischer, Buckler, ΑΛΦΑ, ΒΙΟΣ 5 και παράλληλα εισάγει τις μπύρες Amstel Light, Mc Farland, Erdinger, SOL, Murphy's, Duvel, Chimay, Kirin, Moretti, Desperados, Krusovice, Strongbow και λοιπές.

Σύμφωνα με στοιχεία κλαδικής μελέτης ζυθοποιίας που προσκόμισε η ίδια η ΑΖ ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η ΑΖ παράγει πολύ γνωστά εμπορικά σήματα μπύρας, 25 τον αριθμό και αποτελεί την μεγαλύτερη σε πωλήσεις ζυθοβιομηχανία της χώρας. Τα προϊόντα που παράγει, δε, εξάγονται σε 11 χώρες, διαμέσου ενός εκτεταμένου δικτύου διανομής και πωλήσεων. Κατέχει μάλιστα την πρώτη θέση στην ελληνική αγορά ήδη από το έτος 1977 και αποτελεί σε συστηματική βάση χορηγό σημαντικών κοινωνικών, αθλητικών και πολιτιστικών γεγονότων^{187, 188}.

3.1.2.2. Η καταγγέλλουσα στη διαδικασία Μύθος Ζυθοποιία Α.Ε.

Η Μύθος Ζυθοποιία δραστηριοποιείται στην παραγωγή, τις αντιπροσωπείες, τις εισαγωγές και το χονδρικό εμπόριο μπύρας. Συστάθηκε το 1968 στην Αθήνα με την επωνυμία «Henninger Hellas Ανώνυμη Εταιρία Παραγωγής Ζύθου και Αναψυκτικών». Ύστερα από σειρά εξαγορών της πλειοψηφίας των μετοχών της (Brasseries Kronenburg, «Μπουτάρης Ι. & Υιός.») η εταιρία ανήκει πλέον στην Carlsberg Breweries A/S και σε θυγατρική της.

Η Μύθος διαθέτει μονάδα παραγωγής στη Θεσσαλονίκη, όπου παράγει και διανέμει τις μπύρες Mythos, Kaiser και Henninger και παράλληλα εισάγει και διανέμει τα σήματα: Carlsberg, Corona Extra, Guinness, Kilkenny, Grimbergen, Schneiden Weisse, τον μηλίτη Magnes και τον οίνο από μήλα Somerby. Η εν λόγω εταιρία έχει αναπτύξει σημαντική

¹⁸⁷ Όπως το 2001 που έγινε Μέγας Χορηγός των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα, στο UEFA CHAMPIONS LEAGUE και πλήθος άλλων διοργανώσεων.

¹⁸⁸ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 21-22.

εξαγωγική δραστηριότητα, ειδικά με τη μύρα Mythos, η οποία εξάγεται σε περίπου 40 χώρες.¹⁸⁹

3.1.3. Οι υποβληθείσες ενστάσεις της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και ανάλυσή τους

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία με το από 04-03-2014 υπόμνημά της προέβαλε τις ακόλουθες ενστάσεις:

Α. Την έλλειψη κατά χρόνο αρμοδιότητας για έκδοση απόφασης εις βάρος της ΑΖ ή διαφορετικά την παραγραφή του σχετικού δικαιώματος της Ε.Α. και υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας. Επιπροσθέτως, προέβαλε την ένσταση παραβίασης δικαιώματος προς άμεση λήψη αντιγράφων των καταγγελιών.

Β. Σχετικά με το δικαίωμα συμμετοχής της «Μύθος Ζυθοποιία Α.Ε.» ως καταγγέλλουσα στην ενώπιον της Ε.Α. διαδικασία.

Γ. Περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας της ΑΖ / προσβολής του δικαιώματος πρόσβασης στο φάκελο και παραβίασης ουσιώδους τύπου της διαδικασίας.

Δ. Ένσταση όσον αφορά στη συμμετοχή της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης ως τρίτου στη διαδικασία.

Α. Όσον αφορά στην πρώτη ένσταση της ΑΖ, αναφορικά με την καταγγελλόμενη από την καθ' ης παραβίαση του δικαιώματος προς άμεση λήψη αντιγράφων των καταγγελιών, η τελευταία ισχυρίστηκε σύμφωνα με τα προβαλλόμενα στο υπόμνημά της ότι η μη άμεση αποκάλυψη, προς την ΑΖ, της καταγγελίας της Μύθος από την πλευρά της ΕΑ όταν αυτή κατατέθηκε (δηλαδή στις 29/12/2006)¹⁹⁰ και η μη αναφορά στην ως άνω Καταγγελία ούτε κατά τη διενέργεια ελέγχου από την Αρχή στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία παραβίασε την αρχή της χρηστής διοίκησης και προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της ΑΖ.

Ωστόσο, η Επιτροπή Ανταγωνισμού απέρριψε την ως άνω ένσταση ως αβάσιμη, με την αιτιολογία ότι παρασχέθηκε στην εταιρία προσήκουσα πρόσβαση στο φάκελο της υπόθεσης και τηρήθηκαν όλες οι προβλεπόμενες διαδικασίες. Σύμφωνα, μάλιστα, με το άρθρο 19 παρ. 4 του Κανονισμού Ε.Α.¹⁹¹: «Τα πρόσωπα κατά των οποίων στρέφονται οι καταγγελίες... έχουν δικαίωμα πρόσβασης στα μη απόρρητα στοιχεία του φακέλου μετά την κοινοποίηση της κλήτευσης...». Η ΕΑ υποστήριξε ότι σύμφωνα με την ως άνω διάταξη η ΑΖ θεμελίωσε δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο της υπόθεσης μετά τη νόμιμη κλήτευσή της σε συζήτηση και όχι νωρίτερα, το δε δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο της υπόθεσης δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα, καθότι η πρόσβαση αφορά στα μη απόρρητα στοιχεία του φακέλου, χωρίς αυτό να αποτελεί προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της καθ' ης, όπως θα

¹⁸⁹ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 22-23.

¹⁹⁰ Η ΑΖ λαβε γνώση της Καταγγελίας της Μύθος από αντίγραφο μη εμπιστευτικής εκδοχής αυτής την 20.11.2008.

¹⁹¹ Βλ. υπ' αριθ. 8275/15.12.2006 (ΦΕΚ Β' 1890/29.12.2006) Κοινή Υπουργική Απόφαση.

αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω¹⁹². Το ίδιο ισχύει και στο ενωσιακό δίκαιο, σύμφωνα με το οποίο στο άρθρο 15 παρ. 1 του Εκτελεστικού Κανονισμού (ΕΚ) 773/2004: «Εάν ζητηθεί, η Επιτροπή χορηγεί στα μέρη προς τα οποία έχει αποσταλεί κοινοποίηση αιτιάσεων πρόσβαση στον φάκελο της υπόθεσης. Η πρόσβαση αυτή χορηγείται μετά την αποστολή της κοινοποίησης αιτιάσεων» και στο σημείο 26 της Ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περί των κανόνων πρόσβασης στο φάκελο υπόθεσης: «Πριν από την αποστολή της κοινοποίησης αιτιάσεων της Επιτροπής...τα μέρη δεν έχουν δικαίωμα πρόσβασης στον φάκελο της αντίστοιχης υπόθεσης».¹⁹³ Ο λόγος που η πρόσβαση στο φάκελο και η χορήγηση αντιγράφων των καταγγελιών δεν λαμβάνει χώρα νωρίτερα είναι ότι κατά την προδικασία δεν έχουν ελεγχθεί ακόμη όλα τα σχετικά στοιχεία ούτε έχει σχηματισθεί μια έστω και αρχική θέση της Υπηρεσίας, παράλληλα, δε, κρίνεται πολύ σημαντική η διαφύλαξη του αντικειμένου της διενεργούμενης έρευνας¹⁹⁴ και ευρύτερα η αποτελεσματική εφαρμογή των διατάξεων προστασίας του ανταγωνισμού. Μόνο κατ' εξαίρεση, μάλιστα, και κατά τη διακριτική ευχέρεια της Αρχής υπάρχει δυνατότητα να χορηγηθούν στην καταγγελλόμενη αντίγραφα των καταγγελιών που την αφορούν, όπως και έγινε στην προκειμένη περίπτωση, όπου η ΑΖ έλαβε, κατόπιν αίτησής της, αντίγραφο της υπ' αριθ. 8461/29.12.2006 καταγγελίας της ΜΥΘΟΣ. Με τον τρόπο αυτό η καταγγελλόμενη ενημερώθηκε για το περιεχόμενο των αιτιάσεων της καταγγέλλουσας ΜΥΘΟΣ, ενώ παράλληλα τηρήθηκαν και όλες οι εκ του νόμου προβλεπόμενες διαδικαστικές εγγυήσεις για την άμυνα της ΑΖ, όπως το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης, της εξέτασης μαρτύρων και της υποβολής υπομνημάτων για την υποστήριξη των θέσεων της τελευταίας.¹⁹⁵

Επιπροσθέτως, σχετικά με τους ισχυρισμούς της καθ' ης ότι δεν γνώριζε ότι ελέγχεται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, η Αρχή έκρινε ότι δεν ευσταθούν και είναι αβάσιμοι, εφόσον ήδη από την αρχική εντολή ελέγχου που δόθηκε στις 04.07.2001 αλλά και σε μεταγενέστερα έγγραφα που εστάλησαν από την ΕΑ προς την καταγγελλόμενη ΑΖ αναφερόταν ρητώς ως σκοπός της δοθείσας εντολής η διενέργεια ελέγχου «στα βιβλία, στοιχεία και λοιπά έγγραφα της εταιρίας ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΪΑ Α.Ε., για τη συλλογή στοιχείων και πληροφοριών, προκειμένου να διερευνηθεί η εν γένει εμπορική πολιτική της εν λόγω εταιρίας».¹⁹⁶

Παράλληλα, η ΑΖ προέβαλε τον ισχυρισμό ότι λείπει η κατά χρόνο αρμοδιότητα της ΕΑ για έκδοση απόφασης εις βάρος της ΑΖ, διότι ως δυσμενής διοικητική πράξη υπόκειται σε ανατρεπτική (αποσβεστική) αποκλειστική προθεσμία¹⁹⁷, μετά την οποία τα όργανα της Αρχής κρίνονται κατά χρόνο αναρμόδια να εκδώσουν οποιαδήποτε διοικητική πράξη και να επιβάλουν πρόστιμο εις βάρος του διοικουμένου. Σύμφωνα, επομένως, με τις σχετικές αιτιάσεις της ΑΖ η αποκλειστική αποσβεστική προθεσμία ή διαφορετικά το εύλογο χρονικό

¹⁹² Στην απάντηση της Επιτροπής επί της (Γ) ένστασης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας.

¹⁹³ Ε.Ε. C 325 της 22/12/2005.

¹⁹⁴ Βλ. και άρθρο 5 παρ. 3 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

¹⁹⁵ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 23-24.

¹⁹⁶ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 24.

¹⁹⁷ Κατ' επίκληση του άρθρου 10 παρ. 5 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

διάστημα εντός του οποίου η ΕΑ δύναται να επιβάλλει πρόστιμα και κάθε άλλου είδους κυρώσεις, όπως προβλέπονται από τις σχετικές διατάξεις, δεν πρέπει να ξεπερνά τα πέντε (5) έτη από την τέλεση της παράβασης, σύμφωνα και με τα οριζόμενα στο άρθρο 42 παρ. 1 του ισχύοντος νόμου 3959/2011. Σύμφωνα με το ως άνω πλαίσιο η ΑΖ περιόρισε το εύλογο χρονικό διάστημα της κατά χρόνο αρμοδιότητας της Επιτροπής σε μια πενταετία, δηλαδή μετά τις 20.12.2008 και έως την κοινοποίηση σε αυτήν της Εισήγησης της ΕΑ στις 20.12.2013 και πάντως όχι πέραν της δεκαετίας για την αξιολόγηση στοιχείων και την επιβολή κύρωσης από την Επιτροπή. Επιπλέον, η καθ' ης υποστήριξε ότι βάσει της συνταγματικής αρχής της ισότητας και της αρχής της δίκαιης δίκης πρέπει να δοθεί από τα όργανα της ΕΑ η ερμηνεία ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία διατηρεί το δικαίωμα να κάνει επίκληση των νεότερων διατάξεων, του ν. 3959/2011, κατά το μέρος που αυτές είναι ευνοϊκότερες για την ΑΖ. Οι ως άνω προβαλλόμενοι ισχυρισμοί της καθ' ης απορρίφθηκαν από την Αρχή που έκρινε ως εξής:

Κατ' αρχάς, κατά ρητή επιταγή του άρθρου 50 (μεταβατικές διατάξεις) παρ. 6 του νόμου 3959/2011: «Η παραγραφή του άρθρου 42 καταλαμβάνει και τις παραβάσεις που έχουν τελεστεί πριν την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου και δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο καταγγελίας ή αυτεπάγγελτης έρευνας ή αιτήματος έρευνας του Υπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας». Ως εκ τούτου, η Επιτροπή έκρινε ότι στην προκειμένη περίπτωση που η Αθηναϊκή Ζυθοποιία βρισκόταν υπό καθεστώς τόσο αυτεπάγγελτης όσο και κατόπιν καταγγελίας έρευνας – γεγονός που συνομολογούσε και η ίδια η ΑΖ – δεν μπορούσε να τύχει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 42, επομένως σύμφωνα και με τις διατάξεις του προΐσχύσαντος νόμου 703/1977 που δεν προέβλεπε προθεσμία παραγραφής, οι συνεξεταζόμενες υποθέσεις με καθ' ης την ΑΖ δεν είχαν υποπέσει σε παραγραφή.¹⁹⁸

Όσον αφορά, δε, στην προβαλλόμενη από την ΑΖ υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας - ως γενικής αρχής του Δικαίου της Ένωσης - εκ μέρους της Επιτροπής, η τελευταία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι **οι διαπιστωθείσες παραβάσεις είχαν χαρακτήρα διαρκή και ενιαίο, με τη διάπραξή τους να συνεχίζεται αδιαλείπτως καθ' όλο το ερευνώμενο χρονικό διάστημα**, δηλαδή τουλάχιστον από το έτος 1998 και για τα επόμενα δεκαπέντε (15) έτη, μέχρι και την έκδοση της σχετικής Εισήγησης της Επιτροπής. Συνεπώς, οι εξουσίες της Επιτροπής Ανταγωνισμού για την επιβολή προστίμου δεν είχαν υποπέσει σε παραγραφή, ακόμη και εάν γινόταν δεκτός ως μέγιστος εύλογος χρόνος αυτός της πενταετίας, διότι, σύμφωνα με την κρίση των οργάνων της Επιτροπής, η διάπραξη των εν λόγω παραβάσεων ήταν συνεχιζόμενη και οπωσδήποτε δεν είχαν περάσει πέντε (5) έτη από την παύση της τελευταίας παράβασης έως το πρώτο μέτρο έρευνας της Αρχής.¹⁹⁹

Κατά δεύτερον, η παρέλευση μακρού χρονικού διαστήματος από την έναρξη της αυτεπάγγελτης έρευνας της Επιτροπής το έτος 2005 (και της μεταγενέστερης καταγγελίας

¹⁹⁸ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 25-26.

¹⁹⁹ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 27-28.

από τη Μύθος το έτος 2006) έως την έκδοση της υπ' αριθ. 9704/11.12.2013 Εισήγησης δεν ήταν δυνατό να αποδοθεί σε λόγους που αφορούσαν τη διοικητική αρχή που διεξήγαγε την έρευνα ούτε και επηρέασε με οποιονδήποτε τρόπο την ελεγχόμενη εταιρία (Αθηναϊκή Ζυθοποιία) στην άμυνά της.²⁰⁰ Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις αιτιάσεις της Επιτροπής η εύλογη διάρκεια μιας διοικητικής διαδικασίας δεν μπορεί να προσδιορισθεί αφηρημένα και εκ των προτέρων, αλλά πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τις διαφορετικές περιστάσεις που χαρακτηρίζουν κάθε υπόθεση και να κρίνεται κατά περίπτωση (in concreto), λαμβανομένων υπόψη διαφόρων παραμέτρων. Ως τέτοιες χαρακτηρίζονται μεταξύ άλλων η σοβαρότητα της εκάστοτε παράβασης, η δυσκολία συγκέντρωσης αποδείξεων και ενοχοποιητικών στοιχείων για λόγους συχνά υπαιτιότητας της ελεγχόμενης εταιρίας, η διεξαγωγή πλήθους επιμέρους ερευνών, ερωτηματολογίων, συγκέντρωσης μαρτυριών και η εύρεση της διασύνδεσης μεταξύ προσώπων, πρακτικών και πραγματικών περιστατικών. Εκτός, δε, από την περιπλοκότητα της υπόθεσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας σε ουσιαστικό επίπεδο, δυσκολίες και πολυπλοκότητα παρουσίαζε αυτή και σε δικονομικό επίπεδο, δεδομένης της ανάγκης συσχέτισης των δύο διαδικασιών έρευνας και της σόρευσης δύο υποθέσεων, ενώ την όλη διαδικασία καθυστέρησε περαιτέρω χρονικά η δικαστική διαμάχη που ξεκίνησε- σύμφωνα με τις αιτιάσεις της Επιτροπής- από την πλευρά της ΑΖ με αιτήσεις προς την ΕΑ και άσκηση κάθε προβλεπόμενου ενδίκου βοηθήματος από μέρους της ελεγχόμενης εταιρίας.²⁰¹

Εκτός των άλλων, η Επιτροπή απαντώντας στην επίκληση από την καθ' ης του άρθρου 25 του Κανονισμού 1/2003, που αφορά στην προθεσμία παραγραφής των εξουσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προέβαλε ότι οι σχετικές διατάξεις αφορούν αποκλειστικά στις εξουσίες που έχουν ανατεθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και όχι σε εκείνες των εθνικών αρχών ανταγωνισμού των κρατών-μελών (ανεξάρτητα από την εφαρμογή εθνικού και ενωσιακού δικαίου παράλληλα σε ορισμένες υποθέσεις). Επομένως, σύμφωνα με την αρχή της αυτονομίας των κρατών-μελών επί διαδικαστικών θεμάτων, η ΕΑ έκρινε ότι η αρμοδιότητά της να επιβάλει πρόστιμα για τη διαπιστωθείσα παράβαση των εθνικών και των ενωσιακών διατάξεων του ανταγωνισμού δεν είχε παραγραφεί, λαμβάνοντας υπόψη και την ανάγκη διαφύλαξης της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς και προστασίας του καταναλωτικού κοινού, αλλά και εν γένει του δημοσίου συμφέροντος, που η Αρχή οφείλει πρωτίστως να υπηρετεί.²⁰²

---

²⁰⁰ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΠΕΚ Τ-60/05 UFEX κατά Επιτροπής, σκ. 56-57, σύμφωνα με την οποία, κατά πάγια νομολογία, για να αποδειχθεί προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, περιλαμβανομένης της προσβολής λόγω υπερβολικής διάρκειας του ερευνητικού σταδίου, θα πρέπει να αποδειχθεί ότι η δυνατότητα της επιχείρησης να αντικρούσει τις αιτιάσεις της αρχής ανταγωνισμού όντως περιορίστηκε για λόγους που οφείλονται στο γεγονός ότι το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας ήταν χωρίς εύλογη αιτία μακρό.

²⁰¹ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 28-29.

²⁰² ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 32-33.

Β. Η καθ' ης προέβαλε επίσης τον ισχυρισμό ότι η καταγγελία της Μύθος στην Επιτροπή Ανταγωνισμού που έλαβε χώρα στις 29.12.2006 αναφέρεται σε γεγονότα προγενέστερα της καταγγελίας και επιπλέον ότι η καταγγέλλουσα απαντούσε στα ερωτηματολόγια της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού ως απλός τρίτος, επισημαίνοντας ότι η Επιτροπή στερούνταν κατά χρόνο της αρμοδιότητας να εκδώσει δυσμενή διοικητική πράξη εις βάρος της καθ' ης με χρονικό σημείο αναφοράς πριν τις 07.09.2008. Αναφορικά, δε, με την εν λόγω καταγγελία της Μύθος, η ΑΖ υποστήριξε ότι η ΕΑ ήταν υποχρεωμένη να εκδώσει απόφαση επ' αυτής εντός χρονικού διαστήματος οκτώ (8) μηνών και πάντως όχι πέραν του ανώτατου εύλογου διαστήματος της πενταετίας. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την ΑΖ η καταγγελία της Μύθος έπρεπε να κριθεί από την Επιτροπή ως άνευ αντικειμένου και να περιορισθεί αυτή στο ρόλο του τρίτου.²⁰³

Ο εν λόγω ισχυρισμός της καθ' ης κρίθηκε από την Επιτροπή ως αβάσιμος, διότι - όπως η τελευταία υποστήριξε σύμφωνα και με την πάγια νομολογία²⁰⁴- δεν υποκύπτει σε παραγραφή ούτε παραβιάζει τις αρχές της ασφάλειας του διοικουμένου και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του προς τη Διοίκηση η απόφαση της Αρχής να εξετάσει την υπόθεση και να επιβάλει πρόστιμο σε περίπτωση διαπίστωσης παραβάσεως, ενόψει και του σκοπού δημοσίου συμφέροντος, πολλώ δε μάλλον εφόσον οι σχετικές διατάξεις²⁰⁵ δεν ορίζουν συγκεκριμένη αποκλειστική²⁰⁶ προθεσμία για την άσκηση από την Αρχή Ανταγωνισμού των σχετικών αρμοδιοτήτων της. Επιπλέον, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Επιτροπής σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατή η απώλεια της ιδιότητας του καταγγέλλοντος και η μετατροπή του σε απλό τρίτο, όπως αιτούνταν εν προκειμένω η ΑΖ, εφόσον έχει υποβληθεί έγκυρη καταγγελία, διότι αυτό θα συνεπαγόταν τη μείωση των διαδικαστικών του δικαιωμάτων ή τη μερική αποβολή του από την όλη διαδικασία. Επικουρικά, η Αρχή προέβαλε ότι για την οποιαδήποτε καθυστέρηση ως προς την ολοκλήρωση της διαδικασίας ευθυνόταν αποκλειστικά η καθ' ης που -μέσω της άσκησης προσφυγών για την επίλυση διαδικαστικού ζητήματος- παρέτεινε την έκδοση απόφασης από την ΕΑ για τουλάχιστον τρία (3) έτη.²⁰⁷

Γ. Η ΑΖ προέβαλε μεταξύ άλλων ένσταση περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνάς της και ειδικότερα προσβολής του δικαιώματος πρόσβασης στο φάκελο και παραβίασης ουσιώδους τύπου της διαδικασίας. Στην ως άνω ένσταση η ΕΑ απάντησε ως εξής:

Κατ' αρχάς, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Αρχής, παρασχέθηκε στην καθ' ης εκτενής πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης, δόθηκε κάθε δυνατότητα στην τελευταία να αντικρούσει την υπ' αριθ. 9704/11.12.2013 Έκθεση της ΕΑ και τηρήθηκαν όλες οι σχετικές διατάξεις για την ακώλυτη άσκηση των υπερασπιστικών της δικαιωμάτων.

²⁰³ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 34-35.

²⁰⁴ Βλ. ΣΤΕ 3915-3918 και 3920/2011.

²⁰⁵ Βλ. άρθρο 24 παρ. 4 του ν. 703/1977.

²⁰⁶ Παρά μόνο ενδεικτική προθεσμία 8 μηνών από την κατάθεση της καταγγελίας (ΔΕΑ 458/2011).

²⁰⁷ ΕΑ, 590/2014, όπ., σελ. 34-36.

Τονίστηκε, ωστόσο, ότι το δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο δεν είναι απόλυτο και ειδικότερα ότι οι επιχειρήσεις κατά των οποίων στρέφονται καταγγελίες έχουν δικαίωμα να λαμβάνουν γνώση των περιλαμβανομένων στο φάκελο στοιχείων και εγγράφων, προκειμένου να διατυπώσουν τις απόψεις τους, χωρίς ωστόσο αυτό να συνεπάγεται υποχρέωση των αρχών ανταγωνισμού να αποκαλύπτουν στα μέρη το σύνολο του περιεχομένου του φακέλου αυτού.²⁰⁸ Σύμφωνα, μάλιστα, με πάγια πρακτική και νομολογία²⁰⁹, το δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο δεν περιλαμβάνει και πληροφορίες εμπιστευτικού χαρακτήρα²¹⁰ ούτε επιτρέπει την παραβίαση του επιχειρηματικού απορρήτου²¹¹ και την πρόσβαση σε εσωτερικά έγγραφα της Επιτροπής Ανταγωνισμού ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τις αρχές ανταγωνισμού των κρατών-μελών.²¹² Συνεπώς, σε κάθε υπόθεση πρέπει να σταθμίζεται αφενός το δικαίωμα άμυνας της εκάστοτε καταγγελλόμενης εταιρίας και αφετέρου το δικαίωμα προστασίας των απορρήτων και λοιπών εμπιστευτικών πληροφοριών των επιχειρήσεων, ώστε λαμβάνοντας υπόψη όλες τις πτυχές και τις διαφορετικές περιστάσεις κάθε υπόθεσης η αρμόδια αρχή Ανταγωνισμού να αποφασίζει τελικά σε ποια στοιχεία του φακέλου θα έχει δικαίωμα πρόσβασης η καθ' ης εταιρία.²¹³

Σύμφωνα, επομένως, τόσο με την ελληνική²¹⁴ όσο και με την ενωσιακή νομολογία το δικαίωμα πρόσβασης δεν είναι απόλυτο και απαιτείται σε κάθε υπόθεση *in concreto* στάθμιση, από την αρμόδια αρχή Ανταγωνισμού, μεταξύ αφενός της ανάγκης προστασίας του δικαιώματος άμυνας της καταγγελλόμενης εταιρίας και αφετέρου της διαφύλαξης του απορρήτου ορισμένων στοιχείων και προσώπων. Η ως άνω διαπίστωση προκύπτει, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Αρχής και από τη γραμματική διατύπωση και την τεολογική ερμηνεία του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (κυρίως από το άρθρο 15 παρ. 6), από τον οποίο συνάγεται ότι από τα απόρρητα στοιχεία που

---

²⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΕΑ 520/VI/2011 (Τσακίρης κ. Tasty), επικυρωθείσα από τη ΔΕΑ 869/2013, αλλά και αποφάσεις ΔΕΚ όπως η C-62/86, Akzo κατά Επιτροπής, Συλλ. 1991, σελ. I-3359, σκ. 16.

²⁰⁹ Βλ. ενδεικτικά υπόθεση ΠΕΚ T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλ. 1991, II-1711, σκ. 54, ΠΕΚ T-36/91, ICI κατά Επιτροπής, Συλλ. 1995, II-1847, σκ. 98.

²¹⁰ Οι εμπιστευτικές πληροφορίες διαφέρουν από το επιχειρηματικό απόρρητο, αλλά μπορούν εξίσου να προκαλέσουν βλάβη σε ορισμένα πρόσωπα ή επιχειρήσεις διότι αφορούν κυρίως πληροφορίες για επιχειρήσεις που περιορίζουν με τη συμπεριφορά τους τον ανταγωνισμό και ασκούν οικονομική ή εμπορική πίεση στους ανταγωνιστές και στους εμπορικούς τους εταίρους (προμηθευτές, λιανοπωλητές κτλ). Τέτοιες πληροφορίες μπορεί π.χ. να αφορούν μαρτυρίες τρίτων επιχειρήσεων για αντανταγωνιστικές πρακτικές της καταγγελλόμενης εταιρίας, οι οποίες αν γνωστοποιηθούν στην τελευταία πιθανόν να οδηγήσουν μεταξύ άλλων σε τιμωρητικές ενέργειες, εκφοβισμό των μαρτύρων και προσπάθεια νόθευσης αποδεικτικών στοιχείων.

²¹¹ Ως **επιχειρηματικά απόρρητα** ορίζονται τα μέρη των εγγράφων που περιέχουν επαγγελματικά μυστικά τα οποία χρήζουν ειδικής προστασίας (βλ. υπόθεση 53/85 Akzo Chemie κατά Επιτροπής, σκ. 28, Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003, άρθρο 27 παρ. 2). Πιο συγκεκριμένα, αφορούν εμπιστευτικές πληροφορίες σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα μιας επιχείρησης, όπως είναι οι μέθοδοι κοστολόγησης, τα μερίδια αγοράς, οι πηγές εφοδιασμού και τα δίκτυα διανομής, οι οποίες αν περιέλθουν σε γνώση τρίτου πλην της επιχείρησης που τα προσκόμισε (πολλώ δε μάλλον ανταγωνίστριας εταιρίας) μπορεί να προκληθεί σοβαρή βλάβη στα συμφέροντα της πρώτης.

²¹² Βλ. άρθρο 15 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης Ε.Α. και αντίστοιχα το άρθρο 27 παρ. 2 του Κανονισμού (ΕΚ) 1/2003, καθώς και την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περί των κανόνων πρόσβασης στο φάκελο υπόθεσης.

²¹³ ΕΑ 590/2014, όπ., σελ. 36-37.

²¹⁴ Βλ. απόφ. ΣΤΕ 2365/2013.

περιλαμβάνονται στην Εισήγηση αποβάλλουν τον χαρακτήρα τους αυτό, μόνο όσα ο Εισηγητής κρίνει ότι είναι αναγκαία για τη στοιχειοθέτηση της παράβασης ή την απαλλαγή αντίστοιχα από την κατηγορία και εφόσον η ανάγκη να δημοσιευθούν είναι μεγαλύτερη από την πιθανολογούμενη βλάβη που θα προκληθεί σε μια τέτοια περίπτωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανάγκη προστασίας σε παρόμοιες υποθέσεις της ταυτότητας ορισμένων μαρτύρων, προκειμένου και τα πρόσωπα αυτά να μην υποστούν τα σοβαρά αντίποινα της δεσπόζουσας επιχείρησης, όπως είναι μια πιθανή διακοπή συνεργασίας, αλλά παράλληλα να εξυπηρετηθεί και η ανάγκη για συλλογή πολύτιμων πληροφοριών που θα οδηγήσουν σε στοιχειοθέτηση της παράβασης. Σε αντίθετη περίπτωση, η αποτελεσματικότητα των ερευνών της Επιτροπής θα δεχόταν ισχυρό πλήγμα, διότι αν γινόταν ευρέως γνωστό ότι οι ταυτότητες των μαρτύρων δεν τυγχάνουν πάντοτε προστασίας, αυτό θα δρούσε αποτρεπτικά για τη συγκέντρωση μαρτυριών σε μελλοντικές υποθέσεις. Ως εκ τούτου, ο ισχυρισμός της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας ότι η Επιτροπή, παρότι δεν είχε εξουσία προς τούτο, της αρνήθηκε την πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα του φακέλου, κατά παράβαση της γενικής αρχής της ισότητας των όπλων, απορρίφθηκε επίσης ως αβάσιμος.²¹⁵

Δ. Η ΑΖ στο από 14.03.2014 Υπόμνημα Προσθήκης-Αντίκρουσης προέβαλε ένσταση αναφορικά με τη συμμετοχή της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης (ΖΜΘ) ως τρίτου στη διαδικασία. Ειδικότερα, η «ΖΥΘΟΠΟΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.», η οποία επίσης παράγει και διανέμει μύρα στην Ελλάδα, κατέθεσε στις 29.11.2012 στην Επιτροπή Ανταγωνισμού το υπ' αριθ. πρωτ. 9440 υπόμνημά της. Με το εν λόγω υπόμνημα (και τα συμπληρωματικά που ακολούθησαν) η ΖΜΘ κατήγγειλε σειρά πρακτικών που εφάρμοξε η καθ' ης ΑΖ, οι οποίες συνιστούν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης εκ μέρους της τελευταίας και ακολούθως προσκόμισε στοιχεία που αποδείκνυαν την πρόκληση βλάβης στις ανταγωνίστριες εταιρίες παραγωγής ζύθου -μεταξύ των οποίων και στη Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης-, τη στρέβλωση της σχετικής αγοράς και τη συνακόλουθη βλάβη των καταναλωτών. Τα στοιχεία αυτά αφορούσαν χρονικά μια μακρά περίοδο από το έτος 2000 και έπειτα και εκτείνονταν τόσο σε χονδρεμπορικό όσο και σε λιανικό επίπεδο (τελικά σημεία πώλησης). Ακολούθως, η ΖΜΘ αιτήθηκε να ληφθούν υπόψη από την Επιτροπή Ανταγωνισμού τα στοιχεία αυτά και προέβαλε επιχειρήματα για τη θεμελίωση του εννόμου συμφέροντός της, προκειμένου να μπορέσει να μετάσχει στη συζήτηση της υπόθεσης, να διενεργήσει ορισμένες διαδικαστικές πράξεις, όπως είναι η εξέταση μαρτύρων και να έχει δικαίωμα πρόσβασης ως τρίτος στα έγγραφα του φακέλου της υπόθεσης.²¹⁶

Από την πλευρά της η ΑΖ προέβαλε ζητήματα ακυρότητας ως προς τη συμμετοχή της ΖΜΘ ως τρίτου, με την αιτίαση ότι ο ρόλος του μάρτυρα και ο ρόλος του έχοντος έννομο συμφέρον από την έκβαση της υπόθεσης έρχονται σε σύγκρουση. Συνεπώς, κατά την ΑΖ πρόσωπο που δεν κατέστη διάδικος δεν δύναται να έχει δικαιώματα και διαδίκου και

²¹⁵ ΕΑ 590/2014, όπ., σελ. 37-44.

²¹⁶ ΕΑ 590/2014, όπ., σελ. 45-47.

μάρτυρα ταυτόχρονα, κατά παράβαση της αρχής της ισότητας των μερών και του δικαιώματος άμυνας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον ισχυρισμό της ΑΖ η παροχή στον τρίτο δικαιωμάτων δικονομικού χαρακτήρα βρίσκεται εκτός του πεδίου νομοθετικής εξουσιοδότησης του ισχύοντος ν. 3959/2011 και αντιβαίνει στο άρθρο 43 του Συντάγματος. Επίσης, υποστήριξε ότι σύμφωνα με το δικονομικό δίκαιο, αλλά και το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ δεν προβλέπεται να απολαμβάνουν δικαιώματα διαδικού πρόσωπα που δεν έχουν νομίμως καταστεί διάδικοι αν και είχαν το δικαίωμα αυτό, όπως εν προκειμένω η ΖΜΘ, ενώ παράλληλα η συμμετοχή τρίτου σε μη δημόσια συνεδρίαση προσβάλλει αυτοτελώς και την προστασία των επαγγελματικών απορρήτων. Εν προκειμένω, η ΕΑ αποφάσισε ομόφωνα ότι η ΖΜΘ έχει έννομο συμφέρον βάσει της παραγράφου 4 του άρθρου 23 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού περί ακρόασης τρίτων, απέρριψε τον εν λόγω ισχυρισμό της καθ' ης ως αβάσιμο και κρίνοντας ότι η παρουσία της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης στη διαδικασία θα συμβάλει στη διακρίβωση της αλήθειας, επέτρεψε την παράστασή της στην ακροαματική διαδικασία και τη διενέργεια ορισμένων διαδικαστικών πράξεων, χωρίς να έχει ωστόσο η τελευταία δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα του φακέλου της υπόθεσης²¹⁷.²¹⁸

3.1.4. Τα αιτήματα της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης

Η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης προέβαλε μεταξύ άλλων το αίτημα να της παρασχεθεί πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης κατά παρέκκλιση της παρ. 9 του άρθρου 15 ΚΛΔ, με την αιτίαση ότι η πρόσβαση σε κάθε έγγραφο είναι αναγκαία για τη συγκέντρωση των αναγκαίων αποδείξεων για τη στοιχειοθέτηση μελλοντικής αγωγής αποζημίωσης κατά της ΑΖ. Ωστόσο, το αίτημα αυτό απορρίφθηκε από την Επιτροπή ως αβάσιμο λόγω του ότι η διάταξη του ν. 3959/2011 - ούσα σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο και ειδικότερη σε σχέση με τις υπόλοιπες σχετικές διατάξεις της ελληνική έννομης τάξης - εισάγει εξαίρεση από τις γενικές διατάξεις του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και ως εξουσιοδοτική διάταξη προβλέπει τη ρύθμιση των εν λόγω ζητημάτων από τον ΚΛΔΕΑ. Ως εκ τούτου, ο τρόπος και ο βαθμός συμμετοχής της ως τρίτου στην προφορική ακρόαση ορίστηκε σύμφωνα με τον Κανονισμό Λειτουργίας και Διαχείρισης, κατά τη διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ώστε να διασφαλίζεται η ακεραιότητα όλης της διαδικασίας.²¹⁹

Ένα από τα αιτήματα της ΖΜΘ προς την Επιτροπή που αξίζει να αναφερθεί είναι το ζήτημα περί τυχόν ευθύνης της μητρικής εταιρίας της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, δηλαδή της Heineken NV. Στο πλαίσιο αυτό, η ΖΜΘ ζήτησε να επεκταθεί η έρευνα της Επιτροπής, προκειμένου να βρεθούν αποδείξεις για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης της εν λόγω μητρικής

²¹⁷ Βλ. άρθρο 15 παρ. 9 ΚΛΔ ΕΑ.

²¹⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 47-52.

²¹⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 55-57.

εταιρίας, η οποία σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της παρεμβαίνουσας συμμετείχε στις αντιανταγωνιστικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν στην ελληνική σχετική αγορά από την AZ, μέσω του αποφασιστικού ελέγχου της διαχείρισης της θυγατρικής της. Το ζήτημα αυτό ήταν καινοφανές για την Επιτροπή Ανταγωνισμού, δεδομένου ότι κατά την εν λόγω περίοδο δεν υπήρχε σε ενωσιακό επίπεδο, κοινή γραμμή μεταξύ των κρατών-μελών ως προς τις απαραίτητες προϋποθέσεις και την εφαρμογή συγκεκριμένων διατάξεων για τον καταλογισμό ευθύνης σε μητρική εταιρία, που εδρεύει στο εξωτερικό. Ακόμη και υπό το πρίσμα των διατάξεων της ελληνικής έννομης τάξης, ωστόσο, δεν προέκυπταν από τη νομοθεσία ή τη νομολογία οι όροι στοιχειοθέτησης τέτοιας ευθύνης και γενικότερα υπήρχαν θέματα που δεν είχαν επιλυθεί πλήρως και έπρεπε να ξεπεραστούν από την Επιτροπή, προκειμένου να προχωρήσει αυτή σε έρευνα τυχόν συμμετοχής και ευθύνης της μητρικής για καταχρηστικές πρακτικές της AZ. Τέτοια ζητήματα ήταν η ανάγκη παράκαμψης γενικών αρχών, όπως η αρχή της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, της προσωπικής ευθύνης της επιχείρησης (λόγω και των κυρώσεων που της επιβάλλονται για παραβάσεις) και της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της ασφάλειας δικαίου.

Στην προκειμένη περίπτωση, η Επιτροπή, ως έχουσα ευχέρεια και όχι πάντως υποχρέωση προς καταλογισμό ευθύνης στη μητρική εταιρία, έκρινε ομόφωνα ότι δεν προέκυψαν στοιχεία-ευρήματα ούτε υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις για ενεργή συμμετοχή της Heineken NV στις ως άνω παραβάσεις της AZ που να δικαιολογούν τέτοια επέκταση της έρευνας. Επιπλέον, η Αρχή έκρινε ότι με την οριστική απόφασή της για καταλογισμό της ευθύνης για αντιανταγωνιστικές πρακτικές στην AZ, θα εξυπηρετούνταν επαρκώς ο αποτρεπτικός σκοπός της όλης παρέμβασης και διαδικασίας, επομένως δεν παρουσιαζόταν ανάγκη εφαρμογής του τεκμηρίου περί άσκησης αποφασιστικής επιρροής της μητρικής εταιρίας στη θυγατρική στην εν λόγω υπόθεση. Για τους λόγους αυτούς και επιπροσθέτως λόγω ανάγκης μη περαιτέρω καθυστέρησης στην έκδοση απόφασης - βάσει στάθμισης και του κόστους-οφέλους σε σχέση με την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού και την αποκατάσταση των συνθηκών αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην αγορά – η Επιτροπή αποφάσισε να μην κινηθεί εν προκειμένω διαδικασία έρευνας κατά της μητρικής Heineken NV.²²⁰

3.1.5. Οι βασικές θέσεις της καταγγέλλουσας εταιρίας Μύθος, της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης και της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας

3.1.5.1. Το αντικείμενο της καταγγελίας της εταιρίας ΜΥΘΟΣ

Η Μύθος Ζυθοποιία στην καταγγελία της έκανε αναφορά σε πρακτικές που χρησιμοποιούσε η κυρίαρχη Αθηναϊκή Ζυθοποιία, οι οποίες στρέβλωναν τις συνθήκες του

---

²²⁰ EA 590/2014, σελ. 59-61.

ήδη αποδυναμωμένου ανταγωνισμού στην εν λόγω σχετική αγορά και έθεταν εμπόδια στην εμπορική λειτουργία της πρώτης. Πιο συγκεκριμένα, η καταγγέλλουσα ισχυριζόταν ότι η καθ' ης, καταχρώμενη τη δεσπόζουσα θέση της στην εγχώρια αγορά ζύθου εφάρμοζε συστηματικά πρακτικές όπως: α) επιβολή αποκλειστικότητας, β) εκπτώσεις τζίρου – στοχοποίηση, γ) καταβολή ποσών για προσέγγιση πελατείας, δ) καταβολή ποσών για αποκλεισμό ανταγωνιστών από την αγορά και ε) διαφορετική πιστωτική μεταχείριση των χονδρεμπόρων, με ευνοϊκότερη μεταχείριση εκείνων που προωθούσαν κατ' αποκλειστικότητα τα προϊόντα της καθ' ης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων πολιτικών ήταν μεταξύ άλλων η χορήγηση, σύμφωνα με τη Μύθος, ανοιχτών μακροπρόθεσμων δανείων, καθώς και υψηλών πιστώσεων σε χονδρεμπόρους που συνεργάζονταν και προωθούσαν αποκλειστικά προϊόντα της AZ και δεν αγόραζαν από ανταγωνίστριες εταιρίες, με αποτέλεσμα τη δημιουργία δεσμού εξάρτησης μεταξύ των τελευταίων και της καθ' ης, υπό τον φόβο απώλειας των πιστωτικών πλεονεκτημάτων σε περίπτωση μη τήρησης του όρου αποκλειστικότητας.²²¹

3.1.5.2. Η απάντηση της AZ στην καταγγελία της ΜΥΘΟΣ

Η καθ' ης AZ προς υποστήριξη των θέσεών της προέβαλε ότι δεν αποδεικνύεται σκοπός της τελευταίας να διατηρεί την αποκλειστικότητα στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης μέσω αποκλεισμού των ανταγωνιστών της από τα ράφια των super markets και από τη συνεργασία με χονδρεμπορικές επιχειρήσεις. Ειδικότερα, απέδωσε τις αιτιάσεις της Μύθος περί παραβάσεων της νομοθεσίας του ανταγωνισμού είτε σε παρερμηνεία συμβατικών όρων με τις συνεργαζόμενες με την AZ επιχειρήσεις είτε σε δηλώσεις ανταγωνιστών ή μεμονωμένων, δυσαρεστημένων πελατών/χονδρεμπόρων. Επιπλέον, η AZ ισχυρίστηκε ότι και εάν ακόμη της αποδιδόταν η επιδίωξη αποκλειστικότητας, αυτή δεν αποτελεί per se απαγορευμένη συμπεριφορά, ενώ ταυτόχρονα η δυνατότητα των αντισυμβαλλομένων της AZ να διακόψουν ανά πάσα στιγμή τη συνεργασία μαζί της, χωρίς καμία επίπτωση λόγω της ύπαρξης προφορικών κατά βάση συμφωνιών, δεν μπορεί να οδηγήσει σε αποτελέσματα αποκλεισμού στην αγορά.²²²

Περαιτέρω, όσον αφορά στα σημεία πώλησης, η AZ προέβαλε την ισχυρή θέση που έχουν τα σημεία επιτόπιας κατανάλωσης στις σχέσεις σημείων πώλησης-προμηθευτών και δικαιολόγησε τη συνεργασία της με τη συντριπτική πλειοψηφία αυτών ως απόρροια της ζήτησης του σήματός της από τα σημεία επιτόπιας κατανάλωσης και της παροχής σταθερά καλύτερων προσφορών σε αυτά, που έχουν θεμιτά το δικαίωμα επιλογής της συμφερότερης οικονομικά προσφοράς. Ακολούθως, επισήμανε ότι δεν έχει παρακωλήσει τη λειτουργία του ανταγωνισμού στην αγορά με καταχρηστικές πρακτικές ούτε αποδείχθηκε ότι προκλήθηκε ζημία στον καταναλωτή λόγω υπερτιμολόγησης ή υποτιμολόγησης και ότι για τις

²²¹ EA 590/2014, σελ. 61.

²²² EA 590/2014, σελ. 62.

περιπτώσεις που ανταγωνίστριες εταιρίες απέτυχαν να αναπτυχθούν εμπορικά, ευθύνονται αποκλειστικά εσφαλμένες επιχειρηματικές επιλογές των ιδίων και όχι η συμπεριφορά της AZ. Αναφορικά με τα key accounts και τα σημεία επιτόπιας κατανάλωσης η AZ υποστήριξε ότι οι αλυσίδες εστιατορίων ταχείας εστίασης χρειάζονται έναν προμηθευτή ανά κατηγορία προϊόντος, τον οποίο επιλέγουν οι ίδιες έχοντας αυξημένη διαπραγματευτική ισχύ έναντι των προμηθευτών τους, σε αντίθεση με τα μικρά τελικά σημεία λιανικής πώλησης που κατά κανόνα διαθέτουν πληθώρα σημάτων ζύθου. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τις απόψεις της AZ η παροχή διαφημιστικών υπηρεσιών δεν αποτελεί αντάλλαγμα αποκλειστικότητας ούτε υποκρύπτει έκπτωση πίστης, δεδομένου ότι η διαφημιστική δαπάνη είναι αυξημένη όταν π.χ. η θέση του σημείου κατανάλωσης έχει μεγάλη διαφημιστική αξία και υψηλή επισκεψιμότητα, όπως οι χώροι εντός αεροδρομίων.²²³

Αντιστοίχως, η καθ' ης υποστήριξε ότι δεν υπήρξαν αποκλειστικές συνεργασίες αυτής με χονδρεμπόρους, ότι η διάρθρωση της σχετικής αγοράς δεν επιτρέπει την ανάπτυξη σχέσεων αποκλειστικότητας και ότι τυχόν συνεργασία με έναν προμηθευτή οφείλεται σε επιχειρηματική επιλογή των χονδρεμπόρων και όχι εκτέλεση συμβατικής υποχρέωσης. Όσον αφορά δε στη διακριτική μεταχείριση των αποκλειστικών χονδρεμπόρων, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της AZ η πολιτική των πιστώσεων ήταν ενιαία - χωρίς στόχους αγορών, εκπτώσεις αγορών και επιβραβεύσεις - και εφαρμοζόταν χωρίς διακρίσεις, με εξαιρέσεις ανοχής σε περιπτώσεις δικαιολογημένης καθυστέρησης πληρωμής. Όπως τόνισε, δε, η AZ χορήγησε μεγαλύτερη πίστωση προ της καλοκαιρινής περιόδου (περίοδος αιχμής) αποτελούσε κοινή πρακτική όλης της αγοράς, χωρίς επιδίωξη αποθεματοποίησης των αποθηκών των χονδρεμπόρων. Τέλος, η εταιρία, σύμφωνα με τα λεγόμενά της, δεν έθετε στόχους αγορών ούτε χορηγούσε εκπτώσεις πίστης και άλλα κίνητρα στα σούπερ μάρκετ για αύξηση των αγορών, ενώ ο όρος περί «ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού» που περιλαμβανόταν σε σχετικές συμβάσεις της AZ με αλυσίδες σούπερ μάρκετ στόχευε στην πρόληψη πιθανών ελλείψεων προϊόντων της καθ' ης στο ράφι και δεν αποτελούσε καταχρηστική πρακτική για αποκλεισμό των ανταγωνιστών της.²²⁴

3.1.5.3. Η θέση της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης

Η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης το έτος 2005 υπέβαλε στοιχεία (αριθ. πρωτ. 3639/24-06-2005) που περιέγραφαν τις «ανυπέβλητες δυσκολίες» που χρειάστηκε να αντιμετωπίσει η εταιρία κατά την είσοδό της στον κλάδο το 1998. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της τελευταίας, η εν λόγω εταιρία κατάφερε να επιβιώσει χάρη στο σθένος που επέδειξε απέναντι στα πάσης φύσεως εμπόδια που παρουσιάστηκαν, στην πληθώρα σημάτων που προώθησε στο καταναλωτικό κοινό και στην πολιτική τήρησης ιδιαίτερα χαμηλών τιμών στα προϊόντα της, ακόμη και εάν αυτό σήμαινε σημαντική απώλεια κερδών και ζημιές για

²²³ ΕΑ 590/2014, σελ. 62-63.

²²⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 63-64.

την επιχείρηση. Ειδικότερα, σύμφωνα με δήλωση της ΖΜΘ, οι ανταγωνιστικές της επιχειρήσεις προέβαιναν σε πρακτικές για την εξαφάνισή της από την αγορά, οι οποίες περιλάμβαναν τον αποκλεισμό από τα υφιστάμενα δίκτυα διανομής με προτροπή των εμπόρων να μην αγοράζουν τα προϊόντα ζύθου της ΖΜΘ είτε με απειλές είτε με δελεαστικές προσφορές, καθώς επίσης και με τη σύναψη συμβάσεων αποκλειστικής διανομής των ανταγωνιστικών προϊόντων. Επίσης, όσον αφορά στα τελικά σημεία πώλησης η ΖΜΘ επισήμανε την άρνηση των εμπόρων-προμηθευτών να προωθήσουν και να διανείμουν τα δικά της προϊόντα και ταυτόχρονα την πληθώρα παροχών από τους ανταγωνιστές προς τους καταστηματάρχες, προκειμένου να παύσουν να εμπορεύονται τα προϊόντα της ΖΜΘ (ευνοϊκότερες τιμές αγοράς, δωρεάν προμήθεια εξοπλισμού κτλ), ενώ η πίεση αυξανόταν και από τους χονδρεμπόρους, που απειλούσαν τα τελικά σημεία πώλησης με άμεση διακοπή των πιστώσεων και της τροφοδοσίας του καταστήματος σε περίπτωση συνεργασίας με την ΖΜΘ.²²⁵

3.2. Οι σχετικές αγορές στον κλάδο της ζυθοποιίας και η διαμόρφωση του ανταγωνισμού

3.2.1. Εισαγωγικά για τον κλάδο της ζυθοποιίας και των κυριότερων δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων

Ο κλάδος της ζυθοποιίας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, με κυρίαρχη όπως θα αναλυθεί και σε επόμενη ενότητα την Αθηναϊκή Ζυθοποιία και ιδιαίτερα ο παραγωγικός τομέας, ο οποίος αποτελούνταν επί δεκαετίες από μικρό αριθμό επιχειρήσεων, με μία σχετική αύξηση τα τελευταία χρόνια στην είσοδο στον κλάδο νέων παραγωγικών εταιριών, κυρίως μικροζυθοποιείων.²²⁶ Για την ακρίβεια, η οργανωμένη ζυθοποιία εμφανίστηκε στη χώρα μας το 1864 με το εργοστάσιο του Ιωάννη Γ. Φιξ. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν και άλλες παραγωγικές μονάδες που δεν βρίσκονται πλέον σε λειτουργία. Το 1962 ιδρύθηκε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία. Από τότε και μέχρι σήμερα έχουν εισέλθει στον κλάδο και άλλες επιχειρήσεις που ασχολούνται είτε με την παραγωγή είτε με την εισαγωγή προϊόντων ζύθου. Παρά τον μεγάλο σχετικά αριθμό εμπορικών σημάτων που κυκλοφορούν στην εγχώρια αγορά και την τάση διαφοροποίησης των σημάτων αυτών για την επίτευξη μεγαλύτερου μεριδίου αγοράς – είτε με τη δημιουργία νέων προϊόντων είτε με ανανέωση των παλιών σε εμφάνιση και χωρητικότητα – οι περισσότερες εταιρίες παραγωγής ή εισαγωγής ζύθου συγκεντρώνουν αρκετά μικρό μερίδιο της σχετικής αγοράς. Η αγορά μύρας διαχωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) την «κρύα» αγορά ή

²²⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 65.

²²⁶ Με τον όρο μικροζυθοποιείο μπορούμε να περιγράψουμε τα ζυθοποιεία με μικρής κλίμακας παραγωγή, που απευθύνονται σε επιμέρους τμήματα της αγοράς και συνήθως διαθέτουν το προϊόν τους στις εγκαταστάσεις τους.

αγορά επιτόπιας κατανάλωσης που περιλαμβάνει καταστήματα όπως εστιατόρια, καφετέριες, μπαρ, κέντρα ψυχαγωγίας κ.α. όπου καταναλώνεται το προϊόν επιτόπου και β) την «ζεστή αγορά» ή αγορά μελλοντικής κατανάλωσης που ουσιαστικά περιλαμβάνει την οικιακή κατανάλωση.

Αναφορικά με τις δραστηριοποιούμενες εταιρίες στον κλάδο της ζυθοποιίας, πλην της καθ' ης AZ και της Μύθος, η δραστηριότητα των οποίων αναλύθηκε παραπάνω, στην Ελλάδα δραστηριοποιούνταν κατά τη περίοδο διερεύνησης από την Επιτροπή Ανταγωνισμού της περίπτωσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και οι ακόλουθες:

- 1) Η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης Α.Ε., με αντικείμενο την παραγωγή μύρας, ιδρύθηκε το 1996 με έδρα την Κομοτηνή, όπου και διατηρεί έως σήμερα τις εγκαταστάσεις της και ξεκίνησε την παραγωγή και διανομή της μύρας «Βεργίνα» το 1998, ενώ ποσοστό της παραγωγής της εξάγεται.
- 2) Η Ολυμπιακή Ζυθοποιία Α.Ε. που δραστηριοποιείται από το έτος 2000, λάνσαρε εκ νέου στην αγορά την μύρα FIX Hellas και εξάγει επίσης τα προϊόντα της σε χώρες του εξωτερικού.
- 3) Η Ελληνική Ζυθοποιία Αταλάντης Α.Ε. που ιδρύθηκε το 1989 και παράγει, εισάγει και διαθέτει προϊόντα ζύθου. Η παραγωγική της μονάδα βρίσκεται στην Αταλάντη Φθιώτιδας και διακινεί κυρίως τα εμπορικά σήματα Berlin και Pils Hellas, τα οποία παράγει, καθώς και πλήθος άλλων εμπορικών σημάτων.

Άλλες μικρές ζυθοποιίες δραστηριοποιούνται επίσης σε τοπικές κυρίως αγορές, ενώ στην ίδια αγορά εντάσσονται και εισαγωγικές εταιρίες διανομής ζύθου.²²⁷

3.2.2. Παράγοντες που επηρεάζουν το μερίδιο αγοράς στον κλάδο της ζυθοποιίας

3.2.2.1. Τα δίκτυα διανομής

Στον κλάδο της ζυθοποιίας η ανάπτυξη και διατήρηση ενός αποτελεσματικού δικτύου διανομής αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα και απαραίτητη προϋπόθεση τόσο για την ενίσχυση μιας εταιρίας στην αγορά όσο και για την είσοδο αυτής σε νέες αγορές. Ειδικότερα, η γεωγραφική διασπορά των τελικών σημείων πώλησης μύρας (τουλάχιστον 110.000 σημεία πώλησης σύμφωνα με στοιχεία της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης) καθιστά αναγκαία την ύπαρξη εκτεταμένων δικτύων διανομής και κρίσιμη την πρόσβαση όλων των παραγωγών μύρας που θέλουν να έχουν ικανοποιητικό μερίδιο αγοράς, σε αυτά τα δίκτυα. Πολλώ δε μάλιστα, όταν τα δίκτυα διανομής επιτελούν και άλλους ρόλους, όπως μεταξύ άλλων να παρέχουν πληροφόρηση στους προμηθευτές για τις προτιμήσεις των καταναλωτών και τη ζήτηση ανά περιοχή. Στην Ελλάδα οι μεγάλες εταιρίες του κλάδου διαθέτουν κατά βάση δικά τους δίκτυα διανομής, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις το

---

²²⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 67-69.

σύστημα που ακολουθείται είναι μεικτό και τα προϊόντα διοχετεύονται στην αγορά μέσω συνδυασμού ιδίων εμπορικών καναλιών και χονδρεμπόρων. Για να γίνει πιο κατανοητή η σημασία των χονδρεμπόρων στα δίκτυα διανομής αξίζει να αναφερθεί ότι στη συνολική αγορά της μπίρας οι χονδρέμποροι εξυπηρετούν κατ' εκτίμηση ποσοστό 65-75% και στην κρύα αγορά ποσοστό περίπου 85-95% αυτής. Παρά ταύτα, οι εμπορικοί όροι της διάθεσης αποτελούν συχνά αντικείμενο απευθείας διαπραγμάτευσης μεταξύ της εταιρίας παραγωγής και του τελικού σημείου πώλησης, όπως αποδείχθηκε εν προκειμένω από τις έρευνες ότι έπραττε και η ΑΖ. Στη ζεστή αγορά από την άλλη πλευρά, επικρατεί το σύστημα είτε της απευθείας εξυπηρέτησης από τις εταιρίες ζύθου (κυρίως των μεγάλων αλυσίδων σούπερ-μάρκετ) είτε των τριγωνικών πωλήσεων με ενδιάμεσους τους εκάστοτε χονδρεμπόρους.²²⁸

3.2.2.2. Η διαφήμιση των προϊόντων ζύθου και οι παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση στον κλάδο

Η διαφήμιση αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την προώθηση, εδραίωση και επέκταση στη σχετική αγορά κάθε προϊόντος συμπεριλαμβανομένων και των προϊόντων ζύθου. Ειδικότερα, η διαφήμιση κάνει ευρύτερα γνωστό το προϊόν στο καταναλωτικό κοινό επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο τη ζήτησή του και κατευθύνοντας τον καταναλωτή σε συγκεκριμένα εμπορικά σήματα, λειτουργώντας έτσι ως εμπόδιο εισόδου για νέα σήματα που επιχειρούν να εισέλθουν στην αγορά. Για το λόγο αυτό δαπανούνται ετησίως μεγάλα ποσά από τις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο για διαφημιστική δαπάνη εμπορικών σημάτων μπίρας, μεταξύ άλλων μέσω χορηγιών σε μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις. Αναφορικά, δε, με τη ζήτηση της μπίρας στην Ελλάδα βασικό χαρακτηριστικό αυτής είναι η εποχικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η εγχώρια ζήτηση είναι αισθητά υψηλότερη μεταξύ των μηνών Μαΐου και Σεπτεμβρίου. Παράγοντες για τη διαφοροποίηση αυτή είναι μεταξύ άλλων οι υψηλές θερμοκρασίες και η μεγάλη διάρκεια του καλοκαιριού σε συνδυασμό με την έντονη τουριστική κίνηση, που οδηγούν σε αυξημένη κατανάλωση προϊόντων ζύθου.²²⁹

3.2.3. Ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς

Ο ορισμός της εκάστοτε σχετικής αγοράς προσδιορίζει και τα όρια εντός των οποίων ασκείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων του κλάδου και κατ' επέκταση το πλαίσιο εφαρμογής της εθνικής, αλλά και της ενωσιακής πολιτικής ανταγωνισμού. Ο στόχος μέσα από την οριοθέτηση τόσο της σχετικής αγοράς προϊόντος όσο και της σχετικής γεωγραφικής αγοράς είναι ο εντοπισμός όλων των ανταγωνιστών της εν λόγω αγοράς και κατά πόσο ένας ή περισσότεροι από αυτούς είναι σε θέση να επηρεάσουν με τη συμπεριφορά τους την ανεξάρτητη δράση και λειτουργία των λοιπών επιχειρήσεων του κλάδου, στρεβλώνοντας τις

²²⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 70-71.

²²⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 72-73.

συνθήκες του υγιούς ανταγωνισμού. Σύμφωνα, δε, με την πάγια πρακτική και νομολογία – και όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο – **ως σχετική αγορά προϊόντων ορίζεται το σύνολο των προϊόντων ή υπηρεσιών που θεωρούνται από τον καταναλωτή εναλλάξιμα ή δυνάμενα να υποκατασταθούν μεταξύ τους, λόγω των χαρακτηριστικών τους, της τιμής τους ή της χρήσης για την οποία προορίζονται.**²³⁰ Από οικονομική άποψη, η υποκατάσταση από την πλευρά της ζήτησης αποτελεί τον αποτελεσματικότερο τρόπο για τον προσδιορισμό της σχετικής αγοράς του εκάστοτε προϊόντος και τον καλύτερο έλεγχο των προμηθευτών αυτού. **Ως σχετική γεωγραφική αγορά από την άλλη ορίζεται η περιοχή εντός της οποίας οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις προμηθεύουν προϊόντα ή παρέχουν υπηρεσίες με επαρκώς ομοιογενείς όρους ανταγωνισμού, διακρινόμενη από γειτονικές περιοχές, όπου οι όροι του ανταγωνισμού διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό.**²³¹

3.2.3.1. Η σχετική αγορά προϊόντος στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας

3.2.3.1.A. Η άποψη της καταγγέλλουσας εταιρίας ΜΥΘΟΣ

Σύμφωνα με την καταγγέλλουσα εταιρία ΜΥΘΟΣ σχετική αγορά από πλευράς προϊόντος αποτελεί εν προκειμένω η αγορά της μύρας. Ειδικότερα, αναφερόμενη και σε αρκετές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²³², η ΜΥΘΟΣ προσδιόρισε περαιτέρω τη μύρα ως ειδικό, χαμηλής περιεκτικότητας σε αλκοόλ ποτό, που διαφοροποιείται από όλα τα υπόλοιπα αλκοολούχα, αποτελώντας ξεχωριστή αγορά. Διέκρινε μάλιστα περαιτέρω την αγορά της μύρας στις εξής δύο (2) κατηγορίες: α) την «κρύα αγορά», που καταλαμβάνει περίπου το 70% της αγοράς/κατανάλωσης μύρας, που όπως αναφέρθηκε και παραπάνω αφορά τη διάθεση ζύθου σε σημεία μαζικής κατανάλωσης όπως είναι οι ταβέρνες, τα μπαρ, τα εστιατόρια και τα ξενοδοχεία και β) τη «ζεστή αγορά», που αντιπροσωπεύει περίπου το 30% της αγοράς μύρας και περιλαμβάνει κατά βάση τη διάθεση μύρας σε πολυκαταστήματα, με σκοπό την κατανάλωση στο σπίτι. Ένας άλλος διαχωρισμός των προϊόντων ζύθου αφορά στην τιμή τους. Οι δύο (2) βασικές κατηγορίες στις οποίες χωρίζονται είναι οι εξής: οι ακριβές (premium) μύρες, όπως είναι η Heineken, η Kaiser και οι περισσότερες εισαγόμενες, με συνολικό μερίδιο αγοράς μεταξύ 25-35% κατά την εξεταζόμενη περίοδο και τη Heineken να καταλαμβάνει σχεδόν το σύνολο του μεριδίου αυτού (25-35%) και οι μαζικής κατανάλωσης, όπως είναι η Amstel, η ΜΥΘΟΣ, η Henninger, οι λεγόμενες private label και άλλες, με συνολικό μερίδιο αγοράς περίπου 65-75%.²³³

²³⁰ Βλ. και Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον ορισμό της σχετικής αγοράς (97/C 372/03) και παραπομπή σε σχετική νομολογία από απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού (520/VI/2011-Tasty).

²³¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 74.

²³² Βλ. ενδεικτικά και υπόθ. C-234/89 – Delimitis v. Henninger Brau, Rec. 1991, p. I-935.

²³³ ΕΑ 590/2014, σελ. 74-75.

Η καταγγέλλουσα εταιρία προσδιόρισε περαιτέρω ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σχετικής αγοράς της μπίρας και πιο συγκεκριμένα ότι: 1) Η επιλογή του προϊόντος από τον καταναλωτή βασίζεται κατά κύριο λόγο στην εμφάνιση του προϊόντος και την προώθηση αυτού μέσω της διαφήμισης και δευτερευόντως στη γεύση. 2) Ένας επιπλέον σημαντικός παράγοντας, στη χώρα μας τουλάχιστον, είναι ο έλεγχος των δικτύων διανομής. Σύμφωνα μάλιστα με τη ΜΥΘΟΣ η απόλυτη κυριαρχία της καθ' ης ΑΖ στην αγορά και ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών της σχετιζόταν άμεσα τόσο με τη δαπάνη μεγάλων ποσών στη διαφήμιση προκειμένου να προσελκύσει τον καταναλωτή – ενδεικτικά ανέφερε ότι η ΑΖ κατείχε διαφημιστικό μερίδιο 75-85% την τριετία 2004-2006 – όσο και με τον έλεγχο από μέρος της τελευταίας των χονδρεμπόρων, με αποτέλεσμα να διαθέτει τα προϊόντα της στα κύρια σημεία μαζικής κατανάλωσης (π.χ. μπαρ, εστιατόρια κλπ) και στα σημεία της «μικρής ζεστής αγοράς» (π.χ. mini-market, περίπτερα κ.α.), που αποτελούν περίπου το 75-85% της κατανάλωσης.²³⁴

3.2.3.1.B. Η άποψη της καθ' ης

Η ΑΖ, αντίθετα προς τη θέση και την επιχειρηματολογία της ΜΥΘΟΣ προέβη σε διαφορετική οριοθέτηση της σχετικής προϊόντικης αγοράς, εντάσσοντας στην τελευταία - πέραν των προϊόντων ζύθου- το χύμα κρασί και τα ποτά Ready to Drink (RTDs), καθώς επίσης και τα συνοδευτικά γεύματος αλκοολούχα ποτά, όπως το ούζο και το τσίπουρο. Έκρινε, δε, ότι η σχετική νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφέρεται σε συνθήκες βορειοευρωπαϊκών χωρών, διαχωρίζοντας την Ελλάδα, στην οποία η καθ' ης εκτίμησε ότι επικρατούν ιδιαίτερες συνθήκες που θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη από την Επιτροπή, όπως για παράδειγμα η κατανάλωση της μπίρας ως συνοδευτικό γεύματος και η δυνητική εναλλαξιμότητα της μπίρας με το κρασί, όπως και με άλλα ελαφρά αλκοολούχα, όπως είναι το τσίπουρο και το ούζο.²³⁵

3.2.3.1.Γ. Η εκτίμηση της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Η Επιτροπή, σε αντίθεση προς τις θέσεις της ΑΖ, διατύπωσε την άποψη ότι η αγορά ζύθου είναι σαφώς διακριτή τόσο από τις αγορές αναψυκτικών όσο και από την αγορά κρασιού ή άλλων αλκοολούχων ποτών. Η, δε, σχετική επιχειρηματολογία της Επιτροπής, βάσει της οποίας απέρριψε την προτεινόμενη από την ΑΖ ευρύτερη οριοθέτηση της σχετικής αγοράς προϊόντος, στηρίχθηκε μεταξύ άλλων και σε νομολογία του ΔΕΕ, το οποίο σε σχετικές αποφάσεις του εξέτασε πρακτικές των εν λόγω επιχειρήσεων περιοριζόμενο στο

---

²³⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 75.

²³⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 76.

πλαίσιο των αγορών ζύθου και μόνο.²³⁶ Ειδικότερα, η ΕΑ έκρινε ότι οι λόγοι που δικαιολογούσαν τη στενότερη οριοθέτηση από το ΔΕΕ της σχετικής αγοράς μόνο στα προϊόντα ζύθου υφίστανται και στην Ελλάδα, επομένως δεν υπήρχε διαφοροποίηση ως προς τις συνθήκες της εν λόγω αγοράς και τα κριτήρια για τον ορισμό της τελευταίας.²³⁷

Κατ' αρχάς, παράγοντες όπως η περιεκτικότητα σε αλκοόλ, η γεύση και οι διαφορές στην τιμολόγηση και στη φορολόγηση καθιστούν αναγκαία τη διάκριση μεταξύ της μπύρας και άλλων αλκοολούχων ποτών, όπως είναι το ουίσκι, η βότκα, το τζιν, το λικέρ και τα ποτά RTD²³⁸. Επίσης, για την παραγωγή προϊόντων ζύθου απαιτείται διαφορετική τεχνογνωσία, χρόνος παραγωγής, αλλά και πρώτες ύλες σε σχέση με τα ως άνω προϊόντα, συνεπώς από την πλευρά της προσφοράς δεν είναι εύκολη η υποκατάσταση – στροφή ενός παραγωγού από την παραγωγή μπύρας σε άλλα αλκοολούχα και αντιστρόφως. Όσον αφορά, μάλιστα, στο χύμα κρασί, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του –όπως είναι μεταξύ άλλων η υψηλότερη περιεκτικότητα σε αλκοόλ, η μη τυποποίησή του και η διαφοροποίηση στη γεύση του– οδηγούν τον καταναλωτή να μην θεωρεί τη μπύρα με το κρασί ως εναλλάξιμα μεταξύ τους προϊόντα. Το ίδιο ισχύει και για το εμφιαλωμένο κρασί, στο οποίο ο διαφορετικός βαθμός αλκοόλης το διαφοροποιεί ως προς τη χρήση και την προτίμηση του καταναλωτή από τη μπύρα.²³⁹

Σύμφωνα, δε, με την πάγια πρακτική και νομολογία, η οριοθέτηση της σχετικής αγοράς σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί σύνθετη υπόθεση, με τη λήψη πλήθους στοιχείων και τη μεταχείριση διαφόρων αποδεικτικών μέσων από την αρμόδια αρχή ανταγωνισμού, η οποία σε καμία περίπτωση δεν δεσμεύεται από τις πληροφορίες που της παρέχουν οι διάδικοι (καταγγέλλουσα και καθ' ης επιχείρηση) στο πλαίσιο συγκεκριμένης υπόθεσης ούτε και οφείλει να διεξάγει κάθε φορά προκαθορισμένη τεχνική ανάλυση. Αντίθετα, καταλήγει σε συγκεκριμένη αιτιολογημένη εκτίμηση που προκύπτει από το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που συγκέντρωσε, ο έλεγχος της οποίας ασκείται – στο πλαίσιο άσκησης προσφυγής - από τα διοικητικά δικαστήρια. Στην προκειμένη περίπτωση, η ΕΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η καθ' ης Αθηναϊκή Ζυθοποιία επιχείρησε με τα προβαλλόμενα επιχειρήματά της να εντάξει στη σχετική αγορά προϊόντα που δεν εμφανίζουν όμοια αντικειμενικά χαρακτηριστικά, προκειμένου να διευρύνει πέραν του δέοντος τη σχετική αγορά και να μειώσει με αυτό τον τρόπο τις πιθανότητες διαπίστωσης της δεσπόζουσας θέσης της. Λαμβάνοντας, δε, υπόψη τις σχετικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²⁴⁰ και του ΔΕΚ²⁴¹ η Επιτροπή διέκρινε περαιτέρω την εν λόγω σχετική αγορά σε

---

²³⁶ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. T-240/07 (απόφαση ΓενΔικ της 16.06.2011 περί συμπράξεων στην Ολλανδική αγορά μπύρας).

²³⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 76-77.

²³⁸ Ready to Drink Cocktails, δηλαδή τυποποιημένα και προσυσκευασμένα μείγματα αλκοολούχων αναψυκτικών που καταναλώνονται κυρίως σε μπαρ και δεν αποτελούν συνοδευτικά γεύματος.

²³⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 77-79.

²⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά απόφ. Επιτροπής της 16.06.1999 στην υπόθεση IV/35.992/F3-Scottish and Newcastle, παρ. 82 και 84, απόφ. Επιτροπής της 24.02.1999 στην υπόθεση IV/35.079/F3-Whitbread, παρ. 95 και 97.

επιτόπιας και μελλοντικής κατανάλωσης και ανά κανάλι διανομής (χονδρεμπορικό και λιανικό επίπεδο πωλήσεων), έκρινε ωστόσο ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση τυχόν στενότερη οριοθέτηση δεν θα ασκούσε επιρροή στη στοιχειοθέτηση των παραβάσεων, δεδομένου ότι σε κάθε εκδοχή η ΑΖ κατείχε και κατέχει αναμφίβολα δεσπόζουσα θέση στην αγορά προϊόντων ζύθου.²⁴²

3.2.3.2. Η σχετική γεωγραφική αγορά στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας

Ως σχετική γεωγραφική αγορά ορίζεται η περιοχή εντός της οποίας οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις συμμετέχουν στην προμήθεια προϊόντων ή υπηρεσιών και οι όροι του ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και η οποία διακρίνεται σαφώς από άλλες γεωγραφικές αγορές, διότι στις τελευταίες οι όροι του ανταγωνισμού διαφέρουν σημαντικά.²⁴³ Εν προκειμένω, η εν λόγω οριοθέτηση κρίθηκε από την Επιτροπή σύμφωνα με τη νομολογία των Δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁴⁴ και την πάγια πρακτική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²⁴⁵, βάσει των οποίων η σχετική γεωγραφική αγορά οριοθετείται σε εθνικό επίπεδο, ύστερα από στάθμιση διάφορων παραγόντων, όπως είναι ενδεικτικά οι διαφορές στις προτιμήσεις και στις συνήθειες των καταναλωτών ανά κράτος-μέλος, τα διαφορετικά μερίδια αγοράς, η διαφοροποίηση στην τιμολογιακή πολιτική μεταξύ χωρών, ο συνήθως διακριτός εθνικός χαρακτήρας των εμπορικών σημάτων, η σε εθνικό επίπεδο οργάνωση των δικτύων διανομής και οι διαφορές στο νομοθετικό πλαίσιο των κρατών-μελών. Επομένως, στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας ως σχετική γεωγραφική αγορά ορίστηκε το σύνολο της ελληνικής επικράτειας, όπου δραστηριοποιούνται τόσο η καταγγελλόμενη εταιρία ΑΖ όσο και η καταγγέλλουσα ΜΥΘΟΣ, δεδομένου κυρίως ότι εντός της χώρας μας εμφανίζονται γενικά ομοιογενείς συνθήκες ανταγωνισμού.²⁴⁶

3.2.4. Τα μερίδια αγοράς στην εγχώρια αγορά μύρας και τα εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων/δυννητικών ανταγωνιστών

3.2.4.1. Η δομή και τα μερίδια αγοράς

Σύμφωνα με κλαδική έρευνα της εταιρίας Canadean, η πλειοψηφία των εταιριών οι οποίες απαρτίζουν τον εξεταζόμενο κλάδο δραστηριοποιείται αποκλειστικά ή κατά βάση

---

²⁴¹ Απόφαση ΔΕΚ της 28.02.1991 στην υπόθεση C-234/89 Στέργιος Δηλιμίτης και Henninger Brau AG, Συλλ. I-935, σκ. 16.

²⁴² ΕΑ 590/2014, σελ. 79 και 82-85.

²⁴³ Ανακοίνωση της Επιτροπής (97/ C 372/03) αναφορικά με τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του ενωσιακού δικαίου.

²⁴⁴ Βλ. ενδεικτικά απόφ. ΔΕΕ της 28.2.1991 στην υπόθεση C-234/89 Στέργιος Δηλιμίτης και Henninger Brau AG Συλλ. [1991] I-935, σκ. 18.

²⁴⁵ Βλ. σχετικά υποθέσεις COMP/M.3195-Heineken/ Scottish & Newcastle/ Groupe Danone παρ. 13, COMP/M.4999-Heineken/ Scottish & Newcastle Assets, παρ. 15.

²⁴⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 96-97.

στον κλάδο της ζυθοποιίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εγχώριας αγοράς μύρας αποτελεί ο ιδιαίτερα υψηλός βαθμός συγκέντρωσης με την καθ' ης ΑΖ να καταλαμβάνει, επί σειρά ετών και με σημαντική διαφορά από τους υπόλοιπους ανταγωνιστές, το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, η ΑΖ αποτελεί την κυριότερη παραγωγική εταιρία ζύθου στην ελληνική επικράτεια, με μερίδιο αγοράς που ξεπερνά το 65-75% κατά τη διάρκεια πολλών συνεχόμενων ετών. Το μερίδιο αυτό στη λιανική αγορά είναι ενδεικτικό και της σημαντικής θέσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας στο δίκτυο διανομής των χονδρεμπόρων, ενώ αξίζει να επισημανθεί ότι η κυρίαρχη θέση της εταιρίας ΑΖ στην Ελλάδα είναι πολύ πιο ισχυρή σε σύγκριση με τις αντίστοιχες θέσεις άλλων θυγατρικών της μητρικής Heineken σε διάφορα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁴⁷

Ειδικότερα, η ΑΖ κατέχει σημαντικά μεγαλύτερο μερίδιο στην αγορά, ήδη από το έτος 1998 και έως και το έτος 2013, ενώ η δεύτερη μεγαλύτερη επιχείρηση του κλάδου, ΜΥΘΟΣ, έπεται της πρώτης με μεγάλη διαφορά. Ειδικότερα, το μερίδιο της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας διαμορφώθηκε έως και το έτος 2010 σε επίπεδο μεγαλύτερο του 65-75%, ενώ κατά το έτος 2012 σε ποσοστό 55-65% και το 2013 κατ' εκτίμηση της έρευνας σε ύψος 45-55%. Η δεύτερη κατά σειρά εταιρία ΜΥΘΟΣ καταλαμβάνει στη μελέτη της Canadean ποσοστά της τάξης του 5-15%, ενώ και οι πέντε (5) εταιρίες παραγωγής ζύθου²⁴⁸ που αναφέρονται στον σχετικό πίνακα της μελέτης συγκεντρώνουν αθροιστικά μερίδιο αγοράς που ξεπερνά σε ποσοστό το 85-95%.²⁴⁹

3.2.4.2. Τα εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων στην αγορά ζύθου

Σύμφωνα με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο παραγωγής και διάθεσης προϊόντων ζύθου, τα εμπόδια εισόδου που αντιμετωπίζουν νέες επιχειρήσεις που επιθυμούν να εισέλθουν στη σχετική αγορά διακρίνονται σε νομικά και πραγματικά. Πιο συγκεκριμένα, ως νομικό εμπόδιο εισόδου λογίζεται το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την αγορά ζύθου, δεδομένου ότι σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 3 του ν. 2963/1922²⁵⁰, όπως ισχύει: «Κατασκευή ζύθου εντός του Κράτους επιτρέπεται μόνον κατόπιν ειδικής αδειάς του Υπουργείου των Οικονομικών, χορηγούμενης εις τους κεκτημένους ειδικών εργοστάσιον ζυθοποιίας...». Σύμφωνα, δηλαδή, με τις διατάξεις του ν. 2963/1922 - όπως αυτός έχει τροποποιηθεί και ισχύει και του σχετικού βασιλικού διατάγματος περί εκτελέσεως των περί φορολογίας του ζύθου νόμων²⁵¹- απαγορεύεται η παραγωγή ζύθου χωρίς προγενέστερη ειδική άδεια του Υπουργείου Οικονομικών, η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη ειδικού εργοστασίου ζυθοποιίας -επομένως όχι παραγωγή προϊόντων ζύθου από εργοστάσια χυμών, αναψυκτικών και νερού- επιτρέπονται, ωστόσο, οι μικροζυθοποιίες. Το

²⁴⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 107-108.

²⁴⁸ Στη μελέτη περιλαμβάνονται οι εταιρίες Αθηναϊκή Ζυθοποιία, Μύθος Ζυθοποιία, Ολυμπιακή Ζυθοποιία, Ελληνική Ζυθοποιία Αταλάντης και Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης.

²⁴⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 99-100.

²⁵⁰ Αφορά σε τροποποιήσεις διατάξεων των περί φορολογίας του ζύθου νόμων.

²⁵¹ Βλ. ΦΕΚ 183/τ. Α'/30.9.1922.

νομοθετικό αυτό πλαίσιο έγινε λίγο πιο ευνοϊκό για τις νέες επιχειρήσεις με το ν. 4072/2012 που συμπλήρωσε και εξειδίκευσε τις ως άνω περιγραφόμενες διατάξεις, σύμφωνα με τον οποίο παρασχέθηκε το δικαίωμα στις ζυθοποιίες να παράγουν και να εμφιαλώνουν ποτά χωρίς αλκοόλη, ακόμη και να εμφιαλώνουν νερό, εφόσον διαθέτουν τις κατάλληλες εγκαταστάσεις. Πέραν τούτου, ανταγωνίστριες επιχειρήσεις έχουν επισημάνει κατά καιρούς ως πρόβλημα τους ισχύοντες κανονισμούς διακίνησης προϊόντων μύρας, που τείνουν, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους, να ευνοούν επιχειρήσεις με μακροχρόνιες εμπορικές συνεργασίες που χρησιμοποιούν κατά κύριο λόγο για τη διανομή των προϊόντων τους τα υπάρχοντα πρατήρια ποτών και αναψυκτικών. Επιπλέον, όπως ισχυρίζονται ανταγωνίστριες εταιρίες το Υπουργείο Οικονομικών δεν επιβάλλει τον αναλογούντα ειδικό φόρο κατανάλωσης στα προϊόντα μύρας, τα οποία αφού πωληθούν δεν καταναλώνονται και τελικά επιστρέφονται στις ζυθοποιίες για να καταστραφούν, με συνέπεια την επιπρόσθετη οικονομική επιβάρυνση των νέων ανταγωνιστών που επιθυμούν να διεισδύσουν στη σχετική αγορά.²⁵²

Όσον αφορά στα πραγματικά εμπόδια εισόδου στην αγορά, σύμφωνα με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη σχετική αγορά, αυτά αφορούν κυρίως στο μέγεθος της διαφημιστικής δαπάνης και στη δημιουργία αποτελεσματικού δικτύου διανομής, σε συνδυασμό με αντιανταγωνιστικές πρακτικές και συμπεριφορές που συχνά εφαρμόζουν επιχειρήσεις με οικονομική ισχύ στην αγορά, όπως η Αθηναϊκή Ζυθοποιία εν προκειμένω, οι οποίες προκαλούν επιπρόσθετες δυσκολίες και οικονομική επιβάρυνση στις νέες επιχειρήσεις, προκειμένου να καταφέρουν να δικτυωθούν σε επίπεδο συνεργασιών τόσο με χονδρεμπόρους όσο και με τους τελικούς λιανοπωλητές. Ειδικότερα, η καταγγέλλουσα εταιρία ΜΥΘΟΣ πρόεβαλε τον σημαντικό ρόλο της διαφήμισης και ως εκ τούτου της διαφημιστικής δαπάνης στην αύξηση και διατήρηση του μεριδίου αγοράς μιας επιχείρησης. Στον κλάδο, δε, της ζυθοποιίας η ΑΖ, ως έχουσα δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά, έχει και τη δυνατότητα να δαπανά σημαντικά ποσά στη διαφήμιση, προσελκύνοντας με αυτό τον τρόπο το καταναλωτικό κοινό στην αγορά των δικών της προϊόντων, σε αντίθεση με τις ανταγωνίστριες εταιρίες, των οποίων οι αντίστοιχες δαπάνες στο marketing, προκειμένου να κερδίσουν την προτίμηση των καταναλωτών, είναι ιδιαίτερα υψηλές.²⁵³

Επιπλέον, δύσκολο εγχείρημα αποδεικνύεται και η ανάπτυξη αποτελεσματικού δικτύου διανομής από τις νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις στον κλάδο, προκειμένου οι τελευταίες να έχουν δυνατότητα πρόσβασης στα δίκτυα εφοδιασμού της αγοράς - κυρίως της επιτόπιας κατανάλωσης - και να λαμβάνουν τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τις εκάστοτε προτιμήσεις των καταναλωτών και τις τάσεις της αγοράς. Σύμφωνα, δε, με ισχυρισμό της ΜΥΘΟΣ αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αντιανταγωνιστική συμπεριφορά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, η οποία ελέγχει σε μεγάλο βαθμό το δίκτυο των χονδρεμπόρων και επιτυγχάνει έτσι τη διάθεση των προϊόντων της τόσο σε σημεία μαζικής

²⁵² ΕΑ 590/2014, σελ. 108-109.

²⁵³ ΕΑ 590/2014, σελ. 110-111.

κατανάλωσης (π.χ. μπαρ, εστιατόρια κτλ.) όσο και σε τελικά σημεία της ζεστής αγοράς (σούπερ μάρκετ, περίπτερα κ.α.). Με αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με την καταγγέλλουσα η ΑΖ δημιουργεί σημαντικά εμπόδια στους ανταγωνιστές της, διότι μέσω των αποκλειστικών συμφωνιών που συνάπτει με τα δίκτυα διανομής, διασφαλίζει τη μη ανάπτυξη συνεργασιών των τελευταίων με ανταγωνιστές της και επομένως περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξης και αύξησης του μεριδίου τους στην αγορά και εν τέλει στρεβλώνει έτι περαιτέρω τον ανταγωνισμό στην αγορά μπίρας.²⁵⁴

3.3. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του Ν. 703/1977 και του Ν. 3959/2011

Ο νόμος 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού»²⁵⁵ καταργήθηκε με την έναρξη ισχύος στις 20.04.2011 του ν. 3959/2011 για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού²⁵⁶. Βάσει των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, οι οποίες επιβάλλουν τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου, στην εν λόγω υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου που ίσχυαν κατά το χρονικό διάστημα που έλαβαν χώρα οι καταχρηστικές πρακτικές, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος εφαρμογής των διατάξεων αυτών και συνακόλουθα ο χρόνος επιβολής των σχετικών κυρώσεων²⁵⁷. Επομένως, κάθε επιμέρους συμπεριφορά που έλαβε χώρα πριν την έναρξη ισχύος του ν. 3959/2011 – δηλαδή πριν τις 20.04.2011 – εφόσον κριθεί ότι πληροί την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση των παραβάσεων που προβλέπονται αντίστοιχα στο άρθρο 2 του ν. 703/1977, υπόκειται στην εφαρμογή των ουσιαστικών κανόνων δικαίου της εν λόγω διάταξης. Όσον αφορά, δε, σε διαρκείς παραβάσεις, οι οποίες ξεκίνησαν να λαμβάνουν χώρα κατά το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς και συνέχισαν να τελούνται και μετά την έναρξη ισχύος του ν. 3959/2011, καταλαμβάνονται από τις σχετικές διατάξεις του τελευταίου. Εν προκειμένω, δεν υφίστανται ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο διατάξεων, δεδομένου ότι η διάταξη του άρθρου 2 του ν. 703/1977 που αφορά σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης είναι κατ' ουσίαν όμοια με την αντίστοιχη του άρθρου 2 του ν. 3959/2011, καθώς επίσης και με την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 102 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), πλην του κριτηρίου επίδρασης στο διακοινοτικό εμπόριο, η οποία εφαρμόζεται παραλλήλως στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας.²⁵⁸

²⁵⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 112-114.

²⁵⁵ Βλ. ΦΕΚ Α' 278.

²⁵⁶ Βλ. ΦΕΚ Α' 93.

²⁵⁷ Βλ. σχετικά και απόφαση ΔΕΚ, υπόθ. C-201/09 και C-216/09, ArcelorMittal Luxembourg SA κατά Επιτροπής, Συλλ. 2011 I-2239, σκ. 67-71.

²⁵⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 115.

3.3.1. Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν. 3959/2011: «1. Απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης στο σύνολο ή μέρος της αγοράς της Ελληνικής Επικράτειας.

2. Η καταχρηστική αυτή εκμετάλλευση μπορεί να συνίσταται ιδίως:

- α) στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη εύλογων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,
- β) στον περιορισμό της παραγωγής, της διάθεσης ή της τεχνολογικής ανάπτυξης με ζημία των καταναλωτών,
- γ) στην εφαρμογή στο εμπόριο άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, ιδίως στην αδικαιολόγητη άρνηση πώλησης, αγοράς ή άλλης συναλλαγής,
- δ) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών».

Προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 2 του ν. 3959/2011, όπως και του αντίστοιχου άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι: α) η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης στο σύνολο ή μέρος της σχετικής αγοράς και β) η καταχρηστική εκμετάλλευση αυτής της δεσπόζουσας θέσης. Αντίστοιχες προϋποθέσεις τάσσει και ο ενωσιακός νομοθέτης για την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Όπως γίνεται επομένως σαφές από τις σχετικές διατάξεις και έχει ειπωθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια δεν απαγορεύεται η απόκτηση και κατοχή δεσπόζουσας θέσης αλλά η κατάχρηση της θέσης αυτής. Η έννοια, δε, της κατάχρησης δεν ορίζεται στις ως άνω διατάξεις και μόνο ενδεικτικά απαριθμούνται ορισμένες βασικές μορφές κατάχρησης από επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά. Ο σκοπός τόσο του άρθρου 2 του ν. 3959/2011 (και του προϊσχύσαντος νομοθετικού πλαισίου) όσο και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ είναι η προστασία του συστήματος της ελεύθερης αγοράς και της οικονομικής ελευθερίας των τρίτων²⁵⁹. Πιο συγκεκριμένα, οι κανόνες του ανταγωνισμού στοχεύουν κατά κύριο λόγο στην προστασία της δομής της αγοράς και του ίδιου του ανταγωνισμού, μέσα από την αποφυγή καταχρηστικών πρακτικών που μπορούν έστω και μακροπρόθεσμα να οδηγήσουν σε στρέβλωση της σχετικής αγοράς και του υγιούς ανταγωνισμού και συνεπάγονται ζημία για τους πελάτες της δεσπόζουσας επιχείρησης και κατ' επέκταση τους καταναλωτές. Η έννοια της κατάχρησης, επομένως, έχει αντικειμενικό χαρακτήρα, έχει διαπλαστεί κατά βάση νομολογιακά²⁶⁰ και ως συμπεριφορά διαπιστώνεται από την αρμόδια Αρχή ανεξάρτητα από υπαιτιότητα της δεσπόζουσας επιχείρησης και χωρίς να απαιτείται να έχει επέλθει ήδη

²⁵⁹ Βλ. ενδεικτικά ΔΕφαθ 2116/2004, σκ. 8 και νομολογία, απόφαση ΕΑ 520/VI/2011 (Tasty).

²⁶⁰ Από το ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) και την Επιτροπή σε ενωσιακό επίπεδο, αλλά και από τα εθνικά δικαστήρια και τις αντίστοιχες εθνικές Επιτροπές Ανταγωνισμού σε επίπεδο κρατών-μελών.

ορισμένο δυσμενές αποτέλεσμα στις αγορές, αρκεί να είναι ικανή η εξεταζόμενη συμπεριφορά να επιφέρει τέτοιο αποτέλεσμα και να περιορίσει τον ανταγωνισμό.²⁶¹

3.3.2. Η εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ λόγω επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου

Όταν οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών-μελών ή τα εθνικά δικαστήρια εφαρμόζουν το εκάστοτε εθνικό νομοθετικό πλαίσιο ανταγωνισμού σε καταχρηστικές πρακτικές που απαγορεύονται από το άρθρο 102 της ΣΛΕΕ²⁶² και είναι πιθανόν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών, οφείλουν να εφαρμόζουν παράλληλα και το άρθρο αυτό²⁶³. Το κριτήριο του επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου λαμβάνεται υπόψη ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα και εκτιμάται ad hoc, πληρούται, δε, όταν η εξεταζόμενη συμπεριφορά δύναται να έχει ένα ελάχιστο επίπεδο διασυνοριακών επιπτώσεων στο εσωτερικό της Ένωσης. Κατά την πάγια νομολογία, μάλιστα, αρκεί να πιθανολογείται επαρκώς ότι μια πρακτική επιχείρησης μπορεί να ασκήσει άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυνητική επίδραση στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών-μελών, με τρόπο που δημιουργεί φόβους για παρεμπόδιση πραγμάτωσης της ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών-μελών. Επομένως, **πρακτικές που περιορίζουν αισθητά τον ανταγωνισμό και καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός εκ των κρατών-μελών, έχει κριθεί νομολογιακά ότι επηρεάζουν ζωτικό τμήμα της κοινής αγοράς και ως εκ τούτου συνεπάγονται την παρακώλυση της οικονομικής συνεργασίας και διείσδυσης μεταξύ των μελών που επιδιώκεται με τη Συνθήκη και πληρούν το ως άνω κριτήριο για την εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.**²⁶⁴

Εν προκειμένω, δε, στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας η δυνατότητα επηρεασμού του διακοινοτικού εμπορίου προκύπτει άμεσα από το γεγονός ότι οι καταχρηστικές πρακτικές που διαπιστώθηκαν από τα αρμόδια όργανα αφορούσαν σε προϊόντα ζύθου που αποτελούν εν γένει αντικείμενο διασυνοριακών συναλλαγών και εκτείνονταν σε όλη την ελληνική επικράτεια καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη διάφορους παράγοντες, μεταξύ των οποίων τη διαχρονική κατοχή δεσπόζουσας θέσης από την καθ' ης, τα υψηλά μερίδιά της στην αγορά και τον όγκο πωλήσεών της, τη σύνθετη φύση της συμπεριφοράς της -που περιλάμβανε μεταξύ άλλων πρακτικές παρεμπόδισης της πρόσβασης των ανταγωνιστών της σε διάλους διανομής και κατ' επέκταση στους πελάτες- και τις δυσκολίες εισόδου στην εθνική αγορά ζύθου, η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκρινε ότι **η συμπεριφορά της ΑΖ είχε τη δυνατότητα,**

²⁶¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 115-117.

²⁶² Βλ. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 102 (πρώην άρθρο 82 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας – ΣΕΚ, το οποίο, με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας την 1.12.2009 μετονομάστηκε σε άρθρο 102 ΣΛΕΕ και το οποίο άρθρο 82 είχε προέλθει από αναρίθμηση του άρθρου 86 ΣυνθΕΚ).

²⁶³ Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κανονισμού (ΕΚ) 1/2003, το πεδίο εφαρμογής του οποίου προσδιορίζεται από το κριτήριο επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου.

²⁶⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 120-121.

ανεξαρτήτως τελικού αποτελέσματος, να επηρεάσει αισθητά το εμπόριο μεταξύ κρατών-μελών κατά την έννοια των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού και συνεπώς τυγχάνει εφαρμογής στην εν λόγω υπόθεση το άρθρο 102 ΣΛΕΕ.²⁶⁵

3.4. Η κατοχή δεσπόζουσας θέσης από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία

Η καθ' ης Αθηναϊκή Ζυθοποιία υποστήριξε με υπόμνημά της επί της Εισήγησης της Επιτροπής Ανταγωνισμού ότι δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά προϊόντων ζύθου, παραθέτοντας, μεταξύ άλλων, ως επιχειρήματα για την υποστήριξη της θέσης της τη διατήρηση των τιμών σε σταθερά επίπεδα (χωρίς δυνατότητα επικερδούς αύξησης των τιμών της για μεγάλο χρονικό διάστημα), τη διαχρονική, σταδιακή πτώση των μεριδίων της και την είσοδο νέων ανταγωνιστών, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια και επομένως την έλλειψη πραγματικών ή νομικών εμποδίων εισόδου στην αγορά. Επιπλέον, η ΑΖ διατύπωσε την άποψη ότι η ραγδαία ανάπτυξη και αύξηση των μεριδίων της καταγγέλλουσας ΜΥΘΟΣ από το 2010 και μετά οφείλεται σε λόγους σχετικούς με την επέκταση των επενδύσεών της, την επιλογή αποτελεσματικότερων επιχειρηματικών κινήσεων και τη διεύρυνση της γκάμας των προϊόντων της και όχι στον περιορισμό των εμποδίων εισόδου και γενικότερα των καταχρηστικών πρακτικών που εφάρμοξε η ΑΖ.²⁶⁶

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού, ωστόσο, απέρριψε τα επιχειρήματα της καθ' ης ΑΖ ως αβάσιμα. Ειδικότερα, σύμφωνα με την έννοια τόσο των άρθρων 2 του προϊσχύσαντος νόμου 703/1977 και του ισχύοντος ν. 3959/2011 όσο και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ως δεσπόζουσα ορίζεται η θέση οικονομικής ισχύος που κατέχει επιχείρηση, γεγονός που εμποδίζει τη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην εκάστοτε σχετική αγορά και της προσφέρει, σε σημαντικό βαθμό, τη δυνατότητα ανεξάρτητης συμπεριφοράς έναντι ανταγωνιστών, πελατών, αλλά και τελικών καταναλωτών. Μια τέτοια θέση, μάλιστα, σε αντίθεση με την ύπαρξη μονοπωλίου, δεν αποκλείει την ύπαρξη κάποιου ανταγωνισμού στην αγορά, αρκεί η δεσπόζουσα επιχείρηση να έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις συνθήκες ανάπτυξης του ανταγωνισμού. Σύμφωνα, μάλιστα, με τη νομολογία, η ως άνω περιγραφόμενη οικονομική ισχύς μιας επιχείρησης δεν συνεπάγεται απαραίτητα και υψηλά περιθώρια κέρδους από μέρους της, ούτε και επηρεάζεται από τυχόν μείωση των μεριδίων της δεσπόζουσας επιχείρησης. Αντίθετα, η κατοχή ιδιαίτερα σημαντικών μεριδίων στην αγορά αποτελεί απόδειξη κατοχής δεσπόζουσας θέσης²⁶⁷ από επιχείρηση, διότι την καθιστά ουσιαστικά αναγκαστικό συμβαλλόμενο. Δεν απαιτείται, δε, ούτε μνημία στην Ανακοίνωση

²⁶⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 122-123.

²⁶⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 127-129.

²⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΚ 85/76 Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής Συλλ. 1979 σ. 461, σκ. 41, απόφαση ΔΕΚ της 03.07.1991, AKZO Chemie BV C-62/86, Συλλ. I-3439, σκ. 60 και ΔΕφαΘ 2265/2010 (Nestle) σκ. 29-30, όπου έγινε δεκτό ότι «τμήμα της αγοράς ανώτερο του 50% αποτελεί καθεαυτό απόδειξη της υπάρξεως δεσπόζουσας θέσης». Ομοίως και στην απόφαση ΕΑ 520/VI/2011 (Tasty) παρ. 144.

της Επιτροπής²⁶⁸, διότι η τελευταία δεν έχει δεσμευτική ισχύ για τις εθνικές Αρχές Ανταγωνισμού, οι οποίες ούτως ή άλλως δεσμεύονται από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, όπως έχει ερμηνευτεί από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συμπερασματικά, η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκρινε ομόφωνα ότι **η AZ κατέχει παγιωμένη δεσπόζουσα θέση στην αγορά παραγωγής και διάθεσης ζύθου, διότι η οικονομική της δύναμη της επιτρέπει αντικειμενικά να συμπεριφέρεται σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές της, τους πελάτες και εν τέλει τους καταναλωτές, χωρίς να υπόκειται σε αποτελεσματική πίεση λόγω του ανταγωνισμού και ως εκ τούτου απέρριψε ως αβάσιμους τους ισχυρισμούς της καθ' ης.**²⁶⁹

3.5. Η έρευνα της Επιτροπής Ανταγωνισμού και η κατηγοριοποίηση των καταχρηστικών πρακτικών της AZ

Η Ε.Α. με σκοπό τη διερεύνηση για τυχόν παραβάσεις των διατάξεων τόσο του άρθρου 2 του ν. 703/1977, νυν άρθρου 2 του ν. 3959/2011 όσο και του άρθρου 82 ΣυνθΕΚ, νυν άρθρου 102 ΣΛΕΕ συγκέντρωσε στοιχεία από την καθ' ης Αθηναϊκή Ζυθοποιία, από την καταγγέλλουσα ΜΥΘΟΣ και άλλες παραγωγικές και εισαγωγικές εταιρίες του κλάδου, από χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, σημεία επιτόπιας κατανάλωσης, σούπερ μάρκετ και ετήσιες έρευνες – οικονομικές αναλύσεις ξένων οίκων. Ειδικότερα, έλαβε χώρα σειρά επιτόπιων, αιφνιδιαστικών ελέγχων στις εγκαταστάσεις της AZ, καθώς και σε ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, σούπερ μάρκετ και τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης, ενώ παράλληλα εξετάστηκαν τα κανάλια διανομής και η λειτουργία τους και λήφθηκαν ένορκες καταθέσεις και απαντήσεις σε ερωτηματολόγια από εκπροσώπους επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον κλάδο της ζυθοποιίας.²⁷⁰

Κατόπιν όλων των παραπάνω, η Επιτροπή Ανταγωνισμού συστηματοποίησε την καταχρηστική συμπεριφορά και τις πρακτικές τις οποίες κατέληξε ότι ακολουθούσε η AZ, σε τρεις (3) επιμέρους πυλώνες: Ο πρώτος αφορά στην επιβολή όρων αποκλειστικότητας στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης, ο δεύτερος στον επιβαλλόμενο από την καθ' ης όρο επίτευξης ικανοποιητικού μεριδίου ραφίου με αντάλλαγμα την παροχή εκπτώσεων πίστης και ο τρίτος πυλώνας στις πρακτικές που επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία των καναλιών διανομής και αφορούν κατά κύριο λόγο τους χονδρεμπόρους. Επιπλέον, η ΕΑ στην απόφασή της αναφέρεται στη σχέση συμπληρωματικότητας που χαρακτηρίζει τις ως άνω περιγραφόμενες πρακτικές της AZ, οι οποίες είχαν ως κοινό στόχο την επίτευξη του αποκλεισμού και της μη περαιτέρω ανάπτυξης και επέκτασης των πραγματικών και δυνητικών ανταγωνιστών της τελευταίας. Η επί μακρόν, δε, καταχρηστική συμπεριφορά της AZ με τη συνεχή, διαδοχική

²⁶⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής, Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις, Ε (2009), 864 τελικό.

²⁶⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 136-137 και 144-145.

²⁷⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 145.

και αδιάλειπτη εφαρμογή των πολιτικών αυτών - τόσο σε επίπεδο χονδρικής όσο και σε επίπεδο λιανικής – οδήγησε την Επιτροπή στη διαπίστωση ότι οι εν λόγω πρακτικές έπρεπε να αντιμετωπιστούν τόσο η κάθε μία μεμονωμένα όσο και στο πλαίσιο της γενικότερης στρατηγικής της ΑΖ. Ως εκ τούτου, η ΕΑ λαμβάνοντας υπόψη την εμβέλεια, την αδιάλειπτη εφαρμογή και τη συμπληρωματικότητα των σχετικών καταχρηστικών πρακτικών σε συνδυασμό με την κοινή επιδίωξη εκτοπισμού των ανταγωνιστών της καθ' ης, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία είχε υιοθετήσει και εφάρμοζε συστηματικά και αδιάλειπτα μια ενιαία, μακρόχρονη και στοχευμένη στρατηγική αποκλεισμού των ανταγωνιστών της. Επομένως, κρίθηκε ότι κάθε επιμέρους καταχρηστική πρακτική της ΑΖ συνιστούσε ταυτόχρονα αυτοτελή παράβαση των άρθρων 2 του ν. 3959/2011 (και του προϊσχύσαντος 703/1977) και 102 ΣΛΕΕ που αφορούν στην κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, αλλά και τμήμα μιας ενιαίου και διαρκούς χαρακτήρα παράβασης των ίδιων διατάξεων.²⁷¹

3.6. Οι καταχρηστικές πρακτικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας

3.6.1. Οι πρακτικές αποκλειστικότητας - Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η επιβολή υποχρεώσεων αποκλειστικότητας από μια επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση, με την υποχρέωση ή υπόσχεση από το αντισυμβαλλόμενο μέρος να καλύπτει το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών του προμηθευόμενο από τη δεσπόζουσα επιχείρηση, συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και ως εκ τούτου παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και των αντίστοιχων εθνικών διατάξεων. Η πρακτική αυτή της αποκλειστικότητας διαπιστώνεται ανεξάρτητα από το αν συνοδεύεται ή όχι από περαιτέρω παροχές ή σε αντάλλαγμα χορηγούμενης έκπτωσης ή ακόμη κι αν έχει λάβει χώρα ύστερα από αίτημα της ίδιας της αντισυμβαλλόμενης επιχείρησης. Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΚ²⁷² οι ρήτρες αποκλειστικότητας έχουν ως συνέπεια τη διατήρηση ή ενίσχυση του δεσμού εξάρτησης μεταξύ της δεσπόζουσας επιχείρησης και των πελατών της. Επιπλέον, τέτοιου είδους δεσμεύσεις περιορίζουν ανεπίτρεπτα την ελευθερία του αγοραστή να επιλέξει τις πηγές εφοδιασμού του, παρεμποδίζουν την ανάπτυξη και την πρόσβαση νέων ανταγωνιστών-προμηθευτών στα κανάλια διανομής και τα τελικά σημεία πώλησης και κατά συνέπεια ενισχύουν τη θέση της δεσπόζουσας επιχείρησης στη σχετική αγορά. Τα αποτελέσματα αυτά επέρχονται τόσο όταν οι εν λόγω υποχρεώσεις αφορούν συμφωνίες με χονδρεμπόρους-διανομείς όσο και με πελάτες της δεσπόζουσας επιχείρησης.²⁷³

Οι ρήτρες αποκλειστικότητας συνεπάγονται εκ φύσεως τη δυνατότητα αποκλεισμού, χωρίς μάλιστα να απαιτείται να αποδειχθεί αν ο σκοπούμενος αποκλεισμός και η δημιουργία σημαντικών εμποδίων εισόδου των ανταγωνιστών πράγματι έλαβε χώρα και ποιες ήταν οι

²⁷¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 146-149.

²⁷² Βλ. ενδεικτικά αποφάσεις ΔΕΚ 85/76 Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής Συλλ. 1979, σελ. 461. σκ. 89 και ΔΕΚ C-62/86 AKZO Chemie BV κατά Επιτροπής Συλλ. 1991 σελ. I-3359.

²⁷³ ΕΑ 590/2014, σελ. 150-151.

ουσιαστικές συνέπειες για τη σχετική αγορά. Ειδικότερα, οι ρήτρες αποκλειστικότητας αντίκεινται στα άρθρα 2 του προϊσχύσαντος ν. 703/1977 και το αντίστοιχο του ισχύοντος ν. 3959/2011 και στο 102 ΣΛΕΕ, τόσο αυτοτελώς όσο και - πολύ περισσότερο - σε συνδυασμό με την παροχή ειδικών εκπτώσεων και άλλων παροχών, οι οποίες επιτείνουν και μεγιστοποιούν τις επιπτώσεις από την επιβολή ρητρών αποκλειστικότητας. Για να γίνουν σαφέστερα τα αποτελέσματα των ως άνω πρακτικών, σε περίπτωση ύπαρξης σύμβασης αποκλειστικότητας ο πελάτης της δεσπόζουσας επιχείρησης πολύ δύσκολα θα αποφάσιζε να αλλάξει τον προμηθευτή του – γεγονός που συνεπάγεται τη μείωση ή ακόμη και την εξάλειψη του δικαιώματος επιλογής της συμφερότερης για αυτόν συνεργασίας – δεδομένου ότι σε μια τέτοια αλλαγή αντισυμβαλλομένου ο πελάτης θα έπρεπε να υποστεί σημαντική οικονομική ζημία, λόγω της διακοπής προμήθειας προϊόντων και της απώλειας των σημαντικών εκπτώσεων και οικονομικών διευκολύνσεων προς τον τελευταίο. Όσον αφορά, μάλιστα, στη χορήγηση εκπτώσεων από δεσπόζουσα επιχείρηση, αυτή έχει κριθεί νομολογιακά ότι αποτελεί αυτοτελή παράβαση των άρθρων 2 ν. 703/1977 και 2 ν. 3959/2011. Σε αυτό το πλαίσιο αντίκειται στις ως άνω διατάξεις οποιοδήποτε σύστημα εκπτώσεων²⁷⁴, με σκοπό την παρεμπόδιση εφοδιασμού των πελατών από ανταγωνιστές-προμηθευτές, εφόσον η πολιτική αυτή εφαρμόζεται από επιχείρηση με δεσπόζουσα θέση στην αγορά.²⁷⁵

Ο καταχρηστικός χαρακτήρας ενός συστήματος εκπτώσεων στόχων προκύπτει από την εκτίμηση του συνόλου των υπό κρίση περιστάσεων, κυρίως, δε, από τα κριτήρια χορήγησης των εκπτώσεων. Πιο συγκεκριμένα, οι ως άνω εκπτώσεις εφόσον δεν στηρίζονται σε κάποια οικονομική αντιπαροχή που να τις δικαιολογεί και αποβλέπουν αποκλειστικά στον περιορισμό της ελευθερίας επιλογής του αγοραστή όσον αφορά στις πηγές εφοδιασμού του, στην παρεμπόδιση εισόδου στην αγορά ανταγωνιστών, στην εφαρμογή άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές και στη διατήρηση ή ενίσχυση της δεσπόζουσας θέσης της επιχείρησης εμπίπτουν στην απαγόρευση τόσο των εθνικών διατάξεων για την προστασία του ανταγωνισμού όσο και των σχετικών ενωσιακών διατάξεων (ά. 102 ΣΛΕΕ) και επισύρουν τις προβλεπόμενες από τα νομοθετήματα αυτά κυρώσεις. Ο, δε, τυχόν αναδρομικός χαρακτήρας των χορηγούμενων εκπτώσεων αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο ότι οι τελευταίες δεν αποτελούν οικονομικά δικαιολογημένο αντιστάθμισμα ούτε σχετίζονται αντικειμενικά με την επίτευξη υψηλότερων στόχων πωλήσεων. Για την εφαρμογή, μάλιστα, του άρθρου 102 ΣΛΕΕ από τον ενωσιακό δικαστή, δεν είναι απαραίτητο στοιχείο ο ορισμός συγκεκριμένου ορίου αποκλεισμού από τη σχετική αγορά²⁷⁶.

---

²⁷⁴ Όπως είναι για παράδειγμα η έκπτωση υπέρ πιστών πελατών και η έκπτωση στόχων πωλήσεων – βλ. και απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, όπ., σκ. 86.

²⁷⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 151-152.

²⁷⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 152-153.

3.6.2. Πρακτικές αποκλειστικότητας στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης

Η συμπεριφορά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, σύμφωνα με τη συστηματοποίηση που ακολούθησε η Επιτροπή, διακρίνεται στις εξής δύο κατηγορίες:

α) Τα key accounts, δηλαδή τους πελάτες της δεσπόζουσας που περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τις μεγάλες αλυσίδες καταστημάτων εστίασης, ξενοδοχείων και επιχειρήσεων τροφοδοσίας. Με τη συγκεκριμένη κατηγορία πελατών η AZ, όπως αποδείχτηκε, συνήθιζε να συνάπτει διαδοχικές κεντρικές συμφωνίες συνεργασίας, με διάρκεια μεγαλύτερη του ενός έτους και την προμήθεια των καταστημάτων αυτών να γίνεται είτε απευθείας από την AZ είτε από τους συνεργαζόμενους με αυτήν χονδρεμπόρους. Το ποσοστό, δε, των ετήσιων αγορών αυτής της κατηγορίας είναι πολύ μεγαλύτερο εν συγκρίσει με αυτό των λοιπών τελικών σημείων πώλησης.

β) Τα υπόλοιπα τελικά σημεία πλην των key accounts, αποτελούνται από τα εστιατόρια, τα καταστήματα ψυχαγωγίας και διασκέδασης, τις καφετέριες και τα μπαρ. Με τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις η AZ δεν συνήθιζε να συνάπτει γραπτές συμβάσεις και η προμήθεια των προϊόντων της γινόταν αποκλειστικά από τους χονδρεμπόρους της τελευταίας.

Όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω, η AZ προέβη σε πληθώρα καταχρηστικών πρακτικών κατά τη συνεργασία της τόσο με τα key accounts όσο και με τα λοιπά τελικά σημεία, μεταξύ των οποίων ενδεικτικά αναφέρονται η επιβολή όρων αποκλειστικής προμήθειας και διάθεσης των εμπορικών της σημάτων, η προκαταβολική χορήγηση παροχών και πάσης φύσεως οικονομικών ανταλλαγμάτων πάντα υπό τον όρο της αποκλειστικότητας, η διακριτική μεταχείριση όμοιων επιχειρήσεων έναντι άλλων μέσω συγκεκριμένων παροχών προς αυτές, οι αγορές σημάτων με σκοπό τον αποκλεισμό των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και επιπλέον η τιμωρητική και εκφοβιστική συμπεριφορά σε περιπτώσεις συνεργασίας με ανταγωνιστικό προμηθευτή.²⁷⁷

3.6.2.1. Η καταχρηστική συμπεριφορά της AZ στο επίπεδο των «KEY ACCOUNTS»

3.6.2.1.A. Οι ρήτρες αποκλειστικότητας

Με τις αλυσίδες μαζικής εστίασης ή διαφορετικά «key accounts», όπως προαναφέρθηκε, η AZ συστηματικά προωθούσε και διατηρούσε επί μακρό χρονικό διάστημα αποκλειστικές συμφωνίες που περιλάμβαναν μεταξύ άλλων σημαντικές οικονομικές αντιπαροχές ως επιβράβευση της πίστης του αντισυμβαλλομένου προς την καθ' ης AZ²⁷⁸.

²⁷⁷ EA 590/2014, σελ. 150.

²⁷⁸ Έχει κριθεί νομολογιακά ότι με εκπτώσεις πίστης εξομοιώνονται γενικά οι παροχές που δεν βρίσκονται σε αναλογία προς τις πωλούμενες σε συγκεκριμένο πελάτη ποσότητες, αλλά εξαρτώνται

Μέσω των εκπτώσεων αυτών προς τα «key accounts» η Αθηναϊκή στόχευε στην παρεμπόδιση του εφοδιασμού των αλυσίδων καταστημάτων από ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, το καταχρηστικό, δε, των ενεργειών αυτών αποδείχτηκε από το σύστημα των εκπτώσεων που αυτή ακολουθούσε, το οποίο δεν ήταν τυποποιημένο προκειμένου να τυγχάνουν της ίδιας έκπτωσης όλοι οι πελάτες της ΑΖ ανάλογα με το άθροισμα των παραγγελιών τους για την περίοδο αναφοράς, αλλά εξατομικευμένο, με διαφορετικούς όρους για τις ίδιες παροχές έναντι των εμπορικών της εταιρών²⁷⁹. Σύμφωνα, μάλιστα, με τα στοιχεία που συγκέντρωσε η Επιτροπή Ανταγωνισμού από τις πενήντα (50) και πλέον αλυσίδες μαζικής εστίασης που εξετάστηκαν, ένα ποσοστό περίπου 78% καλυπτόταν από συμφωνίες αποκλειστικότητας με την ΑΖ.²⁸⁰

Αξίζει να επισημανθεί ότι παρά το γεγονός ότι σε συμβάσεις με την ΑΖ που αφορούσαν στα έτη 2007, 2010, 2011, 2012 και 2013 ο ρητός όρος περί αποκλειστικότητας είχε απαλειφθεί και μάλιστα υπήρχε μνεία περί μη αποκλειστικού χαρακτήρα της συνεργασίας, στην πράξη υφίστατο σχετική σιωπηρή συμφωνία και τα ως άνω περιγραφόμενα οικονομικά πλεονεκτήματα εξακολούθησαν να ισχύουν και **οι αντισυμβαλλόμενες εταιρίες συνέχισαν να προμηθεύονται τα προϊόντα τους μόνο από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, σε αντάλλαγμα προς τις καταχρηστικές αυτές παροχές.** Οι συγκεκριμένες, δε, εκπτώσεις αποκλειστικότητας συχνά είχαν αναδρομικό χαρακτήρα και προκαταβάλλονταν, με τον στόχο να υπερβαίνει το σύνολο των καταναλώσεων/αναγκών της εκάστοτε αλυσίδας για την προηγούμενη περίοδο²⁸¹. Παρατηρήθηκε, δε, η συνέχιση των σχέσεων αποκλειστικότητας με την δεσπόζουσα ΑΖ τουλάχιστον έως το έτος 2013, χωρίς να έχουν όλα αυτά τα έτη οι ανταγωνιστές της τη δυνατότητα να συνάψουν συνεργασίες με τις εν λόγω αλυσίδες καταστημάτων, που αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία στον κλάδο των «key accounts». Ενδεικτικά αναφέρεται το παράδειγμα αποκλειστικής συνεργασίας της ΑΖ με αλυσίδα καταστημάτων, σχετικά με την οποία η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης επισήμανε το 2013 τα εξής: «σε απάντηση διερευνητικής προσέγγισης για την προσφορά προϊόντων σε ένα εστιατόριο ..... η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης έλαβε επίσης αρνητική απάντηση διότι ..... ο δικαιούχος είχε μία κεντρική αποκλειστική σύμβαση με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία με αντάλλαγμα κάποιες παροχές»²⁸², ενώ και η ΜΥΘΟΣ προσκόμισε σχετικά στοιχεία για την απόδειξη των ισχυρισμών της περί διακοπής ή μη ανανέωσης της συνεργασίας της με αλυσίδες καταστημάτων μαζικής εστίασης λόγω σύναψης συμφωνίας αποκλειστικότητας με την καθ' ης ΑΖ, όπως είναι ενδεικτικά η ένορκη κατάθεση υπαλλήλου της εταιρίας, σύμφωνα με την οποία: «Η Εταιρία μας συνδεόταν με σύμβαση αποκλειστικής συνεργασίας με τον όμιλο ..... στα πλαίσια των οποίων χορηγούσε διάφορες εκπτώσεις ενώ

από τη δέσμευση αυτού να προμηθεύεται το σύνολο των αναγκών του από συγκεκριμένο προμηθευτή (βλ. απόφαση ΕΑ 207/III/2002).

²⁷⁹ κατά παράβαση του άρθρου 2 στοιχείο γ' ν. 3959/2011 και 102 στοιχείο γ' ΣΛΕΕ.

²⁸⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 154-155.

²⁸¹ Βλ. και ΕΑ 434/V/2009 σχετικά με εκπτώσεις που χορηγούνται βάσει του συνόλου των πωλήσεων των προϊόντων της δεσπόζουσας και όχι μόνο των επιπλέον προϊόντων.

²⁸² ΕΑ 590/2014, σελ. 164-165.

είχε καταβάλει δεκάδες χιλιάδες ευρώ για την προώθηση των προϊόντων της. Ενώ βρισκόμασταν στο στάδιο των διαπραγματεύσεων για την ανανέωση της συμφωνίας ...στις αρχές του 2004 ... Μας ανακοινώθηκε ότι δεν θα συνεργαστούμε στο μέλλον ..... γιατί έκλεισαν συμφωνία αποκλειστικής συνεργασίας με την ΑΘΗΝΑΪΚΗ η οποία χορήγησε παροχές άνω του 90% του αναμενόμενου τζίρου και οι οποίες είχαν συμφωνηθεί να δοθούν στον πρώτο χρόνο συνεργασίας τους. Ας σημειωθεί ότι οι εν λόγω ενέργειες έγιναν κατά το έτος 2004, δηλαδή κατά το έτος προετοιμασίας της Χώρας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες όπου η Αθηναϊκή Ζυθοποιία αποτελούσε τον χορηγό στο προϊόν της μπίρας...»²⁸³.

Συμπερασματικά, η έρευνα της Επιτροπής κατέληξε στην παραδοχή ότι οι συμφωνίες αποκλειστικότητας αφορούσαν τις σημαντικότερες και πιο προβεβλημένες αλυσίδες μαζικής εστίασης, ξενοδοχείων και τροφοδοσίας (key accounts), με αθροιστικό μερίδιο που σε επίπεδο αλυσίδων εστιατορίων γρήγορης εξυπηρέτησης ανερχόταν σε ποσοστό 75-85%²⁸⁴, ενώ μεταξύ 16 σημαντικών -σε αξία αγορών- επιχειρήσεων, οι 13 προμηθεύονταν αποκλειστικά προϊόντα σημάτων ζύθου της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας σε ποσοστό 100%. Σύμφωνα, επομένως, με όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν και προσκομίστηκαν η Επιτροπή έκρινε ομόφωνα ότι η καθ' ης ΑΖ πράγματι είχε συνάψει συμφωνίες με όρους αποκλειστικότητας, συχνά με παροχή σημαντικών οικονομικών ενισχύσεων ως κινήτρων για την αποκλειστική διάθεση των προϊόντων της από τους αντισυμβαλλομένους της, διαμορφώνοντας έτσι την εμπορική της πολιτική με γνώμονα τον αποκλεισμό και την παρεμπόδιση των ανταγωνιστών της από την είσοδο στο εν λόγω κανάλι διάθεσης. Η στοιχειοθετηθείσα, δε, επιβολή αποκλειστικότητας εκ μέρους της ΑΖ αντίκειται στα άρθρα 2 του ν. 703/1977, 2 του ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ και ως εκ τούτου συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης και αποτελεί ιδιαίτερα σοβαρή πρακτική αποκλεισμού που θέτει μόνιμα εμπόδια στην είσοδο και ανάπτυξη των ανταγωνιστών αυτής.²⁸⁵

3.6.2.1.B. Η χορήγηση παροχών επί τη βάση των συνολικών αγορών

Εκτός από τις βασικές εκπτώσεις επί τιμολογίου, τις εφάπαξ καταβολές με την έκδοση άλλοτε πιστωτικών σημειωμάτων και άλλοτε τιμολογίων παροχής υπηρεσιών -οι οποίες λάμβαναν χώρα και προκαταβολικά-, αλλά και των πάσης φύσεως παροχών σε είδος, διαπιστώθηκε ότι η ΑΖ παρείχε κατά το ερευνώμενο διάστημα στους αντισυμβαλλομένους της οικονομικά ανταλλάγματα επί τη βάση των συνολικών αγορών των τελευταίων. Τα ανταλλάγματα αυτά παρέχονταν σε εξαμηνιαία ή ετήσια βάση και οι σχετικές πρακτικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας μπορούν να διακριθούν στις εξής κατηγορίες:

²⁸³ ΕΑ 590/2014, σελ. 167-168.

²⁸⁴ Κατά το έτος 2007 ενδεικτικά.

²⁸⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 199-201.

α) Αμοιβή που υπολογίζεται ως ποσοστό επί της πραγματοποιηθείσας αξίας αγορών, έχει το χαρακτήρα έκπτωσης πίστης και προκαταβάλλεται στην αρχή της εκάστοτε περιόδου αναφοράς, βάσει της προβλεπόμενης αξίας αγορών, που κατά κανόνα προσεγγίζει ή υπερβαίνει το ύψος των αγορών της προηγούμενης περιόδου.

β) Αμοιβή που υπολογίζεται ως ποσοστό επί της πραγματοποιηθείσας αξίας αγορών για πάσης φύσεως διαφημιστικές/προωθητικές ενέργειες.

γ) Αναδρομική επιπλέον έκπτωση με πιστωτικό σημείωμα, που επίσης υπολογίζεται ως ποσοστό επί της πραγματοποιηθείσας αξίας αγορών και σχετίζεται άμεσα με τις αγορές του πελάτη της δεσπόζουσας.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην πρώτη (α') περίπτωση οι εν λόγω παροχές δίδονταν συνήθως ως αντάλλαγμα για την τήρηση των όρων της σύμβασης -μεταξύ των οποίων περιλαμβανόταν η αποκλειστική προμήθεια των προϊόντων της ΑΖ για την κάλυψη των αναγκών της αντισυμβαλλόμενης αλυσίδας («key account»)-, για την απορρόφηση των προϊόντων της ΑΖ και συχνά για τη διενέργεια προωθητικών ενεργειών. Στις συγκεκριμένες, δε, συμβάσεις οριζόταν η άμεση προκαταβολή της συμφωνηθείσας αμοιβής βάσει της προβλεπόμενης -από τη δεσπόζουσα επιχείρηση- αξίας αγορών, η οποία ήταν συνήθως και πολύ μεγαλύτερη από το αντίστοιχο μέγεθος των αγορών που πραγματοποίησε η αντισυμβαλλόμενη επιχείρηση κατά την προηγούμενη περίοδο αναφοράς. Σε περίπτωση, ωστόσο, που η αξία των αγορών αυτών υπολειπόταν τελικά του ποσού που είχε αρχικά υπολογιστεί, η αντισυμβαλλόμενη επιχείρηση όφειλε να επιστρέψει στην ΑΖ το υπερβάλλον ποσό της προκαταβολής. Η δεσμευτικότητα, μάλιστα, των ως άνω ρητρών και η αυξημένη πίεση που ως εκ τούτου δέχονταν οι αντισυμβαλλόμενοι της ΑΖ προκύπτει από την ανάγκη να αποφευχθεί το ενδεχόμενο επιστροφής χρηματικού ποσού από τον πελάτη της τελευταίας, λαμβάνοντας υπόψη και το υψηλό μέγεθος της εκάστοτε προβλεπόμενης αξίας αγορών. Η παραπάνω τακτική είχε ως απώτερο στόχο την πραγματοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων αγορών και γενικότερα την επέκταση του κύκλου εργασιών της αντισυμβαλλόμενης επιχείρησης σε προϊόντα της δεσπόζουσας, καθώς και την παρακολούθηση στην πράξη της τήρησης των ρητρών αποκλειστικότητας.²⁸⁶

Αναφορικά με τη δεύτερη (β') περίπτωση που αφορά στη χορήγηση αμοιβών ως ποσοστό επί της αξίας των αγορών για διαφημιστικές/προωθητικές ενέργειες, αποδείχθηκε ότι ο εκάστοτε καθορισμός της αμοιβής δεν ανταποκρινόταν απαραίτητα στο πραγματικό κόστος των σχεδιαζόμενων προωθητικών ενεργειών, αλλά συνδεόταν άμεσα και μεταβαλλόταν ανάλογα με την αξία των αγορών του πελάτη. Όπως, επομένως, προέκυψε και από αποδεικτικά στοιχεία που εξέτασε η Επιτροπή, η επίκληση των σχετικών καταβολών προς τις αντισυμβαλλόμενες επιχειρήσεις είχε προσχηματικό χαρακτήρα και αποτελούσε προκάλυμμα οικονομικών ανταλλαγμάτων για την υποχρέωση αποκλειστικότητας που οι τελευταίες δεσμεύονταν να τηρούν. Ενδεικτικά αναφέρεται σύμβαση της ΑΖ με εταιρία στην οποία προβλέπεται σχετική αμοιβή για προωθητικές ενέργειες, όπου ορίζεται ως εξής: «6. Η

²⁸⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 202-204 και 209.

“Α.Ε.” ..... αναλαμβάνει επίσης την υποχρέωση καθ’ όλη τη διάρκεια της παρούσας να μεριμνά για την εμφάνιση και παρουσίαση των εμπορικών σημάτων και λογοτύπων των Προϊόντων Μύρας στα «Καταστήματα», κατά τρόπο που θα συμφωνείται εκάστοτε από τους εκπροσώπους της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ και της “Α.Ε.” ..... 7. Έναντι των υπηρεσιών της παραγράφου 6, η ΑΘΗΝΑΪΚΗ συμφωνεί να παρέχει προς την Εταιρεία περαιτέρω έκπτωση σε ποσοστό ..... - επί της αξίας αγορών των Προϊόντων Μύρας υπολογιζόμενης επί του συνόλου των προϊόντων που προμηθεύονται τα καταστήματα μετά την έκπτωση του .....% που θα γίνεται στα τιμολόγια αγοράς».²⁸⁷

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκρινε ομόφωνα ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία καταχράστηκε τη δεσπόζουσα θέση της με τη σύναψη συμφωνιών αποκλειστικότητας με αλυσίδες μαζικής εστίασης και άλλα τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης, για τα οποία θα γίνει περαιτέρω ανάλυση στη συνέχεια. Οι παραβάσεις αυτές εκ μέρους της ΑΖ, που αντίκεινται στα άρθρα 2 του ν. 703/1977, 2 του ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, λάμβαναν χώρα τουλάχιστον κατά τη χρονική περίοδο από το 1999 έως την έκδοση της εν λόγω απόφασης της Επιτροπής το έτος 2014. Οι ρήτρες αποκλειστικότητας, ειδικότερα, έχουν εκ φύσεως τη δυνατότητα αποκλεισμού και δεν απαιτείται να αποδειχθεί το αρνητικό αποτέλεσμα του περιορισμού του ανταγωνισμού από τις πρακτικές αυτές στη σχετική αγορά²⁸⁸. Δεν απαιτείται, επομένως, η απόδειξη ότι ο σκοπούμενος αποκλεισμός όντως έλαβε χώρα, ποιο το ποσοστό των επιχειρήσεων που δεσμεύονται από τις ρήτρες αποκλειστικότητας και αν δημιουργούνται σημαντικά εμπόδια στην είσοδο και ανάπτυξη στην αγορά των υφιστάμενων ή δυνητικών ανταγωνιστών της δεσπόζουσας επιχείρησης, διότι ακριβώς λόγω της κυρίαρχης θέσης της τελευταίας ως προμηθευτή στη σχετική αγορά, ο ανταγωνισμός στην αγορά αυτή είναι ήδη περιορισμένος και η δομή της παρουσιάζει στρεβλώσεις²⁸⁹. Για το λόγο αυτό και απορρίφθηκαν ως αβάσιμες οι αιτιάσεις της καθ’ ης ΑΖ περί λόγων αποτελεσματικότητας και ομοιομορφίας στην εικόνα του δικτύου, αλλά και περιορισμού του διαχειριστικού κόστους που υπαγόρευαν στις αντισυμβαλλόμενες της επιχειρήσεις μαζικής εστίασης να συναλλάσσονται κυρίως με έναν προμηθευτή σε όλες τις κατηγορίες των προϊόντων που διαθέτουν προς πώληση. Το, δε, σχετικό επιχείρημα περί μείωσης του διαχειριστικού κόστους σε περίπτωση συνεργασίας με έναν μόνο προμηθευτή επέτεινε ακόμη περισσότερο την ευθύνη της ΑΖ ως δεσπόζουσας επιχείρησης να παρέχει στους αντισυμβαλλομένους της τη δυνατότητα να έχουν πλήρη ελευθερία στην επιλογή των προμηθευτών τους.²⁹⁰

²⁸⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 213-214.

²⁸⁸ Βλ. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 29.03.2006, υπόθεση COMP 38113 Prokent-Tomra, 2008/C 219/12, παρ. 290.

²⁸⁹ Βλ. ενδεικτικά ΠΕΚ Τ-65/89 BPB Industries Plc & British Gypsum Ltd κατά Επιτροπής, Συλλ. 1993 σ. ΙΙ-389, σκ. 67, καθώς και ΔΕΚ C-310/93 BPB Industries Plc & British Gypsum Ltd κατά Επιτροπής, Συλλ. 1995, σ. Ι-5077, σκ. 11 και ΕΑ 520/VI/2011 (Tasty), παρ. 194.

²⁹⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 229.

3.6.2.2. Η στρατηγική αποκλεισμού στο πλαίσιο στρατηγικής πωλήσεων της AZ

Η στρατηγική της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας είχε μεταξύ άλλων ως βασικό στόχο τη διατήρηση και ισχυροποίηση της δεσπόζουσας θέσης της στη σχετική αγορά μέσω του αποκλεισμού των ανταγωνιστών της σε επίπεδο χονδρικής και λιανικής, καθώς και μέσω της δημιουργίας εμποδίων στην περαιτέρω ανάπτυξη και επέκταση των τελευταίων. Ο παραπάνω στόχος της AZ και οι μέθοδοι που ακολουθούσε για να έχει τα επιθυμητά για αυτήν αποτελέσματα αποδείχτηκε από την ύπαρξη εσωτερικών εγγράφων εμπορικής πολιτικής, ανάλογης εκπαίδευσης και αξιολόγησης των υπαλλήλων της, μαρτυριών για τις διαπραγματεύσεις και τις ειδικές προσφορές προς τους πελάτες της, καθώς και σχετικής ηλεκτρονικής αλληλογραφίας μεταξύ των στελεχών της δεσπόζουσας, καθ' όλη την περίοδο που διενεργούνταν η έρευνα της Επιτροπής. Μέσα από τα εν λόγω έγγραφα γίνεται ξεκάθαρη η στρατηγική της AZ να δεσμεύσει και κυριαρχήσει ιδίως στα τελικά σημεία πώλησης, χρησιμοποιώντας μια σειρά από αντιανταγωνιστικές πρακτικές.²⁹¹

Ειδικότερα, από τα στοιχεία που είχε στη διάθεσή της η Επιτροπή προέκυψε ότι η στρατηγική πωλήσεων της καθ' ης AZ τέθηκε σε εφαρμογή το έτος 2005, με στόχο την αύξηση της παρουσίας των προϊόντων ζύθου της δεσπόζουσας εταιρίας μέσω της σύναψης αποκλειστικών συμφωνιών με τους πελάτες της, γεγονός που θα οδηγούσε στη δέσμευση των τελευταίων και συνακόλουθα στον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της AZ από την αγορά.²⁹² Από πλήθος σχετικών αποδεικτικών στοιχείων προέκυψε ο στόχος της Αθηναϊκής όχι μόνο να παραγκωνιστούν τα ανταγωνιστικά προϊόντα ζύθου από τη σχετική αγορά, αλλά και να προωθείται η αποκλειστική διάθεση των προϊόντων και σημάτων της ίδιας μέσω των διαύλων διανομής. Στο πλαίσιο αυτό, τα στελέχη της AZ υπέβαλλαν και αναφορές σχετικά με την επιτυχή ή μη εφαρμογή των αντιανταγωνιστικών μεθόδων που περιλάμβανε η εν λόγω στρατηγική πωλήσεων. Ακολούθως, παρακολουθούνταν και μάλιστα συστηματικά από τη δεσπόζουσα εταιρία και η συμμόρφωση στην πράξη των αντισυμβαλλομένων της, μέσω των στοιχείων για τις πωλήσεις των δικών της και των ανταγωνιστικών προϊόντων αντίστοιχα. Η, δε, στρατηγική προσέγγισης και συνεργασίας με τις επιχειρήσεις-πελάτες της AZ στον κλάδο της επιτόπιας κατανάλωσης παρουσιαζόταν σε σχετικά έγγραφα υπό τον τίτλο: «Το εμπορικό μας DNA» και τα στελέχη της προέκριναν δραστηριότητες κατάλληλες «να επηρεάσουν την επιλογή του καταναλωτή/αγοραστή στο τελικό σημείο πώλησης...» και παρουσίαζαν με τις εκθέσεις τους ως παραδείγματα (case studies) επιτυχούς εφαρμογής της πολιτικής της εταιρίας, περιπτώσεις αποκλειστικής διάθεσης ή επιτυχούς εκδίωξης ανταγωνιστικών σημάτων, οι οποίες συχνά έφεραν και την ένδειξη «ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ», ως αποτέλεσμα των ενδεδειγμένων βάσει στρατηγικής ενεργειών.²⁹³

²⁹¹ EA 590/2014, σελ. 236.

²⁹² EA 590/2014, σελ. 236.

²⁹³ EA 590/2014, σελ. 236-238.

Συμπερασματικά, οι ως άνω πρακτικές αποκλειστικότητας και αποκλεισμού ανταγωνιστικών σημάτων, αφενός είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην αγορά, διότι γεωγραφικά κάλυπταν το σύνολο της ελληνικής επικράτειας και αφετέρου σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν υπό την καθοδήγηση ανώτερων διευθυντικών στελεχών της AZ, με πλήρη επίγνωση των δυνητικών συνεπειών από την επίτευξη του στόχου τους. Επομένως, οι ενέργειες αυτές αποτελούν και αυτοτελώς κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια των άρθρων 2 του ν. 703/1977, 2 του ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, διότι οδηγούν στον περιορισμό αν όχι και στην εξάλειψη του ανταγωνισμού, προκαλώντας από τη μία άμεση ζημία στους καταναλωτές που χάνουν το δικαίωμα επιλογής ανταγωνιστικών της AZ προϊόντων και από την άλλη έμμεση ζημία, με την περαιτέρω διαστρέβλωση της ήδη μη φυσιολογικής δομής της αγοράς.²⁹⁴

3.6.2.3. Η καταχρηστική συμπεριφορά της AZ στα Τελικά Σημεία Επιτόπιας Κατανάλωσης

Όπως προέκυψε τόσο από τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης – στα οποία περιλαμβάνονταν και έγγραφες συμβάσεις με όρους αποκλειστικότητας, σύγχρονα εσωτερικά έγγραφα της AZ και μαρτυρίες των πελατών/τελικών σημείων πώλησης και ανταγωνιστών της – όσο και από τη συνολική έρευνα της Επιτροπής, προέκυψε πλήθος αλληλοσυμπληρούμενων στοιχείων από τα οποία αποδείχτηκε ότι όπως συνέβαινε με τα «key accounts», έτσι και με τα τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης υφίσταντο μεταξύ αυτών και της δεσπόζουσας AZ συμβάσεις με επιβολή όρων αποκλειστικότητας και παράλληλα αποκλεισμού των ανταγωνιστικών προϊόντων ζύθου. Οι όροι αυτοί, δε, συνοδεύονταν συνήθως από σημαντικές οικονομικές παροχές με τη μορφή διαφόρων τύπων παροχών, όπως για παράδειγμα αμοιβές έναντι διαφημιστικών ενεργειών και συχνά, σύμφωνα με όσα κατήγγειλαν οι ανταγωνιστές της, απέδιδε «τα συμφωνηθέντα με πλάγιους τρόπους». Οι αμοιβές, μάλιστα, αυτές προς επιχειρήσεις επιτόπιας κατανάλωσης σε αρκετές περιπτώσεις προσέγγιζαν ή και υπερέβαιναν ακόμη την αξία των αγορών τους, με ανταγωνιστή της AZ να καταθέτει για την Αθηναϊκή ότι: «φτάνει σχεδόν να πωλεί τα προϊόντα της στο κόστος σε κάποιο κατάστημα χαμηλής κατανάλωσης μπίρας όταν προσφέρει σε αυτό χρήματα που αντιπροσωπεύουν σχεδόν ολόκληρο το καθαρό και σε άλλες φορές ακόμα και το μικτό της κέρδος». Οι παροχές τέτοιου είδους αποτελούσαν εν γένει ανταλλάγματα για την έναρξη ή διατήρηση αποκλειστικής συνεργασίας, με διάθεση των προϊόντων της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας κατ' αποκλεισμό όλων των υπόλοιπων ανταγωνιστών αυτής.²⁹⁵

²⁹⁴ EA 590/2014, σελ. 229.

²⁹⁵ EA 590/2014, σελ. 254-255.

3.6.2.3.A. Περιπτώσιολογία καταχρηστικών πρακτικών της AZ στα Τελικά Σημεία

Σύμφωνα με αναφορές της ανταγωνίστριας επιχείρησης και καταγγέλλουσας στην εν λόγω υπόθεση ΜΥΘΟΣ μεταξύ της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και σημείων τελικής κατανάλωσης «υφίστανται προφορικές συμφωνίες απόδοσης παροχών από την ΑΘΗΝΑΪΚΗ (υπό την προϋπόθεση πάντοτε της τήρησης της ρήτρας αποκλειστικότητας) οι οποίες εκτελούνται κατά τους μήνες Ιούνιο-Ιούλιο κάθε έτους προς το σκοπό του αποκλεισμού οποιουδήποτε κινδύνου να υπάρξουν επαφές με την εταιρία μας για την έναρξη συνεργασίας μαζί τους, καθώς αυτή η θερινή περίοδος λόγω ακριβώς της εποχικότητας του προϊόντος αποτελεί και την πλέον σημαντική (από άποψη καταναλώσεων) για τους καταστηματαρχες. Με άλλα λόγια η ΑΘΗΝΑΪΚΗ με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζει τη μη "παρέκκλιση" και την μη απομάκρυνση των συνεργατών της από την ίδια και την επιβαλλόμενη σε αυτούς αποκλειστικότητα, καθώς αυτοί δύσκολα θα ρισκάρουν να χάσουν τις παροχές που τους χορηγεί εκείνη τη στιγμή που όπως ήδη αναφέραμε αποτελεί και την περίοδο υψηλότερων καταναλώσεων της μπύρας (peak period)». Επιπλέον, η ΜΥΘΟΣ παρουσίασε στοιχεία σχετικά με τη μέθοδο που προτιμούσε η AZ προκειμένου να εκδιώκει τους ανταγωνιστές της από τη σχετική αγορά, η οποία συνοψίζεται στην απόπειρα απόσπασης τελικών σημείων με τα οποία οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις διατηρούσαν συνεργασία για την πώληση και προώθηση των προϊόντων τους είτε καταβάλλοντας προς τις τελευταίες υπέρογκα ποσά είτε προσφέροντας ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους πωλήσεων ή και έμμεσες παροχές, όπως είναι η κατασκευή τεντών, η παροχή εξοπλισμού, η κάλυψη του κόστους εκτύπωσης των καταλόγων κτλ. Οι παροχές αυτές συχνά διοχετεύονταν μέσω των συνεργαζόμενων με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία χονδρεμπόρων, ενώ για τα σημαντικά ποσά τα καταστήματα-πελάτες της εξέδιδαν «τιμολόγια παροχής υπηρεσιών» με αιτιολογία «χορηγία» ή «συμμετοχή σε εκδηλώσεις marketing» που καταχωρούνταν λογιστικά στους προμηθευτές της AZ. Μάλιστα, σύμφωνα πάλι με την καταγγέλλουσα η δεσπόζουσα εταιρία εφάρμοζε τη συγκεκριμένη πρακτική κατά κύριο λόγο σε καταστήματα με φήμη και σημαντική πελατεία, τα οποία ανήκαν σε Ομίλους που δραστηριοποιούνταν στον κλάδο της εστίασης και της διασκέδασης και ήταν ιδανικά ως χώροι προώθησης και διαφήμισης των προϊόντων της, γι' αυτό το λόγο και ήταν περιζήτητα για συνεργασία από τις περισσότερες εταιρίες του κλάδου τροφίμων και ποτών. Ωστόσο, οι συμφωνίες της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας με τα διάφορα καταστήματα σπανίως ήταν έγγραφες, με δεδομένο ότι η σχεδόν απόλυτη κυριαρχία της στα δίκτυα διανομής της επέτρεπε «να έχει την ασφάλεια της επιβολής των όρων και των συμφωνιών της».²⁹⁶

Όπως και στην περίπτωση των key accounts έτσι και στα υπόλοιπα τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης η βασική πολιτική της AZ βασιζόταν στους εξής τρεις πυλώνες: την επιβολή στα τελικά σημεία όρων αποκλειστικής διάθεσης των προϊόντων της, τη χορήγηση

²⁹⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 255-257.

δελεαστικών παροχών-αμοιβών ως αντάλλαγμα για τον αποκλεισμό των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων από τα τελικά σημεία και τέλος την τιμωρητική συμπεριφορά εις βάρος του ιδιοκτήτη τελικού σημείου, ο οποίος παράλληλα με τη δεσπόζουσα ΑΖ επέλεγε να συνεργαστεί και με κάποιον από τους ανταγωνιστές της. Καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, τα αρμόδια όργανα της Επιτροπής διενήργησαν 59 επιτόπιους ελέγχους και έλαβαν καταθέσεις, συγκεκριμένα σε δύο επιχειρήσεις παραγωγής και εμπορίας προϊόντων ζύθου, σε είκοσι τρεις χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, σε τριάντα τρεις επιχειρήσεις εκμετάλλευσης σημείων επιτόπιας κατανάλωσης και ένα σούπερ μάρκετ. Επιπλέον, η Υπηρεσία απηύθυνε 113 ερωτηματολόγια παροχής στοιχείων σε επιχειρήσεις παραγωγής και εμπορίας προϊόντων ζύθου, σούπερ μάρκετ, χονδρεμπόρους, τελικά σημεία, αλλά και στα Γραφεία Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων 6 Πρεσβειών, με τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας να κάνουν αναφορά σε 50 key accounts και πάνω από 180 άλλα τελικά σημεία κατανάλωσης. Από τις 58 επιχειρήσεις που εκμεταλλεύονταν τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης μύρας και εξετάστηκαν στο πλαίσιο της αρχικής έρευνας της Ε.Α., τέσσερις (4) επιχειρήσεις δήλωσαν ότι δεσμεύονταν βάσει σχετικής ρήτρας αποκλειστικότητας έναντι της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας για αποκλειστική διάθεση των σημάτων παραγωγής και εμπορίας της. Επιπλέον, 28 επιχειρήσεις προέκυψε ότι διέθεταν προϊόντα της Αθηναϊκής σε ποσοστό τουλάχιστον 85-95% είτε κατά το έτος ελέγχου είτε από την έναρξη λειτουργίας του καταστήματος έως τότε και ακόμη 6 επιχειρήσεις σε ποσοστό μεγαλύτερο του 75-85%, επομένως περισσότερες από τις μισές επιχειρήσεις τελικών σημείων διέθεταν αποκλειστικά τα εμπορικά σήματα ζύθου της ΑΖ, μη υπολογίζοντας στα ποσοστά αυτά και τις σχετικές αναφορές της καταγγέλλουσας ΜΥΘΟΣ και της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης, που μόνο σε αρχικό επίπεδο (πριν τη συζήτηση της υπόθεσης) αφορούσαν περίπου ενενήντα (90) καφετέριες, μπαρ και εστιατόρια σε όλη τη χώρα, τόσο στην ηπειρωτική όσο και στη νησιωτική Ελλάδα.²⁹⁷

Ειδικότερα, η καταγγέλλουσα εταιρία ΜΥΘΟΣ στο από 14.3.2014 υπόμνημα Προσθήκης-Αντίκρουσής της αναφέρει τα εξής: «Η καταγγελλόμενη συνάπτει συμφωνίες με τους πελάτες της με τον όρο είτε της απόδοσης σε αυτούς κάποιου ποσοστού επί του τζίρου των πωλήσεων των προϊόντων της σε μορφή τιμολογίου παροχής υπηρεσιών είτε της χορήγησης χρηματικών ποσών για κατασκευές στα καταστήματά τους (π.χ. τέντες, ταμπέλες, ομπρέλες κτλ). Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα η Αθηναϊκή Ζυθοποιία αντί του ως άνω ποσοστού τζίρου που υπόσχεται αρχικά στους πελάτες της, εν συνεχεία το χορηγεί σε «προσφορά» χρηματικού ποσού για κατασκευαστικούς λόγους. Παρ' όλ' αυτά, η καταγγελλόμενη διατηρεί στη συμφωνία της με τους πελάτες την ποσοστιαία «στοχοποίηση» τζίρου, διότι εάν δεν «πιαστεί» ο συμφωνημένος στόχος τζίρου είτε δεν αποδίδει τα υπόλοιπα χρήματα στους τελευταίους είτε απαιτεί ανανέωση της συμφωνίας τους για να τα αποδώσει. Το αποτέλεσμα που έχουν οι ως άνω «δελεαστικές» προσφορές που «ανεβαίνουν» όσο

---

²⁹⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 257-259.

ανεβαίνουν οι ποσότητες που παραγγέλλονται, κατ' ουσία κλειδώνουν τις αποθήκες ιδίως των μικρών τελικών σημείων από κάθε ανταγωνιστικό προϊόν.»²⁹⁸

Ενδεικτικά και για τον σχηματισμό πληρέστερης εικόνας για τις μεταχειριζόμενες από την ΑΖ πρακτικές αναφέρονται κατωτέρω ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα που παρουσίασε η ΜΥΘΟΣ από τελικά σημεία (καταστήματα εστίασης και διασκέδασης): 1. «Το τελικό σημείο καφέ-μπαρ .... μας ανέφερε ότι δεν μπορεί να προβεί σε συνεργασία, διότι ακόμη δεν είχε πάρει την απόδοσή του από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία. Μάλιστα, και στη φετινή διαπραγμάτευση μας ανέφερε ότι είχε πάρει ένα ποσό προκαταβολικά και τα υπόλοιπα τα αναμένει σύντομα». 2. «Ο ιδιοκτήτης των τελικών σημείων με τις ..., μου ανέφερε φέτος σε πρόσφατη επικοινωνία μας ότι αν και συμφώνησε με την Εταιρία μας προφορικά να προμηθεύεται και δικά μας προϊόντα, παρόλα αυτά δεν μπορεί να προβεί στη σύναψη εγγράφως της ως άνω συμφωνίας, διότι περιμένει από την καταγγελλόμενη τη χρηματική απόδοση σε αυτόν του ποσοστού του τζίρου επί των πωλήσεων των προϊόντων της τελευταίας στα καταστήματά του κατά την περσινή χρονιά». 3. «...Ο συγκεκριμένος κύριος διαχειριζόταν τις πωλήσεις της καταγγελλόμενης στα καταστήματα τελικών σημείων στην περιοχή ... και μου ανέφερε ότι οι μηνιαίοι στόχοι που είχε ως πωλητής αγοράς ήταν οι εξής δύο: ..... Στόχο «forward stock» όπως τον ονόμαζαν, που όμως ήταν στόχος μεριδίου ...% διότι έπρεπε στα ... καταστήματα που είχε υπό την εποπτεία του να διατηρεί «stock» επί της συνολικής μύρας ανά τελικό σημείο ...% για την Αθηναϊκή Ζυθοποιία ...»²⁹⁹. 4. Σε σχετική τηλεφωνική επικοινωνία της ΜΥΘΟΣ με τελικό σημείο έλαβε την απάντηση ότι: «Μου είπαν ότι σε λίγο θα μου έχουν εκκαθαρίσει τη συμφωνία που μου είχαν και μόλις πάρω τα χρήματά μου να μπορέσω να συνεργαστώ μαζί σας». 5. Σε επικοινωνία με άλλο τελικό σημείο για το ενδεχόμενο να μπει ένα σήμα της καταγγέλλουσας, η μύρα Corona, η απάντηση του ιδιοκτήτη ήταν: «Δεν μπορώ να ρισκάρω τόσα χρήματα, αντιλαμβάνεστε ότι μου τα δίνουν για να έχω μόνο τα προϊόντα τους».³⁰⁰

Επί της συγκεκριμένης πρακτικής για την επιβολή της αποκλειστικότητας με αντάλλαγμα τη χορήγηση παροχών κατέθεσε και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης -μεταξύ άλλων- τα εξής: «...οι καταχρηστικές πρακτικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας έχουν εξελιχθεί με την πάροδο των ετών. Πράγματι, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία έχει σταδιακά περάσει από την επιβολή αποκλειστικότητας στους χονδρεμπόρους ... στο να επιβάλει ολοένα και περισσότερο την αποκλειστικότητα σε επιλεγμένα σημαντικά τελικά σημεία πώλησης ... . Στο επίπεδο λιανικής, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία δεσμεύει τα τελικά σημεία πώλησης, προσφέροντας ειδικές εκπτώσεις (rebates), οικονομική βοήθεια για ανακαινίσεις ή

---

²⁹⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 306.

²⁹⁹ Ο μάρτυρας που κατέθεσε τα ανωτέρω επεξήγησε ότι: «στην παγκόσμια ορολογία των πωλήσεων ο όρος ... Forward stock σημαίνει το διαθέσιμο για τον καταναλωτή stock στο τελικό σημείο», το οποίο σύμφωνα με τον ίδιο «...εξασφαλίζει ένα πράγμα, για να ξέρουμε και τι έχει από πίσω, ότι δεν θα μείνεις από μύρα».

³⁰⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 306-309.

διαφημιστικό υλικό με αντάλλαγμα την αποκλειστικότητα. Με άλλα λόγια, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία αποκτά την αποκλειστικότητα από τα Τελικά Σημεία Πώλησης π.χ. bar, εστιατόρια, μπουραρίες ή σουβλατζίδικα με τη μορφή de facto αποκλειστικότητας: η Αθηναϊκή Ζυθοποιία “αγοράζει κατανάλωση” ή “χορηγεί” τα σημεία πώλησης μέσω της χορήγησης μετρητών, υψηλότερων εκπτώσεων, δωρεάν προϊόντων, δωρεάν υλικών κτλ. με αντάλλαγμα την αποκλειστικότητα. Αυτές οι συμφωνίες γίνονται συχνά με τα πιο γνωστά και δημοφιλή σημεία πώλησης (τα λεγόμενα “eagle points”) ... . Τα bar και τα club που βρίσκονται υπό τέτοια “χορηγία” δεν έχουν κανένα κίνητρο να αγοράσουν ανταγωνιστικά σήματα μύρας. Στην πραγματικότητα, περιορίζουν οι ίδιοι τον εαυτό τους από τέτοιες αγορές δεδομένου ότι γνωρίζουν ότι διατρέχουν κίνδυνο να χάσουν τα διάφορα πλεονεκτήματα και οφέλη τα οποία χορηγεί η Αθηναϊκή Ζυθοποιία. ... Τα αποτελέσματα της πολιτικής δέσμευσης των Τελικών Σημείων Πώλησης με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία είναι διπλά: i) η αποκλειστικότητα των Τελικών Σημείων ..., τα οποία πουλάνε μόνο προϊόντα της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και δεν προσφέρουν άλλες ποικιλίες μύρας, και ii) ένας υψηλός βαθμός έμμεσης de facto δέσμευσης σε επίπεδο χονδρικής διότι ακόμη και όταν οι χονδρέμποροι δεν δεσμεύονται άμεσα με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, οι πελάτες τους/Τελικά Σημεία Πώλησης τους ζητάνε να τους προμηθεύσουν με προϊόντα της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας σε πολύ μεγάλες ποσότητες».³⁰¹

Επιπλέον, η ΖΜΘ διευκρίνισε το είδος των παρεχόμενων από τη δεσπόζουσα ΑΖ παροχών αναφέροντας πολλά και διαφορετικά οφέλη, μεταξύ των οποίων «...ποσότητες δωρεάν προϊόντων, ανάληψη του κόστους των DJ, δωρεάν ποτήρια, σουβέρ, πετσέτες, μηχανήματα χύμα μύρας Heineken (beer dispensers), χορηγία προωθητικών ενεργειών και εκδηλώσεων, διαφήμιση στο ραδιόφωνο, στολές εργαζομένων, κατάλογοι με σήμα, τασάκια, ψυγεία, τραπέζια, καρέκλες, ομπρέλες, υψηλότερες εκπτώσεις και τέλος, μετρητά χρήματα...». Μάλιστα, η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης αναφέρθηκε και σε συγκεκριμένα παραδείγματα συνεργασιών της ΑΖ με τελικά σημεία, όπου η καταγγελλόμενη άλλοτε είχε πληρώσει για κατασκευές του καταστήματος ή χορηγούσε δωρεάν κιβώτια και άλλοτε προχωρούσε σε παροχές μέσω επιταγών, ενώ κατέβαλλε και μετρητά ύψους από 1.000 έως 50.000 ευρώ, ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης και τον τύπο της συμφωνίας. Η ΖΜΘ παρέθεσε, δε, και μαρτυρίες σημαντικών χονδρεμπορικών επιχειρήσεων που συνεργάζονταν με τα περισσότερα τελικά σημεία, μεταξύ των οποίων μία από τις πέντε μεγαλύτερες στην αγορά των αλκοολούχων ποτών δήλωσε ότι: « ...το 2012, 99% των μεγαλύτερων Τελικών Σημείων Πώλησης έχουν συμφωνίες αποκλειστικότητας είτε με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία ή την Μύθος, που συμπεριλαμβάνουν χιλιάδες ευρώ σε μετρητά, επιπρόσθετες εκπτώσεις, προσφορές προϊόντων ... . Κατά την άποψή του, οι τακτικές αυτές δεν επέτρεπαν σε μικρότερους παραγωγούς να ανταγωνιστούν την Αθηναϊκή Ζυθοποιία και την Μύθος», ενώ αξίζει να αναφερθεί ακόμη μία μαρτυρία, σύμφωνα με την οποία «η Αθηναϊκή Ζυθοποιία

---

³⁰¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 312-313.

επιτυγχάνει το μονοπώλιό της με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπει στους ανταγωνιστές της να έχουν ένα ποσοστό 10% για να δημιουργήσουν λανθασμένη εντύπωση ανταγωνισμού».³⁰²

Όσον αφορά στην τακτική των δελεαστικών παροχών από την AZ με σκοπό είτε τον αποκλεισμό των ανταγωνιστικών σημάτων είτε τη διακοπή υφιστάμενων συνεργασιών των τελικών σημείων κατανάλωσης με τις ανταγωνιστικές εταιρίες, όπως η ΜΥΘΟΣ, παρουσιάστηκε επίσης πληθώρα παραδειγμάτων και συγκεκριμένων περιπτώσεων, όπου σύμφωνα με την καταγγέλλουσα «ειδικά όταν επιχειρεί να “αποσπάσει” δικούς μας πελάτες (ακόμα και εάν δεν ανήκουν στα λεγόμενα “prestige accounts”) η Αθηναϊκή προβαίνει σε πλειοδοτικές προσφορές συνήθως με τη μορφή καταβολής του κόστους κατασκευής ειδικών εγκαταστάσεων ή της αγοράς παγίων ή της προσφοράς με τη μορφή χρησιδανείου παγίων (π.χ. ψυγεία) που δεν υπερβαίνουν κατά τι τις δικές μας παροχές, αλλά, δεδομένης της μεσοσταθμικά μεγάλης διαφοράς τιμής μεταξύ των προϊόντων μας (“Heineken” και “Μύθος”) που φθάνει σε ποσοστό [...]%, η σχετική προσφορά της οφείλει να καλύπτει ή να πλησιάζει και αυτήν τη διαφορά. Είναι λοιπόν προφανές ότι η Αθηναϊκή προβαίνει σε μεγαλύτερες παροχές προς τα σημεία για να τα δελεάσει και να τα πείσει να αθετήσουν τις υποχρεώσεις τους». Η ως άνω πρακτική των πλειοδοτικών προσφορών εκ μέρους της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας εντοπίστηκε να εφαρμόζεται κυρίως σε περιπτώσεις στις οποίες η τελευταία αποσκοπούσε στη διατήρηση των υφιστάμενων συνεργασιών της και στην παράλληλη αποτροπή σύναψης σχετικών συμβάσεων προμήθειας με ανταγωνιστικές επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, αναφέρεται από τη Μύθος ότι «σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις που η ΑΘΗΝΑΪΚΗ πληροφορηθεί ότι κάποιος πελάτης/συνεργάτης της (υφιστάμενος ή και μετά τη λήξη της διάρκειας συνεργασίας τους) βρίσκεται σε επαφές ή διαπραγματεύσεις για την αγορά των δικών μας προϊόντων ή την έναρξη στενότερης συνεργασίας με την Εταιρία μας σπεύδει μεταξύ άλλων να αυξήσει τις σχετικές προσφορές (είτε εκείνες που μέχρι τότε του παρείχε είτε να υπερβεί τη δική μας εκάστοτε προσφορά) για να “κρατήσει τον πελάτη”».³⁰³

Συμπεράσματα για τα μικρά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης

Σύμφωνα με την κρίση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η επιδίωξη -μέσω της εφαρμογής των ως άνω περιγραφόμενων πρακτικών της AZ- της παρεμπόδισης εφοδιασμού των πελατών/τελικών σημείων από τους ανταγωνιστές της τελευταίας, με ή χωρίς οικονομικές παροχές προς αυτά³⁰⁴ και αντάλλαγμα την υποχρέωση κάλυψης του συνόλου ή σημαντικού τμήματος των αναγκών τους από την Αθηναϊκή, ακόμη κι αν έλαβε χώρα

³⁰² ΕΑ 590/2014, σελ. 312-313, 316, 320-321.

³⁰³ ΕΑ 590/2014, σελ. 327-328.

³⁰⁴ Βλ. Προτάσεις του ΓΕ Ruiz-Jarabo Colomer της 01.04.2008 στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C 468/06 έως C 478/06, Σωτ. Λέλος και Σία ΕΕ κ.α. κατά GlaxoSmithKline ΑΕΒΕ Φαρμακευτικών Προϊόντων, παρ. 56 επ., με παραπομπή στην εν λόγω απόφαση, περί των πρακτικών που οδηγούν αναπόφευκτα σε κατάχρηση της ισχύος των δεσποζουσών επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων και η υποχρέωση αποκλειστικής προμήθειας. Βλ. επίσης και υπόθεση COMP/E-1/38.113 – Prokent-Tomra.

κατόπιν αίτησής τους, αποτελεί σύμφωνα με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και απαγορεύεται³⁰⁵. Ειδικότερα, η συμπεριφορά αυτή από τη δεσπόζουσα επιχείρηση, είναι αφ' εαυτής ικανή να περιορίσει ή και να εξαλείψει ακόμη τον υπάρχοντα ανταγωνισμό, δεδομένου ότι ενισχύει τους δεσμούς εξάρτησης μεταξύ αυτής και των πελατών της και καθιστά βασικές αλυσίδες καταστημάτων και βασικά τελικά σημεία λιανικών πωλήσεων πιστούς πελάτες της Αθηναϊκής, μειώνοντας σημαντικά τη δυνατότητα των ανταγωνιστών να ασκήσουν πίεση και να επεκταθούν στην αγορά λόγω ανωτερότητας των προϊόντων τους ή αυξανόμενης ζήτησής τους για διάφορους λόγους από το καταναλωτικό κοινό. Η στρατηγική, δε, αυτή της καταγγελλόμενης συνεπαγόταν και την επιβολή ανόμοιων όρων για παρόμοιες συναλλαγές, με συνέπεια τη ζημία των συναλλασσόμενων επιχειρήσεων που δεν δεσμεύονταν από όρους αποκλειστικής προμήθειας και διάθεσης των προϊόντων της, οπότε και βρίσκονταν σε δυσμενέστερη θέση εν συγκρίσει με τις άλλες, που απολάμβαναν ποικίλα πλεονεκτήματα, οικονομικά και μη. Όλες οι ανωτέρω αναφερόμενες πρακτικές και ιδιαιτέρως οι ρήτρες αποκλειστικότητας - σε συνδυασμό και με την απειλή τιμωρητικής συμπεριφοράς από την ΑΖ σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθέντων από τα τελικά σημεία – αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στρέβλωσης του ανταγωνισμού από κυρίαρχη στην αγορά επιχείρηση και ως εκ τούτου κρίθηκε από την Επιτροπή ότι αντίκειται εκτός από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ που αναφέρθηκε παραπάνω και στο άρθρο 2 του ν. 703/77 και το αντίστοιχο άρθρο 2 του ν. 3959/2011 και μάλιστα για τη χρονική περίοδο από το έτος 2000 τουλάχιστον και έως τη συζήτηση της υπόθεσης της Επιτροπής κατά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας.

3.6.3. Ο όρος της ΑΖ για επίτευξη ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού από τα σούπερ μάρκετ με αντάλλαγμα εκπτώσεις πίστης

Μία ακόμη παράβαση του άρθρου 2 του ν. 3959/2011 και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ που διαπιστώθηκε -κατά πλειοψηφία³⁰⁶- από τα μέλη της Επιτροπής είναι η επιβολή όρου επίτευξης ικανοποιητικού μεριδίου στο ράφι των καταστημάτων των σούπερ μάρκετ/αντισυμβαλλομένων από την πλευρά της δεσπόζουσας επιχείρησης, με αντάλλαγμα την καταβολή, σε τακτά χρονικά διαστήματα, ειδικής έκπτωσης προς αυτά. Μάλιστα, από την έρευνα της Επιτροπής προέκυψε περαιτέρω ότι οι εν λόγω εκπτώσεις πίστης ανέρχονταν σε ορισμένο ποσοστό επί του συνολικού τζίρου του εκάστοτε πελάτη/σούπερ μάρκετ και παρέχονταν υπό τον όρο της διαπίστωσης της εκπλήρωσής του από εξουσιοδοτημένους

³⁰⁵ Βλ. παρ. 281 επ. απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 29.03.2006 στην υπόθεση COMP/E-1/38.113 – Prokent-Tomra.

³⁰⁶ Πλην τριών μελών της Επιτροπής που μειοψήφησαν αναφορικά με τη συγκεκριμένη διαπιστωθείσα παράβαση, με επιχειρήματα μεταξύ άλλων ότι ο συμβατικός όρος περί «ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού» δεν είναι άνευ ετέρου καταχρηστικός από εμπορική άποψη, ούτε συνδέεται αναγκαστικά με την επίτευξη συγκεκριμένου μεριδίου ραφιού ή στόχου πωλήσεων, ενώ σύμφωνα με την ίδια άποψη θα έπρεπε να τεκμαίρεται η πιθανότητα αποκλεισμού των ανταγωνιστών από την αγορά με τη χρήση της ως άνω πρακτικής.

υπαλλήλους της Αθηναϊκής, που θα προέβαιναν σε σχετικό έλεγχο. Ο συγκεκριμένος όρος κρίθηκε από την ΕΑ ότι είναι καταχρηστικός, μη δίκαιος και αυξάνει έτι περισσότερο την πελατειακή πίστη και τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της ΑΖ. Ούτως ή άλλως, η επιβολή από την τελευταία, σε αντισυμβαλλόμενες επιχειρήσεις, υποχρεώσεων σχετικών με την τοποθέτηση των προϊόντων της σε συγκεκριμένη αναλογία στα ράφια των υπεραγορών, δεν μπορούσε παρά να θεωρηθεί εξαρχής προβληματική, εφόσον δημιουργούσε εμπόδια στους πελάτες της δεσπόζουσας να επιλέγουν απόλυτα ελεύθερα σε τι ποσοστό τοποθετούν στο ράφι τους τα προϊόντα κάθε σήματος, ανάλογα με τη ζήτηση από το καταναλωτικό κοινό και διάφορους άλλους παράγοντες. Τα εμπόδια, δε, αυτά περιόριζαν τις δυνατότητες εισόδου ή περαιτέρω ανάπτυξης στη σχετική αγορά των δυνητικών και πραγματικών ανταγωνιστών της δεσπόζουσας, εφόσον το σύστημα παροχής εκπτώσεων πίστης ως αντάλλαγμα για την επίτευξη ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού, παρεμπόδιζε τους μεταπωλητές από το να επιλέγουν ελεύθερα την ευνοϊκότερη για αυτούς προσφορά, μέσω της συνεργασίας με διαφορετικούς προμηθευτές, χωρίς σοβαρές οικονομικές συνέπειες.³⁰⁷

Εν προκειμένω, αποδείχτηκε ότι οι εκπτώσεις που παρέχονταν από την Αθηναϊκή ήταν εξατομικευμένες και αναδρομικού χαρακτήρα, για ορισμένη περίοδο αναφοράς, ενώ χορηγούνταν -συνήθως ανά τρίμηνο ή εξάμηνο- ως ποσοστό βάσει του όγκου των πωλήσεων σε προϊόντα της δεσπόζουσας, χωρίς να συναρτώνται προς την επίτευξη υψηλότερων πωλήσεων ή άλλα αντικειμενικά κριτήρια. Η, δε, πρακτική της επίτευξης «ικανοποιητικού» μεριδίου ραφιού, στην πράξη συνεπαγόταν τη δέσμευση ιδιαίτερα σημαντικού ποσοστού από τον διαθέσιμο χώρο των ραφιών των σούπερ μάρκετ -δεδομένου και του μεριδίου της Αθηναϊκής στη σχετική αγορά που έφτανε συνήθως το 75%-85% - και κάλυπτε το σύνολο των προϊόντων και κωδικών της καταγγελλόμενης, τόσο καθιερωμένων στη συνείδηση του καταναλωτή προϊόντων όσο και νέων, σε μεγάλο αριθμό καταστημάτων των συνεργαζόμενων υπεραγορών. Το γεγονός, μάλιστα, ότι η δεσπόζουσα ΑΖ αποτελούσε κατά την περίοδο της έρευνας αναπόφευκτο εμπορικό εταίρο, παρείχε ένα ισχυρό κίνητρο στους αντισυμβαλλομένους της να παραμένουν πιστοί πελάτες και να προμηθεύονται όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων της Αθηναϊκής, προκειμένου να επωφεληθούν της σχετικής έκπτωσης. Ακολούθως, επειδή την τήρηση του όρου περί «ικανοποιητικού» μεριδίου ραφιού επέβλεπαν, κατά τις επισκέψεις τους στην εκάστοτε αλυσίδα καταστημάτων, εξουσιοδοτημένοι υπάλληλοι της ΑΖ, επομένως η υποσχόμενη έκπτωση βασιζόταν σε υποκειμενική εκτίμηση, ο μεταπωλητής/σούπερ μάρκετ δεν μπορούσε εκ των προτέρων να προβλέψει με βεβαιότητα αν θα τη λάμβανε τελικά. Αυτή η ανασφάλεια οδηγούσε συχνά τα σούπερ μάρκετ στην πραγματοποίηση ιδιαίτερα μεγάλων αγορών σε προϊόντα της δεσπόζουσας, ώστε να είναι δεδομένη η κάλυψη του συμφωνημένου μεριδίου ραφιού με τα προϊόντα της ΑΖ, γεγονός που παγίωνε τη ζήτηση των σημάτων της από τον καταναλωτή, επιβράβευε την ολοένα αυξανόμενη πίστη του πελάτη με συνέπεια τη διακριτική μεταχείριση

---

³⁰⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 355-356.

αυτού³⁰⁸ και τελικά περιόριζε σημαντικά τόσο τη δυνατότητα του αγοραστή να επιλέγει τις πηγές εφοδιασμού του όσο και του ανταγωνιστή να εισχωρήσει στη σχετική αγορά.³⁰⁹

3.6.4. Πρακτικές αποκλειστικότητας στη χονδρεμπορική βαθμίδα διανομής

3.6.4.1. Η διακριτική μεταχείριση των χονδρεμπόρων

Όπως προέκυψε από τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης, η AZ είχε επιβάλει σε πολλές περιπτώσεις όρους αποκλειστικότητας στις χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, με αντάλλαγμα την ανάθεση συνεργασιών προμήθειας ή την καταβολή πάσης φύσεως παροχών και διευκολύνσεων. Ειδικότερα, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία το 2005 είχε δηλώσει ότι δεν έχει συνάψει καμία σύμβαση αποκλειστικής προμήθειας προϊόντων ζύθου, ωστόσο από τα δεδομένα σχετικού Πίνακα³¹⁰ που εξέτασε η Επιτροπή – ο οποίος περιλάμβανε τις απαντήσεις χονδρεμπορικών επιχειρήσεων όσον αφορά στην αναλογία της αξίας των αγορών τους σε προϊόντα της Αθηναϊκής – προέκυψε ότι 24 από τις 28 χονδρεμπορικές εταιρίες είχαν αποκλειστική ή σε υψηλότατο ποσοστό (άνω του 80%) προμήθεια προϊόντων ζύθου από τη δεσπόζουσα AZ για την πλειονότητα των ετών 2004 έως και 2008, ενώ και άλλες δύο από τις λοιπές επιχειρήσεις προμηθεύονταν από την AZ σε ποσοστό αγορών 75-85%. Η, δε, αποκλειστική συνεργασία με την AZ συνδεόταν άμεσα με την ευνοϊκότερη μεταχείριση του εκάστοτε χονδρεμπόρου από την καταγγελλόμενη. Πιο συγκεκριμένα, όπως προέκυψε από τα στοιχεία της έρευνας και του φακέλου, στο πλαίσιο της διακριτικής αυτής μεταχείρισης η AZ εφάρμοζε τι εξής πρακτικές: την προώθηση συνεργασιών προμήθειας των χονδρεμπόρων με τα τελικά σημεία εν είδει ανταμοιβής για την προώθηση των προϊόντων της κατ' αποκλειστικότητα, την ανάθεση διεκπεραίωσης τριγωνικών πωλήσεων, την προσφορά υψηλότερων παροχών με τη μορφή διαφημιστικού υλικού και τέλος την παροχή διευκολύνσεων στο πλαίσιο της πιστωτικής πολιτικής της AZ.³¹¹

3.6.4.2. Ανάλυση ενδεικτικά πρακτικών ευνοϊκής μεταχείρισης χονδρεμπόρων και περιπτώσιολογία

3.6.4.2.A. Η ανάθεση τριγωνικών πωλήσεων σε χονδρεμπορικές επιχειρήσεις

---

³⁰⁸ Η δεσπόζουσα επιχείρηση έχει ειδική ευθύνη να μην υιοθετεί πρακτικές που οδηγούν σε διακριτική μεταχείριση και σε επιβολή στους αντισυμβαλλόμενους της άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές. Βλ. σχετικά και 2002/405/EK, MICHELIN, σκ. 250-253, T-203/01, Michelin κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ό.π. σκ. 138-150.

³⁰⁹ EA 590/2014, σελ. 356-358.

³¹⁰ Τα δεδομένα αυτά καλύπτουν το χρονικό διάστημα για τα έτη 2004-2008.

³¹¹ EA 590/2014, σελ. 368-369.

Σύμφωνα με την υπ' αριθ. πρωτ. 8461/29.12.06 καταγγελία της Μύθος Ζυθοποιίας ως τριγωνικές πωλήσεις ορίζονται: «... οι εκ μέρους των χονδρεμπόρων κατόπιν εντολής της παραγωγού εταιρίας παραδόσεις εμπορευμάτων σε τοπικό πελάτη για τις οποίες ο χονδρέμπορος εισπράττει συγκεκριμένη -συνήθως ποσοστιαία- αμοιβή. Η τιμολόγηση και το εμπορικό ρίσκο ανήκει στην εταιρία. Η μέθοδος αυτή ακολουθείται ιδίως στην επαρχία όπου οι παραγωγοί δεν διατηρούν αποθηκευτικούς χώρους για τη διανομή των προϊόντων τους». Μέσω της ανάθεσης εξυπηρέτησης τριγωνικών πωλήσεων σε συνεργαζόμενους με την AZ χονδρεμπόρους και της προώθησης της συνεργασίας μεταξύ των τελευταίων και των επιχειρήσεων επιτόπιας κατανάλωσης η δεσπόζουσα αποσκοπούσε στην άσκηση πίεσης προς τους χονδρεμπόρους, προκειμένου να περιορίσουν ή και να διακόψουν τη διακίνηση ανταγωνιστικών σημάτων.³¹²

Την εν λόγω πρακτική περιέγραψε επίσης, στην ένορκη κατάθεσή του που υποβλήθηκε στην ΕΑ, υπάλληλος της ΜΥΘΟΣ αναφέροντας μεταξύ άλλων τα εξής: i) «στην περιοχή ... οι πωλητές της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ άρχισαν να προσεγγίζουν διάφορους χονδρεμπόρους της περιοχής που είτε δούλευαν ήδη τα προϊόντα της αποκλειστικά είτε διανέμουν και τα δικά μας προϊόντα στους οποίους έταζαν να αναθέσουν τμήμα των τριγωνικών πωλήσεων (πρακτορεία) της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ μετά το κλείσιμο του υποκαταστήματός της υπό την αυστηρή και απαραίτητη προϋπόθεση να διακόψουν αμέσως κάθε σχέση και επαφή με την εταιρία μας και τα προϊόντα της, απειλώντας τους ταυτόχρονα ότι εάν δεν συμμορφωθούν με αυτό θα προχωρήσουν και σε άλλα μέτρα υπονοώντας την διακοπή ή την επί τα χείρω τροποποίηση της μέχρι τότε συνεργασίας τους». .... iii) «Όμοιες απειλές έχουν δεχτεί και χονδρέμποροι στην περιοχή της Ηπείρου που αρνούνται να συνεργαστούν μαζί μας φοβούμενοι “τα αντίποινα” της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ και συγκεκριμένα την απώλεια των τριγωνικών πωλήσεών της στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου ...». iv) «Στην περίπτωση της .... χονδρεμπόρου ..., υπήρξαν απειλές για διακοπή της εξυπηρέτησης των τριγωνικών πωλήσεων της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ αμέσως μόλις διαπιστώθηκε ότι φέτος οι πωλήσεις μας προς αυτούς πενταπλασιάστηκαν». Επίσης, το 2012 πρόσωπο και από άλλη ανταγωνίστρια εταιρία ανέφερε ότι η AZ χρησιμοποιούσε ως μοχλό πίεσης την ανάθεση αυτού του τύπου συνεργασίας, προκειμένου να διατηρήσει τη θέση της, να αποφύγει τυχόν μειώσεις στις πωλήσεις των προϊόντων της μελλοντικά και τελικά να εκτοπίσει τους ανταγωνιστές της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την κατάθεσή του «μία χονδρεμπορική επιχείρηση σαφέστατα ενδιαφέρεται να συμμετέχει στο σύστημα τριγωνικών πωλήσεων δεδομένου ότι με αυτόν τον τρόπο αποκτά ένα σίγουρο εισόδημα που προκύπτει από την παροχή υπηρεσιών αποθήκευσης και διανομής. Η επιλογή χονδρεμπορικής επιχείρησης για τη συμμετοχή στο σύστημα τριγωνικών πωλήσεων συνιστά μοχλό πίεσης προς τις τελευταίες. Αυτό είναι κάτι που ισχύει μάλιστα για την Αθηναϊκή Ζυθοποιία. [...] Εάν οι πωλήσεις σε προϊόντα της εταιρίας (της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας) οι οποίες προκύπτουν από το τμήμα της ανεξάρτητης εμπορίας της επιχείρησης βαίνουν μειούμενες υπάρχει ο κίνδυνος να χάσει το

³¹² ΕΑ 590/2014, σελ. 372-373.

“προνόμιο” της τριγωνικής πώλησης. Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία δύναται να διαγνώσει εάν η πτώση πωλήσεων οφείλεται σε εκτοπισμό αυτής έναντι ανταγωνιστών ή είναι αποτέλεσμα των συνθηκών της αγοράς π.χ. πτώση τουρισμού, μείωση ζήτησης κ.α.».³¹³

3.6.4.2.B. Η ευνοϊκότερη μεταχείριση χονδρεμπόρων μέσω προσφοράς υψηλότερων παροχών

Η διακριτική μεταχείριση ορισμένων χονδρεμπορικών επιχειρήσεων που συνεργάζονταν με την ΑΖ έναντι άλλων ανάλογα με την τήρηση της αποκλειστικότητας ή όχι όσον αφορά στην προμήθεια προϊόντων ζύθου, γίνεται ευκολότερα αντιληπτή μέσα από τις καταθέσεις εκπροσώπων επιχειρήσεων χονδρεμπορίου που επί χρόνια βρίσκονταν σε δυσμενέστερη θέση από τις άλλες εταιρίες που βρίσκονταν στο ίδιο κανάλι διανομής, με μόνη αιτία για αυτή τη διαφοροποίηση την επιλογή τους να συνεργάζονται και με άλλες εταιρίες παραγωγής ζύθου. Ειδικότερα, το 2006 καταθέτοντας ενώπιον της Υπηρεσίας επιχειρηματίας χονδρεμπορικής επιχείρησης δήλωσε ότι : «Μόνο κατά το τελευταίο έτος λάβαμε μικρή ποσότητα διαφημιστικού υλικού, που προοριζόταν για τα τελικά σημεία πώλησης. Μέχρι τότε δεν είχα λάβει τίποτε και όταν ζητούσα διαφημιστικό υλικό για τα τελικά σημεία πώλησης, το έδινε απευθείας η Αθηναϊκή Ζυθοποιία σε αυτά. Γνωρίζω βέβαια, ότι κατά την ίδια χρονική περίοδο, άλλοι χονδρέμποροι στην ίδια περιοχή λάμβαναν πολύ σημαντικές παροχές που προορίζονταν για τα τελικά σημεία πώλησης. Σημειώνω δε ότι, σε πολλές περιπτώσεις, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία προέβαινε σε απευθείας συμφωνίες με τα τελικά σημεία των ανταγωνιστών χονδρεμπόρων. Το γεγονός αυτό με καθιστούσε λιγότερο ανταγωνιστική σε σχέση με τους άλλους χονδρεμπόρους, καθώς τα τελικά σημεία πώλησης προτιμούσαν να συνεργαστούν με εκείνους και όχι με εμένα, αφού λάμβαναν καλύτερες παροχές και έδιναν την εντύπωση ότι είχαν μεγαλύτερη υποστήριξη από την πλευρά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Συγκεκριμένα, άκουγα ότι ο κος [...], ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος χονδρέμπορος στο νομό [...] και λάμβανε σημαντικές παροχές, είναι το “παιδί της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας”». Άλλος χονδρέμπορος στην ένορκη κατάθεσή του το έτος 2006 επισήμανε αντίστοιχα ότι: «Παρόλο που διακινούσα μεγάλες ποσότητες των προϊόντων της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, η ποσότητα του διαφημιστικού υλικού που μου χορηγούσε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία ήταν πάρα πολύ μικρή σε σύγκριση με την ποσότητα διαφημιστικού υλικού που χορηγούσε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία σε άλλους χονδρεμπόρους, που διακινούσαν τις ίδιες περίπου με εμένα ποσότητες των προϊόντων της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Ο λόγος για τον οποίο μου χορηγούνταν τόσο μικρές ποσότητες διαφημιστικού υλικού είναι η μη αποκλειστική συνεργασία μου με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία».³¹⁴

Παρομοίως, ιδιοκτήτης χονδρεμπορικής επιχείρησης που δραστηριοποιούνταν κατά την περίοδο της έρευνας τόσο στη χονδρική όσο και στη λιανική πώληση ποτών στη σχετική

³¹³ ΕΑ 590/2014, σελ. 373-375.

³¹⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 377-378.

ένορκη κατάθεσή του ανέφερε ότι: «Κατά τη διάρκεια της απασχόλησής μου στην [...], διαπίστωσα ότι υπάρχουν νυχτερινά καταστήματα, με τα οποία η Αθηναϊκή Ζυθοποιία έχει κάνει απευθείας συμφωνία.... Το 2004-2005, τα καταστήματα-πελάτες μας .... μαθαίνοντας ότι τα ανταγωνιστικά καταστήματα λαμβάνουν παροχές από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, και εξαιτίας των συμφωνιών αυτών, απαιτούσαν τη σύναψη αντίστοιχων συμφωνιών, διότι διαφορετικά θα διέκοπταν τη συνεργασία μας και θα απευθύνονταν σε άλλο χονδρέμπορο, τον [...], έτσι ώστε να λαμβάνουν τις ίδιες παροχές. Συγχρόνως, συζητούσαμε τρόπους συνεργασίας με ένα από τα καταστήματα αυτά ...., οι οποίοι με ρωτούσαν αν η συμφωνία με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία μπορεί να διατηρηθεί και σε συνεργασία με τη δική μας επιχείρηση ως προμηθευτή. Επικοινωνήσα τότε με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία και ζήτησα την επιβεβαίωση ότι οι συμφωνίες αυτές θα εξακολουθούσαν να ισχύουν. Τα στελέχη της Αθηναϊκής με προέτρεψαν να μην αρχίσω πόλεμο λιανικής με τον αντίστοιχο χονδρέμπορο». Στη συνέχεια, ο εν λόγω χονδρέμπορος αναφέρθηκε και σε διαγωνισμό για την προμήθεια προϊόντων ζύθου, στον οποίο αποφάσισε να μη λάβει μέρος, διότι πληροφορήθηκε ότι, κατά παράβαση των νόμιμων διαδικασιών, το αποτέλεσμα του διαγωνισμού όριζε η ΑΖ, επιλέγοντας το χονδρέμπορο που θα κέρδιζε, μέσω της παροχής σε αυτόν μεγαλύτερης έκπτωσης.³¹⁵

3.6.4.2.Γ. Η πιστωτική πολιτική της ΑΖ και η διακριτική πιστωτική μεταχείριση των χονδρεμπόρων

Η πιστωτική πολιτική που εφαρμόζε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία μπορεί να συνοψιστεί στην επιβολή συγκεκριμένων όρων, η τήρηση των οποίων συνδεόταν άμεσα με τον καθορισμό του αριθμού των ημερών πληρωμής εκ μέρους του πελάτη, βάσει της τιμολογηθείσας αξίας των αγορών του. Για μια εταιρία, δε, του μεγέθους της Αθηναϊκής, η πιστωτική πολιτική έπαιξε σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της εμπορικής συνεργασίας μεταξύ πελάτη και προμηθευτή. Ειδικότερα, το καθοριζόμενο για την εκάστοτε συνεργαζόμενη χονδρεμπορική εταιρία περιθώριο αποπληρωμής επηρέαζε άμεσα τη δυνατότητα και τις ανάγκες ρευστότητας του εν λόγω πελάτη και συνακόλουθα το κεφάλαιο κίνησης της επιχείρησής του, που σε περίπτωση πίεσης από τη δεσπόζουσα πιθανότητα θα χρειαζόταν να καταφύγει στο δανεισμό. Ως εκ τούτου, το περιθώριο των ημερών που η ΑΖ χορηγούσε στον κάθε πελάτη για την πληρωμή των αγορών του και η τυχόν επεικέστερη ή ανελαστική αντίστοιχα στάση της απέναντι σε αυτόν διαμόρφωνε ουσιαστικά το βαθμό χρηματοδότησης του χονδρεμπόρου από ξένα κεφάλαια, θέτοντας την πιστωτική πολιτική ως σημαντική πτυχή και εργαλείο της εμπορικής πολιτικής της δεσπόζουσας εταιρίας.³¹⁶

Ειδικότερα, η Επιτροπή Ανταγωνισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία πράγματι χρησιμοποιούσε συστηματικά συγκεκριμένη πιστωτική πολιτική ως εργαλείο επιχειρηματικής στρατηγικής, παρά τη σχετική άρνησή της στο πλαίσιο της

³¹⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 378.

³¹⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 379.

έρευνας³¹⁷. Μάλιστα, η ΑΖ αντάμειβε μέσω της πολιτικής της αυτής την τήρηση της αποκλειστικότητας ή την επίτευξη προσυμφωνηθέντων στόχων ως προς την αγορά των προϊόντων της και από την άλλη πλευρά ασκούσε πιέσεις και οδηγούσε σε ανταγωνιστικό μειονέκτημα τους μη αποκλειστικούς χονδρεμπόρους-αντισυμβαλλομένους της που συνεργάζονταν μαζί της, εφόσον η μείωση της πίστωσης εμπόδιζε τους τελευταίους να παράσχουν ανταγωνιστικούς όρους στα τελικά σημεία, τα οποία τελικά επέλεγαν τη συμφερότερη οικονομικά συνεργασία με τους ευνοούμενους, «πιστούς» χονδρεμπόρους³¹⁸. Η τακτική, δε, αυτή της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας οδηγούσε σε διακριτική μεταχείριση όμοιων πελατών της, μέσω της εφαρμογής των παρακάτω ειδικότερων πρακτικών:

α) Χορήγηση αυξημένων πιστώσεων σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και περιόδους ανατιμήσεων, ως παροχή κινήτρου για την αύξηση των αγορών, με τελικό στόχο την αποθεματοποίηση

Πιο συγκεκριμένα, από δηλώσεις των ίδιων των χονδρεμπορικών επιχειρήσεων, που ερωτήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας της Επιτροπής Ανταγωνισμού, προέκυψε ότι η δεσπόζουσα ΑΖ παρουσιαζόταν ιδιαίτερα ελαστική στην πιστωτική της πολιτική παρέχοντας παρατάσεις στις προθεσμίες πληρωμής και χορηγώντας αυξημένες πιστώσεις προς τους χονδρεμπόρους, τόσο κατά τη θερινή σεζόν όσο και κατά τις περιόδους ανατίμησης στην τιμή πώλησης των προϊόντων μύρας. Με αυτό τον τρόπο, η δεσπόζουσα επιχειρούσε να ασκήσει πίεση στις συνεργαζόμενες χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, οι οποίες, επιδιώκοντας να ωφεληθούν οικονομικά από τους ευνοϊκότερους όρους πίστωσης της ΑΖ, προμηθεύονταν όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων ζύθου της τελευταίας, καλύπτοντας το σύνολο ή μεγάλο βαθμό των αναγκών τους σε προϊόντα μύρας. Με τη δημιουργία, επομένως, υψηλών αποθεμάτων ή και την κάλυψη ακόμη της δυναμικότητας των χονδρεμπορικών επιχειρήσεων με προϊόντα της Αθηναϊκής, δεν υπήρχαν πλέον ιδιαίτερα περιθώρια αγορών ανταγωνιστικών σημάτων. Συνακόλουθα, η δεσπόζουσα καταλάμβανε τη «μερίδα του λέοντος» στην πώληση προϊόντων ζύθου αυξάνοντας κατά πολύ τα κέρδη της, ενώ οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις περιοριζόνταν σημαντικά ή αποκλείονταν για τα συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα από τη σχετική αγορά, σε περιόδους μάλιστα που ήταν οι πιο επικερδείς για τον κλάδο της ζυθοποιίας (όπως είναι διαχρονικά η καλοκαιρινή σεζόν).³¹⁹

β) Απόκλιση από τη γενική πιστωτική πολιτική της ΑΖ ως κίνητρο για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων

Όπως προέκυψε από δηλώσεις χονδρεμπόρων στο πλαίσιο της έρευνας της ΕΑ, η ιδιαίτερη επιείκεια και ελαστικότητα που επιδείκνυε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία ως προς την εφαρμογή της πιστωτικής πολιτικής της απέναντι σε ορισμένες χονδρεμπορικές επιχειρήσεις

³¹⁷ Με βάση τις απαντήσεις της Αθηναϊκής που δόθηκαν στις 21.07.2008 στο πλαίσιο επιτόπιου ελέγχου της ΕΑ.

³¹⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 381.

³¹⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 381-382, 387.

ενδεχομένως οφειλόταν και σε λόγους διευκόλυνσης ή ανταμοιβής του αντισυμβαλλομένου χονδρεμπόρου για την επίτευξη στόχων αναφορικά με τον όγκο αγορών του σε προϊόντα της δεσπόζουσας. Ενδεικτικά, εκπρόσωπος χονδρεμπορικής εταιρίας που είχε άμεση συνεργασία με την AZ κατά τα έτη 1994-2002, αναφέρθηκε σε ένορκη κατάθεσή του το 2006 στην πρακτική χορήγησης υψηλότερων πιστώσεων ως αντάλλαγμα για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων πωλήσεων, επισημαίνοντας ότι: «[τ]ο δεύτερο χρόνο [ΣτΣ: ενν. της συνεργασίας του με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία] η Αθηναϊκή έθεσε στόχο ποσότητας [...], με αντάλλαγμα καλύτερες παροχές, καλύτερη πίστωση και καλύτερη υποστήριξη στην αγορά» προσθέτοντας ότι «...Η διακύμανση της πίστωσης εξαρτάτο από την επίτευξη της στοχοθέτησης και την αποκλειστική προμήθεια των προϊόντων. Όταν αποδεχόμουν τους όρους της συμφωνίας που μου έθεταν, η πίστωση γινόταν [...]». Παρόμοια είναι και η δήλωση το έτος 2007 του τότε Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου της επιχείρησης «...μέσα στο πλαίσιο προωθητικών ενεργειών και επίτευξης στόχων, κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, δίνεται μια παράταση [...]».³²⁰

γ) Μείωση ή διακοπή του περιθωρίου πίστωσης προς χονδρεμπόρους ως μέσο «τιμωρίας» για τη διακίνηση και ανταγωνιστικών προϊόντων

Η Μύθος Ζυθοποιία ανέφερε³²¹ χαρακτηριστικά ως μεθόδους της AZ που δημιουργούν προβλήματα και στρεβλώσεις στην αγορά μύρας: 1) την προσφορά ευνοϊκότερων όρων πίστωσης σε χονδρεμπόρους που δεν προμηθεύονταν προϊόντα από την καταγγέλλουσα ΜΥΘΟΣ και 2) τη χορήγηση ανοιχτών, μακροπρόθεσμων δανείων σε συνδυασμό με υψηλές πιστώσεις, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σχέσεων εξάρτησης με τη δεσπόζουσα AZ, ειδικά υπό τον φόβο της απώλειας των οικονομικών αυτών πλεονεκτημάτων σε περίπτωση συνεργασίας με ανταγωνιστές της Αθηναϊκής. Χαρακτηριστικά, υπάλληλος της ΜΥΘΟΣ κατέθεσε ενόρκως για συγκεκριμένο επιχειρηματία ότι όταν ξεκίνησε η συνεργασία του με τη ΜΥΘΟΣ, το 1998, «η αντίδραση της Αθηναϊκής ήταν να “γυρίσει” τον τρόπο πληρωμής του πελάτη από πίστωση σε μετρητοίς για χρονικό διάστημα περίπου ενός χρόνου». Στην ίδια κατάθεση αναφέρθηκε και η περίπτωση χονδρεμπορικής επιχείρησης, στην οποία, κατά το έτος 2004, την ώρα της παραλαβής φορτίου μύρας “Μύθος” έτυχε να είναι παρών στο χώρο της επιχείρησης πωλητής της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Σύμφωνα, λοιπόν, με όσα κατέθεσε ο υπάλληλος: «Η σχεδόν άμεση αντίδραση της Αθηναϊκής ήταν να ζητήσει από τον πιο πάνω πελάτη να πληρώσει σε διάστημα μικρότερο του μήνα το υπόλοιπο που είχε σε μεταχρονολογημένες επιταγές, πριν τις ημερομηνίες “λήξης” τους». Πέραν των καταθέσεων³²² που προσκόμισε η ΜΥΘΟΣ για την απόδειξη των ανωτέρω ισχυρισμών της, επισύναψε στην καταγγελία της και κατάλογο με περιπτώσεις χονδρεμπορικών επιχειρήσεων

³²⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 388-389.

³²¹ Βλ. την υπ’ αριθ. πρωτ. 4291/18.07-05 υποβολή στοιχείων, καθώς και την υπ’ αριθ. πρωτ. 8461/29.12.06 καταγγελία.

³²² Βλ. σχετικά την υπ’ αριθ. πρωτ. 6238/29.10.07 συμπληρωματική υποβολή στοιχείων της Μύθος Ζυθοποιίας.

που δέχθηκαν πιέσεις ως προς τον τρόπο και τους όρους πληρωμής της ΑΖ ή με το φόβο μείωσης του πλαφόν, προκειμένου να διακόψουν τη συνεργασία τους με την ανταγωνίστρια ΜΥΘΟΣ.³²³

Αντίστοιχα και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης αναφέρθηκε σε υπόμνημά της³²⁴ σε παρόμοιες πρακτικές αποκλεισμού του σήματός της «Βεργίνα» από τη σχετική αγορά ως εξής: «Κατά την εξεταζόμενη κρίσιμη χρονική περίοδο [ΣτΣ: αναφέρεται στα έτη 2001-2007] η Αθηναϊκή Ζυθοποιία είχε θέσει ως στόχο τον αποκλεισμό της Βεργίνας μέσω εφαρμογής αντιανταγωνιστικών πρακτικών οι οποίες ασκούσαν πίεση σε ανεξάρτητους διανομείς/χονδρεμπόρους. Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία ακολουθούσε την τακτική “καρότο και μαστίγιο”. Όποτε ένας χονδρέμπορος ή λιανέμπορος αποφάσιζε να εφοδιάσει το κατάστημά του με μύρα Βεργίνα, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία προέβαινε σε μία επιθετική πολιτική: κάθε φορά που ένας αντιπρόσωπος δεν συμμορφωνόταν με την πολιτική της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, αντιπρόσωποι ... επισκέπτονταν τα σημεία πώλησης και εξέφραζαν τη δυσαρέσκεια της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, έλεγχαν τα τιμολόγια και τα αποθέματα και προέβαιναν σε απειλές. Η πίστωση και τα πιστωτικά όρια μειώνονταν, επιταγές οι οποίες είχαν χορηγηθεί υπό τη μορφή εγγύησης ξαφνικά εμφανιζόντουσαν προς πληρωμή, οι παραδόσεις καθυστερούσαν. Οι χονδρέμποροι πληροφορούνταν ότι δεν μπορούν να παραλάβουν προϊόντα της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας με δικά τους μεταφορικά μέσα».³²⁵

Επιπλέον, σε συμπληρωματικό υπόμνημά της³²⁶ η ΖΜΘ παρέθετε δηλώσεις χονδρεμπόρων επί των συγκεκριμένων πρακτικών της ΑΖ, μεταξύ των οποίων και την εξής: «...ένας μικρός/μεσαίος χονδρέμπορος ...δήλωσε το 2012 ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία εμπόδιζε τους χονδρεμπόρους από το να πουλήσουν Βεργίνα χρησιμοποιώντας διάφορους τρόπους, που κυμαίνονταν από την άμεση πίεση στους χονδρεμπόρους (χρησιμοποιώντας την υψηλή πίστωση την οποία ... αυτοί θα απολάμβαναν από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία) έως λιγότερο εμφανείς τακτικές όπως η σκόπιμη καθυστέρηση της προμήθειας προϊόντων των χονδρεμπόρων αυτών, χρησιμοποιώντας δικαιολογίες ότι δεν υπήρχαν διαθέσιμα φορτηγά να διασφαλίσουν τον εφοδιασμό». Επίσης, όταν χονδρεμπορικές επιχειρήσεις είχαν παράλληλες εισαγωγές είχε αναφερθεί ότι η ΑΖ «... παύει την πίστωση του πελάτη και απαιτεί άμεση καταβολή του υπολοίπου, κάτι το οποίο θα μπορούσε να καταστρέψει οικονομικά τον χονδρέμπορο», ενώ σύμφωνα με τις αναφορές της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης μία άλλη πρακτική της Αθηναϊκής ήταν «... ο έλεγχος των αποθηκών των χονδρεμπόρων (το επίπεδο αποθεμάτων με τα προϊόντα τους) πιέζοντας συνεχώς για περισσότερη παρουσία των προϊόντων της στις αποθήκες τους. Εάν τα αποθέματα της ΑΖ είναι μειωμένα και υπάρχει παρουσία άλλων μυρών τότε: Εάν ο χονδρέμπορος δεν έχει καμία οικονομική δέσμευση με την ΑΖ, τότε η εταιρία του κάνει προσφορά (εκπτώσεις, μεγαλύτερη πίστωση (πλαφόν), μεταχρονολογημένη επιταγή με λήξη [...], διάφορα προωθητικά – ποτήρια κτλ). Εάν ο

³²³ ΕΑ 590/2014, σελ. 390-391.

³²⁴ Βλ. υπ' αριθ. πρωτ. 9440/29.11.12 υπόμνημα της ΖΜΘ.

³²⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 392.

³²⁶ Βλ. υπ' αριθ. πρωτ. 2173/07.03.13 συμπληρωματικό Υπόμνημα.

χονδρέμπορος είναι οικονομικά δεσμευμένος τότε η εταιρία τον απειλεί πως θα του μειώσει [...] πίστωσης ή το πλαφόν του».³²⁷

Αξίζει να επισημανθεί η -μεταξύ πολλών άλλων- περίπτωση επιχειρηματία χονδρεμπόρου από το νομό Ηρακλείου που κατέθεσε ενόρκως ότι όταν εμφανίστηκαν στην αγορά του Ηρακλείου τα πρώτα ανταγωνιστικά σήματα «Lowenbrau» και «Carlsberg», η Αθηναϊκή Ζυθοποιία άλλαξε την πιστωτική της πολιτική και μείωσε συνακόλουθα το χρονικό περιθώριο των πιστώσεων σε όσους χονδρεμπόρους είχαν αναπτύξει συνεργασία και με τις ανταγωνιστικές εταιρίες που διακινούσαν τις ως άνω μπίρες. Επιπλέον, αναφερόμενος στις πιέσεις που δέχθηκε ως προς τους όρους πληρωμής ο χονδρέμπορος ανέφερε ότι: «[η] αντίδραση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας ήταν να περιορίζει όλο και περισσότερο τις πιστώσεις, να μου ζητά να σταματήσω να πουλάω ΒΕΡΓΙΝΑ για να με στηρίξει στην αγορά και να προσπαθεί να απομακρύνει τη ΒΕΡΓΙΝΑ από τα τελικά σημεία πώλησης που την είχα τοποθετήσει. Αυτό το τελευταίο γινόταν μέσω άλλων χονδρεμπόρων, που πλησίαζαν τα τελικά σημεία πώλησης, απομάκρυναν τα κιβώτια της ΒΕΡΓΙΝΑΣ, προφανώς αγοράζοντάς τα, και τα αντάλλασσαν με κιβώτια της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, περισσότερα σε αριθμό από αυτά της ΒΕΡΓΙΝΑ που αγόραζαν/απομάκρυναν. Όλα αυτά μάλιστα συνέβαιναν ενώ εγώ εξακολουθούσα να διακινώ κατά [85-95]% προϊόντα της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Η Αθηναϊκή ... ήθελε να μην διακινώ καθόλου μπίρα ΒΕΡΓΙΝΑ. Αποτέλεσμα όλων αυτών των ενεργειών ... ήταν να αρχίσω σιγά – σιγά να χάνω τα τελικά σημεία πώλησης, που ήταν πελάτες μου, με συνέπεια να μειωθεί σημαντικά το πελατολόγιό μου ... . Πέραν των ανωτέρω, η Αθηναϊκή ... ακολουθούσε έναντι μου και την ακόλουθη πολιτική: ενώ στα τιμολόγια χρέωνε τα κενά και το περιεχόμενο μαζί, στην αποπληρωμή δε δεχόταν πίσω τα κενά αλλά ζητούσε να καταβάλω όλο το ποσό τοις μετρητοίς ... . Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να παρουσιάζω μεγάλο πρόβλημα ρευστότητας, καθώς έπρεπε να εξοφλώ τις επιταγές με ρευστό και ταυτόχρονα προπλήρωνα, μέσω της παράδοσης στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία των κενών, και την αξία επόμενων παραγγελιών. Την τακτική αυτή ακολουθούσε ... κυρίως το χειμώνα, μετά τη λήξη της τουριστικής περιόδου, όπου και οικονομικά επικρατούσε μεγαλύτερη στενότητα ... . Επίσης, με αυτόν τον τρόπο .... Αναγκαζόμουν να παίρνω μόνο ή κυρίως, ποσότητες μπίρας της Αθηναϊκής ..., αφού τις είχα με τον παραπάνω τρόπο ήδη πληρώσει. Από όσο γνωρίζω, σε αποκλειστικούς συνεργάτες της δεν ακολουθούσε αυτήν την πρακτική ... . Ως συνέπεια όλων αυτών των πιέσεων, αναγκάστηκα τον Ιούλιο του 2002 να σταματήσω να εμπορεύομαι τη ΒΕΡΓΙΝΑ».³²⁸

δ) Η εξασφάλιση των συναλλαγών της ΑΖ μέσω της επιβολής πλαφόν αγορών και της λήψης εγγυήσεων/εμπράγματων ασφαλειών

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία εφάρμοζε διάφορες εμπορικές πρακτικές στο πλαίσιο της άσκησης πιστωτικής πολιτικής και μείωσης του συναλλακτικού κινδύνου, μεταξύ των οποίων

³²⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 392-393.

³²⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 397-398.

ήταν η επιβολή ανώτατου πιστωτικού ορίου αγορών (plafond) ανά πελάτη/χονδρέμπορο και η λήψη εμπράγματων ασφαλειών ή εγγυητικής επιστολής τραπέζης εκ μέρους του τελευταίου. Σύμφωνα, μάλιστα, με αναφορές της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης, η ΑΖ επέβαλλε την παροχή εγγυήσεων εκ μέρους των χονδρεμπόρων-πελατών της ως έναν ακόμη μοχλό πίεσης για την επίτευξη του τελικού στόχου της αποκλειστικότητας και συγκεκριμένα ο βασικός σκελετός αυτής της επιχειρηματικής πολιτικής περιλάμβανε μεταξύ άλλων και: «... Την αύξηση του πιστωτικού ορίου σε περίπτωση τήρησης αποκλειστικότητας, την παροχή εγγυήσεων/ασφαλειών σε περίπτωση μη τήρησης όρων αποκλειστικότητας (λευκές επιταγές για την διασφάλιση τήρησης πιστωτικών ορίων, μετακύλιση εκπτώσεων, υποθήκες κ.α.). Το περιεχόμενο των όρων εμπορικής συνεργασίας με τον κάθε χονδρέμπορο μεταβαλλόταν σε περίπτωση εφαρμογής όρου αποκλειστικότητας, ειδικά ως προς τη συχνότητα και τα ποσά για τα οποία οι λευκές επιταγές εμφανίζονταν προς πληρωμή».³²⁹

Ειδικότερα, όσον αφορά στις εμπράγματα ασφάλειες και συγκεκριμένα στην πρακτική των προσημειώσεων σε βάρος ακινήτων ιδιοκτησίας χονδρεμπόρων και μάλιστα σε υψηλότερο ποσοστό³³⁰, ως ένα ακόμη εργαλείο για τη δέσμευση των πελατών της δεσπόζουσας Αθηναϊκής, είναι λεκτέα τα εξής: Σύμφωνα με το από 28.02.2014 υπόμνημα της καταγγέλλουσας ΜΥΘΟΣ, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία απαιτούσε συστηματικά να εγγράφονται προσημειώσεις υποθηκών σε βάρος είτε εμπορικών είτε προσωπικών ακινήτων των φορέων των πελατών της ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90, πολιτική που συνεχίστηκε και κατά την επόμενη δεκαετία. Σύμφωνα με την καταγγέλλουσα τα βάρη αυτά αποτελούσαν «ανοιχτές» κατ' ουσίαν εξασφαλίσεις υφιστάμενων ή και μελλοντικών οφειλών προς την ΑΖ από τη γενική εμπορική συνεργασία τους, δεν κάλυπταν δηλαδή συγκεκριμένη οφειλή ή ρύθμιση αποπληρωμής χρέους.³³¹

Η ΜΥΘΟΣ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: α) Η καταγγελλόμενη αποκτούσε εξασφαλίσεις κυρίως σε ακίνητα ιδιοκτησίας των φορέων, διαχειριστών και διοικητών των επιχειρήσεων αυτών και όχι σε ακίνητα των ίδιων των επιχειρήσεων, β) οι προσημειώσεις παραχωρούνταν «συναινετικά» από τους χονδρεμπόρους και αφορούσαν συνήθως την εξασφάλιση μελλοντικών πιστώσεων και όχι συγκεκριμένων, υπαρχουσών οφειλών, γ) στις περισσότερες περιπτώσεις οι εγγραφές εμπράγματων ασφαλειών είχαν λάβει χώρα στις αρχές και τα μέσα της δεκαετίας του '90 και διατηρούνταν μέχρι και τη συζήτηση της υπόθεσης της Αθηναϊκής ενώπιον της ΕΑ, δηλαδή κάλυπταν μια χρονική περίοδο 20 ετών και δ) σε όλες τις περιπτώσεις εγγραφών οι βαρυνόμενοι χονδρέμποροι συνεργάζονταν κυρίως αν όχι αποκλειστικά με την ΑΖ. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τα στοιχεία και τις αιτιάσεις της ΜΥΘΟΣ, η καταγγελλόμενη επιτύγχανε με τον τρόπο αυτό τη δέσμευση των εμπόρων, δεδομένου ότι η διατήρηση επί μακρό χρονικό διάστημα και χωρίς να υπάρχει η εμπορική ανάγκη βαρών στα ιδιωτικά τους ακίνητα -μεταξύ των οποίων κατοικίες και πατρικά με

³²⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 404.

³³⁰ της τάξης του 90% σύμφωνα με μαρτυρία χονδρεμπόρου το 2012.

³³¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 405.

συναισθηματική αξία-, οδηγούσε με έμμεσο πλην αποτελεσματικό τρόπο τους χονδρεμπόρους σε συμμόρφωση προς την απαίτηση για αποκλειστικότητα στη διακίνηση προϊόντων της Αθηναϊκής. Σε περίπτωση, δε, παρέκκλισης από τα συμφωνηθέντα, η αντισυμβαλλόμενη χονδρεμπορική επιχείρηση θα ερχόταν αντιμέτωπη με δυσμενείς οικονομικές επιπτώσεις τόσο σε επιχειρηματικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ατομικής περιουσίας των φορέων της όπως π.χ. ρευστοποίηση ακίνητης περιουσίας, σφράγιση επιταγών κτλ.³³²

Προκειμένου να αντικρούσει τις ανωτέρω κατηγορίες, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία αναφέρθηκε ενδεικτικά σε ορισμένες εκ των χονδρεμπορικών επιχειρήσεων που κατέθεσαν στο πλαίσιο της υπόθεσης. Ειδικότερα, αναφορικά με συγκεκριμένη εταιρία έναντι της οποίας η AZ είχε εγγράψει προσημείωση η καταγγελλόμενη ανέφερε ότι: «Η εταιρεία [...] έχει τρέχον ανεξόφλητο υπόλοιπο προς την AZ ... έχει ενυπόθηκα χρέη, πολλαπλάσιου ύψους από αυτά προς την AZ, έναντι πολλών πιστωτών, περιλαμβανομένης της ΜΥΘΟΣ η οποία μάλιστα έχει εγγράψει προσημείωση υποθήκης σε πέντε (5) ακίνητα του συγκεκριμένου χονδρεμπόρου». Σε άλλη περίπτωση, η Αθηναϊκή ανέφερε ότι: «...Το γεγονός ότι η εξάλειψη έλαβε χώρα το 2013 ενώ η απόφαση δημοσιεύθηκε το 2010 ασφαλώς δεν είναι κάτι που μπορεί να καταλογιστεί εις βάρος της AZ, καθώς προφανώς ο οφειλέτης δεν προέβη νωρίτερα στις απαιτούμενες ενέργειες για την εξάλειψη». Επίσης, η AZ αρνήθηκε ότι προέβαινε σε προσημείωση ακινήτου του φυσικού φορέα χονδρεμπορικής επιχείρησης επειδή -όπως κατηγορούνταν- αποσκοπούσε στην “άσκηση πιέσεων” στα φυσικά πρόσωπα των επιχειρηματιών και επισήμανε σχετικά ότι προέβαινε σε προσημειώσεις ακινήτων φυσικών προσώπων (ιδιοκτητών επιχειρήσεων) μόνο σε περιπτώσεις που δεν υπήρχε ακίνητη περιουσία στο όνομα της ίδιας της επιχείρησης, σύμφωνα με τη δήλωση της επιχείρησης αυτής, ή είχε ήδη παραχωρηθεί εμπράγματο βάρος σε τράπεζες ή/και άλλες επιχειρήσεις. Επιπλέον, όσον αφορά στο λόγο που παρέμεναν ακόμη συγκεκριμένες, κατά δήλωσή της λίγες στον αριθμό, προσημειώσεις, η AZ ισχυρίστηκε ότι οι εν λόγω βαρυνόμενες επιχειρήσεις εξακολουθούσαν να έχουν μεγάλο ύψους οφειλές προς αυτήν, ωστόσο δεν επεξήγησε για ποιο λόγο μειώθηκε από μέρους της δεσπόζουσας η εγγραφή βαρών σε ακίνητα των πελατών της. Εκτός των άλλων, η καταγγελλόμενη τόνισε ότι επέλεγε να μην προβαίνει σε διαδικασίες αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος των οφειλετών-χονδρεμπορικών επιχειρήσεων, τόσο επειδή αυτές ήταν χρονοβόρες και κοστοβόρες χωρίς συχνά να επιτυγχάνουν και τους εισπρακτικούς σκοπούς τους όσο και για λόγους επιείκειας έναντι των συνεργατών της χονδρεμπόρων. Παράλληλα, ανέφερε ότι η πλειοψηφία των οφειλετών της επιδίωκαν να παραμένουν εγγεγραμμένα παλαιά βάρη στα ακίνητά τους, προκειμένου να μην επιβαρυνθούν περαιτέρω από τις απαιτήσεις νέων δανειστών τους. Ωστόσο, η Επιτροπή Ανταγωνισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι κι αν ακόμη γίνονταν δεκτοί οι εν λόγω ισχυρισμοί, αυτό δεν αναιρούσε το γεγονός ότι η εγγραφή εμπράγματος βαρύνει σε ακίνητο

---

³³² EA 590/2014, σελ. 406-407.

του χονδρεμπόρου ασκούσε εκ των πραγμάτων πίεση στον εν λόγω πελάτη και τον καθιστούσε ιδιαίτερα ευάλωτο μπροστά σε τυχόν απαιτήσεις ή επιβολή συγκεκριμένων όρων -αποκλειστικότητας και άλλων- από τη δεσπόζουσα επιχείρηση, έναντι της οποίας ήταν οφειλέτης.³³³

3.6.4.2.Δ. Η άμεση ή έμμεση επιβολή εκπτώσεων στόχων πωλήσεων

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, σύμφωνα με τα ευρήματα στο πλαίσιο της έρευνας των οργάνων της ΕΑ σε 44 χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, εφάρμοζε σε ορισμένες περιπτώσεις και την πρακτική της επιβολής συγκεκριμένου στόχου πωλήσεων στους πελάτες-χονδρεμπόρους έναντι εκπτώσεων ή άλλης αντιπαροχής. Ενδεικτικά αναφέρεται σε κατάθεση αναφορικά με την εν λόγω πρακτική ότι: «στα έτη προ του 2005 υπήρχαν περιπτώσεις επιχειρήσεων, κυρίως χονδρεμπορικών, που αρνούνταν να αγοράσουν ποσότητες από ανταγωνιστικές της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας επιχειρήσεις ..., επειδή η Αθηναϊκή Ζυθοποιία είχε θέσει στόχους πωλήσεων με αντάλλαγμα υψηλών παροχών τις οποίες θα διακινδύνευαν να χάσουν εάν δεν έπιαναν το στόχο. Η ζημία συνίστατο στην απώλεια του συνολικού ύψους της παροχής που θα έδινε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία με την επίτευξη του στόχου. Μετά το 2005 και σίγουρα μετά το 2010 δεν έχω αντιμετωπίσει τέτοια πρακτική». Περαιτέρω, τη θέση στόχων πωλήσεων εκ μέρους της ΑΖ επισήμανε και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, σύμφωνα με την οποία: «εκ της πληροφόρησής μας μέσω των χονδρεμπόρων προκύπτει ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία σε ορισμένες περιπτώσεις έθετε στόχους η επίτευξη των οποίων οδηγούσε στην παροχή εκπτώσεων στους χονδρεμπόρους καθώς και ότι αυτοί οι στόχοι ήταν μηνιαίοι και καθορίζονταν βάσει των αγορών τους κατά τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους, προσαυξημένων κατά ένα ποσοστό. Ορισμένοι χονδρέμποροι μάλιστα έχουν παραπονεθεί ότι οι στόχοι ουσιαστικά ταυτίζονταν με το σύνολο των πωλήσεών τους». Παράλληλα, η ΖΜΘ αναφέρθηκε και στην ύπαρξη αναδρομικών εκπτώσεων πίστης «υπό τον όρο της επίτευξης συγκεκριμένου στόχου αγορών. Ειδικότερα, η έκπτωση αυτή παρεχόταν επί των ετήσιων αγορών οι οποίες πραγματοποιούνταν εντός του χρόνου Ν εφόσον οι αγορές οι οποίες πραγματοποιούνταν κατά τον χρόνο Ν ήταν ίδιες με τις αγορές κατά το χρόνο Ν μείον ένα». Σύμφωνα, δε, και με μαρτυρίες συνεργαζόμενων χονδρεμπόρων η στοχοθέτηση αυτή λάμβανε χώρα στο πλαίσιο σχετικής συμφωνίας, καθοριζόταν πάντα «μονομερώς» από την καταγγελλόμενη και ήταν πάντοτε «υψηλή» με τάση «ανοδική», ενώ η τιμολογιακή πολιτικής της ΑΖ διαφοροποιούνταν ανάλογα με τον πραγματοποιούμενο «όγκο πωλήσεων της κάθε εταιρίας και την καλή θέληση του προμηθευτή ...».³³⁴

³³³ ΕΑ 590/2014, σελ. 407-408.

³³⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 409-411.

3.6.4.2.E. Η εν γένει τιμωρητική συμπεριφορά της ΑΖ απέναντι στους μη αποκλειστικούς χονδρεμπόρους

Από τα στοιχεία της έρευνας που διεξήχθη από τα όργανα της Επιτροπής Ανταγωνισμού προέκυψε ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία ασκούσε πιέσεις στις συνεργαζόμενες χονδρεμπορικές επιχειρήσεις, ζητώντας τους να περιορίσουν ή ακόμη και να διακόψουν τελείως την εμπορία και τη διακίνηση ανταγωνιστικών σημάτων, με απώτερο σκοπό τον εκτοπισμό των τελευταίων και τη διατήρηση της δεσπόζουσας θέσης της στη σχετική αγορά. Στο πλαίσιο αυτό, εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν περιπτώσεις στις οποίες η εταιρία προσέφερε -πλην της διακριτικής μεταχείρισης ως προς την πιστωτική της πολιτική- χρηματικές και άλλου είδους παροχές σε μη αποκλειστικούς χονδρεμπόρους, σε συνδυασμό με τον κίνδυνο απόσυρσης ήδη παρεχόμενων προσφορών ως «αντίποινα» για τη διακίνηση ανταγωνιστικών σημάτων. Ένα τέτοιο είδος παροχής είναι η προσφορά εξαγοράς των ανταγωνιστικών προϊόντων και παροχών. Η Μύθος Ζυθοποιία υποστήριξε μάλιστα ότι: «[σ]ε πολλές μάλιστα περιπτώσεις η ΑΘΗΝΑΪΚΗ φτάνει στο σημείο να ζητούν από τους πελάτες μας να καλύψουν πλήρως την αξία των προϊόντων μας που υπάρχουν στο στοκ τους, όπως επίσης και τις προωθητικές ενέργειες που έχουμε χορηγήσει (sticker έκπτωσης κ.λ.π.) μόνο και μόνο για να σταματήσουν να πωλούν τα δικά μας προϊόντα και να πωλούν αποκλειστικά τα προϊόντα της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ». Προς επίρρωση των ισχυρισμών της η Μύθος αναφέρθηκε σε διάφορα παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων όπως «... είναι η περίπτωση της εταιρείας [...], χονδρεμπόρου ... όπου την επισκέφτηκαν πωλητές της ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ οι οποίοι, αφού είδαν ότι είχε προϊόντα ΜΥΘΟΣ (500 κιβώτια περίπου) της πρότειναν να της καλύψουν πλήρως την αξία των σχετικών προωθητικών ενεργειών ..., με μετρητά φτάνει να γυρίσει πίσω τα προϊόντα ΜΥΘΟΣ». Αντίστοιχες αναφορές παρέθεσε και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, σχετικά με την χορήγηση παροχών ως αντάλλαγμα για τον αποκλεισμό του σήματος «Βεργίνα» και σε αντίθετη περίπτωση την αποστέρηση των χονδρεμπόρων από τις σημαντικές αυτές παροχές. Σύμφωνα, δε, με όσα υποστήριξε «...την περίοδο 2008/2009 η Αθηναϊκή Ζυθοποιία δεν προσέφερε κανένα επιπλέον όφελος στους χονδρεμπόρους οι οποίοι επέμεναν να διανέμουν Βεργίνα και δεν προσέφερε κανένα προωθητικό υλικό, επιπλέον οφέλη ή χορηγίες εκδηλώσεων στα Τελικά Σημεία Πώλησης τα οποία ήταν πελάτες χονδρεμπόρων που διακινούσαν Βεργίνα».³³⁵

Συμπέρασμα

Από το σύνολο των στοιχείων της έρευνας και του φακέλου, καθώς και από πλήθος καταθέσεων προέκυψε ότι η καταγγελλόμενη – στο πλαίσιο της στρατηγικής διατήρησης και ενίσχυσης της δεσπόζουσας θέσης της – χρησιμοποιούσε συστηματικά και επί σειρά ετών

³³⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 413-414.

διάφορες πρακτικές αποκλεισμού των ανταγωνιστικών αυτής επιχειρήσεων, ενώ σε όσους αντισυμβαλλομένους της δεν συμμορφώνονταν προς τους όρους της ΑΖ και εξακολουθούσαν τη συνεργασία τους και με άλλες επιχειρήσεις του κλάδου της ζυθοποιίας, εφαρμόζονταν από τη δεσπόζουσα μέσα πίεσης αυτών και επιβάλλονταν κυρώσεις, που μεταξύ άλλων οδηγούσαν τους εν λόγω χονδρεμπόρους σε σοβαρό ανταγωνιστικό μειονέκτημα έναντι των υπολοίπων και έθεταν σε κίνδυνο την επιχειρηματική τους επιβίωση. Όσον αφορά στις καταχρηστικές πρακτικές στο χονδρεμπορικό επίπεδο, αυτές αποτελούσαν κομμάτι της γενικότερης πολιτικής της ΑΖ για την παρεμπόδιση εισόδου ή περαιτέρω ανάπτυξης στην αγορά των ανταγωνιστών της, πραγματικών και δυνητικών. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με την κρίση της Επιτροπής, η καταγγελλόμενη χρησιμοποιούσε συστηματικά την εμπορική της πολιτική για παροχή κινήτρων και επιβράβευση των χονδρεμπορικών επιχειρήσεων που ελάττωναν ή και διέκοπταν τη συνεργασία τους με ανταγωνιστές της ΑΖ, με την παράλληλη επιβολή αντιποίνων μέσω δυσμενέστερων όρων συνεργασίας και απόσυρσης οικονομικών πλεονεκτημάτων στους μη «πιστούς» χονδρεμπόρους. Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις διαπιστώθηκε ότι η διακοπή κάθε άλλης συνεργασίας και η εφαρμογή στο εξής της αποκλειστικής εμπορίας και προμήθειας από την Αθηναϊκή αποτελούσε και βασική προϋπόθεση για το «κλείσιμο» συμφωνίας άμεσης συνεργασίας με την τελευταία. Η σημασία του ελέγχου που ασκούσε η ΑΖ στον συγκεκριμένο δίαυλο διανομής είναι φανερή, δεδομένου ότι εξαιτίας του κατακερματισμού των σημείων πώλησης και της εποχικότητας της ζήτησης των προϊόντων ζύθου, οι παραγωγοί είχαν απόλυτη ανάγκη την ανεμπόδιστη πρόσβαση σε χονδρεμπόρους και συνακόλουθα στα τελικά σημεία πώλησης με τα οποία οι τελευταίοι συνεργάζονταν, ώστε να κατακτήσουν το μεγαλύτερο και πιο επικερδές κομμάτι της επιτόπιας αγοράς. Για την επίτευξη, δε, του ανωτέρω σκοπού τέθηκαν σε εφαρμογή διάφορες αντιανταγωνιστικές πρακτικές που οδηγούσαν σε παράνομη, διακριτική μεταχείριση των πελατών/χονδρεμπόρων της ΑΖ, με βασικότερες τις εξής:

- 1) Την επιβολή όρου αποκλειστικότητας και διακοπής της διακίνησης ή αντικατάστασης ανταγωνιστικών σημάτων με αντάλλαγμα την ανάθεση στον «πιστό» χονδρέμπορο τριγωνικών πωλήσεων και την προώθηση συνεργασίας του με τελικά σημεία,
- 2) την επαπειλούμενη μείωση της πίστωσης και του πιστωτικού ορίου ή πλαφόν από την ΑΖ, σε συνδυασμό με την επιβολή δυσμενέστερων συναλλακτικών όρων στους μη αποκλειστικούς χονδρεμπόρους,
- 3) την παροχή υψηλότερης πίστωσης ως αντάλλαγμα για την αποθεματοποίηση προϊόντων ζύθου της ΑΖ, με σκοπό τον περιορισμό της δυνατότητας εφοδιασμού από ανταγωνιστές,
- 4) την παροχή δανείων με προνομιακούς όρους, καθώς και πάσης φύσεως κινήτρων στους πελάτες με τον όρο περιορισμού ή αποκλεισμού συνεργασίας με ανταγωνιστές και
- 5) την εγγραφή εμπράγματων ασφαλειών εις βάρος ακινήτων των φορέων χονδρεμπορικών επιχειρήσεων, με σκοπό την άσκηση πίεσης σε αυτούς για τήρηση της αποκλειστικότητας, υπό το φόβο πιθανής αναγκαστικής εκτέλεσης εις βάρος τους σε περίπτωση μη συμμόρφωσης.

Ως εκ τούτου, η συστηματική εφαρμογή όλων των ανωτέρω πρακτικών -στο πλαίσιο της εμπορικής πολιτικής της ΑΖ- που συνεπαγόταν την επιβολή άνισων όρων σε χονδρεμπόρους για ισοδύναμες παροχές, έθετε αναπόδραστα τους τελευταίους σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό. Η, δε, καταχρηστική επιβολή όρων αποκλεισμού των ανταγωνιστών στο χονδρεμπορικό επίπεδο σε συνδυασμό με την ευνοϊκότερη μεταχείριση από την ΑΖ των αποκλειστικών συνεργατών αυτής συνιστούν, στην περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, ενιαία και διαρκή παράβαση των άρθρων 2 του προϊσχύσαντος ν. 703/1977, 2 του ν. 3959/2011, καθώς και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.³³⁶

Τελικές παρατηρήσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού αναφορικά με τη στοιχειοθέτηση καταχρηστικής συμπεριφοράς από την ΑΖ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών, τις καταθέσεις και το σύνολο των στοιχείων που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο της υπόθεσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, η Επιτροπή Ανταγωνισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω δεσπόζουσα εταιρία πράγματι εφάρμοζε σύνθετη εμπορική πολιτική, με απώτατο στόχο τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της και τη διατήρηση ή και ενίσχυση της κυρίαρχης θέσης της στην αγορά. Οι, δε, πρακτικές που χρησιμοποιούσε η ΑΖ για την επίτευξη των σκοπών της αφορούσαν τους πελάτες-αντισυμβαλλομένους της σε όλες τις βαθμίδες, τόσο σε επίπεδο χονδρικής όσο και λιανικής πώλησης, δεν βασίζονταν σε αντικειμενικά κριτήρια και οδηγούσαν σε διακριτική, ευνοϊκή μεταχείριση των αποκλειστικών της πελατών έναντι των υπολοίπων. Με τον τρόπο αυτό, μέσω εκπτώσεων, πιστώσεων και χρηματικών ή άλλων παροχών υπό τον όρο της αποκλειστικής συνεργασίας με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, η καταγγελλόμενη δημιούργησε ένα ολόκληρο δίκτυο «πιστών» πελατών, με αποτέλεσμα τη σημαντική ελάττωση της ικανότητας των ανταγωνιστών να επεκταθούν και να αυξήσουν το μερίδιό τους στη σχετική αγορά βάσει της ποιότητας και των πλεονεκτημάτων των δικών τους προϊόντων. Ο περιορισμός, δε, των ανταγωνιστών της ΑΖ γίνεται ακόμη πιο εμφανής αν λάβουμε υπόψιν ότι η δεσπόζουσα ΑΖ - με προϊόντα ζύθου που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν «must stock brand»- αποτελούσε «αναπόφευκτο εμπορικό εταίρο» τόσο για τα τελικά σημεία πώλησης όσο και για τις χονδρεμπορικές επιχειρήσεις. Επομένως, οι ανταγωνιστές της, που διέθεταν πολύ μικρότερο μερίδιο αγοράς, εύρος προϊόντων και ποσοστό πωλήσεων από εκείνη, δεν μπορούσαν να παράσχουν αντίστοιχες οικονομικές και άλλες παροχές με την Αθηναϊκή, προκειμένου να την ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις, γεγονός που αναδεικνύει και την αυξημένη ευθύνη της εκάστοτε δεσπόζουσας επιχείρησης να μην προβαίνει σε κανενός είδους καταχρηστικές και αντιανταγωνιστικές πρακτικές.³³⁷

Ειδικότερα, η ζημία των ανταγωνιστών της ΑΖ, πραγματικών και δυνητικών, από τη συμπεριφορά της τελευταίας έγκειτο κατά βάση στο σωρευτικό και εκθετικό αποτέλεσμα του

³³⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 435-438, 476.

³³⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 476-477.

αποκλεισμού τους από τους διαύλους διανομής και διάθεσης προϊόντων ζύθου και τελικά από το ίδιο το καταναλωτικό κοινό, το οποίο στερούμενο της ελευθερίας επιλογής προϊόντος, τιμών και ποικιλίας υφίστατο επίσης σημαντική βλάβη. Η γενικότερη, λοιπόν, καταχρηστική συμπεριφορά της Αθηναϊκής, στο πλαίσιο της γενικότερης επιχειρηματικής στρατηγικής της, είχε ως άμεση συνέπεια τη νόθευση και στρέβλωση της δομής της αγοράς ζύθου -μέσω της περαιτέρω υπονόμησης του ήδη αποδυναμωμένου ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και της παγίωσης της δεσπόζουσας θέσης της AZ-, με τα αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα να επιτείνονται από τη συστηματική, μακρόχρονη και αδιάλειπτη εφαρμογή των μεθόδων αυτών και την επιβολή του όρου αποκλειστικότητας.³³⁸

Ως εκ τούτου, η Επιτροπή Ανταγωνισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία εφάρμοσε επί μακρό χρονικό διάστημα συνολική εμπορική στρατηγική για να αποκλείσει τους ανταγωνιστές της από τους σημαντικότερους διαύλους διανομής στην αγορά, επικεντρώνοντας τις προσπάθειές της τόσο στα key accounts και τα υπόλοιπα τελικά σημεία λιανικής πώλησης όσο και στους χονδρεμπόρους, με το αντιανταγωνιστικό αποτέλεσμα να έχει σημαντικές επιπτώσεις κατ' αρχάς στη δομή της αγοράς και τον υφιστάμενο σε αυτήν ανταγωνισμό και σε δεύτερο επίπεδο στους πελάτες της, αλλά και τον τελικό καταναλωτή. Συνακόλουθα, βάσει όλων των ανωτέρω στοιχείων, η ΕΑ αποφάσισε ότι στοιχειοθετούνταν σοβαρή παράβαση του άρθρου 2 ν. 703/1977 και πλέον άρθρου 2 του ν. 3959/2011, καθώς και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ εκ μέρους της δεσπόζουσας στην αγορά ζύθου, Αθηναϊκής Ζυθοποιίας (ιδιαίτερα των περιπτώσεων β' και γ' του άρθρου 2 εδ. 2 αυτών³³⁹).³⁴⁰

3.7. Το επιβαλλόμενο πρόστιμο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού

3.7.1. Το γενικότερο νομοθετικό πλαίσιο και οι εφαρμοστέες διατάξεις στην περίπτωση της AZ

Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του ν. 3959/2011, εάν η Επιτροπή Ανταγωνισμού μετά από σχετική της έρευνα διαπιστώσει παράβαση των άρθρων 1 και 2 ή/και των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ μπορεί, με απόφασή της, να επιβάλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις ή στις ενώσεις επιχειρήσεων που τέλεσαν την παράβαση. Στη συνέχεια, βάσει του άρθρου 25 παρ. 2^α του ν. 3959/2011, για τον καθορισμό του προστίμου λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, η

³³⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 477-478.

³³⁹ Ο νομικός χαρακτηρισμός μιας καταχρηστικής πρακτικής εξαρτάται από τα ουσιαστικά κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη στην κάθε υπόθεση, εν προκειμένω, δε, από το άρθρο 2 ν. 3959/2011, εδ. δεύτερο, περ. β' και το άρθρο 102, εδάφιο δεύτερο, στοιχείο β' ΣΛΕΕ, προκύπτει ότι ο περιορισμός της διάθεσης προϊόντων στην αγορά συνιστά κατάχρηση και όχι ανταγωνισμό με βάση τα προτερήματα αυτών. Βλ. αντίστοιχα και απόφαση Hoffmann-La Roche, σκέψεις 71 και 91 και υπόθεση AKZO κατά Επιτροπής, C-62/86, Συλλογή 1991, σ. I-3359, σκέψη 70).

³⁴⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 479.

σοβαρότητα και η χρονική διάρκεια της παράβασης³⁴¹, ενώ το επιβαλλόμενο πρόστιμο δύναται να φτάσει -κατ' ανώτατο όριο- ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης, της χρήσης κατά την οποία έπαυσε η παράβαση ή, αν αυτή είναι διαρκής και συνεχίζεται αδιαλείπτως μέχρι την έκδοση απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, της προηγούμενης από την έκδοση της απόφασης χρήσης. Το μέγιστο ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου αποσκοπεί όχι μόνο στην παραδειγματική τιμώρηση των δεσποζουσών επιχειρήσεων που καταχρώνται τη θέση τους και συνακόλουθα στον κολασμό των παράνομων πράξεών τους, αλλά και στην αποτροπή των ίδιων και άλλων επιχειρήσεων να καταφύγουν σε παρόμοιες καταχρηστικές πρακτικές στο μέλλον. Το πρόστιμο, δε, καθορίζεται βάσει των συνολικών ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης, δεδομένου ότι ο συνολικός κύκλος εργασιών μιας επιχείρησης αποτελεί ασφαλή ένδειξη του μεγέθους και της οικονομικής ισχύος αυτής. Ειδικότερα, αναφορικά με το ανώτατο δυνατό ύψος του προστίμου (10%) που είναι χαμηλότερο σε σχέση με το προϊσχύσαν αντίστοιχο άρθρο 9 παρ. 2 του ν. 703/1977 που έφτανε ποσοστό 15%, συνιστά ευνοϊκότερη -για την καταγγελλόμενη- διάταξη και επομένως κρίνεται ως εφαρμοστέα στην προκειμένη περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Ο χαρακτήρας, μάλιστα, ενός νέου νόμου ως ευμενέστερου ή μη κρίνεται από τη νομολογία και πάντα κατά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τα συγκεκριμένα σε κάθε υπόθεση πραγματικά περιστατικά^{342, 343}.

Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12-05-2006, όσον αφορά στις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων, η ΕΑ υπολογίζει το ύψος του βασικού ποσού του προστίμου βάσει των προβλεπόμενων στο νόμο κριτηρίων. Στη συνέχεια, δε, αναλόγως αν συντρέχουν επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις, το αυξάνει ή το μειώνει αντίστοιχα. Για τον υπολογισμό του βασικού ποσού ακολουθείται η εξής διαδικασία: α) Ορίζεται ποσοστό ύψους έως 30% -ανάλογα με τη σοβαρότητα της παράβασης- επί των ετήσιων ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης σε προϊόντα που διακινούνταν στο πλαίσιο της καταχρηστικής συμπεριφοράς, β) το ποσό αυτό υπολογίζεται επί των εν λόγω ετήσιων εσόδων για κάθε έτος, κατά τη διάρκεια του οποίου διαπιστώθηκε παράβαση. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού, στη συνέχεια, διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια να καθορίσει τα κριτήρια που θα χρησιμοποιήσει για τον προσδιορισμό του επιβαλλόμενου προστίμου, πάντοτε εντός των νόμιμων ποσοτικά ορίων, από τα οποία δύναται να

---

³⁴¹ Η εν λόγω διάταξη προβλέπει ρητά δύο επιπλέον ειδικότερα κριτήρια υπολογισμού του προστίμου, σε σχέση με την προϊσχύσασα διάταξη του ν. 703/1977. Τα κριτήρια αυτά λαμβάνονταν ωστόσο υπόψη και υπό το προγενέστερο καθεστώς, βάσει της κατ' εξουσιοδότηση νόμου Ανακοίνωσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12.05.2006-Κατευθυντήριες Γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων (αποτελεί πάγια πρακτική σε ενωσιακό επίπεδο).

³⁴² Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, απόφαση της 17-9-2009, Scorpola κατά Ιταλίας, σκ. 109, ΕφαρμΔημΔικ 2010, τ. 1. Σ. 179, με παραπομπές και σε νομολογία του ΔΕΚ, υπόθ. C-387/02, 391/02 και 403/02, Συλλ. 2005, σ. I-3565, σκ. 66-69 και από νομολογία ελληνικών δικαστηρίων βλ. ΣτΕ 2233/2009 σκ. 5 και ΣτΕ 886/2000, σκ. 5.

³⁴³ ΕΑ 590/2014, σελ. 479-480.

παρεκκλίνει, εφόσον αυτό κρίνεται αναγκαίο από τις ιδιαίτερες συνθήκες που συντρέχουν σε κάθε υπόθεση και αιτιολογείται ειδικώς.³⁴⁴

Τα κριτήρια αυτά, που θα περιγραφούν αναλυτικότερα παρακάτω, περιλαμβάνουν κατά βάση το είδος της παράβασης, τις αντιανταγωνιστικές επιπτώσεις στη σχετική αγορά, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε η δεσπόζουσα επιχείρηση, την οικονομική και εμπορική ισχύ της τελευταίας, καθώς και την τοπική ή ευρύτερη γεωγραφική αγορά, εντός της οποίας διαπιστώθηκαν οι σχετικές παραβάσεις, πάντοτε σε συνάρτηση και με τη διάρκεια αυτών. Η, δε, τυχόν αυστηρότερη αντιμετώπιση και επιβολή κυρώσεων σε συγκεκριμένη περίπτωση καταχρηστικής συμπεριφοράς δεσπόζουσας επιχείρησης έναντι επιεικέστερης πρακτικής της σε προηγούμενες παρόμοιες υποθέσεις, δεν θεωρείται ότι παραβιάζει την αρχή της νόμιμης εμπιστοσύνης και της μη αναδρομικότητας ούτε συνδέεται υποχρεωτικά με το ύψος του παράνομου οφέλους της επιχείρησης ή τις φορολογικές υποχρεώσεις αυτής. Ανώτατος σκοπός της επιβολής του προστίμου είναι εξάλλου η διασφάλιση του επιδιωκόμενου αποτρεπτικού αποτελέσματος, ενώ για τις παραβάσεις των άρθρων 2 ν. 703/1977 και νυν 2 του ν. 3959/2011, καθώς και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ επιβάλλεται ενιαίο πρόστιμο, αφού οι καταχρηστικές συμπεριφορές αποτελούν στην ουσία την ίδια παράβαση και η κύρωση για καθεμία από αυτές αποβλέπει στον ίδιο σκοπό³⁴⁵. Ως εκ τούτου, και στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας η ΕΑ έχει τη δυνατότητα να επιβάλει ενιαίο πρόστιμο για όλες τις παραβάσεις που διαπιστώθηκαν από αυτή.³⁴⁶

3.7.2. Η βάση υπολογισμού του προστίμου

Η βάση για τον υπολογισμό του προστίμου, όπως προαναφέρθηκε, είναι ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης από προϊόντα ή υπηρεσίες που σχετίζονται με την παράβαση. Σύμφωνα, μάλιστα, με την ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 17^{ης} Ιουλίου 2009, για τον προσδιορισμό του εύρους των ακαθάριστων εσόδων που αποτελούν τη βάση του προστίμου, λαμβάνεται υπόψη το σύνολο των εσόδων στη σχετική αγορά προϊόντων που αφορά η παράβαση³⁴⁷. Αντίστοιχα, σε επίπεδο κρατών-μελών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί ως βάση υπολογισμού του προστίμου το συνδυασμό της αξίας των πωλήσεων που πραγματοποιήθηκαν από την επιχείρηση και αφορούν την καταχρηστική συμπεριφορά και της συνολικής διάρκειας της παράβασης. Με αυτό τον τρόπο, εκτιμάται καταλλήλως τόσο η οικονομική σημασία και οι επιπτώσεις των αντιανταγωνιστικών πρακτικών που μεταχειρίστηκε η δεσπόζουσα επιχείρηση όσο και ο βαθμός συμμετοχής κάθε επιχείρησης στην διαπιστωθείσα παράβαση. Στην περίπτωση, δε, επιχειρήσεων με ιδιαίτερα μεγάλο κύκλο εργασιών, στις κατευθυντήριες γραμμές της

³⁴⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 480-481.

³⁴⁵ Βλ. ΣτΕ 2365/2013 επταμ. και ΔΕφΑθ 2265/2010, παρ. 44 (επί της ΕΑ 520/VI/2011).

³⁴⁶ ΕΑ 590/2014, σελ. 481-482.

³⁴⁷ Βλ. απόφαση ΣτΕ 2007/2013, σκ. 28, ΔΕφΑθ 2094/2007, σκ. 12 (σύμφωνη με πάγια ενωσιακή νομολογία) και ΠΕΚ Τ-73/04 Le Carbone-Loir κατά Επιτροπής, σκ. 114.

Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιλαμβάνεται και πρόβλεψη για τη δυνατότητα ειδικής προσαύξησης του επιβαλλόμενου προστίμου, κάτι που δεν προβλέπεται από τις αντίστοιχες κατευθυντήριες γραμμές της ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού.³⁴⁸

Στην περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, οι -αναλυόμενες σε προηγούμενες ενότητες- παραβάσεις των άρθρων 2 του ν. 703/1977, 2 του ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ αφορούσαν την παραγωγή και εμπορία προϊόντων ζύθου, η οποία εκτεινόταν γεωγραφικά σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Ως εκ τούτου, βάση για τον υπολογισμό του σχετικού προστίμου αποτέλεσε η συνολική αξία πωλήσεων προϊόντων ζύθου που πραγματοποίησε η δεσπόζουσα ΑΖ την επίμαχη χρονική περίοδο, ενιαία και ανεξάρτητα από τον τρόπο διάθεσης και το κανάλι διανομής των προϊόντων αυτών, χωρίς να αποφασιστεί ότι συντρέχει κάποια ειδική περίπτωση που θα επέτρεπε τον περιορισμό της βάσης αυτής. Σύμφωνα και με τα μέλη της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ο ως άνω προσδιορισμός της βάσης του προστίμου είναι σύμφωνος με τις αρχές της αναλογικότητας, της αναγκαιότητας, της αποτελεσματικότητας, αλλά και της αποτρεπτικής ισχύος του μέτρου.³⁴⁹

3.7.3. Τα κριτήρια για τον προσδιορισμό του ύψους του προστίμου

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, για τον καθορισμό του προστίμου, λαμβάνονται υπόψη και συνεκτιμώνται, μεταξύ άλλων, τα κάτωθι ειδικότερα κριτήρια:

1) Η φύση της παράβασης

Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, που ερευνήθηκε και διαπιστώθηκε από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, συνιστά σοβαρό και ιδιαίτερα επιζήμιο περιορισμό του ανταγωνισμού σύμφωνα με τα άρθρα 2 ν. 703/1977, 2 ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ. Η, δε, καταχρηστική αυτή συμπεριφορά λάμβανε χώρα μέσω ποικίλων μορφών και πρακτικών αλληλοσυμπληρούμενων μεταξύ τους, με κυρίαρχη αυτή της αποκλειστικότητας, επεκτεινόταν σε όλα τα κανάλια διανομής και τα επίπεδα του εμπορίου, ενώ είχε ως κοινό και διαχρονικό στόχο την εκτόπιση των ανταγωνιστών από τη σχετική αγορά προϊόντων ζύθου και τη διατήρηση ή ενίσχυση των κερδών και συνακόλουθα της κυρίαρχης θέσης της ΑΖ στην αγορά. Η ως άνω αντιανταγωνιστική στρατηγική της δεσπόζουσας εταιρίας αποδείχτηκε ότι ήταν ενιαία και μακρόχρονη, απείλησε σοβαρά τη δομή του ήδη εξασθενημένου ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και τελικά έβλαψε πέραν των πελατών και των ανταγωνιστών της και τους ίδιους τους καταναλωτές.³⁵⁰

2) Τα αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή ήταν δυνατό να προκληθούν στην αγορά

³⁴⁸ ΕΑ 590/2014, σελ. 482-483.

³⁴⁹ ΕΑ 590/2014, σελ. 483.

³⁵⁰ ΕΑ 590/2014, σελ. 485.

Οι καταχρηστικές πρακτικές που εφάρμοσε η ΑΖ είχαν σημαντικές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό, δεδομένου ότι στόχευαν και οδηγούσαν στη διατήρηση και περαιτέρω επέκταση του μεριδίου της Αθηναϊκής στη σχετική αγορά προϊόντων, αποκλείοντας ουσιαστικά τους ανταγωνιστές της -μέσω της επιβολής όρων όπως της αποκλειστικής συνεργασίας με την ΑΖ σε όλα τα κανάλια διανομής- και περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό ή ακόμη και εξαλείφοντας τις δυνατότητες των ανταγωνιστών για ανάπτυξη στην αγορά ζύθου. Επιπλέον, πέρα από τον πραγματικό αντίκτυπο στη σχετική αγορά οι πρακτικές της δεσπόζουσας αποτελούσαν κίνδυνο και για τους δυνητικούς ανταγωνιστές αυτής, που θα επιχειρούσαν μελλοντικά να εισέλθουν στην αγορά και κατά πάσα πιθανότητα θα αποθαρρύνονταν από τα σοβαρά εμπόδια εισόδου που δημιουργούσε η Αθηναϊκή στην αγορά μύρας.³⁵¹

3) Η οικονομική ισχύς της δεσπόζουσας επιχείρησης

Η καταγγελλόμενη εταιρία αποδείχτηκε ότι από οικονομικής άποψης παρουσίαζε πολύ καλή κατάσταση, υπερτερώντας σημαντικά σε επίπεδο πωλήσεων σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές της, έχοντας ιδιαίτερα υψηλά μερίδια αγοράς και τεκμαιρόμενη δεσπόζουσα θέση. Επιπλέον, διέθετε υψηλού επιπέδου τεχνογνωσία και σημαντικούς οικονομικούς πόρους, αλλά και νομικά μέσα που φανέρωναν άνευ ετέρου την οικονομική της δύναμη. Ως εκ τούτου, η δεσπόζουσα ΑΖ έφερε ιδιαίτερη ευθύνη, ως εκ της κυρίαρχης θέσης και του ρόλου της, να προστατεύει τον ήδη αδύναμο στη σχετική αγορά ανταγωνισμό και να μην προβαίνει σε καταχρηστική και επομένως επιζήμια για τον ανταγωνισμό συμπεριφορά.³⁵²

4) Η γεωγραφική εμβέλεια της παράβασης, το είδος συμμετοχής σε αυτή και το οικονομικό όφελος

Οι αντανταγωνιστικές πρακτικές της ΑΖ αποδείχτηκε ότι εφαρμόζονταν **στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας**, επομένως -σύμφωνα με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ- σε σημαντικό τμήμα της ευρωπαϊκής αγοράς. Η δεσπόζουσα, ως προς το είδος συμμετοχής, ήταν **άμεσος αυτουργός της διαπιστωθείσας παράβασης** καθ' όλη τη διάρκεια τέλεσής της. Επιπλέον, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε ή επιδίωξε να αποκομίσει η Αθηναϊκή, παρότι δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια, είναι μετά βεβαιότητας σημαντικό και οι καταχρηστικές μέθοδοι που αυτή μεταχειριζόταν πρόσφορες να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη της στη σχετική αγορά. Αυτό, προκύπτει και από το διαπιστωθέν ύψος των παροχών της δεσπόζουσας προς τους πελάτες-αντισυμβαλλομένους της, που προσφερόταν ως αντάλλαγμα για τη συμμόρφωση προς τους αντανταγωνιστικούς όρους της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας. Για όλους τους παραπάνω λόγους, κρίθηκε από την Επιτροπή Ανταγωνισμού ότι το πρόστιμο έπρεπε να είναι σύμφωνο, πέραν του κυρωτικού και προς τον εν γένει αποτρεπτικό του

³⁵¹ ΕΑ 590/2014, σελ. 485.

³⁵² ΕΑ 590/2014, σελ. 485-486.

χαρακτήρα και ως εκ τούτου να μην είναι μικρότερο από το υπολογισθέν οικονομικό όφελος της επιχείρησης από την παράβαση^{353, 354}.

5) Η διάρκεια της καταχρηστικής συμπεριφοράς

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η διαπιστωθείσα παράβαση της ΑΖ ήταν ενιαία και διαρκής και εκτεινόταν σε χρονική περίοδο δεκαέξι (16) ετών και συγκεκριμένα από το Σεπτέμβριο του 1998 έως και το Σεπτέμβριο του 2014. Ειδικότερα, βάσει των στοιχείων του φακέλου της υπόθεσης, η καταχρηστική συμπεριφορά που αφορά στην αποκλειστικότητα και τις εκπτώσεις πίστης στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης, δηλαδή στα key accounts και τα λοιπά τελικά σημεία εφαρμόστηκε μεταξύ των ετών 1999-2014 καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος των σχετικών συμφωνιών μεταξύ της ΑΖ και των πελατών της που περιλάμβαναν καταχρηστικούς όρους, δηλαδή για διάστημα δεκαπεντέμισι (15,5) ετών. Όσον αφορά την καταχρηστική συμπεριφορά που έγκειται στην επιβολή όρου για επίτευξη ικανοποιητικού κατά την κρίση της ΑΖ μεριδίου ραφιού, με αντάλλαγμα τη χορήγηση εκπτώσεων στους πιστούς πελάτες-σούπερ μάρκετ, κρίθηκε ότι αυτή έλαβε χώρα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους 2000. Σχετικά, δε, με τη διάρκεια των πρακτικών αποκλεισμού στο χονδρεμπορικό επίπεδο, αυτές ξεκινούν το Σεπτέμβριο του 1998 και συνεχίζονται μέχρι και την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής, δηλαδή επί δεκαέξι (16) συναπτά έτη.³⁵⁵

Μόλα ταύτα, τα όργανα της Επιτροπής έκριναν ότι καθεμία από τις ανωτέρω εκτιθέμενες πρακτικές της ΑΖ αποτελούσε τμήμα μιας ενιαίας παράβασης των άρθρων 2 ν. 703/1977, 2 ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, που αφορούν στην κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και ως εκ τούτου ήταν σκόπιμο να επιβληθεί **ενιαίο πρόστιμο επί της συνολικής παράβασης, για ολόκληρη την επίμαχη χρονική περίοδο** και όχι για κάθε επιμέρους αντανταγωνιστική συμπεριφορά³⁵⁶. Η άποψη αυτή -που συνεπαγόταν εκτός των άλλων επιεικέστερη μεταχείριση για την καταγγελλόμενη- στηρίχθηκε στα ευρήματα των ερευνών, σύμφωνα με τα οποία **οι καταχρηστικές πρακτικές που εφάρμοξε η δεσπόζουσα χαρακτηρίζονταν από το στοιχείο της συμπληρωματικότητας και της χρονικής συνέχειας και εντάσσονταν σε συνολικό σχέδιο-στρατηγική της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας ως διαφορετικές εκφάνσεις αυτής, με απώτατο σκοπό τη μείωση στο ελάχιστο δυνατό του ανταγωνισμού**, πραγματικού και δυνητικού και συνακόλουθα τη στρέβλωση της δομής της αγοράς.³⁵⁷

³⁵³ Βλ. απόφαση ΕΑ Tasty 520/VI/2011 παρ. 356, ΔεφΑθ 2094/2007, σκ. 12.

³⁵⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 486.

³⁵⁵ ΕΑ 590/2014, σελ. 486-487.

³⁵⁶ Βλ. T-203/01, όπ., σκ. 265, 267, καθώς και απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής 97/624/ΕΚ, όπ. σκ. 167 και διατακτικό απόφασης, T-155/06, όπ., παρ. 18 (όπου παρά τις διαφορετικές χρονικές περιόδους και μορφές κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης επιβλήθηκε ενιαίο πρόστιμο). Επίσης, βλ. και ΣτΕ 2365/2013, ΔΕφΑθ 2116/2004, Coca Cola κατά Επιτροπής Ανταγωνισμού, παρ. 26, αλλά και ΕΑ 520/VI/2011 παρ. 396 (Tasty), ΔΕφΑθ 869/2013, Tasty κατά Επιτροπής Ανταγωνισμού, σκ. 44.

³⁵⁷ ΕΑ 590/2014, σελ. 487.

3.7.4. Η κλίμακα 0%-30% επί των ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης

Σύμφωνα με την Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12-05-2006 αναφορικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον προσδιορισμό των προστίμων και την αντίστοιχη ενωσιακή πρακτική, τόσο στις περιπτώσεις οριζόντιων συμπράξεων (καρτέλ) όσο και στις περιπτώσεις κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, το ποσοστό επί των ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης που αφορούν την παράβαση κυμαίνεται σε ποσοστό από 0% έως 30% το ανώτερο, με σκοπό οι εν λόγω πρακτικές να τιμωρούνται παραδειγματικά. Επομένως, όσον αφορά στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, τα μέλη της Επιτροπής έκριναν ότι αυτή ενέπιπτε ευθέως στις περιπτώσεις όπου το ποσοστό επί της αξίας των πωλήσεων κυμαίνεται σε ύψος μεταξύ 0%-30%, λόγω της ιδιαίτερα σοβαρής κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης που διαπιστώθηκε εν προκειμένω. Ακολούθως, τα μέλη της Επιτροπής λαμβάνοντας υπόψη τους όλα τα προεκτεθέντα κριτήρια και ιδιαίτερα τη σοβαρότητα, τη διάρκεια και τη μεγάλη εμβέλεια των καταχρηστικών πρακτικών και σε συμφωνία με την ακολουθούμενη εθνική και ενωσιακή πρακτική, προσδιόρισαν το βασικό πρόστιμο για τις διαπιστωθείσες παραβάσεις σε ποσοστό [...] % επί της βάσης αξίας πωλήσεων για ολόκληρο το χρονικό διάστημα από το έτος 1998 έως και το 2014, απορρίπτοντας τις σχετικές απόψεις της Αθηναϊκής για μη επιβολή ή επιβολή ιδιαίτερα μειωμένου προστίμου για συμβολικούς σκοπούς.³⁵⁸

3.7.5. Οι επιβαρυντικές-ελαφρυντικές περιστάσεις και το μέγιστο κατά νόμο όριο του 10%

Βάσει και πάλι της από 12-05-2006 Ανακοίνωσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η Επιτροπή έχει τη διακριτική ευχέρεια να προσαυξάνει ή να μειώνει το βασικό ποσό που έχει υπολογιστεί με τη διαδικασία που αναλύθηκε προηγουμένως, εφόσον συντρέχουν αντίστοιχα επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις στην εκάστοτε υπόθεση. Ωστόσο, στην υπόθεση της Αθηναϊκής δεν στοιχειοθετήθηκαν επιβαρυντικοί παράγοντες, αλλά ούτε αντίθετα προέκυψαν και ελαφρυντικές περιστάσεις και ως εκ τούτου το βασικό ποσό του προστίμου για την ΑΖ παρέμεινε το ίδιο.³⁵⁹

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν και παραπάνω, ανεξαρτήτως των υπολογισμών του προστίμου με βάση τα ως άνω κριτήρια στο πλαίσιο της ευρείας διακριτικής ευχέρειας της Επιτροπής, το τελικώς επιβαλλόμενο πρόστιμο δεν μπορεί, παρ' ολ' αυτά, να υπερβεί το ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) επί του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης, της χρήσης κατά την οποία έπαυσε η διαπιστωθείσα παράβαση και εάν πρόκειται για διαρκή παράβαση που συνεχίζεται, της προηγούμενης από την έκδοση της απόφασης χρήσης. Η διάταξη αυτή, που αντίστοιχη της υπάρχει και στο ενωσιακό δίκαιο, θεσπίζει ένα ποσοτικό

³⁵⁸ EA 590/2014, σελ. 489.

³⁵⁹ EA 590/2014, σελ. 490-491.

όριο στην επιβολή του προστίμου, με σκοπό την ομοιόμορφη εφαρμογή σε όλες τις επιχειρήσεις και τη δυνατότητα να ληφθεί υπόψη το μέγεθος και η εμπορική δύναμη κάθε επιχείρησης, με την αποφυγή ταυτόχρονα της επιβολής δυσανάλογων και υπέρογκων σε ύψος προστίμων. Ο σκοπός αυτός είναι αυτοτελής και οδηγεί στον περιορισμό του τυχόν υπερβάλλοντος προστίμου, που υπολογίστηκε βάσει των κριτηρίων της σοβαρότητας και της μεγάλης διάρκειας της παράβασης, στο ανώτατο επιτρεπτό όριο του 10% επί του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης³⁶⁰. Επομένως, σε περίπτωση ενιαίας παράβασης των άρθρων 2 ν. 703/1977, 2 ν. 3959/2011 και 102 ΣΛΕΕ, το πρόστιμο υπολογίζεται επί της ενιαίας παράβασης και όχι μεμονωμένα για κάθε διαπιστωθείσα, επιμέρους καταχρηστική πρακτική^{361, 362}.

Στην προκειμένη περίπτωση, λόγω της συνδρομής των βασικών κριτηρίων της σοβαρότητας της ενιαίας παράβασης και της μεγάλης διάρκειας της τελευταίας, το πρόστιμο που υπολογίστηκε για την Αθηναϊκή Ζυθοποιία υπερέβαινε το ανώτατο νόμιμο όριο του δέκα τοις εκατό (10%) επί του συνολικού κύκλου εργασιών της δεσπόζουσας επιχείρησης για την τελευταία χρήση του έτους 2013, δηλαδή ξεπερνούσε το ποσό των 31.451.211 ευρώ (που αποτελεί το 10% του ετήσιου τζίρου της ΑΖ για το έτος 2013, ύψους 314.512.108 ευρώ). Συνεπώς, **το επιβαλλόμενο στην ΑΖ πρόστιμο μειώθηκε στο ανώτατο επιτρεπτό βάσει νόμου ποσό, αξίας ίσης με το 10% του συνολικού κύκλου εργασιών της Αθηναϊκής για το έτος 2013, που προηγούνταν της έκδοσης της απόφασης της Επιτροπής.**³⁶³

3.8. Το διατακτικό της απόφασης της Επιτροπής

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού σε Ολομέλεια ψήφισε και αποφάσισε ως εξής:

1. **Διαπίστωσε ομόφωνα** ότι η εταιρία «ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» παραβίασε τα άρθρα 2 του ν. 703/1977 όπως ίσχυε, 2 του ν. 3959/2011 και 82 ΣΕΚ και πλέον 102 ΣΛΕΕ κατά την χρονική περίοδο από Σεπτέμβριο του 1998 έως και την έκδοση της απόφασης το Σεπτέμβριο του 2014, δηλαδή για διάστημα δεκαεξί (16) ετών. Πιο συγκεκριμένα, δε, η Επιτροπή Ανταγωνισμού διαπίστωσε ομόφωνα ότι η Αθηναϊκή Ζυθοποιία καταχρώμενη τη δεσπόζουσα θέση της προέβη σε «πρακτικές αποκλεισμού, αποκλειστικότητας, εκπτώσεων πίστης και διακριτικής μεταχείρισης στο επίπεδο της επιτόπιας κατανάλωσης (σε key accounts και σε άλλα τελικά σημεία)», αλλά επίσης και σε «πρακτικές αποκλεισμού ... αποκλειστικότητας και επαύξησης πελατειακής πίστης και σε πρακτικές διακριτικής μεταχείρισης στο χονδρεμπορικό επίπεδο». Επιπλέον, η Επιτροπή **διαπίστωσε κατά**

³⁶⁰ Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΔΕΚ C-189/02P και απόφαση ΠΕΚ T-71/03 Tokai Carbon κατά Επιτροπής, σκ. 389.

³⁶¹ Βλ. ενδεικτικά ΠΕΚ T-25-05 ΚΜΕ κατά Επιτροπής σκ. 172 και ΠΕΚ T-71/03 Tokai Carbon κατά Επιτροπής, σκ. 117-118 και 377. Επίσης βλ. και απόφαση ΣτΕ 2365/2013 (επταμ.).

³⁶² ΕΑ 590/2014, σελ. 491.

³⁶³ ΕΑ 590/2014, σελ. 491.

πλειοψηφία ότι η ΑΖ κατά κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της επέβαλε όρο «για επίτευξη ικανοποιητικού κατά την κρίση της μεριδίου ραφίου με αντάλλαγμα τη χορήγηση σχετικής έκπτωσης πίστεως στα σούπερ μάρκετ».

2. **Υποχρέωσε ομόφωνα** την Αθηναϊκή Ζυθοποιία να παύσει τις διαπιστωθείσες σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης παραβάσεις των ως άνω άρθρων και να παραλείπει την τέλεσή τους στο μέλλον. Ακολούθως, **επέβαλε ομόφωνα** στη δεσπόζουσα ΑΖ **πρόστιμο, ύψους τριάντα ενός εκατομμυρίων τετρακοσίων πενήντα μίας χιλιάδων διακοσίων έντεκα (31.451.211) ευρώ**, ενώ σε περίπτωση συνέχισης ή επανάληψης των ανωτέρω παραβάσεων **επαπειλήθηκε ομόφωνα πρόστιμο ύψους δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ «για κάθε ημέρα καθυστέρησης συμμόρφωσης, από την κοινοποίηση προς αυτήν της απόφασης»**. Τέλος, **υποχρέωσε ομόφωνα** την Αθηναϊκή Ζυθοποιία:

«α) να καταρτίζει εφεξής εγγράφως, όλες τις συμβάσεις με χονδρεμπόρους, σούπερ μάρκετ και τελικά σημεία πώλησης,

β) να αναγράφει επί όλων των συμφωνιών και όλων των τιμολογίων πώλησής της ότι οι πελάτες της είναι ελεύθεροι να αγοράζουν, να πωλούν και με οποιονδήποτε τρόπο να διαθέτουν ανταγωνιστικά προϊόντα σε είδος και ποσότητα της επιλογής τους,

γ) να προσδιορίζει, σε όλες τις συμφωνίες με τους πελάτες της με τις οποίες προβαίνει σε οποιασδήποτε φύσης παροχή με αντάλλαγμα την παροχή από τον αντισυμβαλλόμενο μίας υπηρεσίας, συγκεκριμένα και με σαφήνεια, τόσο την παροχή της εταιρίας «ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» όσο και την υπηρεσία του αντισυμβαλλομένου για την οποία παρέχεται το αντάλλαγμα και

δ) να αναρτήσει και να διατηρήσει σε εμφανές σημείο στην ιστοσελίδα της, για ένα (1) έτος, το διατακτικό της παρούσας απόφασης και σύνδεσμο (link) στο κείμενο της απόφασης στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Ανταγωνισμού, εντός προθεσμίας τριάντα (30) ημερών από την κοινοποίηση σε αυτήν της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού».

Η ως άνω απόφαση εκδόθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2014 και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 2682/Β'/11-12-2015), σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 1 του ν. 3959/2011.³⁶⁴

3.9. Η δικαστική συνέχεια μετά τη δημοσίευση της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Η απόφαση αυτή έγινε δεκτή με ικανοποίηση από την Μύθος και τη Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης που συμμετείχαν στην όλη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού -η πρώτη εταιρία ως διάδικος και η δεύτερη ως τρίτος- και εισέφεραν πλήθος αποδεικτικών στοιχείων, προκειμένου να υποστηρίξουν τις κατηγορίες τους για παραβάσεις

---

³⁶⁴ ΕΑ 590/2014, σελ. 492-493.

του Δικαίου του Ανταγωνισμού από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία και να επιτύχουν την καταδίκη της τελευταίας και τη συνακόλουθη παύση των περιοριστικών και καταχρηστικών πρακτικών που επέβαλλε επί σειρά ετών στην αγορά ζύθου. Την απόφαση της Επιτροπής ακολούθησαν ποινικές διώξεις κατά πρώην Διευθυνόντων Συμβούλων (CEO) και άλλων υψηλόβαθμων στελεχών της Αθηναϊκής, για το συντονισμό αντιανταγωνιστικών πρακτικών στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα ότι εφαρμόζαν εν γνώσει τους πρακτικές αποκλεισμού και αποκλειστικότητας εις βάρος των ανταγωνιστών της δεσπόζουσας ΑΖ και του καταναλωτικού κοινού. Η ποινική διαδικασία που ακολούθησε οδήγησε τελικά στην τελεσίδικη καταδίκη σε ενοχή δύο Διευθυνόντων Συμβούλων της ΑΖ -για παράβαση του ν. 3959/2011 περί προστασίας του ανταγωνισμού- για τα έτη 2011-2014, που δεν είχαν υποπέσει σε παραγραφή. Ακολούθως, η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, στηριζόμενη στην καταδικαστική απόφαση της ΕΑ, άσκησε αγωγή αποζημίωσης εναντίον της μητρικής της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, Heineken NV, με έδρα την Ολλανδία, διεκδικώντας ως αποζημίωση ποσό άνω των 100 εκατομμυρίων, επικαλούμενη ευθύνη και της μητρικής εταιρίας για τις ζημιές που υπέστη η ΖΜΘ από τις καταχρηστικές πρακτικές της Αθηναϊκής.³⁶⁵ Για την ιστορία, η αγωγή αυτή εκδικάστηκε από το Δικαστήριο της Ολλανδίας, απορρίφθηκε ωστόσο χωρίς το Δικαστήριο να εξετάσει την ουσία της υπόθεσης λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας, με την αιτιολογία ότι δεν προσκομίστηκαν επαρκείς αποδείξεις από τη Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, προκειμένου να υποστηρίξει επαρκώς την εμπλοκή της μητρικής πολυεθνικής εταιρίας Heineken στην παράβαση του Δικαίου του Ανταγωνισμού.³⁶⁶

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, μέσω σχετικής ανακοίνωσής της εξέφρασε την αντίθεσή της προς την υπ' αριθ. 590/2014 απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, θεωρώντας την αβάσιμη και άδικη, οπότε κατέφυγε στη συνέχεια στην άσκηση προσφυγής ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, προκειμένου να ανατραπεί η καταδικαστική απόφαση της ΕΑ και να ακυρωθεί το εις βάρος της επιβληθέν πρόστιμο.

---

³⁶⁵ Καταδικάστηκαν δυο πρώην CEO της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας | Economistas.gr, διαθέσιμο στο https://www.economistas.gr/epiheiriseis/12481_katadikastikan-dyo-proin-ceo-tis-athinaikis-zythopoias, τελευταία θέαση 5/6/2020.

³⁶⁶ Απορρίφθηκε αγωγή της Ζυθοποιίας Μακεδονίας-Θράκης κατά της Heineken NV, διαθέσιμο στο <https://www.evros24.gr>, τελευταία θέαση 5/6/2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η προσφυγή της ΑΖ στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και η απόφαση 4055/2017

4.1. Η προσφυγή της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας κατά της απόφασης της Επιτροπής

Η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, ύστερα από την καταδικαστική απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού που της επέβαλε πρόστιμο ύψους 31.451.211 ευρώ για παράβαση των διατάξεων του άρθρου 2 του ν. 703/1977 περί ελεύθερου ανταγωνισμού και νυν άρθρου 2 του ν. 3959/2011, καθώς και του άρθρου 82 της Κωδικοποιημένης Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και νυν άρθρου 102 ΣΛΕΕ, άσκησε κατά της ως άνω υπ' αριθ. 590/2014 απόφασης προσφυγή, με την οποία αιτούνταν την ακύρωση αυτής. Ειδικότερα, η Επιτροπή, κατόπιν διεξοδικών και μακροχρόνιων ερευνών για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων και λαμβάνοντας υπόψη επίσης όλα τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης, τις ένορκες καταθέσεις μαρτύρων, τα υπομνήματα τόσο της καταγγελλόμενης εταιρίας «ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» όσο και της καταγγέλλουσας «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.», αλλά και της υπό την ιδιότητα τρίτου «ΖΥΘΟΠΟΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.», κατέληξε ομόφωνα στην απόφαση ότι η ΑΖ είχε -κατά κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της- προβεί στις ακόλουθες αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές: α) στη διενέργεια πρακτικών αποκλεισμού, αποκλειστικότητας, εκπτώσεων πίστης και διακριτικής μεταχείρισης στο επίπεδο της επιτόπιας κατανάλωσης, σε key accounts, αλλά και σε άλλα τελικά σημεία, β) σε πρακτικές αποκλεισμού, αποκλειστικότητας, επαύξησης πελατειακής πίστης και διακριτικής μεταχείρισης στο χονδρεμπορικό επίπεδο και γ) σε επιβολή όρου για επίτευξη ικανοποιητικού, κατά την κρίση της, μεριδίου ραφιού, με αντάλλαγμα τη χορήγηση σχετικής έκπτωσης πίστης σε αντισυμβαλλόμενες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, κατά τη χρονική περίοδο από το Σεπτέμβριο του έτους 1998 έως και την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής.³⁶⁷

Με την ίδια απόφαση η προσφεύγουσα Αθηναϊκή Ζυθοποιία υποχρεώθηκε: α) να παύσει τις ανωτέρω παραβάσεις, να παραλείπει ανάλογες καταχρηστικές συμπεριφορές στο μέλλον υπό την απειλή επιβολής προστίμου, σε περίπτωση τυχόν συνέχισης ή επανάληψης των διαπιστωθεισών παραβάσεων, ύψους δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ, για κάθε παράβαση και για κάθε ημέρα καθυστέρησης συμμόρφωσης προς την απόφαση, από την κοινοποίηση της τελευταίας, β) να καταρτίζει εφεξής έγγραφες συμβάσεις με τους αντισυμβαλλομένους της, χονδρεμπόρους, αλυσίδες σούπερ μάρκετ και τελικά σημεία πώλησης, γ) να αναγράφει επί όλων των συμφωνιών και τιμολογίων πώλησης ότι οι πελάτες της είναι ελεύθεροι να αγοράζουν και να πωλούν ανταγωνιστικά προϊόντα σε είδος και ποσότητες της επιλογής τους και δ) να προσδιορίζει με σαφήνεια σε όλες τις συμφωνίες με τους πελάτες της, που

³⁶⁷ Απόφαση ΔΕΦΑΘ 4055/2017, διαθέσιμη στη ΝΟΜΟΣ-ΒΑΣΕΙΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs.php, σκ. 1.

συνεπάγονται οποιασδήποτε φύσεως παροχές προς αυτούς, τόσο την παροχή όσο και την αντιπαροχή – αντάλλαγμα των αντισυμβαλλομένων.³⁶⁸

Η ως άνω από 29.1.2016 ασκηθείσα (με αριθμό καταχώρισης ΠΡ 81/29.1.2016) προσφυγή της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας κατά της Επιτροπής Ανταγωνισμού συζητήθηκε ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών (16ο Τμήμα-Τριμελές) στις 18 Ιανουαρίου 2017. Στην εν λόγω δίκη, άσκησαν πρόσθετη παρέμβαση υπέρ της Επιτροπής Ανταγωνισμού: 1) Η εταιρία με την επωνυμία «ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.», η οποία αποτελεί καθολική διάδοχο της εταιρίας με την επωνυμία «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» και 2) η ανώνυμη εταιρία με την επωνυμία «ΖΥΘΟΠΟΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.».³⁶⁹

Βάσει, δε, του άρθρου 51 του ν. 3959/2011 «Προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού» (ΦΕΚ Α΄ 93/20.04.2011) από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού καταργήθηκε ο προϊσχύσας νόμος 703/1977 (Α΄ 278), καθώς και κάθε άλλη αντίθετη διάταξη. Σύμφωνα, μάλιστα, με τις διατάξεις του άρθρου 30 του ισχύοντος ν. 3959/2011: «1. Οι αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού υπόκεινται σε προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών μέσα σε προθεσμία εξήντα ημερών από την κοινοποίησή τους ... 3. Δικαίωμα προσφυγής έχουν: α) οι επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων, κατά των οποίων εκδόθηκε η απόφαση. β) εκείνος που υπέβαλε καταγγελία για παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου ... δ) οποιοσδήποτε τρίτος που έχει έννομο συμφέρον ... 5. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του Κ.Δ.Δ. 6. Στις δίκες του παρόντος άρθρου μπορούν να παρεμβαίνουν και επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που συνέπραξαν, κατά την έννοια των άρθρων 1 και 2, με τη διάδικο επιχείρηση ή ένωση επιχειρήσεων, καθώς και οποιοσδήποτε τρίτος, ο οποίος έχει έννομο συμφέρον. . .».³⁷⁰ Επιπλέον, σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 113 παρ. 1 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας: «Σε δίκη που εκκρεμεί ύστερα από άσκηση προσφυγής ή αγωγής, μπορεί να παρέμβει τρίτος προς υποστήριξη του διαδίκου, υπέρ του οποίου έχει έννομο συμφέρον να αποβεί η δίκη». Έννομο συμφέρον προς παρέμβαση θεωρείται ότι υφίσταται στην περίπτωση που με αυτή μπορεί να προστατευθεί ορισμένο δικαίωμα του παρεμβαίνοντος ή να αποτραπεί η δημιουργία σε βάρος του νομικής υποχρέωσης από το δεδικασμένο και τη συνακόλουθη εκτέλεση της διαπλαστικής απόφασης που θα εκδοθεί^{371, 372}

Ακολούθως, τόσο η Ολυμπιακή Ζυθοποιία ως καθολική διάδοχος της Μύθος, μετά από την καταγγελία της οποίας, σε συνδυασμό και με αυτεπάγγελτο έλεγχο από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση όσο και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, η οποία μετείχε ως τρίτος κατά τη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής, είχαν έννομο συμφέρον να παρέμβουν στην ως άνω δίκη υπέρ της Επιτροπής Ανταγωνισμού και προς διατήρηση της ισχύος της προσβαλλόμενης απόφασης. Ως εκ τούτου και λαμβάνοντας υπόψη

³⁶⁸ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 1.

³⁶⁹ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 1.

³⁷⁰ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 2.

³⁷¹ Πρβλ. ΣτΕ 930/2011, ΔΕφΑθ 624/2014.

³⁷² Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 3.

τα ανωτέρω, οι παρεμβάσεις των δύο ανώνυμων εταιριών κρίθηκαν παραδεκτές από το Δικαστήριο και εξετάστηκαν κατόπιν στην ουσία – ως προς το βάσιμο ή αβάσιμο των προβαλλόμενων στα δικόγραφα ισχυρισμών τους.³⁷³

4.2. Το σκεπτικό της απόφασης 4055/2017 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών

Στη σκέψη 18 της απόφασης 4055/2017 του Διοικητικού Εφετείου παρατίθεται η κρίση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η οποία εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση κρίνοντας ότι : α) οι -ρητές ή συναγόμενες από το περιεχόμενο των συμβάσεων- ρήτρες αποκλειστικής συνεργασίας, που είχε καταρτίσει η προσφεύγουσα με τις αλυσίδες μαζικής εστίασης (key accounts), η χορήγηση παροχών σε αυτές, με τη μορφή είτε προκαταβολικής χορήγησης αμοιβών σε ποσοστό επί της προβλεπόμενης αξίας αγορών είτε με χορήγηση αμοιβών ως ποσοστό επί αξίας αγορών για προωθητικές ενέργειες, β) η εφαρμογή των στρατηγικών πωλήσεων FASCAR και A2QVP2 από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία, γ) οι πρακτικές της προσφεύγουσας στα υπόλοιπα τελικά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης, δ) η επιβολή από την προσφεύγουσα όρων, για επίτευξη ικανοποιητικού μεριδίου ραφιού σε σούπερ μάρκετ, με αντάλλαγμα τη χορήγηση εκπτώσεων πίστης και ε) οι πρακτικές της προσφεύγουσας στο χονδρεμπορικό επίπεδο, ήταν ενέργειες που παρεμπόδιζαν σημαντικά την πρόσβαση νέων ανταγωνιστών στη σχετική αγορά ζύθου και ήταν ικανές να προκαλέσουν ακόμη και τον αποκλεισμό των τελευταίων, ενώ παράλληλα περιόριζαν σε μεγάλο βαθμό τον ήδη ευάλωτο στη συγκεκριμένη αγορά ανταγωνισμό, καταλήγοντας ότι συνιστούσαν καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, κατά παράβαση του άρθρου 2 του προϊσχύσαντος ν. 703/1997 και του αντίστοιχου άρθρου 2 του ισχύοντος ν. 3959/2011. Περαιτέρω, η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκρινε ότι η προσφεύγουσα παραβίασε και το άρθρο 102 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 82 της ΣΕΚ), δεδομένου ότι η εν γένει καταχρηστική συμπεριφοράς της ΑΖ εκτεινόταν σε όλη την ελληνική επικράτεια και, ως εκ τούτου, ήταν δυνατό να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών. Κατόπιν των ανωτέρω, η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφασή της επέβαλε σε βάρος της προσφεύγουσας τις κυρώσεις και τα μέτρα που προαναφέρθηκαν, για παραβίαση των διατάξεων του άρθρου 2 του ν. 703/1977 περί ελεύθερου ανταγωνισμού (νυν άρθρο 2 του ν. 3959/2011), και του άρθρου 82 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (νυν άρθρο 102 ΣΛΕΕ).³⁷⁴

Στη συνέχεια, στη σκέψη 19 της απόφασης του Δ.Ε.Α. και ως προς τον προβαλλόμενο από την προσφεύγουσα λόγο ότι η Επιτροπή Ανταγωνισμού προέβη σε εσφαλμένη οριοθέτηση της σχετικής αγοράς προϊόντων, διότι -σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της ΑΖ- στην ίδια σχετική αγορά με την μύρα ανήκουν επίσης το κρασί και άλλα προϊόντα χαμηλής αλκοόλης, τα οποία είναι συνοδευτικά γεύματος, το Δικαστήριο έκρινε ότι στην

³⁷³ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 4.

³⁷⁴ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 18.

προκειμένη περίπτωση η αγορά της μπύρας πράγματι διακρίνεται από τις αγορές αναψυκτικών και κρασιού, καθώς και από τα λοιπά οινοπνευματώδη ποτά, απορρίπτοντας ως αβάσιμο τον ως άνω προβαλλόμενο λόγο της προσφεύγουσας.³⁷⁵

Σύμφωνα με τη σκέψη 21 της απόφασης το Δικαστήριο -προτού σχηματίσει δικανική πεποίθηση- έλαβε υπόψιν του σχετικά τους ισχυρισμούς που προέβαλε η προσφεύγουσα ότι δεν κατέχει δεσπόζουσα θέση και ότι η Επιτροπή κατέληξε σε εσφαλμένη εκτίμηση περί του αντιθέτου, με την αιτιολογία ότι δεν υπήρχαν νομικά ή πραγματικά εμπόδια στην είσοδο ανταγωνιστικών εταιριών στην αγορά ζύθου, και μάλιστα ότι τα τελευταία χρόνια εισήλθαν στην αγορά περισσότερες από πέντε (5) νέες εταιρίες (Μύθος, Βεργίνα, Fix κλπ), οι οποίες σύντομα απέκτησαν μερίδιο αγοράς που ξεπερνούσε το 8% - 10%. Επιπλέον, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι το γεγονός της μη αύξησης των τιμών στα προϊόντα της για σημαντικό χρονικό διάστημα, υποδήλωνε ότι η AZ δεν κατείχε δεσπόζουσα θέση στη σχετική αγορά και ότι διαχρονικά έχει υποστεί μείωση των μεριδίων της, με αντίστοιχη αύξηση των μεριδίων των ανταγωνιστών της, πέφτοντας μέσα σε διάστημα 16 ετών από το 81,4% το 1998, στο 54% το έτος 2013. Κατόπιν όλων των ανωτέρω, το Δικαστήριο, με δεδομένο ότι τα περισσότερα έτη της ένδικης παράβασης (1998 και επόμενα), η προσφεύγουσα κατείχε σταθερά, μερίδια που άγγιζαν το 70% και ακόμη και κατά το α' εξάμηνο του 2013, διατηρούσε το μεγαλύτερο μερίδιο στην αγορά ζύθου με ποσοστό ανώτερο του 50% σε όλα τα επίπεδα εμπορίου και διανομής - λιανεμπόριο και χονδρεμπόριο, ενώ η Ολυμπιακή Ζυθοποιία και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης, ακολουθούσαν με μεγάλη διαφορά και υποπολλαπλάσια ποσοστά (15% και 12%, αντίστοιχα)³⁷⁶, έκρινε ότι η προσφεύγουσα κατείχε δεσπόζουσα θέση στην αγορά των προϊόντων ζύθου, υπό την έννοια των άρθρων 2 ν. 703/1977 και 2 ν. 3959/2011, καθώς και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και αποτελούσε ως εκ τούτου «αναπόφευκτο εμπορικό εταίρο» για πολλούς χονδρεμπόρους και λιανοπωλητές στην αγορά του ζύθου, όπως ορθά έκρινε η Επιτροπή Ανταγωνισμού, απορρίπτοντας ως αβάσιμο τον αντίθετο λόγο της προσφυγής.³⁷⁷

Στη συνέχεια, προβλήθηκε με την προσφυγή ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν ακυρωτέα, διότι η συνολική διάρκεια της υπό εξέταση διαδικασίας, υπερέβη προδήλως τον εύλογο χρόνο, δεδομένου ότι ξεκίνησε στις 4.7.2001 και ολοκληρώθηκε 12 έτη αργότερα, στις 20.12.2013, οπότε και κοινοποιήθηκε στην Αθηναϊκή η σχετική εισήγηση, ενώ η προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής της κοινοποιήθηκε την 1.12.2015, με αποτέλεσμα, η ως άνω υπέρβαση του εύλογου χρόνου, να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην άμυνά της. Επιπλέον, η προσφεύγουσα έθεσε ζήτημα παραγραφής ως προς τις καταλογιζόμενες σε αυτή παραβάσεις, οι οποίες χρονικά έλαβαν χώρα σε διάστημα προγενέστερο της πενταετίας, από την κοινοποίηση της προσβαλλόμενης απόφασης της ΕΑ, υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι στην κρινόμενη υπόθεση οι αποδιδόμενες στην προσφεύγουσα καταχρηστικές πρακτικές δεν

³⁷⁵ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 19 και 20.

³⁷⁶ Σύμφωνα και με ετήσιες εκθέσεις του Ομίλου Heineken προηγούμενων ετών, η ελληνική εταιρία του Ομίλου, ηγείται της ελληνικής αγοράς μπύρας.

³⁷⁷ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 21.

συνιστούσαν ενιαία και διαρκή παράβαση. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ένσταση παραγραφής που προέβαλε η ΑΖ ήταν αβάσιμη, δεδομένου ότι η παραβατική συμπεριφορά της είχε διαρκή, αδιάλειπτο και εξακολουθητικό χαρακτήρα³⁷⁸ και αποτελούσε επιμέρους τμήμα της ενιαίας, μακρόχρονης και στοχευμένης στρατηγικής αποκλεισμού των ανταγωνιστών της.³⁷⁹

Επομένως, όσον αφορά στο ζήτημα της παραγραφής, η τελευταία δεν άρχεται πριν το πέρας της διαρκούς παράβασης, άρα στην προκειμένη περίπτωση, δεν συμπληρώθηκε -πριν την επιβολή του ένδικου προστίμου- η πενταετής διάρκεια της παραγραφής του δικαιώματος της ΕΑ να επιβάλει τις ένδικες κυρώσεις, ούτε υφίστατο ζήτημα εύλογης προθεσμίας, απορρίπτοντας τους αντίθετους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας. Περαιτέρω, ο ισχυρισμός ότι ήταν εφαρμοστέες εν προκειμένω οι διατάξεις του άρθρου 42 του ν. 3959/2011, απορρίφθηκε ούτως ή άλλως από το Δικαστήριο ως αβάσιμος, καθότι κατά την έναρξη ισχύος του στις 20-4-2011, οι σχετικές παραβάσεις ήταν εκκρεμείς, αφού είχαν αποτελέσει αντικείμενο καταγγελίας και είχε ξεκινήσει η έρευνα της Επιτροπής και ως εκ τούτου δεν καταλαμβάνονταν από αυτόν.³⁸⁰

Αντιστοίχως, αναφορικά με τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας ότι η ΕΑ -κατά παράβαση των αρχών της χρηστής διοίκησης και της μη καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων της- επέδειξε καθυστέρηση στη διεκπεραίωση της υπόθεσης, το Δικαστήριο, έλαβε υπόψη του την πολυπλοκότητα διερεύνησης της ένδικης υπόθεσης και τη φύση των εν λόγω παραβάσεων, το μέγεθος του ελέγχου που επεκτεινόταν σε πολλά σημεία επιτόπιας κατανάλωσης μπίρας, αλυσίδες μαζικής εστίασης, σούπερ μάρκετ και χονδρεμπόρους σε όλη την ελληνική επικράτεια και την από 9704/11.12.2013 Εισήγηση της Επιτροπής, όπου καταγράφονταν τα αποτελέσματα της έρευνας και γινόταν αναφορά σε 50 περίπου key accounts και πάνω από 150 άλλα τελικά σημεία κατανάλωσης. Σε συνδυασμό, δε και με την διάρκεια 3 ετών δικαστική εκκρεμότητα, που ξεκίνησε η προσφεύγουσα με την άσκηση προσφυγής και αίτησης αναίρεσης και η οποία δημιουργούσε κώλυμα στην Επιτροπή να συνεχίσει το έργο της και να εκδώσει εισήγηση και απόφασή της, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο χρόνος που μεσολάβησε για την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης ήταν εύλογος. Συνεπώς, η παραπάνω ένσταση της προσφεύγουσας απορρίφθηκε ως αβάσιμη. Αβάσιμος, εξάλλου, κρίθηκε και ο ισχυρισμός της προσφεύγουσας περί αντικειμενικής αδυναμίας άμυνάς της, λόγω της αποχώρησης -με την πάροδο των ετών- στελεχών της και της ανυπαρξίας αντικαταστατών τους με τις απαραίτητες γνώσεις, ως αόριστος και αλυσιτελής, καθόσον η προσφεύγουσα δεν επικαλέστηκε κατά τρόπο ειδικό, ορισμένο και επαρκώς τεκμηριωμένο ότι τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία (μάρτυρες κλπ) μπορούσαν πράγματι να της χρησιμεύσουν για την άμυνά της ενώπιον της Επιτροπής Ανταγωνισμού^{381, 382}.

³⁷⁸ Σύμφωνα με την έννοια των σχετικών διατάξεων στους αναλογικά εφαρμοστέους και ισχύοντες κατά τον κρίσιμο χρόνο Κανονισμούς (ΕΚ) με αριθ. 1/2003 (άρθρο 25) και 2988/74.

³⁷⁹ Απόφ. ΔΕΦΑΘ 4055/2017, όπ., σκ. 22.

³⁸⁰ Απόφ. ΔΕΦΑΘ 4055/2017, όπ., σκ. 23.

³⁸¹ Πρβλ. ΣτΕ 2007/2013, 2365/2013 σκ. 11, C-110/10 P, Solvay, σκέψεις 51-52.

Ακολούθως, στον ισχυρισμό της προσφεύγουσας ότι η ΕΑ παραβίασε τα δικαιώματα άμυνας και το τεκμήριο αθωότητάς της, παραλείποντας την τήρηση των διαδικαστικών εγγυήσεων της ελεγκτικής διαδικασίας, όπως είναι η υποχρέωση αιτιολογίας των εντολών ελέγχου από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη ότι για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση του ελεγκτικού έργου της Επιτροπής Ανταγωνισμού είναι απαραίτητος ο αιφνιδιασμός των ελεγχόμενων επιχειρήσεων, ώστε να εντοπίζονται τυχόν παραβάσεις της κείμενης νομοθεσίας, η, δε, επίδοση της εντολής ελέγχου γίνεται προς γνώση των ελεγχόμενων επιχειρήσεων ότι τα πρόσωπα που εμφανίζονται στην επιχείρησή τους νομιμοποιούνται για τη διενέργεια του ελέγχου και ότι σε καμία περίπτωση η μη επίδοση αυτής δεν επηρεάζει τη νομιμότητα του ελέγχου και την βάση αυτού εκδοθείσα προσβαλλόμενη απόφαση³⁸³, έκρινε τον εν λόγω ισχυρισμό απορριπτό ως αβάσιμο. Αυτό, δε, διότι ο σκοπός του νομοθέτη ήταν να παράσχει ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στην Επιτροπή Ανταγωνισμού ως προς τις έρευνες που αυτή διενεργεί, ενώ αναφορικά με την αιτιολόγηση των αποφάσεων διενέργειας ελέγχων, λόγω του αιφνιδίου χαρακτήρα τους δεν είναι δυνατό να περιλαμβάνουν όλα τα νομικά και πραγματικά στοιχεία της υπόθεσης, καθώς μπορεί να μην διαθέτει ακόμη σε εκείνο το χρονικό σημείο τις αναγκαίες πληροφορίες για να διατυπώσει ακριβή νομική αξιολόγηση, στο πλαίσιο διερεύνησης της υπόθεσης³⁸⁴. Εκτός των άλλων, στην κρινόμενη υπόθεση, η πλήρης γνώση από τη προσφεύγουσα, του αντικειμένου του διενεργούμενου από την ΕΑ ελέγχου, καθώς και του ότι η ίδια είναι ελεγχόμενη, ήταν βέβαιη, δεδομένου ότι η προσφεύγουσα κατείχε το μεγαλύτερο μερίδιο στη σχετική αγορά ζύθου (75%-85%) και επομένως ο έλεγχος για ενδεχόμενη παράβαση των σχετικών διατάξεων περί κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης αφορούσε οπωσδήποτε την ίδια.³⁸⁵

Περαιτέρω, σύμφωνα όσα υποστήριξε η προσφεύγουσα, η Επιτροπή εσφαλμένα αποφάσισε την από κοινού εξέταση της αυτεπάγγελτης έρευνάς της και της υπ' αριθ. 8461/29.12.2006 καταγγελίας της «ΜΥΘΟΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.». Λαμβανομένου όμως, υπόψη ότι, κατά της ανωτέρω απόφασης της ΕΑ, η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή, η οποία απορρίφθηκε αμετάκλητα κατ' αναίρεση με την με αριθμό 3830/2012 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας και ότι επίσης, βάσει της διάταξης του άρθρου 18 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΥΑ 8275/2006 ΦΕΚ Β 1890/29.12.2006): «Η Επιτροπή μπορεί κατόπιν αιτήματος της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού ή των μερών να διατάξει την από κοινού εξέταση ή το χωρισμό υποθέσεων που πρόκειται να εισαχθούν ή εκκρεμούν ενώπιόν της», καθώς και ότι -κατά πάγια ενωσιακή νομολογία- η εξουσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να συνεκδικάσει υποθέσεις δεν απαιτείται να προβλέπεται ρητά, αλλά θεμελιώνεται στη διακριτική της ευχέρεια, στο πλαίσιο της

---

³⁸² Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 24.

³⁸³ Βλ. απόφ. ΔΕφΑθ 5724/2013.

³⁸⁴ Βλ. αποφ. C-37/13 σκ. 37, ΔΕΚ 85/87, ΔΕΚ C-94/00, ΔΕΚ C-46/87 Hoechst κατά Επιτροπής και T-339/04 France Telecom κατά Επιτροπής σκ. 61.

³⁸⁵ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 25.

γενικότερης εξουσίας της στο χειρισμό υποθέσεων ανταγωνισμού³⁸⁶, το Δικαστήριο κατέληξε να απορρίψει και αυτό το λόγο της προσφυγής, ως αβάσιμο.³⁸⁷

Παρομοίως, στον προβαλλόμενο από την προσφεύγουσα λόγο για απόρριψη -από την Επιτροπή- σχετικού αιτήματός της να λάβει αντίγραφα των πρακτικών των συνεδριάσεων των διασκέψεων, το Δικαστήριο διατύπωσε την κρίση ότι νομίμως απορρίφθηκε το εν λόγω αίτημα από την ΕΑ, διότι σε αντίθετη περίπτωση θα παραβιαζόταν η μυστικότητα των διασκέψεων³⁸⁸. Ο αντίθετος, επομένως, λόγος της προσφυγής, σύμφωνα με τον οποίο η απόρριψη της αίτησης της προσφεύγουσας συνεπαγόταν την παραβίαση της αρχής της φανερής δράσης της Διοίκησης, καθώς δεν μπορούσε να διαπιστωθεί εάν τηρήθηκαν οι κανόνες της νόμιμης συγκρότησης, σύνθεσης και λειτουργίας της Επιτροπής, απορρίφθηκε από το Δικαστήριο ως νόμω και ουσία αβάσιμος.³⁸⁹

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας ότι στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν αποδείχθηκε, ως όφειλε, ότι οι αποδιδόμενες στην ΑΖ καταχρηστικές ενέργειες, ήταν ικανές να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Προς επίρρωση, δε, του ισχυρισμού της αυτού, η Αθηναϊκή Ζυθοποιία υποστήριξε ότι: α) η διαπίστωση καταχρηστικής συμπεριφοράς στην αγορά επιτόπιας κατανάλωσης είναι εσφαλμένη, διότι ερμηνεύτηκαν λανθασμένα οι όροι συμβάσεων που είχε συνάψει με πελάτες της -όπως για παράδειγμα η πρόβλεψη όρων αποκλειστικότητας- και γενικότερα δεν εκτιμήθηκαν ορθά τα αποδεικτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, β) τα δείγματα που ελήφθησαν στο πλαίσιο της έρευνας της Επιτροπής δεν ήταν επαρκή, γ) η υποχρέωση αποκλειστικής προμήθειας δεν αποδείχθηκε, οι μαρτυρίες υπαλλήλων της καταγγέλλουσας Μύθος δεν αποτελούν αξιόπιστα και αντικειμενικά στοιχεία και η ίδια η καταγγελία δεν συνιστά αποδεικτικό στοιχείο, δ) οι χορηγούμενες εκπτώσεις και παροχές δεν χορηγήθηκαν με την προϋπόθεση αποκλειστικής συνεργασίας και εφοδιασμού από αυτήν ούτε είχαν αναδρομικό χαρακτήρα και ε) ως προς τις διαφημιστικές αμοιβές η ΕΑ δεν απέδειξε ότι οι αμοιβές για υπηρεσίες προβολής και διαφήμισης είχαν προσηματικό χαρακτήρα. Ακολούθως, η προσφεύγουσα υποστήριξε τη θέση της ότι δεν αποδείχθηκε από την Επιτροπή ο σχεδιασμός και η εφαρμογή εμπορικής στρατηγικής από την ΑΖ για τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της και πάντως δεν παρατηρήθηκαν συγκεκριμένα αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα στη σχετική αγορά ζύθου. Σύμφωνα, ωστόσο, με την αντίθετη κρίση του Δικαστηρίου, η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να αποδεικνύει ούτε την πρόκληση άμεσης ζημίας στους καταναλωτές ή την επίτευξη του αποκλεισμού των ανταγωνιστών ούτε την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των καταχρηστικών πρακτικών και του ζημιολογού αποτελέσματος στην αγορά και τους πελάτες της δεσπόζουσας επιχείρησης. Ειδικότερα, όπως είναι γνωστό η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση σε αγορά επιχείρηση, δεδομένου ότι ο ανταγωνισμός είναι ήδη εξασθενημένος στην εν λόγω

³⁸⁶ Βλ. απόφ. Τ - 30/05 σκ. 64, Τ - 59/07 σκ. 100, Τ - 655/11 σκ. 56-57.

³⁸⁷ Απόφ. ΔΕφαΘ 4055/2017, όπ., σκ. 26.

³⁸⁸ Σύμφωνα με ρητή πρόβλεψη του άρθρου 25 παρ. 6 του προϋχύναντος (Υ.Α. 8275/2006), αλλά και του άρθρου 27 του ισχύοντος (Υ.Α. 117/2013) Κανονισμού Λειτουργίας της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η διάσκεψη για την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής είναι μυστική.

³⁸⁹ Απόφ. ΔΕφαΘ 4055/2017, όπ., σκ. 27.

σχετική αγορά, υπέχει ιδιαίτερη ευθύνη να προστατεύει τη δομή του και να διατηρεί τις ισορροπίες, γνωρίζοντας ότι κάθε επιπλέον περιορισμός που θα επιβάλει, μπορεί να συνεπάγεται την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης από μέρους της³⁹⁰. Επομένως, η δέσμευση των αντισυμβαλλομένων μιας δεσπόζουσας επιχείρησης, έστω και κατόπιν αιτήματός τους, να συνεργάζονται αποκλειστικά με την τελευταία ή η εφαρμογή μεθόδων με σκοπό την «ενεργοποίηση του καταναλωτή»³⁹¹, συνιστούν καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσης αυτής, ανεξάρτητα από την παροχή ή όχι οικονομικού ανταλλάγματος.³⁹²

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το Δικαστήριο της ουσίας, ως αρμόδιο για τον έλεγχο της κρίσης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, υποχρεούται, εφαρμόζοντας τις σχετικές διατάξεις περί απόδειξης του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999 Α` 97, άρθρα 144 επ.) να σχηματίσει πλήρη και βέβαιη δικανική πεποίθηση για τη διάπραξη της παράβασης³⁹³. Για την επίτευξη του ως άνω σκοπού αρκεί από τη συνολική εκτίμηση των διαφόρων αποδεικτικών μέσων, να προκύπτουν σοβαρές και συγκλίνουσες ενδείξεις, οι οποίες, συνεκτιμώμενες σωρευτικά, μπορούν να στοιχειοθετήσουν την διάπραξη της παράβασης³⁹⁴. Εξάλλου, έστω και αν το νόμιμο βάρος απόδειξης της παράβασης φέρει, σύμφωνα με τις αρχές αυτές, η Επιτροπή Ανταγωνισμού, τα πραγματικά στοιχεία, τα οποία επικαλείται η μία πλευρά, είναι ικανά να υποχρεώσουν την άλλη πλευρά, να παράσχει μια εξήγηση ή αιτιολογία, ελλείψει της οποίας να επιτρέπεται να συναχθεί ότι η πρώτη πλευρά ανταποκρίθηκε στην υποχρέωσή της³⁹⁵. Συνακόλουθα, η τέλεση της παράβασης μπορεί να θεωρηθεί αποδεδειγμένη, αν τα περιστατικά αρκούν για να θεμελιώσουν υποχρέωση της δεσπόζουσας επιχείρησης να παράσχει μια πειστική εναλλακτική εξήγηση για την συμπεριφορά της και αυτή δεν το πράξει. Η ανωτέρω απόδειξη διά δικαστικού τεκμηρίου, δεν συνιστά αντιστροφή τού βάρους απόδειξης -που φέρει η Επιτροπή- αλλά εκπλήρωση της υποχρέωσης των διαδίκων να στηρίζουν με συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία τις θέσεις τους^{396, 397}.

Ειδικότερα, βάσει πάγιας ενωσιακής νομολογίας³⁹⁸, η σαφής για τον πελάτη υποχρέωση να μην αγοράζει από τους ανταγωνιστές της δεσπόζουσας επιχείρησης με αντάλλαγμα αυτή να του χορηγεί ορισμένες παροχές, αποτελεί εφαρμογή μηχανισμού εκπτώσεων πίστης και δεδομένου ότι δεν στηρίζονται σε οικονομικώς δικαιολογημένες αντιπαροχές, οδήγησαν το Δικαστήριο στην κρίση ότι οι εκπτώσεις αυτές ήταν καταχρηστικές και έτειναν «να εξαλείψουν ή να περιορίσουν τη δυνατότητα που είχε ο

³⁹⁰ Βλ. απόφαση Hoffmann-LaRoche, σκ. 123.

³⁹¹ Όπως το FASCAR ή η μέθοδος trade marketing A2QVP2.

³⁹² Απόφ. ΔΕΦΑΘ 4055/2017, όπ., σκ. 28.

³⁹³ Σύμφωνα και με την αρχή της αποτελεσματικότητας τού Ευρωπαϊκού δικαίου.

³⁹⁴ Πρβλ. αποφάσεις ΠΕΚ της 10.3.1992, T-77/89, SIV κ.λπ. κατά Επιτροπής, πρβλ. και ΣτΕ 3064/2008, 1645-6/2005, 1056/2002, 53/1992, 1341/1997, 1056/2002 κ.ά.

³⁹⁵ Βλ. ΔΕΚ, απόφαση της 7.1.2004, C-204/00 P.

³⁹⁶ Βλ. απόφ. ΣτΕ 2780/2012, 2007/2013, πρβλ και απόφ. ΔΕΚ της 7.1.2004, C-204/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκ 132.

³⁹⁷ Απόφ. ΔΕΦΑΘ 4055/2017, όπ., σκ. 29.

³⁹⁸ Βλ. απόφ. Michelin I προεκτεθείσα και απόφαση Ευρ. Επιτροπής στην υπόθεση Intel COMP/37.990, παρ. 939.

αγοραστής να επιλέγει τις πηγές εφοδιασμού του, προκαλώντας αποκλεισμό των ανταγωνιστών, διατηρώντας ή ενισχύοντας τη δεσπόζουσα θέση της επιχείρησης³⁹⁹, κατά παράβαση του άρθρου 2 παρ. 2 γ του ν. 703/1977 (ήδη άρθρο 2 ν. 3959/2011), αλλά και του άρθρου 102 εδ. β' της ΣΛΕΕ». Επομένως, σύμφωνα και με τα παραπάνω, ο σχετικός ισχυρισμός της προσφεύγουσας, ότι για τη στοιχειοθέτηση της σχετικής παράβασης, δεν αρκούσε απλώς να τεκμαίρεται η πιθανή ύπαρξη αντιανταγωνιστικού αποτελέσματος, αλλά έπρεπε και να αποδεικνύεται ότι από τις μεθόδους της δημιουργήθηκε πράγματι τέτοιο ζημιογόνο αποτέλεσμα, απορρίφθηκε ως αβάσιμος. Και τούτο διότι η έννοια της καταχρηστικής εκμετάλλευσης είναι αντικειμενική⁴⁰⁰ και για τη διαπίστωση της παράβασης των άρθρων 102 ΣΛΕΕ, 2 ν. 703/1977 και 2 ν. 3979/2011, δεν είναι αναγκαίο να αποδειχθεί ότι η εξεταζόμενη καταχρηστική εκμετάλλευση είχε συγκεκριμένο αποτέλεσμα στις οικείες αγορές⁴⁰¹. Αρκεί η απόδειξη ότι η καταχρηστική συμπεριφορά εκ μέρους της δεσπόζουσας ήταν ικανή ή μπορούσε να περιορίσει τον ανταγωνισμό⁴⁰², όπως βάσιμα έκρινε η Ε.Α. και προέβλεπαν οι παρεμβαίνουσες και στην προκειμένη περίπτωση η καταχρηστικότητα των πρακτικών της ΑΖ ήταν αποδεδειγμένη, εφόσον αυτές «έτειναν να εξαλείψουν ή να περιορίσουν τη δυνατότητα του αγοραστή, να επιλέξει τις πηγές εφοδιασμού του, προκαλώντας αποκλεισμό των ανταγωνιστών, στεγανοποίηση της σχετικής αγοράς και διακριτική μεταχείριση, ή να ενισχύσουν τη δεσπόζουσα θέση της, και ικανές να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό»⁴⁰³.⁴⁰⁴

Όσον αφορά, δε, στο ανώτατο επιτρεπτό ύψος του υπολογιζόμενου προστίμου, από το συνδυασμό των σχετικών διατάξεων προέκυψε ότι με τις προγενέστερες διατάξεις του ν. 703/1977 (άρθρο 9 παρ. 1 όπως αντικαταστάθηκε από την παρ. 2 του άρθρου 16 του Ν.3373/2005) όπως ίσχυαν, το επαπειλούμενο ή επιβαλλόμενο πρόστιμο στην προκειμένη περίπτωση έφτανε έως και το 15% των ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης, της χρήσης κατά την οποία έπαυσε η παράβαση ή, σε περίπτωση διαρκούς παράβασης που συνεχιζόταν, της προηγούμενης της έκδοσης της απόφασης χρήσης, ενώ με τις διατάξεις του άρθρου 25 του ισχύοντος ν. 3959/2011, το πρόστιμο αυτό μπορούσε να φτάσει μέχρι ποσοστού δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης, της χρήσης κατά την οποία έπαυσε η παράβαση ή, αν αυτή συνεχίζεται μέχρι την έκδοση της απόφασης, της προηγούμενης της έκδοσης της απόφασης χρήσης. Επομένως, οι διατάξεις του ν. 3959/2011 - ως ευνοϊκότερες- κρίθηκαν εφαρμοστέες στην υπόθεση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας αναφορικά με το ύψος του επιβλητέου προστίμου⁴⁰⁵.⁴⁰⁶

³⁹⁹ Βλ. απόφ. Τ-155/06 - Tomra Systems, σκ. 213, 214, αποφάσεις Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, σκέψη 90, και Michelin II, σκέψη 59, 60.

⁴⁰⁰ Βλ. απόφ. Τ-65/98 - Van den Bergh Foods σκ.157.

⁴⁰¹ Βλ. απόφ. Τ-203/01 Michelin σκ. 239.

⁴⁰² Βλ. απόφ. Τ-65/98 - Van den Bergh Foods σκ. 157, Τ-219/99 - British Airways, σκ. 293.

⁴⁰³ Βλ. απόφ. Τ-155/06 Tomra σκ. 213, 214, Hoffmann La Roche σκ. 90, Michelin II σκ. 59, 60.

⁴⁰⁴ Απόφ. ΔΕφαθ 4055/2017, όπ., σκ. 29.

⁴⁰⁵ Βλ. απόφ. ΣτΕ 2465/2015, σκ. 10, ΣτΕ 722/2014 σκ. 5, 2556, 4469, 2303/2014, 2957/2013, 1281/2011.

⁴⁰⁶ Απόφ. ΔΕφαθ 4055/2017, όπ., σκ. 31.

Μάλιστα, η ανωτέρω ρύθμιση του άρθρου 25 του ν. 3959/2011 σχετικά με το μέγιστο του επιβαλλόμενου προστίμου, σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου, έχει ως σκοπό τόσο τον κολασμό της εν γένει καταχρηστικής συμπεριφοράς των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων όσο και την αποτροπή των ιδίων, αλλά και άλλων επιχειρήσεων από μελλοντική παράβαση των κανόνων του Δικαίου του Ανταγωνισμού. Για τον ανωτέρω λόγο θεσπίστηκε ο υπολογισμός του προστίμου βάσει του συνολικού κύκλου εργασιών της βαρυνόμενης εταιρίας, κατά την τρέχουσα ή την προηγούμενη της παράβασης χρήση, ως ασφαλής -κατά την κρίση του νομοθέτη- ένδειξη της οικονομικής ισχύος της επιχείρησης και του πιθανού μεγέθους και σοβαρότητας της παράβασης⁴⁰⁷. Στο πλαίσιο της ρύθμισης αυτής, υπό το φως των αρχών της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας και της ικανής αποτρεπτικότητας του προστίμου, το οριζόμενο μέγιστο ύψος του ισχύει χωριστά για κάθε αυτοτελή παράβαση, ενώ σε περίπτωση διαρκών παραβάσεων που συνεχίζονται επί σειρά ετών αυτή «δεν λογίζεται ως αυτοτελής για κάθε έτος, αλλά εξακολουθούσα και ενιαία χρονικώς, ώστε το προβλεπόμενο στο νόμο ανώτατο όριο (πλαφόν), να ισχύει για τη συνολική διάρκεια της αποδιδόμενης παράβασης, η διάρκεια δε αυτή λαμβάνεται υπόψη για την επιμέτρηση του ύψους του προστίμου». Συνεπώς, στην υπόθεση της AZ, το Δικαστήριο έκρινε πως το ως άνω οριζόμενο στον ν. 703/1977 και ήδη ν. 3959/2011 ανώτατο όριο, ίσχυε για καθεμία από τις καταλογιζόμενες αυτοτελείς παραβάσεις⁴⁰⁸, όχι όμως για κάθε έτος ξεχωριστά, αλλά για τη συνολική διάρκεια της εκάστοτε παράβασης. Περαιτέρω, κατά την έννοια της ίδιας ρύθμισης, δεν ελήφθη υπόψη από το Δικαστήριο «το άθροισμα του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχείρησης, σε καθεμία από τις χρήσεις, κατά τις οποίες διαπιστώνεται η παράβαση, αλλά ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης σε μία μόνο χρήση και συγκεκριμένα, σε εκείνη κατά την οποία έπαυσε η παράβαση».^{409, 410}

Επιπλέον, το Δικαστήριο αναφέρθηκε και στην από 12.5.2006 Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων, στην οποία μεταξύ άλλων ορίζεται ότι: «5. Για τον υπολογισμό του προστίμου που πρέπει να επιβληθεί στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που υπέπεσαν στην παράβαση, η Επιτροπή ... 6. Πρώτον, καθορίζει ένα βασικό ποσό προστίμου για κάθε επιχείρηση... σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παράβασης. 7. Δεύτερον, εφόσον το κρίνει σκόπιμο, προσ αυξάνει ή μειώνει το βασικό ποσό, ανάλογα με το εάν συντρέχουν αντίστοιχα επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις. 8. Το βασικό ποσό του προστίμου προκύπτει ως εξής: α) ορίζεται ποσοστό ύψους μέχρι τριάντα τοις εκατό (30%) επί των ετήσιων ακαθάριστων εσόδων της επιχείρησης από προϊόντα ή υπηρεσίες που αφορούν στην παράβαση .... και β) το ποσοστό αυτό υπολογίζεται επί των ετήσιων ως άνω εσόδων για κάθε έτος της παράβασης αθροιστικά. . . 10. Προκειμένου να αξιολογηθεί η σοβαρότητα της παράβασης, η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη της ιδίως το είδος της παράβασης, τα

⁴⁰⁷ Βλ. απόφ. ΣτΕ 1881/2014.

⁴⁰⁸ Βλ. ΣτΕ 903/1998 επταμ. σκ. 7.

⁴⁰⁹ Βλ. ΣτΕ 2365/2013 επταμ. πρβλ. ΣτΕ 903/1998 επταμ.

⁴¹⁰ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 32.

αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή απειλήθηκε να προκληθούν στην αγορά, το ειδικό βάρος κάθε επιχείρησης στην παράβαση, το οικονομικό όφελος που αποκόμισαν ή επιδίωξαν να αποκομίσουν οι παραβάτες, την οικονομική δύναμη της/των επιχειρήσεων που παραβιάζουν τους κανόνες ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και την έκταση της γεωγραφικής αγοράς. 11. . . 14. Το βασικό ποσό του προστίμου μπορεί να προσυζητάται, εάν συντρέχουν επιβαρυντικές περιστάσεις, όπως:- όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση έχει διαπράξει στο παρελθόν διαπιστωμένη παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού. -όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση αρνήθηκε να συνεργαστεί ή αποπειράθηκε να παρεμποδίσει την Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού κατά τη διεξαγωγή της έρευνάς της επί της συγκεκριμένης υπόθεσης. . . 15. Το βασικό ποσό του προστίμου μπορεί να μειώνεται, εάν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις, όπως ... όταν η εμπλεκόμενη επιχείρηση συνεργάστηκε αποτελεσματικά με την Επιτροπή, πέραν του πεδίου εφαρμογής του Προγράμματος Επείκειας της Επιτροπής Ανταγωνισμού...».⁴¹¹

Οι κατευθυντήριες γραμμές τις οποίες εκδίδει η Επιτροπή Ανταγωνισμού, με σκοπό την εξασφάλιση της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης των επιχειρήσεων, αναφορικά με τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλει, ενέχουν επιτρεπτό αυτοπεριορισμό της διακριτικής ευχέρειας της Επιτροπής κατά την επιμέτρηση των προστίμων και δεσμεύουν καταρχήν την Επιτροπή, ωστόσο δεν αποτελούν κανόνες δικαίου⁴¹². Ως εκ τούτου, το Διοικητικό Εφετείο δεν είναι υποχρεωμένο να τους εφαρμόζει «όταν αποφαινεται επί προσφυγής κατά της οικείας καταλογιστικής πράξης της Επιτροπής Ανταγωνισμού και προβαίνει, κατ' ενάσκηση της αρμοδιότητάς του πλήρους δικαιοδοσίας, στον καθορισμό του προσήκοντος ύψους του προστίμου»^{413, 414}.

Ακολούθως, με την προσβαλλόμενη πράξη η Επιτροπή Ανταγωνισμού υποχρέωσε την προσφεύγουσα να παύσει άμεσα τις ως άνω διαπιστωθείσες παραβάσεις και να παραλείπει αυτές στο μέλλον. Όσον αφορά, δε, στο επιβλητέο πρόστιμο και το ύψος του, ως βάση υπολογισμού τέθηκε η συνολική αξία πωλήσεων προϊόντων ζύθου που πραγματοποίησε η Αθηναϊκή Ζυθοποιία κατά την επίμαχη περίοδο από το έτος 1998 έως και το 2014 και το βασικό πρόστιμο για τις διαπιστωθείσες παραβάσεις προσδιορίστηκε σε ποσοστό 10% επί της προαναφερόμενης βάσης αξίας πωλήσεων για την επίμαχη χρονική περίοδο. Για τον υπολογισμό αυτό η Επιτροπή συνεκτίμησε το είδος και τη σοβαρότητα των παραβάσεων, τα αντιανταγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή απειλήθηκε να προκληθούν στην αγορά, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε ή επιδίωξε να αποκομίσει η προσφεύγουσα, την οικονομική ισχύ της στη σχετική αγορά, την έκταση της γεωγραφικής αγοράς όπου

⁴¹¹ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 33.

⁴¹² Βλ. απόφ. ΣτΕ 2365/2013 σκ. 48, πρβλ. απόφαση ΔΕΚ στην υπόθεση Dansk Røringindustri, op.cit., σκ. 209-211, σχετικά με τις αντίστοιχες κατευθυντήριες γραμμές που εκδίδει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

⁴¹³ Βλ. απόφ. ΣτΕ 1881/2014 σκ. 16, 2774/2014 σκ. 50-52, 2775/2014 σκ. 12, 2365/2013 σκ. 47, 2007/2013 σκ. 7, πρβλ. απόφαση ΔΕΚ της 18.9.2003 c-338/00 P. Volkswagen κατά Επιτροπής σκ. 147.

⁴¹⁴ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 33.

παρατηρήθηκαν οι παραβάσεις και τον ενιαίο και διαρκή χαρακτήρα των παραβάσεων (επί 16 συναπτά έτη).⁴¹⁵

Στη συνέχεια, εξετάστηκε από το Δικαστήριο ο -προβαλλόμενος από την προσφεύγουσα- λόγος ότι το ένδικο πρόστιμο υπολογίστηκε εσφαλμένα βάσει του κύκλου εργασιών της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας της χρήσης 2013 αντί αυτού της χρήσης 2014, που, κατά τους ισχυρισμούς της, είναι η προηγούμενη της κοινοποίησης (1.12.2015) -της προσβαλλόμενης απόφασης- χρήση, από την οποία απορρέουν τα αποτελέσματα μιας δυσμενούς ατομικής διοικητικής πράξης. Ωστόσο, ο λόγος αυτός της προσφυγής απορρίφθηκε από το Δικαστήριο ως αβάσιμος, διότι στη συγκεκριμένη περίπτωση της απόφασης της Επιτροπής, η κοινοποίηση δεν αποτελούσε συστατικό τύπο της προσβαλλόμενης πράξης και έτσι τα αποτελέσματα της τελευταίας επήλθαν από την έκδοσή της, με βάση τα νομικά ή πραγματικά δεδομένα του χρόνου έκδοσής της και η προηγούμενη -της έκδοσης απόφασης της Επιτροπής- χρήση ήταν αυτή του έτους 2013, όπως ορθά έκρινε η ΕΑ⁴¹⁶. Ως αβάσιμος, επίσης, πρέπει να απορριφθεί και ο λόγος της προσφυγής κατά τον οποίο, ως βάση υπολογισμού του επιβλητέου προστίμου, έπρεπε να ληφθεί υπόψη μόνο η αξία των πωλήσεων της ΑΖ, που συνδέονται με την επίδικη παράβαση. Και τούτο, δεδομένου ότι σύμφωνα με τη σαφή, μη χρήζουσα περαιτέρω ερμηνείας διατύπωση των διατάξεων τόσο του άρθρου 9 του ν. 703/1977, όσο και του άρθρου 25 ν. 3959/2011, ως βάση για τον υπολογισμό του προστίμου, λαμβάνεται ο συνολικός κύκλος εργασιών της επιχείρησης κατά την προηγούμενη της απόφασης χρήση, όπως ορθά έπραξε εν προκειμένω η Επιτροπή Ανταγωνισμού.⁴¹⁷

Ακολούθως, ενόψει των προπαρατιθέμενων διατάξεων το Δικαστήριο έλαβε υπόψη όλα τα πραγματικά περιστατικά στην εν λόγω υπόθεση, καθώς επίσης και τη σοβαρότητα και τη μεγάλη διάρκεια της παράβασης (1998-2014), που εκτεινόταν γεωγραφικά στο σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας, την έκταση των επιζήμιων για τον ελεύθερο ανταγωνισμό αποτελεσμάτων της καταχρηστικής συμπεριφοράς, την οικονομική δύναμη της προσφεύγουσας, το ικανό αποτρεπτικό αποτέλεσμα και την αρνητική συνέπεια που έπρεπε να συνεπάγεται το πρόστιμο για την προσφεύγουσα, με σκοπό πλην της δίκαιης τιμώρησης και την πρόληψη επανάληψης παρόμοιων παραβάσεων. Ωστόσο, δέχτηκε ως ελαφρυντική περίπτωση το μη υπότροπο της προσφεύγουσας⁴¹⁸ και με βάση και την αρχή της αναλογικότητας, έκρινε υπερβολικό το πρόστιμο που επέβαλε η Επιτροπή Ανταγωνισμού και το όρισε «σε ποσοστό 8,5% επί του συνολικού κύκλου εργασιών της προσφεύγουσας κατά τη χρήση 2013, ανερχόμενο σε 26.733.529,18 ευρώ (314.512.108 X 8,5%) ευρώ, απορρίπτοντας ως αβάσιμους τους αντίθετους ισχυρισμούς των διαδίκων. Παρομοίως, απορρίφθηκε ως αβάσιμος και ο σχετικός ισχυρισμός της προσφεύγουσας ότι, κατά την επιμέτρηση του προστίμου, έπρεπε να ληφθούν υπόψη η κακή οικονομική συγκυρία -λόγω της

⁴¹⁵ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 34.

⁴¹⁶ Βλ. απόφ. ΣτΕ 2/2006, 420/2005, 858/2002.

⁴¹⁷ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 35.

⁴¹⁸ Βλ. απόφ. ΣτΕ 1324/2013, 764/2014, 3160/2014, 3103/2015.

παρατεταμένης οικονομικής κρίσης που έπληττε και τον κλάδο της ζυθοποιίας κατά τον χρόνο εκδίκασης της προσφυγής⁴¹⁹, καθώς και η συνακόλουθη δυσχέρεια καταβολής του προστίμου^{420, 421}

Τέλος, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «οι υποχρεώσεις που με την προσβαλλόμενη απόφαση επιβλήθηκαν στην προσφεύγουσα, να καταρτίζει εφεξής, έγγραφες συμβάσεις με τους χονδρεμπόρους, τα super markets και τα τελικά σημεία πώλησης και να προσδιορίζει με σαφήνεια σε όλες τις συμφωνίες με τους πελάτες της, με τις οποίες προβαίνει σε οποιασδήποτε φύσεως παροχή προς αυτούς, τόσο την παροχή, όσο και την αντιπαροχή των αντισυμβαλλομένων, αποτελούν μέτρα που αποσκοπούν στην διαφάνεια, στην ισότητα των συμβαλλομένων και στην αποτροπή εκδήλωσης αντιανταγωνιστικών συμπεριφορών, ώστε να διασφαλίζεται η επικράτηση συνθηκών υγιούς ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, προς όφελος των ανταγωνιστριών εταιριών, των συναλλασσομένων όλων των επιπέδων και των τελικών καταναλωτών». Τα ανωτέρω μέτρα, δε, κρίθηκε ότι δεν ήταν δυσανάλογα προς τον προαναφερόμενο σκοπό τους και δεν περιόριζαν κατά αθέμιτο τρόπο την επαγγελματική και οικονομική ελευθερία της προσφεύγουσας, επομένως απορρίφθηκε ως αβάσιμος ο σχετικός λόγος της προσφυγής, σύμφωνα με τον οποίο τα μέτρα αυτά ήταν μη νόμιμα και ακυρωτέα, διότι είχαν παρεμβατικό χαρακτήρα. Επίσης, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι νόμιμα με την προσβαλλόμενη επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα η άμεση παύση και η παράλειψη στο μέλλον πρακτικών που συνιστούν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, με απειλή χρηματικής ποινής 10.000 ευρώ για κάθε ημέρα καθυστέρησης συμμόρφωσης, απορρίπτοντας ως αβάσιμο τον αντίθετο λόγο της προσφυγής.⁴²²

Ωστόσο, η υποχρέωση που επιβλήθηκε στην προσφεύγουσα, να αναγράφει εφεξής επί όλων των συμφωνιών και τιμολογίων πώλησης ότι οι πελάτες της ήταν ελεύθεροι να αγοράζουν και να πωλούν ανταγωνιστικά προϊόντα σε είδος και ποσότητες της επιλογής τους, -ως ελευθερία συνταγματικά και νομοθετικά κατοχυρωμένη και αυτονόητη⁴²³ - κρίθηκε περιττό να επισημαίνεται ρητά στις συμβάσεις και στα τιμολόγια που εξέδιδε, γιατί θα μπορούσε να προκαλέσει «διαρροή της πελατείας της και περιορισμό του κύκλου εργασιών της» και επομένως να βλάψει σημαντικά την ΑΖ σε επιχειρηματικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η προσβαλλόμενη απόφαση ακυρώθηκε από το Δικαστήριο κατά το μέρος αυτό, κατ' αποδοχή ως βασίμου του σχετικού λόγου της προσφυγής. Αντίστοιχα και η επιβληθείσα στην προσφεύγουσα υποχρέωση ανάρτησης και διατήρησης του διατακτικού της προσβαλλόμενης απόφασης στην ιστοσελίδα της Επιτροπής για ένα έτος, δεδομένου ότι «στη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 27 του Ν 3959/2011 δεν προβλέπεται τέτοια δυνατότητα της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η οποία μπορεί να διατάσσει τη δημοσίευση των αποφάσεων που εκδίδει σύμφωνα με το άρθρο 25 του ίδιου νόμου σε εφημερίδα πανελληνίας ή τοπικής κλίμακας

⁴¹⁹ Βλ. απόφ. ΣτΕ 2007/20013 7μελής.

⁴²⁰ Βλ. απόφ. ΣτΕ 2365/2013.

⁴²¹ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., σκ. 36.

⁴²² Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., 37.

⁴²³ Άρθρο 5 παρ. 1 του Συντ. και νομοθετικώς θεσπισμένη ως αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων (άρθρο 361 Α.Κ.).

ανάλογα με την εμβέλεια της αγοράς στην οποία εκδηλώνεται η παράβαση, τη σοβαρότητα και τα αποτελέσματα αυτής». Κατ' αποδοχή, επομένως, του βασίμου αυτού του λόγου της προσφυγής, η προσβαλλόμενη απόφαση ακυρώθηκε και κατά το μέρος αυτό.⁴²⁴

Συνοψίζοντας, σύμφωνα με το διατακτικό της απόφασης, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών έκανε εν μέρει δεκτές την προσφυγή της εταιρίας «ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΑ Α.Ε.» και τις παρεμβάσεις της «ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ ΖΥΘΟΠΟΙΑΣ Α.Ε.» και της «ΖΥΘΟΠΟΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ Α.Ε.». Ακολούθως, **ακύρωσε εν μέρει την με αριθμό 590/2014 απόφαση της Ολομέλειας της Επιτροπής Ανταγωνισμού**, κατά τα μέρη που επέβαλλε στην προσφεύγουσα α) την αναγραφή επί των τιμολογίων πώλησης και των συμβάσεών της, ότι οι πελάτες της είναι ελεύθεροι να αγοράζουν και να πωλούν ανταγωνιστικά προϊόντα σε είδος και ποσότητες της επιλογής τους και β) την ανάρτηση και διατήρηση στην ιστοσελίδα της, του διατακτικού της απόφασης της ΕΑ. Τέλος, μεταρρύθμισε την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς το ύψος του επιβαλλόμενου στην προσφεύγουσα προστίμου, **περιορίζοντας το ύψος του στο ποσό των είκοσι έξι εκατομμυρίων επτακοσίων τριάντα τριών χιλιάδων πεντακοσίων είκοσι εννέα ευρώ και δεκαοκτώ λεπτών (26.733.529,18).**⁴²⁵

Η υπ' αριθμόν 4055/2017 απόφαση Δ.Ε.Α. δημοσιεύτηκε στο ακροατήριο του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών (16ο Τμήμα, Τριμελές) κατά τη συνεδρίαση της 3ης Ιουλίου 2017, ενώ κατά το μέρος που δεν ακυρώνει την απόφαση της Επιτροπής, **η Αθηναϊκή Ζυθοποιία άσκησε αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία εκκρεμεί έως και την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.**

---

⁴²⁴ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., 37.

⁴²⁵ Απόφ. ΔΕφΑθ 4055/2017, όπ., 38.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η διαμόρφωση του τοπίου της ελληνικής ζυθοποιίας σήμερα

Η αρχή όλης της διαδικασίας -που οδήγησε μετά από χρόνια στην έναρξη έρευνας και στοιχειοθέτηση της υπόθεσης περί κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης στην αγορά από την Αθηναϊκή Ζυθοποιία- έλαβε χώρα κατ' ουσίαν το έτος 2003, όταν ο τότε πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος της Ζυθοποιίας Μακεδονίας Θράκης ενημέρωσε την αρμόδια Επιτροπή σε θέματα ανταγωνισμού για τη μονοπωλιακή κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική αγορά μύρας και τους κινδύνους που εγκυμονούσε για τον ελεύθερο ανταγωνισμό στη σχετική αγορά ζύθου, η «παντοδυναμία» της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας σε αυτή, δεδομένων και των υπέρμετρων εμποδίων που η ίδια η ΖΜΘ υποστήριξε ότι αντιμετώπιζε ήδη από την είσοδό της στην αγορά. Ακολούθησε η ενημέρωση από την Επιτροπή, της αντίστοιχης εθνικής Αρχής, της Ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού, ωστόσο κατά το χρονικό διάστημα εκείνο δεν ενεργοποιήθηκαν άμεσα οι μηχανισμοί της ΕΑ, προκειμένου να προχωρήσει σε εις βάθος διερεύνηση της κατάστασης και τυχόν διαπίστωση αντιανταγωνιστικών πρακτικών εκ μέρους της ΑΖ. Δημοσιογραφικοί κύκλοι ισχυρίστηκαν ότι εκείνη την «χρυσή» για την Αθηναϊκή Ζυθοποιία εποχή ήταν πολύ δύσκολο να ξεκινήσει οποιαδήποτε διαδικασία εις βάρος της, δεδομένου ότι εκτός από απόλυτη κυρίαρχος της αγοράς με ποσοστό που ξεπερνούσε το 73% στην αγορά ζύθου, ήταν και μέγας χορηγός στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για τη φήμη και προβολή της εντός και εκτός ελληνικών συνόρων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ελλείπει αξιολογού εξωτερικού ανταγωνισμού - η Μύθος δεν αποτελούσε ακόμη υπολογίσιμη δύναμη στον κλάδο και η πρώτη επανεισαγωγή της μύρας FIX στην αγορά δεν είχε στεφθεί από επιτυχία- η ΑΖ ουσιαστικά ανταγωνιζόταν τον εαυτό της, με δύο σήματά της, την Amstel και την Heineken να «κονταροχτυπιούνται» για την αύξηση των μεριδίων της εταιρίας και συνακόλουθα των κερδών της στην ελληνική αγορά. Η αύξηση αυτή των συνολικών κερδών δεν ήταν, ωστόσο, προς όφελος του καταναλωτή, διότι η οικονομική κυριαρχία της ΑΖ στην αγορά οδηγούσε αναπόδραστα στον έλεγχο των τιμών και την ευχέρεια επιβολής τιμολόγησης πάνω από τα ανταγωνιστικά επίπεδα, με συνέπεια ο Έλληνας καταναλωτής να πληρώνει για παράδειγμα την μύρα Heineken σε ποσοστό έως και 60% πιο ακριβά απ' ό,τι ο Ολλανδός καταναλωτής, παρά το γεγονός ότι η παραγωγή της μύρας πραγματοποιούνταν στην Ελλάδα. Τελικά, το 2005 η Επιτροπή Ανταγωνισμού ανακοίνωσε την έναρξη αυτεπάγγελτης έρευνας για την αγορά μύρας στην Ελλάδα, την οποία ακολούθησε η καταγγελία της Μύθος Ζυθοποιίας κατά της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, μια διαδικασία η οποία -όπως περιγράφηκε και παραπάνω- διήρκεσε έως και το 2014, όταν και εκδόθηκε η απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, με την

καταδίκη της καταγγελλόμενης AZ για σωρεία παραβάσεων του Δικαίου του Ανταγωνισμού στο πλαίσιο καταχρηστικής εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης της.⁴²⁶

Ειδικότερα, στην απόφαση της ΕΑ, που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ το Δεκέμβριο του 2015, παρατίθεται αναλυτικά η σύνθετη εμπορική πολιτική της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας, μέσω καταχρηστικών πρακτικών που έθεσαν σε δυσμενή ανταγωνιστική θέση τόσο τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις όσο και τους μη αποκλειστικούς πελάτες της δεσπόζουσας Αθηναϊκής, με απώτερο στόχο τον αποκλεισμό των ανταγωνιστών της τελευταίας από τη σχετική αγορά. Ωστόσο, η AZ μέσα από σχετικές ανακοινώσεις της κατέστησε σαφές ότι θεωρεί άδικη και ιδιαιτέρως ανεπιεική την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, σύμφωνα με το διατακτικό της οποίας της επιβλήθηκε -μεταξύ άλλων- πρόστιμο αξίας 31,45 εκατ. ευρώ που αντιστοιχούσε στο 10% του τζίρου της και ως εκ τούτου άσκησε προσφυγή κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Και στην απόφαση του Διοικητικού Εφετείου αντίστοιχα, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι έλαβαν χώρα όλες οι αντανταγωνιστικές πρακτικές κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης που διαπιστώθηκαν από τα όργανα της Επιτροπής Ανταγωνισμού, μειώνοντας ωστόσο τον συντελεστή υπολογισμού του προστίμου στο 8,5% επί των ακαθάριστων εσόδων, με συνακόλουθη μείωση και του συνολικού προστίμου στο ποσό των 26,73 εκατ. ευρώ.⁴²⁷

Παρά το γεγονός ότι έγινε εν μέρει δεκτή η προσφυγή της AZ και επίσης παρά την συνέχιση της δικαστικής διαμάχης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, που θα δικάσει την αίτηση αναίρεσης της Αθηναϊκής κατά το μέρος που απορρίφθηκε η προσφυγή της με την εφετειακή απόφαση, οι υπόλοιπες ζυθοποιίες στην ελληνική αγορά, τόσο η Μύθος και η Ζυθοποιία Μακεδονίας Θράκης που μετείχαν στη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής όσο και οι άλλες επιχειρήσεις του κλάδου, δέχθηκαν με ικανοποίηση την απόφαση του Διοικητικού Εφετείου. Πιο συγκεκριμένα, οι λοιπές εταιρίες παραγωγής ζύθου -που επί σειρά ετών είχαν συμβιβαστεί με την κατοχή μικρών μεριδίων στην αγορά μύρας και αντίστοιχα περιορισμένων κερδών-, ύστερα από την καταδικαστική απόφαση της ΕΑ και υπό τον φόβο της Αθηναϊκής για επιβολή νέων προστίμων ή χρηματικών ποινών εις βάρος της σε περίπτωση συνέχισης των παραβάσεων, φαίνεται ότι βρήκαν «γόνιμο έδαφος» να αναπτύξουν και να παρουσιάσουν μεγαλύτερη ποικιλία στα προϊόντα παραγωγής τους, να δημιουργήσουν νέα σήματα και να επεκταθούν επιχειρηματικά στην αγορά, διαθέτοντας πλέον περισσότερες ευκαιρίες για συνεργασία με τα χονδρεμπορικά κανάλια διανομής και τα τελικά σημεία πώλησης, τα οποία άλλοτε συμβάλλονταν αποκλειστικά με την Αθηναϊκή Ζυθοποιία. Η νέα πραγματικότητα στην αγορά της ζυθοποιίας, παρότι δεν θα μπορούσε

---

⁴²⁶ Γιατί η Επιτροπή Ανταγωνισμού ‘τιμώρησε’ με πρόστιμο μαμούθ την Αθηναϊκή Ζυθοποιία – Επιχειρήσεις | News 24/7 // Τι οδήγησε την εποπτική αρχή να προχωρήσει στην επιβολή του προστίμου 31,5 εκατ. ευρώ στη θυγατρική της ολλανδικής πολυεθνικής, διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/epixeiriseis/giati-i-epitropi-antagonismoy-timorise-me-prostimomamoyth-tin-athinaiki-zythopoiia.6392199.html> , τελευταία θέαση 1-6-2020.

⁴²⁷ Μείωση προστίμου στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία από το Διοικητικό Εφετείο, διαθέσιμο στο <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3224093/meiosi-prostimou-stin-athinaiki-zythopoiia-apo-to-dioikitiko-efeteio> , τελευταία θέαση 1/6/2020.

κανείς να ισχυριστεί ότι η τελευταία έχει ξεπεράσει πλήρως τις στρεβλώσεις που δημιουργήθηκαν και καθιερώθηκαν κατά τις προηγούμενες δεκαετίες και με ορατό πάντοτε τον κίνδυνο επαναδημιουργίας μιας κυρίαρχης οικονομικά επιχείρησης στον κλάδο -είτε εκ νέου της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας είτε οποιασδήποτε άλλης μεμονωμένης ή κατόπιν συγχώνευσης επιχείρησης- παρέχει ωστόσο για πρώτη φορά μετά από πολλές δεκαετίες τις κατάλληλες συνθήκες και προοπτικές για την είσοδο νέων επιχειρήσεων – δυνητικών ανταγωνιστών. Ως αποτέλεσμα, η απελευθέρωση αυτή στον χώρο της μύρας σε συνδυασμό και με την αλλαγή της κουλτούρας του Έλληνα καταναλωτή, που πλέον προτιμάει τις ελληνικής παραγωγής μύρες, που συνδυάζουν ποικιλία επιλογών, ποιότητα και χαμηλότερη τιμή, οδήγησε σε σημαντικό «άνοιγμα» της αγοράς, με περισσότερες από 28 εταιρίες⁴²⁸ να δραστηριοποιούνται στον κλάδο, αλλά και νέες επιχειρηματικές προσπάθειες να διεκδικούν μερίδιο στην αγορά, σχεδόν επί ίσοις όροις.⁴²⁹

Το επιχείρημα αυτό επικαλέστηκε στην προσφυγή της ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου και η Αθηναϊκή Ζυθοποιία -ότι δηλαδή από το 2000 που κατά βάση 5 εταιρίες παρήγαγαν και εμπορεύονταν προϊόντα ζύθου, το έτος 2014 ο αριθμός αυτών των επιχειρήσεων είχε ήδη αυξηθεί σημαντικά σε πάνω από 25, με το μερίδιο αγοράς της ΑΖ να έχει μειωθεί αντίστοιχα από το 73% το 2000 σε ποσοστό 50% περίπου σήμερα⁴³⁰- ισχυριζόμενη ότι τα ως άνω γεγονότα αποδεικνύουν ότι η αγορά μύρας στην Ελλάδα είναι «ανοιχτή» σε νέες επιχειρήσεις και ο ανταγωνισμός σε αυτήν υγιής.⁴³¹ Ωστόσο, όπως αποφάνθηκε τόσο η Επιτροπή Ανταγωνισμού όσο και το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών η σχετική αγορά της μύρας κάθε άλλο παρά ελεύθερη από στρεβλώσεις και καταχρηστικές συμπεριφορές ήταν, ενώ η σταδιακή μείωση του μεριδίου και των κερδών της Αθηναϊκής μετά το έτος 2000 οφείλεται κατά βάση στην αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου στον κλάδο της ζυθοποιίας, ήδη από το 1996, όταν επιτράπηκε η δημιουργία βιομηχανιών μικρής όχλησης και δόθηκε το κίνητρο για την ίδρυση των πρώτων -ανεξάρτητων από πολυεθνικές- μικρών ζυθοποιιών και ακολούθως, το 2003, στην εναρμόνιση του φόρου που επέβαλλε η Ελλάδα στο προϊόν της μύρας προς τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το αποτέλεσμα ήταν να καταστεί έκτοτε η μύρα το πιο φθηνό αλκοολούχο ποτό, κερδίζοντας έτσι έδαφος στις προτιμήσεις τόσο των προμηθευτών – παραγωγών της όσο και του καταναλωτικού κοινού.⁴³²

---

⁴²⁸ Έκθεση της Brewers of Europe το 2016, διαθέσιμη στο <https://brewersofeurope.org/uploads/mycms-files/images/2016/publications/economic-report-countries/greece.pdf>.

⁴²⁹ Ο «πόλεμος» της μύρας, η ιστορική απόφαση και τα νέα δεδομένα στον κλάδο, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/economy/o-polemos-tis-mpuras-i-istoriki-apofasi-kai-ta-nea-dedomena-ston-klado/151334>, τελευταία θέαση 6/6/2020.

⁴³⁰ Για το έτος 2015 εκτιμήθηκε από την ΕΑ σε ποσοστό λίγο παραπάνω από 50%.

⁴³¹ Πρόστιμο-μαμούθ 31 εκατ. ευρώ στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία – Από την επιτροπή ανταγωνισμού | ΕΛΛΑΔΑ | iefimerida.gr, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/news/238600/prostimo-mamoyth-31-ekat-eyro-stin-athinaiki-zythopoiia-apo-tin-epitropi-antagonismoy>, τελευταία θέαση 1/6/2020.

⁴³² Ο ελληνικός πόλεμος της μύρας, διαθέσιμο στο <https://www.protagon.gr/themata/to-topio-tis-biras-stin-ellada-44341363785>.

Η ανοδική αυτή πορεία ανακόπηκε από το 2010 και μετά, όταν άρχισαν να διαφαίνονται ξεκάθαρα και στην Ελλάδα οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που επηρέασαν συνακόλουθα όλους τους κλάδους της οικονομίας και του εμπορίου, μεταξύ αυτών και τον κλάδο της ζυθοποιίας. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση στην κατανάλωση μπίρας στην αρχή της κρίσης έφτασε σε ποσοστό 10%, ενώ παρατηρήθηκε και αντιστροφή της κατάστασης που επικρατούσε έως τότε στην εσωτερική αγορά, με τη ζεστή αγορά -που αφορά τις λιανικές πωλήσεις σε σούπερ μάρκετ – κάβες- να υπερτερεί μέσα στην κρίση έναντι της κρύας αγοράς στα τελικά σημεία κατανάλωσης. Ωστόσο, με τη σταδιακή έξοδο της χώρας μας από την οικονομική κρίση άρχισε να αμβλύνεται και η πτώση αυτή της κατανάλωσης στο χώρο της ζυθοποιίας, με τις έρευνες να δείχνουν ότι έχει περιοριστεί ήδη από το 2015 σε ποσοστό 3,8%. Σύμφωνα με σχετική έκθεση της Brewers of Europe το 2016⁴³³ όσον αφορά στη συμβολή της σχετικής αγοράς ζύθου στην οικονομία της ΕΕ, στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε ότι τόσο η κατανάλωση όσο και οι τιμές και αντίστοιχα οι δαπάνες των καταναλωτών μειώθηκαν κατά ένα βαθμό το 2014, ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκε η παραγωγή ζύθου από μικροζυθοποιίες. Επίσης, σύμφωνα με την έκθεση οι λάτρεις της μπίρας εμφανίζονται πιο δεκτικοί σε νέες μάρκες και δείχνουν προτίμηση στις ελληνικές μπίρες, παράλληλα με την ευκολότερη αλλαγή μάρκας σε περίπτωση παροχής προσφορών και πιο προσιτών τιμών.⁴³⁴ Πλέον, σε συνδυασμό με την αλλαγή καταναλωτικών συνηθειών των Ελλήνων και την παρουσία περισσότερων από 100 ετικετών μπίρας ελληνικής παραγωγής, ο ταχέως αναπτυσσόμενος κλάδος της ζυθοποιίας δείχνει να κινείται σε νέες ταχύτητες, υποστηρίζει την απασχόληση δεκάδων χιλιάδων εργαζομένων, ενθαρρύνει τις καινοτόμες επενδύσεις για την επέκταση των ζυθοποιείων και προωθεί την αύξηση των εξαγωγών μπίρας, οδηγώντας το εμπόριο σε αυτόν τον τομέα σε άνθηση και αποφέροντας παράλληλα εκατομμύρια ευρώ στην δοκιμαζόμενη εθνική μας οικονομία.⁴³⁵

---

⁴³³ Έκθεση της Brewers of Europe το 2016, διαθέσιμη στο <https://brewersofeurope.org/uploads/mycms-files/images/2016/publications/economic-report-countries/greece.pdf>.

⁴³⁴ Έκθεση ΟΟΣΑ (2018), Αξιολόγηση από Ομοτίμους του Δικαίου και των Πολιτικών Ανταγωνισμού στην Ελλάδα, διαθέσιμη στο <http://oe.cd/clp-gr> και στο <https://www.epant.gr>, σελ. 223.

⁴³⁵ Exrohellas part of Analyst.gr | 2014: Το πανόραμα της ελληνικής αγοράς μπίρας, διαθέσιμο στο <https://analyst.gr>, τελευταία θέαση 6/6/2020, Ο ελληνικός πόλεμος της μπίρας, διαθέσιμο στο <https://www.protagon.gr/themata/to-topio-tis-biras-stin-ellada-44341363785>.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας είναι μία χαρακτηριστική υπόθεση καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης επιχείρησης στην αγορά, η οποία έχει απασχολήσει τις τελευταίες δύο δεκαετίες τόσο το αρμόδιο εθνικό όργανο για τα ζητήματα ανταγωνισμού όσο και τη Δικαιοσύνη. Η απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, που καταδίκασε την Αθηναϊκή Ζυθοποιία για τις καταχρηστικές πρακτικές που επέβαλλε επί σειρά ετών στην αγορά μπύρας -βλάπτοντας τους ανταγωνιστές της, τους πελάτες της, αλλά και το καταναλωτικό κοινό- αποτέλεσε «σταθμό» στην ιστορία της Επιτροπής, με το πρόστιμο που καταλογίστηκε στην Αθηναϊκή να είναι το τέταρτο υψηλότερο που έχει επιβληθεί διαχρονικά και το υψηλότερο σε μία μόνο εταιρία, για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Η δικαστική συνέχεια έχει επιβεβαιώσει μέχρι στιγμής την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού ως προς την ουσία της διάπραξης των παραβάσεων και ο περιορισμένος, αναιρετικός έλεγχος του Συμβουλίου της Επικρατείας που εκκρεμεί, δεν πρόκειται να το αλλάξει αυτό. Το τοπίο της ελληνικής ζυθοποιίας έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά έκτοτε, με πολλές νέες επιχειρηματικές προτάσεις να έχουν λάβει χώρα και ανταγωνιστές να έχουν καταλάβει το μερίδιό τους στη σχετική αγορά. Η απελευθέρωση της αγοράς ζύθου αποτελεί απόδειξη ότι τόσο η ισχύουσα νομοθεσία για την προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού - άρθρα 101-102 ΣΛΕΕ και σε εθνικό επίπεδο οι σχετικές διατάξεις του νόμου 3959/2011- όσο και η λειτουργία της ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού βρίσκονται στη σωστή κατεύθυνση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των πάσης φύσεως αντανταγωνιστικών συμπεριφορών των επιχειρήσεων, που «στραγγαλίζουν» τις εθνικές οικονομίες και θέτουν φραγμούς στη διακοινοτική ανάπτυξη των επενδύσεων και την ολοκληρωτική σύνδεση των αγορών, υπό τον μανδύα της ενιαίας αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η απόσταση που έχει να διανυθεί στο μέλλον, μέχρι να επιτευχθεί μία αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των παραβάσεων του Δικαίου του Ανταγωνισμού, είναι μεγάλη και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και σε επίπεδο κρατών-μελών. Ο μακροπρόθεσμος στόχος και ταυτόχρονα το «στοίχημα» που πρέπει να κερδηθεί είναι η δυνατότητα πρόληψης έναντι της καταστολής ή αντιμετώπισης σε πρώιμο στάδιο της όποιας διαπιστωθείσας αντανταγωνιστικής επιχειρηματικής συμπεριφοράς, όπως είναι η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, με την οργάνωση και στελέχωση των κατάλληλων ελεγκτικών μηχανισμών και την ευέλικτη δράση των αρμοδίων οργάνων. Με αυτό τον τρόπο θα αποφεύγεται η ολιγοπία στη διερεύνηση σοβαρών υποθέσεων, αλλά και η συνακόλουθη δημιουργία -σε ανταγωνιστές και καταναλωτικό κοινό- της εντύπωσης ατιμωρησίας των οικονομικά «ισχυρών» επιχειρήσεων, με πιθανώς ολέθρια αποτελέσματα για την εμπορική και οικονομική δραστηριότητα της εκάστοτε πληττόμενης αγοράς. Ας ελπίσουμε η περίπτωση της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας να αποτελέσει, παρά τις όποιες παθογένειες του ισχύοντος συστήματος και τα τρωτά σημεία στη λειτουργία και δομή των εθνικών οργάνων προστασίας του ανταγωνισμού, ένα παράδειγμα ορθής αντιμετώπισης σοβαρών παραβάσεων

του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, που οδήγησε -μέσω των κατάλληλων κυρώσεων- στην εξυγίανση του κλάδου της ελληνικής ζυθοποιίας και θα λειτουργήσει αποτρεπτικά για πιθανούς παραβάτες στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου Λ., §24 Αστικές αξιώσεις σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 508 επ.

Αλεξόπουλος Κωνσταντίνος, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στην «Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική», Διπλωματική Εργασία με θέμα: «ΡΥΘΜΙΣΗ Ή ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΜΕ ΔΥΝΑΜΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ», Πειραιάς, 2014.

Ανδριόπουλος Γεώργιος, Πανεπιστήμιο Πειραιώς-Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική, Διπλωματική Εργασία: «ACCESS PRICING MODEL», επιβλέπων καθηγητής: Γιαννέλης Δημήτριος, Πειραιάς, 2015.

Αυγερινός Β. Γιάννης, Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011.

Δαγτόγλου Δ. Πρόδρομος, Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Δελλής Γ. – Σκανδάλη Κ., §18 Η Επιτροπή Ανταγωνισμού: οργάνωση, διαδικασία, δικαστικός έλεγχος σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 8 επ.

Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ, Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού και Δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994.

Ηλιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2006.

Καρύδης Σπ. Γεώργιος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού (Ι. Θεμελιώδεις Ελευθερίες, Ανταγωνισμός – Κρατικές Ενισχύσεις), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004.

Κομνηνός Α., παρ. §13 Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 627 επ.

Κορομπίλια Ηλ. Μαρία, Οι πρακτικές tying and bundling ως μορφές καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης, ΕΕμπΔ 2011, σελ. 953 επ.

Κοσμίδης Ν., §15 Καταχρήσεις τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 972 επ.

Κοσμίδης Ν. / Τζουγανάτος Ν. Δ., §15 Καταχρήσεις τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού -

1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 911 επ.

Κοτσίρης Ε. Λάμπρος, Δίκαιο Ανταγωνισμού (Αθέμιτου-Ελεύθερου-Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές), 7^η έκδοση, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2015.

Κουτσούκης Β. Δημήτρης, Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 81 ΚΑΙ 82 ΣΥΝΘΕΚ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005.

Λιανός Ι. / Τσουλούφας Γ., §14α Καταχρήσεις μη τιμολογιακού χαρακτήρα σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020.

Μικρούλεα Π. Αλεξάνδρα, Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης του άρθρου 2 ν. 703/77, ΧρΙΔ, ΣΤ' Τόμος, 2006.

Μπέσιλα-Βήκα Ευρυδίκη, Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ (κατά το άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος). Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1998.

Πανταβός Δημήτριος, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης (ΚΑ' εκπαιδευτική σειρά)-Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Τελική Εργασία με θέμα: «Πολιτικές Ρύθμισης και η Επιτροπή Ανταγωνισμού: Ρύθμιση της Αγοράς με έμφαση στην αποτροπή λειτουργίας καρτέλ-Μελέτη περίπτωσης της ελληνικής αγοράς στιγμιαίου καφέ», επιβλέπων: Ηλίας Γεωργαντάς, Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Αθήνα, 2011.

Πίπη Στέλλα, Διπλωματική Εργασία στο Διατμηματικό πρόγραμμα σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-MASTER IN LAW AND ECONOMICS» με θέμα: «Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΔΕΣΠΟΖΟΥΣΑΣ ΘΕΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δελούκα-Ιγγλέση Κορνηλία, Πειραιάς, 2017.

Σουφλερός Ευρ. Ηλίας, «Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1/2003 ΚΑΙ Η ΒΑΣΕΙ ΑΥΤΟΥ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 81 ΚΑΙ 82 ΣΥΝΘΕΚ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ» σε «Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού (συλλογικό έργο), επιμέλεια Κόκκορης Ιωάννης-Λιανός Ιωάννης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008.

Σουφλερός Ευρ. Ηλίας, Ο Κανονισμός 1/2003 - Για την εφαρμογή των Κανόνων Ανταγωνισμού της ΕΕ (άρθρα 101 & 102 ΣΛΕΕ), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015.

Σχινάς Γ. Ιωάννης, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ σε ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ (Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΠΑ-ΕΑ) (συλλογικό έργο), Μελέτες Δικαίου των Επιχειρήσεων, επιμέλεια: Σχινάς Γ. Ιωάννης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992, σελ. 17 επ.

Σωτηρόπουλος Δ. Γεώργιος, Η επιθετική τιμολόγηση στο δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, άρθρο σε τόμο τιμητικής έκδοσης στη μνήμη Μ. Μηνούδη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004, σελ. 679 επ.

Τζουγανάτος Ν. Δ., §4 Προστασία ελεύθερου ανταγωνισμού σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Ουσιαστικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού - 1^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 174 επ.

Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, Ολιγοπώλιο & συλλογική δεσπόζουσα θέση στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.

Τριανταφυλλάκης Α. Γεώργιος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019.

Τριανταφύλλου Γ., §27 Ποινικό δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού σε ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Κανόνες εφαρμογής και κυρώσεις - 2^{ος} Τόμος (συλλογικό έργο), επιστημονική επιμέλεια Τζουγανάτος Ν. Δημήτριος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 680 επ.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Chalmers D./ Davies G./ Monti G., EUROPEAN UNION LAW, Ch. 21 - Antitrust and Monopolies, CAMBRIDGE, 4th edition.

Gleiss / Hirsh, Art. 86, αρ. 49.

Korah V., Concept of a dominant position within the meaning of article 86, 1980, 17 C.M.L. Rev. 395-396.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Απορρίφθηκε αγωγή της Ζυθοποιίας Μακεδονίας-Θράκης κατά της Heineken NV, διαθέσιμο στο <https://www.evros24.gr>, τελευταία θέση 5/6/2020.

Γιατί η Επιτροπή Ανταγωνισμού ‘τιμώρησε’ με πρόστιμο μαμούθ την Αθηναϊκή Ζυθοποιία – Επιχειρήσεις | News 24/7 / Τι οδήγησε την εποπτική αρχή να προχωρήσει στην επιβολή του προστίμου 31,5 εκατ. ευρώ στη θυγατρική της ολλανδικής πολυεθνικής, διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/epixeiriseis/giati-i-epitropi-antagonismoy-timorise-me-prostimomamoyth-tin-athinaiki-zythoroiia.6392199.html>, τελευταία θέαση 1-6-2020.

Καταδικάστηκαν δυο πρώην CEO της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας | Economistas.gr, διαθέσιμο στο https://www.economistas.gr/epiheiriseis/12481_katadikastikan-dyo-proin-ceo-tis-athinaikis-zythoroiias, τελευταία θέαση 5/6/2020.

Μείωση προστίμου στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία από το Διοικητικό Εφετείο, διαθέσιμο στο <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3224093/meiosi-prostimou-stin-athinaiki-zythoroiia-apo-to-dioikitiko-efeteio>, τελευταία θέαση 1/6/2020.

Ο «πόλεμος» της μπίρας, η ιστορική απόφαση και τα νέα δεδομένα στον κλάδο, διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/economy/o-polemos-tis-mpuras-i-istoriki-apofasi-kai-ta-neadedomena-ston-klado/151334>, τελευταία θέαση 6/6/2020.

Ο ελληνικός πόλεμος της μπίρας, διαθέσιμο στο <https://www.protagon.gr/themata/to-topio-tis-biras-stin-ellada-44341363785>.

Πρόστιμο 31,4 εκατ. στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία από Επ. Ανταγωνισμού | Επιχειρήσεις | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/840726/article/oikonomia/epixeirhseis/prostim-314-ekat-sthn-a8hnaikh-zy8oroiia-apo-ep-antagwnismoy>, τελευταία θέαση 1/6/2020.

Πρόστιμο-μαμούθ 31 εκατ. ευρώ στην Αθηναϊκή Ζυθοποιία-Από την επιτροπή ανταγωνισμού | ΕΛΛΑΔΑ | iefimerida.gr, διαθέσιμο στο <https://www.iefimerida.gr/news/238600/prostim-314-ekat-sthn-a8hnaikh-zy8oroiia-apo-ep-antagwnismoy>.

mamoyth-31-ekat-eyro-stin-athinaiki-zythopoiia-apo-tin-epitropi-antagonismoy, τελευταία θέαση 1/6/2020.

Exrohellas part of Analyst.gr | 2014: Το πανόραμα της ελληνικής αγοράς μύρας, διαθέσιμο στο <https://analyst.gr>, τελευταία θέαση 6/6/2020.

Άλλοι διαδικτυακοί τόποι που χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές

Ανακοίνωση της Επιτροπής «Κατευθύνσεις σχετικά με τις προτεραιότητες της Επιτροπής κατά τον έλεγχο της εφαρμογής του άρθρου 82 της Συνθήκης ΕΚ σε καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού που υιοθετούν δεσπόζουσες επιχειρήσεις», Βρυξέλλες, 9.2.2009 E(2009), διαθέσιμη σε https://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/guidance_el.pdf.

Απόφαση Επιτροπής για Deutsche Post AG- EE (2001)L 331/40, διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu>.

Απόφαση Επιτροπής Ανταγωνισμού υπ' αριθ. 590/2014, διαθέσιμη στο <https://www.epant.gr>.

Απόφαση ΔΕφαθ υπ' αριθ. 4055/2017, διαθέσιμη στη ΝΟΜΟΣ-ΒΑΣΕΙΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs.php.

Έκθεση ΟΟΣΑ (2018), Αξιολόγηση από Ομοτίμους του Δικαίου και των Πολιτικών Ανταγωνισμού στην Ελλάδα, διαθέσιμη στο <http://oe.cd/clp-gr>.

Έκθεση της Brewers of Europe το 2016, διαθέσιμη στο <https://brewersofeurope.org/uploads/mycms-files/images/2016/publications/economic-report-countries/greece.pdf>.